This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

SPISY

HÁLKOVY.

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

NA VEJMINKU.

OBSAH.

Str.

Na vejminku. (1872.) 1

Zapomenutý. Všední příběh. (1867.) 157

Na statku a v chaloupce. (1873.) 207

NA VEJMINKU.

I.

Ve tři hodiny odpoledne šel v Bišicích po návsi kostelník, měl v ruce velký klíč a šel směrem ku kapli.

Kdo ve statcích stáli u okna a viděli kostelníka, nejprvé jen k sobě pravili: „Kam pak jde starý Vaněk? Potom zavolali na ženu, na čeládku aneb kdo byl na blízku: „Hleďte, hleďte, Vaněk jde ke kapli. Snad někde nehoří, snad někdo nezemřel?“

„A kde by hořelo? Kdo by byl zemřel?“ odpovídali tamti otázkami, ale na každém bylo patrno, jako by jedno neb druhé už musilo býti skutkem.

Potom, kdo stáli u oken, vyběhli před vrata, na náves a dívali se za Vaňkem, zdali nejde do kaple. V tom klíč jeho zarachotil ve dveřích, dvéře se otevřely a Vaněk zmizel v kapli.

„Co pak chce Vaněk v kapli?“ ptali se pak sousedé souseda přes náves; každý popošel několik kroků jako k středu návsi a teď si odpovídali, že nikdo neví, protože oheň nikde není vidět a ve vsi nikdo nestonal.

V tom z kaple zavzněl umíráček.

„Dej mu pán bůh nebe!“ povídaly sousedky, křižovaly se a počaly se modlit.

Sousedé vyndali z úst dýmky, smekli čepice a od čela k prsoum dělalť kříže. Každý byl jako socha, jenom rty poněkud pohyboval; ve vsi nic se nehnulo, umíráček se houpal a mluvil a ještě nikdo nevěděl, komu to.

Najednou umíráček utichnul a sousedé a sousedky, jako prvé od oken se táhli na náves, tak nyní od návsi táhli se ke kapli; každý jen říkal: „Pán bůh s námi, kdo pak to?“ Netrpělivost jich rostla, protože starý Vaněk ještě se v kapli zdržel, bez pochyby, aby zas navázal ku zvonu provaz, který pro spuchřelost tak často se trhal.

A když Vaněk z kaple vyšel, a ve dveřích zaskřípal zase jeho velký rezavý klíč, zaznělo jako z jedněch úst: „Komu pak to? komu pak to?“

„Dej mu pán bůh nebe — starý Lojka,“ odpovídal kostelník a vytáhnul klíč ze dveří.

„I pro pána, snad ne?“ u velikém divení opakovali si sousedé.

V tom přišel sem, košík maje v ruce, Véna, jenž byl v obci za posiláka, u Lojků bydlil a takto platil za potřeštěného a prostořekého; ten se tázal: „Komu že?“

„Vašemu starému pantátovi na vejminku,“ odpovídali soucitně sousedé.

„Našemu — na vejminku?“ ušklíbnul se Véna a dal se do smíchu. Ač ho měli všichni za potřeštěného, přece je uráželo, že se smál při takovémto případě.

„To není k smíchu, Véno," kárali ho.

Ale Vénu jako by lechtal. „Jak pak není k smíchu, když je? Vždyť mne tuhle ráno poslal do města, tuhle s košíkem, abych přinesl tuhle punč a rosolku — na sladké drží. Vyprovodil mě až před vrata, dal mi do ruky drobné a povídá: „Kup si tam také něco na zub, Véno, abys cestou nechal na pokoji moje flašky!" A já jdu zrovna z města, nesu mu punč a rosolku — podívejte se, a on že by zemřel? Kdo pak by to vypil? To že není k smíchu?" A zase se smál, že by smíchem byl málem nakazil ostatní posluchače, kteří teď nevěděli, na čem jsou a tázavě obraceli se ke kostelníkovi.

Kostelník, protože se opovážil uvesti v lehkost jeho úřadní reputaci, šel rovným směrem k Vénovi, jako by ho chtěl vzíti za límec. Na očích bylo mu vidět, že by mu nejraději vytahal za uši anebo za vlasy; když stál od něho asi na půl stopy, že nosem dotýkal se nosu jeho a očima jako bodal do očí jeho, spustil tuze z ostra: „Už to pít nebude. Komu já jednou odzvoním, má to jisto. A až odzvoním tobě, budeš to mít také."

Tato řeč a spůsob nejen že přesvědčila sousedy, ale přesvědčila i Vénu. Postavil, skorem upustil košík na zem a dal se do pláče, že jím opět málem nakazil aspoň všecky sousedky, až sobě utíraly oči a sousedé že si povídali: „Je blázen, ale srdce má dobré!"

Po chvíli zvednul Véna košík, vzal z něho láhev s rosolkou a polovzlykaje mluvil k sousedům i k sousedkám: „Co s rosolkou, když zemřel? Teď není ničí.

Ach sousedé, pomozte a vypijme to na jeho zdraví!“ Sám udělal první zuňk a pak to podával ostatním.

„Co s ním, když je blázen?“ povídali si zase v polosmíchu a mezi tím již vyzývali kostelníka, aby povídal, jak se to stalo, že starý Lojka tak nenadále zemřel.

„Usnul, usnul,“ povídal kostelník. „Tak to na něho přišlo jako zívnutí, jako škytavka.“

„Pán bůh s námi!“ volaly některy sousedky, neboť se jim zdálo, že kostelník mluví učeně jako doktor.

„Byl u něho Franěk, mladší vnuk,“ pokračoval kostelník, „víte, měli se tuze rádi. „Fraňku,“ povídá, „až umru, hodinky budou tvoje. Potom co je tamhle v šupleti a v té škatuli, je také tvoje, jest to samé stříbro, které jsem pro tebe nastřádal.“ Franěk povídá: „Dědečku, kdo pak by mluvil o smrti, vždyť jste tak zdráv,“ a plakal. „Myslíš?“ pravil Lojka, „ale jsem starý, bez mála sto roků.“

„Sto roků,“ dotvrzovali sousedé, „velký to věk.“

Kostelník pokračoval: „Pořád se mi dnes zdá, že mám na sobě hlínu, Fraňku,“ zase za chvíli Lojka; „hochu, odhrň mi tu hlínu.“ — „Nemáte, dědečku,“ Franěk na to a zase plakal. — „Že ne? Tak tedy mne vyveď na pavlač.“ A ačkoliv ráno ještě chodil jako jelen a byl čerstvý jako ryba, nyní na Fraňka se tak podepřel, jako by dobře nemohl udělati krok. Franěk se sebral, jeť mu třináct let, vyvedl ho na pavlač a Lojka se podíval po celém dvoře, jako by se vším se loučil. A když to tak jedno po druhém,

stavení, dvůr, stodoly, nářadí si prohlédl, pravil: „Inu, což je všecko platno!“ — Pak dal Fraňkovi znamení, aby ho vedl nazpět do světnice. Když ho přivedl asi do prostřed, byl Lojka ještě těžší; i povídá: „Vari, vari!“ jako by něco chtěl odhrnouti rukou — v tom sklesl mrtvý vedle Fraňka na zem.“

„Usnul, usnul,“ dotvrzovali sousedé a v očích se jim třpytila slza soustrasti i zároveň jakéhosi podivení a pohnutí, že to tak krátká smrt. Tu kostelník šel od nich směrem k Lojkovům.

Na to celý ten proud sousedů a sousedek, jak byli u kaple, táhnul se k statku Lojkovu, jenž byl na druhém konci vesnice.

„V takovém stáří lidé neumírají, usínají,“ pravil jeden ze sousedů a hned povídal, kde se také cos podobného přihodilo: byl také kdesi kdosi skoro sto roků stár a zemřel při obědě. Pak zase věděli jiní, že v takovém stáří lidé vědí hodinu své smrti napřed, a dotvrzovali to příklady. Příklady ty ovšem nehodily se dobře na starého Lojku, protože ráno ještě poslal do města pro rosolku a pro punč.

A nyní před statkem začali sobě vykládati jeho životopis.

„To je co říci,“ povídá jeden, byl to bišický rychtář, „takový věk a ještě letos o žních sekal sobě svůj vejmiměk. A to tak: nasekal do řady tolik, jak byl dlouhý. Když toho bylo tolik, říkal: „Co platno, už to tak nejde,“ a lehl si na to, jak byl dlouhý.“

Sousedé se pousmívali a povídali: „Inu ovšem, jak pak by to ještě tak šlo — sto let!“

„Když tak jednou ležel," pokračoval opět rychtář, „jdu s kosou okolo a povídám: „Pomáhej pán bůh, dědečku." Lojka poznal, že se posmívám, a odpovídá: „Líné tělo, nelež, také pracuj!" Vstal a dal se do sekání. Já si vedle něho sedl na mez a čekal, až opět svou částku poseče. Když posekal, zase lehl."

„A což mu to nemohl dát syn sedlák posekat?" ptali se někteří, ačkoliv to věděli, že tak se nestalo, protože snad už několikrát i druhdy tak se byli tázali.

„Mohl, nemohl," odpovídal zase rychtář, „ale nedal. Vždyť víte — vejminkář! Málo kde syn dá na otce, když je otec vejminkářem!"

Když byla tato věta vyřknuta, bylo opět patrno, že jest tu Véna. Stál u statku přemýšleje, co s rosolkou, když nikdo nechce pít. Ale jak zaslechnul o synu a vejminkáři, byl jako bez sebe. „Namrskat vám každé ráno, sedláci, že nevíte co s otcem, když jest na vejminku! Já mít na půl dne moc v rukou, já bych vás honil do kola! Na dvě léta hned by každý z vás byl na vejminku! Syn nemůže dát otci posekat korec pole, protože je otec na vejminku! Hrom do takového syna, z čista jasna!"

„Ten blázen má pravdu," pravili někteří sousedé, „ale jest tomu tak."

Jiní zas pravili: „Jak pak to mluvíš, Véno? Co pak nejsi u Lojků v stavení?"

Na to řekl Véna velmi rozlícen: „Jsemli já u Lojků v stavení, pracuju za sebe a nepotřebuju nikoho, aby pracoval za mne. Také za sebe mluvím, a nepotřebuji, aby mluvil někdo za mne!"

Sousedé jen zase řekli: „Ten umí odseknout — raději ho nechat.“

Tu ujal se slova rychtář. „Inu, staří lidé jsou někdy k smíchu; za jejich časů bylo prý vše jinak. Když Lojka ležel na posečeném žitě, pravil: „Teď už, kmotře, ani nejsou takové zimy, jako bývaly. Za mého mládí padali vrabci se střech, koroptve, zajíci mrzli jako hroudy; nejednou myslili jsme, že se na dvéře škrábe kočka, a on to byl zajíc. Kde pak teď cos podobného slyšet?“ — Na to já povídám: „Dědečku, letos měli jste zamrzlou studnu.“ — Jak ležel, tak si podivením sedal a pravil: „I pro pána, letos zamrzlou studnu? To za svého mládí se nepamatuju, aby byla bývala zamrzlá. Pán bůh s námi!“

Na to se všickni sousedé smáli prostosrdečně, každý nějakým slovem dotvrzoval, kterak staří lidé svoje časy liší od našich. Pak rychtář pokynul ostatním, aby se sestoupli k němu a pravil ne tuze nahlas: „Na to jsem řekl starému Lojkovi: „Je mi to divno, dědečku, kterak vy o tom nevíte, že jste měli letos zamrzlou studnu?“ — „Milý kmotřínku,“ praví on, „já už po mnoho let nesmím vážit ze synovy studně vodu — selka to nedá.“

Na tato slova přece jen nastalo zděšení všeobecné.

Véna sice nebyl do tohoto užšího kruhu potažen, ale spustil jako by slyšel všecko: „Nedat nabrat vody! Žába ucouvne, aby se mohl pes napít a syn zavře otci studnu!“

„Vidíte, umí to pojmenovat, a je blázen!“ pravili sousedé, divíce se Lojkovi sedláku, ač i to s tou vodou byli již nejednou slyšeli, a sice od Vény.

„Když jsem tenkrát seděl na mezi,“ počal zase rychtář, „ptal jsem se Lojky: „Dědečku, vy už asi mnoho pamatujete císařů.“ — Císařů i pánů,“ odpovídal Lojka. „Já pamatuju, když císař Josef oral a pak pamatuju, když všichni páni to dělali po něm. Jen že císař oral koňmi a páni orali námi.“

Tu se sousedé zas smáli a pravili: „Což o to, on uměl slovo postavit a vlepit ho do očí nízkému i vysokému, jen že to raději dělal těm vysokým.“

„Já ještě více pamatuju,“ připletl se do řeči Véna; „já pamatuju, že oráme jeden druhým; a jak každý hospodář lituje, že i svým vejminkářem nemůže orat. Co byste, synové, dali za to, kdybyste s tátou mohli před pluh!“

To se zdálo přítomným přece nad míru, počali se na Vénu škubat posuňky; ale někteří přiznali, že alespoň u Lojků bylo by to pravda.

Tu pravil jeden: „Jen to je mi divno, že starý Lojka mohl si tak přát, když bylo na vejminku tak špatně.“

„Inu což,“ vysvětloval rychtář. „Snadno si přát, když je z čeho. Měl dobrý ze všeho rozum. Měl sám pro sebe dosti peněz, o nich říkával, „To jsou, abych nemusil nihoko o nic prosit.“ A dobře, že je měl, a nedobře, že je měl. Dobře, protože syn hospodář vejminek mu zadržoval a starý by byl musil míti nouži, kdyby naň byl musil čekat; nedobře, protože

zas starý Lojka cestou právní neodpustil synovi ani čtvrci sejpky. Z toho ty různice. Ale co mu přibývalo, všecko ukládal a všecko dostane Lojkův Franěk."

„Ten hoch bude řádit," pravil zase některý jiný. „Ten na dědečkovi zrovna visel, celé dni i noci býval u něho, až i matka pro to na něho se hněvala. Trvám, že měl dědecka mnohem radší než otce i matku."

„A kde pak by děti neměly radší dědečka a babičku než rodiče?" podotkli zase

„Máte hned jeho staršího bratra, Josefa;" odpovídal onen.

„Co pak ten nemá nikoho rád!" pronešen soud, jak se zdá, všeobecný, poněvadž nikdo neodporoval.

V tom ze dvora zavzněl pláč srdcelomný, že vším sousedstvem to trhlo; pohlíželi pootevřenými vraty do dvora a povídali si: „To je Franěk, vždyť jsme to řekli!"

Franěk vyběhl na náves prostovlasý, tváře od slzí mokré a v očích ještě slzí plno a štkal přervanými vzlykáním slovy: „Dědeček nám umřel, naši mne od něho vyhánějí! Ach já nešťastný!" A plakal, až se zajikal.

Při naříkání tom sousedé umlkli; jenom Véna se jal opět mluviti: „Víme, proč tě vyhánějí! Chtějí hrabat! Nahrabou!" A posuňky počal nápodobiti je, kterak hrabou do kapes. V tom však se Véna zarazil, poklepal si rukou na čele a pravil: „Pantáto rychtáři, co bych byl zapomněl! Když jsem dnes ráno šel do města, dal mi starý Lojka tento papír a povídá: „Až přijdeš z města, dej to kmotru rychtářovi." A já teď

pro leknutí zapomněl na papír!“ Sáhl do kapsy, kde míval úřadní listiny, vytáhl složený arch a podal jej rychtářovi.

Rychtář arch rozevřel, přeběhl jeho obsah a praví: „To je Lojkova poslední vůle. Všecko odkazuje tobě, Fraňku, a je tu vše pojmenováno až na každou drobnost!“

Snad že ani Franěk neposlouchal, co rychtář mluví; seděl u vrat na zemi, ruce si položil na patník, hlavu na ruce a plakal bez ustání.

Ale ostatních se zmocnilo veliké udivení, což bylo patrno z tohoto rozhovoru:

„Ukažte, kmotře rychtáři, ukažte!“

„Na mou věru, všecko pravda!“

„A až se Véna vrátí z města, měl vám to odevzdat!“

„Nu, vždyť to odevzdal.“

„A to že nevěděl starý Lojka, kdy umře!“

„Na vlas to věděl, že umře dnes.“

„Vidíte, já vám povídal, že staří lidé vědí na vlas, kdy umrou. Komu je sto let, každý to ví. I tu rosolku dal přinést, aby měli o pohřbu.“

Okolnosti se tak stýkaly, že jenom podporovaly toto všeobecné podivení.

Pak pravil rychtář: „Dodatkem vyzývá mne nebožtík, abych před svědky jeho pozůstalost ohledal a všecko vzal pod svou ochranu. Nu, sousedé, chtějíli se dva z vás postaviti za svědky, půjdeme tam hned k nebožtíkovi a pozůstalost ohledáme.“

„Proč pak ne, proč pak ne?“ odpovídali sousedé a hnuli se do dvora k Lojkovům, ale ne dva, nýbrž všichni, jak tu byli. Každý si myslil: „Kdo ví, nevy-

beřeli mne rychtář za svědka; a neli, co škodí, budu svědkem přece.“ I sousedky se hnuly za sousedy do dvora, jen že tu na dvoře oddělili se mužští od ženských: sousedé šli za rychtářem po schodech nahoru na vejminek, sousedky zůstaly dole na dvoře.

Mezitím, co Franěk vyběhl na náves a sousedé ubírali se na vejminek, ukládali na postel syn Lojka a jeho manželka mrtvolu nebožtíkovu; když ji uložili, střídal se mezi nimi tento rozhovor:

„Třicet let, co mu sem nosíme vejminek — konečně si oddechnem na vejminku sami,“ pravila Lojková.

„Ubližovali jsme mu,“ pravil hospodář Lojka a sepjal ruce.

„My jemu? On mnoho nám! Snad nebudeme nyní, když zemřel, říkat černé barvě, že je bílá, když mohla být černou za živa!“

„Má to odbyto; kdo ví, co čeká na nás!“

„A to by se mně líbilo, abys ty nyní počal soudit, co jsi po třicet roků schvaloval. Břemeno s ním ukládáme do hrobu; nepřetvařuj se, víš to jako já.“

„Byl bych radší, kdybych nevěděl.“

„Jste vy mi mužové! Živých se nebojíte a když zamhouří oči, dostáváte strach. Proč bych sobě neulevila nyní? Nebála jsem se ho, dokud žil, pravím mu to i nyní, když zemřel: mně jest o jeho smrt lehčeji. Ráda znala bych statek, kde by si neoddechli, když odejde vejminkář, a ještě takto!“

„Byl mým otcem!“

„A soudil se s tebou o každou měříci vejminku. Ničeho nepotřeboval, tolik ještě sobě ponechal a nám

zadržel, že mohl z toho býti desetkrát živ — a soudil se s synem.“

„Ale já s ním žil dříve v míru a radosti, přece mně všeho líto.“

„Taková slova nemluv, sedláku. Což nakládají jinde s vejminkáři jinak? Co vejminkáři se dá, pro statek jest ztracená věc, dokonce nepotřebujeli ničeho, jako tvůj otec nepotřeboval.“

„Ty vždycky přehlušilas mé svědomí, ženo.“

„Když ti mluví svědomí páté přes deváté! A ten zde nazval mne přiběhlou světačkou, to bylo svědomí?“

Tak a podobně vedla si ta žena u mrtvoly stoletého starce, svého to tchána. Hrob, který obyčejně příkoří uzamyká, neměl tohoto účinku na ni.

Pak padly její oči na stolek, o němž věděla, že uzavírá tchánovo značné jmění; ohledala stolek, našla klíček u šuplíku, ukázala jej muži a povídala s radostí: „Vidíš, klíč máme v rukou; bude to naše, bude to také náš vejminek a nikoli Fraňkovo! A ty bys zde byl nechal hocha, aby si je byl vybral!“

Tomuto pokynutí manžel porozuměl; přistoupil ke stolku, aby ženě pomáhal u prohledávání a aby také na své oči viděl, mnoholi všeho jest, poněvadž nikdo vlastně nevěděl, co starý Lojka pozůstavil.

Ještě neotevřeli šuple, když slyšeli po schodech kroky, mnoho kroků. Poslouchali, klíček zůstal v rukou jako ke stolku napjatý; v tom vstoupil do světnice vejminkářovy rychtář a za ním skoro všichni sousedé.

Při té příležitosti také Franěk se přiblížil do světnice dědečkovy, klekl zase u mrtvoly a volal jen: „Dědečku, dědečku!“

Rychtář pozdravil: „Sousede Lojko, potěš vás pán bůh. Tuhle si přečtěte, co jest napsáno a pak mi vydejte klíče.“

Na ta slova selka zbledla a skoro třásla se: „Tu vidíte, sousedé, klíč v mé ruce; ráda bych věděla, kdo smí říci: můj je to klíč!“

„Ani vy to nesmíte říci, kmotra,“ pravil rychtář klidně; „počkejte, až si váš muž přečte, co jsem mu dal.“

Když hospodář Lojka přečetl poslední vůli, šel k ženě, vytrhl jí klíč z ruky a pravil: „Vezměte, kmotře rychtáři.“

„Ale pak se také postarejte o pohřeb, kmotře rychtáři,“ řekla selka a vypukla v pláč. Byl to pláč hněvu, málomocnosti.

„Postarám, kmotra, postarám,“ pravil rychtář; šel k mrtvole, vzal jí míru, pak vzal Fraňka za ruku, dal mu tu míru a řekl: „Jdi, synáčku, k hrobníkovi, aby podle toho vykopal pro tvého dědečka hrob.“

Franěk vzal tu míru, šel jako pěna, a rychtář a svědkové konali povinnost s Lojkovou pozůstalostí.

II.

V Bišicích měli kapli, při ní starý hřbitov, ale na ten již nepochovávali. Hřbitov pro nynější nebožtíky byl asi na čtvrt hodiny od vsi, jaksi na samotě

„Když tak jednou ležel," pokračoval opět rychtář, „jdu s kosou okolo a povídám: „Pomáhej pán bůh, dědečku." Lojka poznal, že se posmívám, a odpovídá: „Líné tělo, nelež, také pracuj!" Vstal a dal se do sekání. Já si vedle něho sedl na mez a čekal, až opět svou částku poseče. Když posekal, zase lehl."

„A což mu to nemohl dát syn sedlák posekat?" ptali se někteří, ačkoliv to věděli, že tak se nestalo, protože snad už několikrát i druhdy tak se byli tázali.

„Mohl, nemohl," odpovídal zase rychtář, „ale nedal. Vždyť víte — vejminkář! Málo kde syn dá na otce, když je otec vejminkářem!"

Když byla tato věta vyřknuta, bylo opět patrno, že jest tu Véna. Stál u statku přemýšleje, co s rosolkou, když nikdo nechce pít. Ale jak zaslechnul o synu a vejminkáři, byl jako bez sebe. „Namrskat vám každé ráno, sedláci, že nevíte co s otcem, když jest na vejminku! Já mít na půl dne moc v rukou, já bych vás honil do kola! Na dvě léta hned by každý z vás byl na vejminku! Syn nemůže dát otci posekat korec pole, protože je otec na vejminku! Hrom do takového syna, z čista jasna!"

„Ten blázen má pravdu," pravili někteří sousedé, „ale jest tomu tak."

Jiní zas pravili: „Jak pak to mluvíš, Véno? Co pak nejsi u Lojků v stavení?"

Na to řekl Véna velmi rozlícen: „Jsemli já u Lojků v stavení, pracuju za sebe a nepotřebuju nikoho, aby pracoval za mne. Také za sebe mluvím, a nepotřebuji, aby mluvil někdo za mne!"

Sousedé jen zase řekli: „Ten umí odseknout — raději ho nechat.“

Tu ujal se slova rychtář. „Inu, staří lidé jsou někdy k smíchu; za jejich časů bylo prý vše jinak. Když Lojka ležel na posečeném žitě, pravil: „Teď už, kmotře, ani nejsou takové zimy, jako bývaly. Za mého mládí padali vrabci se střech, koroptve, zajíci mrzli jako hroudy; nejednou myslili jsme, že se na dvéře škrábe kočka, a on to byl zajíc. Kde pak teď cos podobného slyšet?“ — Na to já povídám: „Dědečku, letos měli jste zamrzlou studnu.“ — Jak ležel, tak si podivením sedal a pravil: „I pro pána, letos zamrzlou studnu? To za svého mládí se nepamatuju, aby byla bývala zamrzlá. Pán bůh s námi!“

Na to se všickni sousedé smáli prostosrdečně, každý nějakým slovem dotvrzoval, kterak staří lidé svoje časy liší od našich. Pak rychtář pokynul ostatním, aby se sestoupli k němu a pravil ne tuze nahlas: „Na to jsem řekl starému Lojkovi: „Je mi to divno, dědečku, kterak vy o tom nevíte, že jste měli letos zamrzlou studnu?“ — „Milý kmotřínku,“ praví on, „já už po mnoho let nesmím vážit ze synovy studně vodu — selka to nedá.“

Na tato slova přece jen nastalo zděšení všeobecné.

Véna sice nebyl do tohoto užšího kruhu potažen, ale spustil jako by slyšel všecko: „Nedat nabrat vody! Žába ucouvne, aby se mohl pes napít a syn zavře otci studnu!“

„Vidíte, umí to pojmenovat, a je blázen!“ pravili sousedé, divíce se Lojkovi sedláku, ač i to s tou vodou byli již nejednou slyšeli, a sice od Vény.

„Když jsem tenkrát seděl na mezi,“ počal zase rychtář, „ptal jsem se Lojky: „Dědečku, vy už asi mnoho pamatujete císařů.“ — Císařů i pánů,“ odpovídal Lojka. „Já pamatuju, když císař Josef oral a pak pamatuju, když všichni páni to dělali po něm. Jen že císař oral koňmi a páni orali námi.“

Tu se sousedé zas smáli a pravili: „Což o to, on uměl slovo postavit a vlepit ho do očí nízkému i vysokému, jen že to raději dělal těm vysokým.“

„Já ještě více pamatuju,“ připletl se do řeči Véna; „já pamatuju, že oráme jeden druhým; a jak každý hospodář lituje, že i svým vejminkářem nemůže orat. Co byste, synové, dali za to, kdybyste s tátou mohli před pluh!“

To se zdálo přítomným přece nad míru, počali se na Vénu škubat posuňky; ale někteří přiznali, že alespoň u Lojků bylo by to pravda.

Tu pravil jeden: „Jen to je mi divno, že starý Lojka mohl si tak přát, když bylo na vejminku tak špatně.“

„Inu což,“ vysvětloval rychtář. „Snadno si přát, když je z čeho. Měl dobrý ze všeho rozum. Měl sám pro sebe dosti peněz, o nich říkával, „To jsou, abych nemusil nihoko o nic prosit.“ A dobře, že je měl, a nedobře, že je měl. Dobře, protože syn hospodář vejminek mu zadržoval a starý by byl musil míti nouži, kdyby naň byl musil čekat; nedobře, protože

zas starý Lojka cestou právní neodpustil synovi ani čtvrci sejpky. Z toho ty různice. Ale co mu přibývalo, všecko ukládal a všecko dostane Lojkův Franěk.“

„Ten hoch bude řádit,“ pravil zase některý jiný. „Ten na dědečkovi zrovna visel, celé dni i noci býval u něho, až i matka pro to na něho se hněvala. Trvám, že měl dědecka mnohem radší než otce i matku.“

„A kde pak by děti neměly radší dědečka a babičku než rodiče?“ podotkli zase

„Máte hned jeho staršího bratra, Josefa;“ odpovídal onen.

„Co pak ten nemá nikoho rád!“ pronešen soud, jak se zdá, všeobecný, poněvadž nikdo neodporoval.

V tom ze dvora zavzněl pláč srdcelomný, že vším sousedstvem to trhlo; pohlíželi pootevřenými vraty do dvora a povídali si: „To je Franěk, vždyť jsme to řekli!“

Franěk vyběhl na náves prostovlasý, tváře od slzí mokré a v očích ještě slzí plno a štkal přervanými vzlykáním slovy: „Dědeček nám umřel, naši mne od něho vyhánějí! Ach já nešťastný!“ A plakal, až se zajikal.

Při naříkání tom sousedé umlkli; jenom Véna se jal opět mluviti: „Víme, proč tě vyhánějí! Chtějí hrabat! Nahrabou!“ A posuňky počal nápodobiti je, kterak hrabou do kapes. V tom však se Véna zarazil, poklepal si rukou na čele a pravil: „Pantáto rychtáři, co bych byl zapomněl! Když jsem dnes ráno šel do města, dal mi starý Lojka tento papír a povídá: „Až přijdeš z města, dej to kmotru rychtářovi.“ A já teď

pro leknutí zapomněl na papír!“ Sáhl do kapsy, kde míval úřadní listiny, vytáhl složený arch a podal jej rychtářovi.

Rychtář arch rozevřel, přeběhl jeho obsah a praví: „To je Lojkova poslední vůle. Všecko odkazuje tobě, Fraňku, a je tu vše pojmenováno až na každou drobnost!“

Snad že ani Franěk neposlouchal, co rychtář mluví; seděl u vrat na zemi, ruce si položil na patník, hlavu na ruce a plakal bez ustání.

Ale ostatních se zmocnilo veliké udivení, což bylo patrno z tohoto rozhovoru:

„Ukažte, kmotře rychtáři, ukažte!“

„Na mou věru, všecko pravda!“

„A až se Véna vrátí z města, měl vám to odevzdat!“

„Nu, vždyť to odevzdal.“

„A to že nevěděl starý Lojka, kdy umře!“

„Na vlas to věděl, že umře dnes.“

„Vidíte, já vám povídal, že staří lidé vědí na vlas, kdy umrou. Komu je sto let, každý to ví. I tu rosolku dal přinést, aby měli o pohřbu.“

Okolnosti se tak stýkaly, že jenom podporovaly toto všeobecné podivení.

Pak pravil rychtář: „Dodatkem vyzývá mne nebožtík, abych před svědky jeho pozůstalost ohledal a všecko vzal pod svou ochranu. Nu, sousedé, chtějíli se dva z vás postaviti za svědky, půjdeme tam hned k nebožtíkovi a pozůstalost ohledáme.“

„Proč pak ne, proč pak ne?“ odpovídali sousedé a hnuli se do dvora k Lojkovům, ale ne dva, nýbrž všichni, jak tu byli. Každý si myslil: „Kdo ví, nevy-

beřeli mne rychtář za svědka; a neli, co škodí, budu svědkem přece.“ I sousedky se hnuly za sousedy do dvora, jen že tu na dvoře oddělili se mužští od ženských: sousedé šli za rychtářem po schodech nahoru na vejminek, sousedky zůstaly dole na dvoře.

Mezitím, co Franěk vyběhl na náves a sousedé ubírali se na vejminek, ukládali na postel syn Lojka a jeho manželka mrtvolu nebožtíkovu; když ji uložili, střídal se mezi nimi tento rozhovor:

„Třicet let, co mu sem nosíme vejminek — konečně si oddechnem na vejminku sami,“ pravila Lojková.

„Ubližovali jsme mu,“ pravil hospodář Lojka a sepjal ruce.

„My jemu? On mnoho nám! Snad nebudeme nyní, když zemřel, říkat černé barvě, že je bílá, když mohla být černou za živa!“

„Má to odbyto; kdo ví, co čeká na nás!“

„A to by se mně líbilo, abys ty nyní počal soudit, co jsi po třicet roků schvaloval. Břemeno s ním ukládáme do hrobu; nepřetvařuj se, víš to jako já.“

„Byl bych radší, kdybych nevěděl.“

„Jste vy mi mužové! Živých se nebojíte a když zamhouří oči, dostáváte strach. Proč bych sobě neulevila nyní? Nebála jsem se ho, dokud žil, pravím mu to i nyní, když zemřel: mně jest o jeho smrt lehčeji. Ráda znala bych statek, kde by si neoddechli, když odejde vejminkář, a ještě takto!“

„Byl mým otcem!“

„A soudil se s tebou o každou měříci vejminku. Ničeho nepotřeboval, tolik ještě sobě ponechal a nám

kuráže. „Já se země nic nezvedám!“ praví Bartoš. Celný hezky musil z budky, zvednout desetník a dodati ho jemu do ruky. „Tak, teď mám všecko,“ pravil Bartoš a odcházeje od budky pravil, že to mohl celný slyšeti: „Já tě naučím lidem házeti peníze na zem!“

Kdysi měl na úřadě vyzvednouti peníze a tenkráte byl kasír nováček, také Bartoše neznal. Úřadník pravil, že peníze má doma v bytě, aby šel napřed, on že hned přijde za ním; Bartoš šel do bytu. Úřadník však nešel dlouho, až Bartoše to mrzelo. A když přišel kasír, dal se do hovoru se svou paničkou, Bartoše neviděl, Bartoš vstane a začne v pokoji otvírati okna, otevřel všecka. Úřadník na něho spustil, co to? „Mám-li čekat,“ pravil Bartoš, „musím mít čerstvý vzduch, puch není pro mne!“ — Teď se vložila do toho panička a rozkřikla se: „Podívejme se na toho zrzavého“ — „Ano, podívejme se,“ honem do řeči Bartoš, „a potom hned budeme se dívat na tu volatou!“

Již nepipnul ani úřadník, ani jeho paní, která honem si hodila šátek přes krk; za minutu měl Bartoš vysázené peníze do krejcaru.

Jednou přišel na právní úřad a tam ho jakýmisi kliky háky chtěli odbyti, aby přišel po druhé. „Nač pak bych chodil po druhé, když jsem tu dnes!“ zhurta odpověděl Bartoš. „Co že?“ pravil úřadník. — „Že odtud nepůjdu, dokud nebudu vyřízen!“ Úřadník zavolal na drába. Jak to slovo vyřknul, Bartoš pokročil ke stolu, za nímž seděl úřadník a pravil zostra: „Drába na mne? Tu mne máte!“ Pak uhodil holí na úřadníkův stůl, až kalamáře vyskočily a zvolal: „Co

Při té příležitosti také Franěk se přiblížil do světnice dědečkovy, klekl zase u mrtvoly a volal jen: „Dědečku, dědečku!“

Rychtář pozdravil: „Sousede Lojko, potěš vás pán bůh. Tuhle si přečtěte, co jest napsáno a pak mi vydejte klíče.“

Na ta slova selka zbledla a skoro třásla se: „Tu vidíte, sousedé, klíč v mé ruce; ráda bych věděla, kdo smí říci: můj je to klíč!“

„Ani vy to nesmíte říci, kmotra,“ pravil rychtář klidně; „počkejte, až si váš muž přečte, co jsem mu dal.“

Když hospodář Lojka přečetl poslední vůli, šel k ženě, vytrhl jí klíč z ruky a pravil: „Vezměte, kmotře rychtáři.“

„Ale pak se také postarejte o pohřeb, kmotře rychtáři,“ řekla selka a vypukla v pláč. Byl to pláč hněvu, málomocnosti.

„Postarám, kmotra, postarám,“ pravil rychtář; šel k mrtvole, vzal jí míru, pak vzal Fraňka za ruku, dal mu tu míru a řekl: „Jdi, synáčku, k hrobníkovi, aby podle toho vykopal pro tvého dědečka hrob.“

Franěk vzal tu míru, šel jako pěna, a rychtář a svědkové konali povinnost s Lojkovou pozůstalostí.

II.

V Bišicích měli kapli, při ní starý hřbitov, ale na ten již nepochovávali. Hřbitov pro nynější nebožtíky byl asi na čtvrt hodiny od vsi, jaksi na samotě

Táhlo se totiž od Bišic k západu návrší na půl hodiny délky; bylo po obojím svahu oseto, rozděleno v pole, k nimž hřbetem tohoto návrší vedla vozová cesta. Skoro uprostřed návrší, od vozové cesty stranou, rozkládal se hřbitov, kamž pochovávány mrtvoly z celé farnosti, mimo Bišice ještě z několika to osad.

Čtyry vysoké zdi, do čtverhranu vystavené, obílené, z daleka o tom mluvily, že jsou zdmi hřbitovními; vysoký, uprostřed těch zdí pnoucí se kříž rudě natřený s plechovým Kristem to dotvrzoval; několik menších křížů, které jen tak podle zdi vrcholem svým do okolí vykukovaly, rovněž to dosvědčovalo. Kdyby mohl mrtvý vstáti z hrobu, potřeboval jen si sednout na hřbitovní zeď a byl by uviděl svou rodnou vesničku, své rodné stavení, nechť byl sem dovezen z kterékoliv obce. Naopak také osadníci z kterékoliv obce na první pohled mohli uviděti bydliště svých zemřelých, mohli upomínkou je navštíviti.

Jinak u hřbitova byla ještě dvě skrovná stavení vedle sebe. Jedno o třech zamřížovaných oknech a v tom bydlel hrobník, jedno o jednom okénku nezamřížovaném, a tam bydlely kosti. Bylo záhodno, že měl hrobník, o samotě bydlící, okna zamřížovaná, aby se nikdo zlý k němu neprolomil; bylo by bývalo zbytečno, dáti mříže i kostnici — kdož by se tam byl oknem vedral? Stranou něco lebek narovnaných a něco hnátů neurovnaných — to byl poklad, o nějž zloděj nestojí.

Za dne bývalo kolem hřbitova veselo. Lidé pracovali v polích, hovořili, zpívali, hvízdali, volali na sebe přes pole, odpovídali si přes pole — a zvuk,

slovo jest zřídlem všeho veselí. Z pole do pole letěly koroptve, někdy po cestě až k hřbitovu běžel zajíc a napásl se na hrobech lidských předků za to, že ti pojídali předky jeho. Pak letěl z polí do modra skřivánek a zvonil tam písničky na radost sobě a na rozkoš nám. Pole zelenala se rozličnou zelení, červenala a bělela se jetelem, žlutila se řepkou, rděla se mákovou setbou — a uprostřed toho všeho skvěl se hřbitov, uprostřed hřbitova pnul se k nebi rudý kříž s plechovým Kristem.

Za večera, za noci bylo tu méně veselo. Na poli člověk nepracoval, nemluvil, skřivánek spal, zeleň polí splynula s šerou barvou večera a noci. A tu ty kříže, jež povyhlížely přes hřbitovní zeď, jako by byly hlavami a ty hlavy jako by se podpíraly o ruce a to vše jako by povyhlíželo přes zeď, na vozovou cestu, na toho, kdo po ní se ubírá. Rudý, veliký kříž uprostřed zvedal pustá ramena, na něm za větru drkotal plechový Kristus, z hřbitova vyletěl netopýr . . . potom nezbývalo tomu, kdo šel kolem, než aby se ohlednul ke kostnici, nevyčníva-li tam také cosi z okna, a pak ještě, aby se ohlednul k stavení hrobníkovu, svítí-li v oknech, aneb-li okna také přepustil nějakým těm přeludům.

Za večera, za noci neradi tudy chodili vesničané a nutně-li koho vedla cesta buď podél návrší, buď s jedné strany na druhou, raději sobě zašel pěšinkami, nevím jak daleko, než aby se pustil kolem hřbitova. Na toť aby tu měl někdo bydleti den jako den, noc jako noc, po celý rok, po všecka léta — zlatý palác mohli mu

tam vystavěti a nevím, zdali by v celé kolatuře byli našli člověka k tomu způsobilého.

Logika mívá někdy skoky. Každý pochopí, že místo, jehož v noci každý se střeží, jest místo nejbezpečnější. Dítě by tam mohlo obstát, slaboch by odtamtud mohl zahnati deset srdnatých. A přece by se byl každý dospělý měl za slabého, aby se tam usadil co hrobník; přece každý sobě myslil, tam že musí býti hrobníkem silák, aby snesl klidně všecko to: vyčnívání křížů přes zeď, drkotání plechového Krista na rudém kříži, poletování netopýra, pustotu kostnice a podobné věci.

Podivnou shodou stalo se, že hrobníkem byl největší silák z celého okolí, Bartoš, o němž by mohly jíti knihy. Kdyby byl Bartoš řekl, já se budu potýkat s duchy, každý byl by se vsadil, že vyhraje Bartoš — takový člověk patří za hrobníka na osamělý hřbitov, žádný jiný. Tím tedy snad se stalo, že logika lidu zvrátila se, totiž: poněvadž nynější hrobník Bartoš byl silák, měli za to, že za hrobníka se tam hodí jen silák.

Co jen bylo o jeho síle očitými svědky vypravováno! Jednou jeli v neděli Bišicemi, když byl Bartoš na pivě, vojanští dovolenci na voze a v rozpustilosti oháněli se lišní a tloukli každého, kdo k vozu se přiblížil. Z toho povstal ve vsi poplach, lidé vyběhli z hospody a mezi nimi Bartoš. Bartoš vpadl do koní, zadržel je a zadržel i povoz. Ale tím mnoho nepořídil, poněvadž k vozu nemohl, vojáci každého tloukli. „Pojďte držet koně, pojďte držet koně!“ volal Bartoš

na sousedy. A když sousedé drželi koně, Bartoš vlezl pod vůz, opřel se zády o něj, vyzvedl jej, převrhl jej, že vojáci vypadli a teď si je občané podávali. Jaktěživi tolik ran nedostali ani od nepřítele, co tuto.

V osadách těch býval obyčej odrážeti se břichem. Jen jednou dali se s Bartošem do zápasu toho, nikdy po druhé: na dva sáhy odrazil každého, a pak ještě každý zavrávoral a div nepadnul.

Také se tam potýkávali na háček. Jeden i druhý dal prst do háčku, za ty prsty se vzali, každý se postavil na jednu stranu stolu, a pak táhli, kdo koho. „Pojď na háček!“ zkusil s Bartošem každý jen jednou. On poprvé vždy povolil, ale podruhé táhl soupeře i se stolem; soupeř pak po dva dni musil ošetřovati palec ve studené vodě.

Jakou měl sílu, takovou měl lest. Šel jednou v zimě v noci domů, zahalen v plášti. Napadli ho čtyři a aby se jim nevymknul, zaobalili ho do jeho vlastního pláště. Ale Bartoš utrhl spodem s pláště řetízek, jenž mu u krku sloužil za sponku, vyklouznul jim jako ouhoř a pak popral všecky.

Aby se nikdo nedivil, že býval hrobník napaden, hned musím říci, že se o něm vědělo, že nosívá s sebou peníze. Tenkrát ještě nebyly kasy, spořitelny. Majetní lidé ukládali peníze u Bartoše, protože bydlel na hřbitově a protože byl tak silný. Zakopávání peněz Bartošem vyšlo z obyčeje, zakopávali je k němu. Nešel tedy skorem nikdy Bartoš ani do vsi, ani ze vsi, aby nenesl v kapsách stříbra i za několik set. Jak kdo

potřeboval, tak to přinášel a odnášel. Viděti z toho také, že na jeho spolehlivosti stavěli jako na skále.

Šel-li ze vzdálenější vesnice v noci a musil-li jíti lesem a zdálo-li se mu to nebezpečno, lehl si někde za křovím, vysypal si peníze do bot a tak přespal do rána. Aneb byloli chladno, lehl si někde u kopky hnoje, strčil nohy do něho a přespal také.

Jednou už ho hnedle měli. Tu on se obrátil a vzkřiknul: „Jestli nepůjdeš, hned ti ten nůž vrazím do těla!“ Chlapi dostali strach a utekli, ale Bartoš měl v ruce jen kolík místo nože.

O mladých jeho kouscích zvláště mnoho vypravovali. Byl jednou v hospodě při muzice a hoši se hádali, komu mají muzikanti zahráti sólo. Když se nijak dohodnouti nemohli, přistoupil Bartoš ke stolu, za nímž seděli muzikanti, uhodil pěstí o stůl a zvolal: „Mně zahrajete!“ Muzikanti spustili a Bartoš počal se již otáčeti s nějakou děvicí v kole. Ale hochům to nedalo dobře dělat. Jako jeden muž shlukli se proti němu a chtěli mu překaziti tanec. Bartoš pustil tanečnici, chytil nejprvnějšího z hochů jednou rukou za krk, druhou rukou za pas, vyzvedl ho nohama vzhůru, počal jím se ohánět, na slepo tlouci do ostatních, tisknout je ke dveřím, až je vytisknul; pak toho, jehož držel za krk a za pas, hodil mezi ně a pravil: „Tu ho máte, ten vás kopal!“ Pak se ohlednul po své tanečnici; ta strachy byla pod lavicí v koutě, celá se třásla. Bartoš povídá: „Jen pojď!“ a pak k muzikantům: „Vy jste nám nedohráli sólo!“ a provedl ji. Jaktěživa se holka tolik nevytančila jako tenkrát.

Chasa se dívala okny, kterak s ní tančí Bartoš a tančil, dokud mu stačil dech. Když už nemohl, zavolal na ty, kdo stáli venku: „Teď pojďte, teď můžete tančit vy!“

Ale nebyl Bartoš jen silákem tak z hruba, aby týral lidi. Jaktěživ pranici nevyvolal, jaktěživ nedal ránu první; za to dal-li, byla zapsána v pamětech lidských. Avšak nebyl ani vůči pánům v kancelářích jiným, jen že tam měl zase jazyk na svém místě, tloukl do nich slovy. Nebál se vůbec nikoho, ani sprostého, ani pána, pána ještě méně než sprostého.

Za sousedy nosíval peníze na ouřady a do měst; kdo pak je tam bezpečněji donesl, kdo pak tam lépe pořídil, než Bartoš! Ale bůh uchovej, aby směl ouřadník dotknout se ho i jen křivým pohledem! Aneb snad mu na úřadě pohroziti drábem! Čtyři drábi mohli přijít a ani jediný, ani všichni dohromady byli by se neodvážili na něho. Jeho snad byl by ani arest nepřijal, i ten byl by se ho bál.

Jednou jeli sousedé do Prahy s obilím a vzali si Bartoše s sebou jako za kasíra. Bartoš stavěl se u brány, aby platil clo. Kde pak věděl celný, co je Bartoš hrobař! Nevšímal si ho a dělal, jako by počítal. „Bude to?“ křiknul Bartoš, až celnému vypadl papír z rukou. „No, no, nebuďte krobiánem,“ praví celný. „Tisíc láter, vy jste krobiánem!“ pravil Bartoš, a nic víc. Celný také už nic neříkal, ale zlostí třásly se mu ruce, když dával Bartošovi nazpět drobné a tím se stalo, že mu jeden desetník upadl ven z budky, na dláždění. „Desetník schází!“ povídá Bartoš. — „Máte ho na zemi!“ praví celný, a nutí se do jakési

kuráže. „Já se země nic nezvedám!“ praví Bartoš. Celný hezky musil z budky, zvednout desetník a dodati ho jemu do ruky. „Tak, teď mám všecko,“ pravil Bartoš a odcházeje od budky pravil, že to mohl celný slyšeti: „Já tě naučím lidem házeti peníze na zem!“

Kdysi měl na úřadě vyzvednouti peníze a tenkráte byl kasír nováček, také Bartoše neznal. Úřadník pravil, že peníze má doma v bytě, aby šel napřed, on že hned přijde za ním; Bartoš šel do bytu. Úřadník však nešel dlouho, až Bartoše to mrzelo. A když přišel kasír, dal se do hovoru se svou paničkou, Bartoše neviděl, Bartoš vstane a začne v pokoji otvírati okna, otevřel všecka. Úřadník na něho spustil, co to? „Mám-li čekat,“ pravil Bartoš, „musím mít čerstvý vzduch, puch není pro mne!“ — Teď se vložila do toho panička a rozkřikla se: „Podívejme se na toho zrzavého“ — „Ano, podívejme se,“ honem do řeči Bartoš, „a potom hned budeme se dívat na tu volatou!“

Již nepipnul ani úřadník, ani jeho paní, která honem si hodila šátek přes krk; za minutu měl Bartoš vysázené peníze do krejcaru.

Jednou přišel na právní úřad a tam ho jakýmisi kliky háky chtěli odbyti, aby přišel po druhé. „Nač pak bych chodil po druhé, když jsem tu dnes!“ zhurta odpověděl Bartoš. „Co že?“ pravil úřadník. — „Že odtud nepůjdu, dokud nebudu vyřízen!“ Úřadník zavolal na drába. Jak to slovo vyřknul, Bartoš pokročil ke stolu, za nímž seděl úřadník a pravil zostra: „Drába na mne? Tu mne máte!“ Pak uhodil holí na úřadníkův stůl, až kalamáře vyskočily a zvolal: „Co

pak hledám spravedlnost u nějakého lumpa?“ Tenkráte se sběhl celý úřad, ale jakmile viděli Bartoše, pošeptali něco úřadníkovi, jehož se věc týkala a za pět minut byla záležitost Bartošova vyřízena. Rozumí se, že už ani drábové nepřišli, a kdyby byli přišli, bylo by to zrovna tak.

Komu by se zdály tyto Bartošovy odpovědi a výpovědi drsnými, tomu nemohu pomoci. Jen ještě pravím, že jen stejnou mincí splácel, a že splácel jen tenkrát, když ho zrovna k tomu vyzývali. Ale kdyby zaznamenány byly hrubosti, všecka utrhačná slova, jichž si před časy (každý ví, jak je tomu dávno) úřadníci dovolovali na lid, mohla by z toho býti kniha větší. Také se stávalo, že si sousedé na hrubost úřadníkův stěžovali před Bartošem. „To je divná věc,“ říkal Bartoš; „já už si dávno nestěžuju.“

Přišel jednou do úřadu a úřadník kouřil. Bartoš také vytáhl si nacpanou dýmku a zapaloval si. „Myslíte, že jste v ratejně?“ obořil se úřadník. „Ano,“ odpověděl Bartoš, „je tu kouře jako od pacholků.“ A prošlo mu to.

Jinak byl Bartoš, jak říkáme, z gruntu srdce dobrý, i šprýmovný. Asi sto kroků od hřbitova, na vozové cestě, stálo několik hrušek, které náležely bišickým sousedům; ale ovoce dávali Bartošovi za rozličné služby, tak že mohl Bartoš říci, že jsou hrušky jeho. Jednou v neděli odpoledne dva hoši z Bišic, když myslili, že Bartoš není doma, vylezli na hrušku a česali si do kapes. V tom kde se vzal tu se vzal, blíží se Bartoš. Hoch, který ho nejdříve uviděl, se-

skočil a křičel na druhého, aby si pospíšil, že jde Bartoš. Ale ten druhý se opozdil; zrovna když seskakoval, Bartoš ho doběhl, chytil za límec, až hoch ve vzduchu nohama třepal; hroze mu bitím stále jen říkal: „Já tě naučím se opozdívat!“ A pak hocha propustil beze všeho.

Jako sobě lidé vypravovali o Bartošovi co siláku, tak o něm mluvili co o hrobaři. Nejednou ho viděli plakati, když kopal hrob a nejednou ho slyšeli míti kázání nad otevřeným hrobem. Nejednou viděli ho sedícího na hrobě, an s nebožtíkem rozmlouval. Ale ne snad jen s tím a oním, nýbrž se všemi, které znal — navštěvoval je po pořádku, aneb po kterém se mu právě zastesklo. „Musím jít dnes ke Klímovi,“ říkal, „už se mi po něm stýská.“ A pak Klímovi připomenul všecko, kde s ním chodíval, kde se spolu potulovali, kdy byli u muziky a p. Když byl se svým vypravováním u konce, říkal: „Tak, teď povídej ty, Klímo, jak se tam máš!“ Na to chvíli poslouchal a když nešla odpověď, dělal, jako by odpověď byl slyšel a říkal: „Vždyť jsem si to myslil. Podívejme se! Aj, aj! Tak vy to tam máte tak! Nu, to jest něco jiného, když tomu tak.“ A podobně.

Zvláštní rozjímání míval, když po sedmi letech „přišla na někoho řada,“ že musil ho vykopati z hrobu. Když se dokopal k rakvi, zaklepal na víko a zvolal: „Jsi tam, Václave?“ Na to sobě za něho odpověděl: „Jsem!“ — „No tak polez ven!“ mluvil zase za sebe; pak s největší šetrností otevřel víko a prohlížeje si mrtvolu, která byla jen jako pavučinou potažena,

mluvil: „A to tě tam hezky krmili! Ty vypadáš! To tě vlastní děti nepoznají, až se s tebou sejdou! A tak na sebe nic nedržet! Kdy pak jsi se česal? Jakou pak to máš na hlavě módu? Teď už se tak nenosí! Takhle se česat!“ A podobně mluvil; pak zase rozjímal s ním život minulý a tu se nejčastěji stalo, že Bartoš plakal, jako by mrtvolu teprvé do hrobu spouštěl. Obyčejně toto vyhrabávání končil tím: „Není ti tam dobře, špatně tě sklížili, mně se zdá, že už nebudeš držet po hromadě?“ Na to se mrtvoly dotknul, ta se rozpadla v kosti a v něco hlíny.

Tento muž jak byl citliv k mrtvolám, byl ještě stokrát citlivější k živoucímu. Nebylo stesku, pro nějž by byl neměl útrpnost, nebylo neštěstí, aby jeho se bylo nedotklo. Ale nebyla to snad útrpnost lichá, na odiv stavená; byla to útrpnost, za kterou, byloli to možná, bez rozpakův následoval čin.

Jednou přivezli na hřbitov rakev nuzně stlučenou; ku hrobu nedoprovázel ji nikdo, leda tříleté děvčátko. V rakvi ležela služka jakás, říkali jí Kačka. Byla nemanželské dítě, a děvčátko, které ji doprovázelo k hrobu, byla její dceruška, rovněž nemanželská. Kterak by na takový funus mohla jíti poctivá duše?

Tenkrát byl Bartoš truc kněze. Odříkal nad hrobem nějaké ty modlitby a žeť dceruška plakala nad rakví, pravil: „Vykrop ji, děvčátko, vykrop, mamince se bude lehčeji spát, neboť slzy dětské jsou to nejkrásnější vykropení.“ Když ji chtěl spouštět do hrobu, viděl, že tu má k pomoci pouze čeledína, který Kačku

přivezl na řebřinovém voze. „To už vás tam nebylo míň?“ hněval se Bartoš.

„A kdo pak by šel na funus takové —“ řekl čeledín a ušklíb' se hloupým spůsobem.

Na to Bartoš se zamlčel a zahrabával mrtvolu. Když byla zahrabána, děvčátko naříkalo, že nikoho nemá, ve vsi že ji nikdo nechce.

„A proč ji nikdo nechce?“ ptal se Bartoš čeledína.

„A kdo pak by o ni stál, o takovou —“ řekl zase čeledín a opět tím hloupým spůsobem se ušklíbnul.

„Co, takovou? Ty halamo!“ osopil se na čeledína Bartoš. „Stvořil ji někdo jiný než tebe? Budeš ty se činit soudcem, že přišla na svět tak a ne jinak? Ty to víš, kdy je kdo takový a kdy není takový!“ A pak mu dal ještě něco nádavkem.

„A vždyť to říkají všichni,“ omlouval se čeledín.

„Všichni takoví halamové, jako ty!“ osopil se Bartoš. A pak se obrátil k děvčátku a ptal se, jak mu říkají.

„Stáza,“ řekla holčička.

„Nepůjdeš už s ním, Stázičko,“ řekl Bartoš a vzal ji za ruku. „Zůstaneš tady, u mne a u maminky. Chceš?“

„Chci.“

A od té chvíle měl Bartoš Stázičku za svou. Byla u něho již šest roků a říkala mu „tatínku“. Byla devět roků stará, když Lojkův Franěk přinesl Bartošovi míru, aby podle ní kopal hrob jeho dědečkovi.

III.

Byla to pro Fraňka těžká cesta, donesti na hřbitov dědečkovu míru. Dosavad ani si toho nebyl vědom, že jest hřbitov. Býval tam, když někoho pochovávali, když mu zpívali, nad ním se modlili a za ním plakali. Ale což se to dětí tkne? Vyjdou ze hřbitova, uvidí zelená pole, květoucí meze, uvidí po mezi běhati hříbě, a už tam to na hřbitově není pravda.

Ale nyní tam nesl míru dědečkovu, teď to bylo pravda. Teď viděl, jak přes zeď vyčnívají kříže do krajiny, jak uprostřed se zvedá červený kříž a na něm plechový Kristus, viděl, kde bydlí hrobník, kde jest kostnice — teď ta všecka zeleň kolem něho nebyla pravdou, jenom hřbitov k němu mluvil. Byla to řeč jako nějakého obra; Franěk sotva rozuměl několika slovům, a byl jen naplněn jakousi hrůzou, která mu smáčkla srdce i hrdlo.

Vrata, jimiž vcházelo se na hřbitov, byla brdlínková, natřená touže barvou, jako uprostřed ten veliký kříž. Když Franěk přišel až ke vratům, zastavil se u nich a díval se brdlínkami na hřbitov. Díval se na něj, jako na toho hrozného neznámého, s nímž seznámiti se musí. Díval se na jeden hrob po druhém a myslil si: jak asi bude vypadati dědečkův? Pak se díval, kde který leží. Některý byl do země polo zapadlý, některý s pěkným zeleným rovem, na některém byly květiny, jiný byl jako v zábradlí, u některého stál kříž, u některého jen hůlka, která s kolíkem

tvořila kříž, u jiného nebyl ani ten kolík. V jednom koutě hřbitova leželo narovnaných něco kostí.

Ačkoliv byl den na počátku června, teplý, průhledný, průhlasný, Fraňka jakoby ovanula zima. Ta zima dýchala ze hřbitova a z každého hrobu zvlášť. Fraňkovi bylo, jako by byl dědečkovou mírou vzal na sebe úlohu nelidskou, jako by podnikal výpravu do místa zakletého, kterou bez úrazu provesti nelze. Stál u vrat jako přimrazen, nevěda, jak tu míru odevzdat.

V tom vyšla ze stavení hrobníkova Stáza, s kropáčem v ruce. Vyšla na hřbitov a kropila hroby, při čemž hláskem tence zvučným, lahodným zpívala: „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky!“ Tráva i květinky na hrobech byly polouvadlé; počaly vonět, když je zalila, až vůně jich dorazila k Fraňkovi.

Byl to pocit velmi milý, který Fraňka naplnil. To děvčátko po hrobech jako motýl, kropící unavenou zvadlost životem jako deštík a zpívající tomu všemu: „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky!“ Ze hřbitova přestala vanouti zima, bylo tam cosi, co hřálo; oteplilo se, snad i nebožtíci to pocítili. Pak zase Stáza odběhla do stavení a nebylo tu ničeho. Ani zpěvu, ani skoku, jenom traviny zvedaly výše unavené oudy. Fraňkovi se zdálo, že tu přece smutno a chladno.

Ale už zase tu byla Stáza s novou vodou a zase jako motýl a zase bzučela jako včelka a zase kropila jinde, blížíc se jaksi ku vratům. Franěk se bál, aby ho nezahledla: zahledne-li ho, musí býti všemu konec; poodstoupil poněkud ke zdi a jenom hlavou se naklonil k vratům a koukal. Stáza zase zpívala: „Od-

počiňte v pokoji," a pak k tomu přimíchala ještě rozličné písně, jaké slýchala tady na hřbitově, a znala je všecky. Vytáhla z duše jednu po druhé, jako vytahujeme z truhly šat po šatě, abychom jej prohledli a provětrali. I ty písně musejí časem na vítr, aby v prsou neztuchly.

Franěk každým mžikem u vrat domácněl: jako by mu v tom zakletém místě někdo byl podal stříbrnou nit a on se jí zachytil. Vytáhl se zase ze svého úkrytu a postavil se před vrata celý, třebať ho Stáza viděla — to už je jedno.

Stáza ho uviděla. Zastavila se, přestala zpívat a chvíli jen tak se dívala, zdali mladý host chce dal anebli chce něco vyřídit.

Když Franěk nic nemluvil, postoupila o několik kroků k vratům a povídala: „To tedy u vás, Fraňku? Počkej, já zavolám tatínka." A běžela do hrobníkova bytu. Fraňkovi bylo divno, kterak děvče čte mu na tváři, co v jeho duši se děje. Nám netřeba to vykládat. Slyšeli umíráček a Bartoš řekl Stáze: „Kde pak to?" A čekal, kdo přijde hlásit se o hrob. Stáza nyní uviděla Fraňka a řekla jako doplňujíc otcovu otázku: „To tedy u vás?"

Když Bartoš vyšel se Stázou, měl na ramenou již motyku a Stáza měla v ruce lopatu, jako že pomůže tatínkovi odhazovat hlínu. Bartoš šel zrovna k vratům a spůsobem vlídným povídal: „Můj milý Fraňku, snad ne dědeček?"

„Dědeček," odpovídal Franěk ještě hlasem v slzách napolo dušeným.

„Dědeček, dědeček," otvíraje vrata opakoval si Bartoš. „Inu tahle postel tady nikomu neujde. Nejdéle z nás vydržel nebýt ospalým, ale usne jednou každý."

Franěk vstoupil na hřbitov a odevzdával míru. „Míru?" pravil Bartoš. „Dědeček mi šel zrovna pod bradu, byl z těch větších, znám jeho míru. A kde pak chcete, aby byl hrob?" tázal se Fraňka. „Poohledni se, já hned přijdu a dám se do kopání."

Bartoš odešel do svého stavení ještě pro některé nástroje a nyní se tu rozhlížel Franěk po místě. Ale ničeho neviděl, protože člověk i dospělý, jeli zachvácen náhle opravdovým smutkem, jest jako tupý, dánoli mu cosi na rozhodnutí.

Tu pravila Stáza a vedla ho za ruku: „Víš co, Fraňku, Bišičtí leží tady u té zdi, která je k Bišicím; koukej, tamhle v tom rohu jest to nejvýš, jest sem vidět od vrat, a kdo by si stoupl na hrob, vidí k Bišicům."

Těžko udati, jakou vnitřní souvislost tato slova měla, ale výsledek byl, že se zdála býti Fraňkovi tak důvodna, že svolil: „Tak tedy tam v koutě," řekl.

„A dáteli tam kříž, bude ho vidět až k vám, a dáteli tam strůmek, hnedle vyroste, že ho také bude vidět až k vám," dodala Stáza jaksi horlivě, a nyní se zdálo už Fraňkovi býti těch důvodů tolik, že žádná světa moc nebyla by ho přiměla k tomu, aby zvolil místo jiné.

„Tady!" pravila Stáza, když se Bartoš vrátil, a tam počali kopati.

Těmito několika promluvenými slovy pozbyl hřbitov pro Fraňka mnoho hrůzy. Bartoš kopal, Stáza odhrnovala, Franěk byl němým divákem. Bartoš časem zazpíval nějaký popěvek, který s jeho řemeslem souvisel, Stázin hlásek ho doprovázel jako struna a Franěk byl posluchačem. Také Bartoš promluvil chvílemi některou větu, která asi vztahovala se k nebožtíkovi, jíž však nikdo z dětí nerozuměl; snad to Bartoš schválně tak povídal, by tomu Franěk nerozuměl a neměl novou lítost.

Najednou povídá Stáza; „Fraňku, až bude hrob vykopán, lehnem si spolu do něho.“

Na ta slova Franěk o několik kroků ucouvnul, Stáza se zasmála a Bartoš se zamyslil. Franěk couvnul jako stroj bez vůle; Stáza se zasmála tomu, a Bartoš za chvíli pravil: „Kopáme zrovna vedle tvé matky; musíme dát pozor, abychom jí nepřišli na rakev, je tam teprv šest roků.“

„Kopejte tak, abychom přišli zrovna vedle maminky, pak si s ní pospím,“ pravila Stáza, jako by se těšila, neboť kdo by očekával od tohoto děvčete smutek, dokázal by, že nezná mladé srdce docela. Stáze byla tři léta, když zemřela matka; v takovém srdéčku smutek ještě se ani neujme a za šest let dítě neví, co to jest, že zemřela matka.

Po těch slovech Franěk zase přiblížil se k hrobu, jako by chtěl věděti, zdali Bartoš se Stázou budou tak dobře kopat, aby neublížili sousednímu hrobu.

„Tys ještě nikdy v hrobě nespal, Fraňku," pravila Stáza, nikoliv otázkou, nýbrž tak, jako by to jistila.

„V hrobě?" tázal se udiven Franěk.

Stáza na hrobech rostla, jako na nich rostly traviny, květiny. Tento hřbitov byl její návsí, kde si hrála, jejím polem, kde kopala a zalévala a ošetřovala, její školou, kde s Bartošem a na pohřbech se učila, málo sice literami, více však všeho toho vypravováním.

Když ještě byla zcela malá, ptala se jednou Bartoše: „Co dělá moje maminka v hrobě!"

„Spí," povídal Bartoš.

Na to jakmile vykopal Bartoš první hrob, lehla si do něho a spala tam, prý „jako maminka". Od toho času spala v každém hrobě, jakmile byl vyhrabán, nebylali zima, nepršeloli. Těšívala se, když někdo umřel, že budou kopati hrob, a ona že zase bude v něm spát, „jako maminka". Vůbec jí býval pohřeb jako čímsi radostným; uviděla mnoho lidí, uviděla kněze, pak slyšela zpívat, plakat, modlit se. Tyto modlitby hřbitovní staly se i jejími modlitbami, tyto zpěvy byly i její zpěvy a dle lidí, které tu viděla, nesly se její pojmy o lidech a o světě. Těšila se vždy na nový pohřeb, protože to bylo cos nového.

Těšívala se i proto, že uslyší nové zpěvy; a když bylo po pohřbu, zpívala si, co uslyšela, až do pohřbu druhého, jenž snad přinesl zase zpěvy nové. Ovšem že o každém pohřbu slyšela „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky." Tato píseň byla jí nejmilejší. Nevěděla, co to jsou ty věrné dušičky, ale v hlavě si to srovnala

tak, že to jsou ti, kdož spějí v hrobech. Kdykoliv se kladla ve spaní do hrobu, říkala v myšlenkách sama k sobě, že bude věrnou dušičkou. A když někdy dlouho tam spala, pravila, když se probudila: „To jsem dnes byla dlouho věrnou dušičkou.“

Když tedy na poslední její otázku, zdali kdy spal v hrobě, Franěk odpověděl takovým udivením, pravila: „Tos ještě nikdy nespal jako věrná dušička,“ a za chvíli dodala: „Počkej, budeme spolu věrné dušičky.“

Franěk ovšem nerozuměl souvislosti těchto pojmenování, ale líbilo se mu to; když se podíval na Stázu, bylo mu, jako by jí měl říci: „Co říkáš, líbí se mi; proč bych s tebou nechtěl být věrnou dušičkou?“

Za dalšího kopání ptal se Bartoš Fraňka, jak dědeček zemřel, načež Franěk vypravoval o hlíně, o pavlači a jak potom klesl mrtev. Toto vypravování poslouchala Stáza s velkým účastenstvím, tak že na chvíli přestala i odhrnovat hlínu a na Fraňka se dívala jako na člověka moudrého, když mohl mít dědečka, který byl tak tuze starý, a když ho dovedl až k smrti.

„Dobrá,“ řekl za chvíli Bartoš, „přišli jsme zrovna vedle maminky.“ To už byl dědečkův hrob bez mála vykopán; a poněvadž Franěk viděl, kterak nyní již Stázu to namáhá, vyhazovati hlínu tak z dola, vzal jí lopatu a pravil: „Dej sem, chci také něco udělat dědečkovi.“ Vstoupil místo Stázy do hrobu a vyhazoval hlínu, Stáza sedla si vedle hrobu a dívala se, zdali to umí.

A tu bylo Fraňkovi, jako by hrob pozbýval hrůzy každým vyhozením prsti. Když pak Bartoš řekl: „Hotovi“ a z hrobu vystoupil, Fraňkovi již odtamtud se nechtělo; podepřel se o lopatu a pravil k Stáze: „Tak tedy pojď, věrná dušičko.“

Bartoš vzal nářadí na rameno a nestaraje se dále o děti, šel dále do svého stavení.

„Jestli pak víš, Fraňku,“ pravila Stáza, „že na hrob dědečkův naseju jetele?“

„Proč?“ ptal se Franěk.

„Ale, ty bys to nevěděl? A já vím, že tvůj dědeček měl rád včely, měl jich tolik oulů. Na jetel včely lítají, přiletí sem k dědečkovi a dědeček jim poví, co ti zkáže.“

„Zasej,“ řekl Franěk a už si přál, aby na hrobě rostl jetel a včely aby sem mohly.

Pak seskočila Stáza do hrobu, sedla si do jednoho kouta a Franěk do druhého.

„Tvoje maminka také má jetel na hrobě,“ podotknul Franěk.

Na to Stáza dloubala prstem v tu stranu, kde ležela její matka, až přišla na rakev; pak tam zaklepala prstem a spuchřelé dřevo vydalo přiměřený hlas.

„Dnes budu spát vedle maminky,“ pravila Stáza a oko její se zajiskřilo radostí. Neměla o matce určitého zdání, ale věděla, že to krásné, spát vedle maminky. A proto radila Fraňkovi, aby zde dal kopat hrob, by se dostala k matce.

„Budeš tu spát v noci?“ ptal se Franěk.

„Proč bych nespala? Celou noc tu budu spát, a zejtra také spím u maminky.“

„Kdo byla tvoje maminka?“ ptal se Franěk.

„Kdo byla?“ pravila Stáza. „Kdo pak mohla být, když byla maminka?“

Fraňkovi tato odpověď dostačila, alespoň by se byl sám jaktěživ moudřejší odpovědi nedopracoval.

Slunce zašlo a na hřbitov kladly se stíny, v hrobě bylo již šero.

„Nestýská se ti, Fraňku?“ ptala se Stáza.

„Když je to hrob, v němž bude ležet dědeček, nestýská se mi,“ odpovídal Franěk, ale stýskalo se mu přece.

„Kdyby se ti stýskalo, sedni si tu vedle mne, budeme spát spolu, anebo můžeme mluvit,“ řekla Stáza a hned udělala vedle sebe místa, kamž Franěk bez pobízení si usedl.

A seděli vedle sebe jako dvě písklata v hnízdě.

„Kdybysi se tu bál, já tě doprovodím domů, já se nebojím,“ pravila Stáza. Tu když Franěk viděl to děvčátko tak beze vší bázně, pravil, že se bát nebude a že domů nepůjde. Bylo mu to v tom okamžiku milejší, že nemusí domů. U Stázy seděl radší, a byl s ní v hrobě.

Za chvíli vyšel měsíc a jako když celý hřbitov polije bělostí. I do hrobu vnikly jeho paprsky, hrob byl uvnitř jako vybílen, a když se Franěk podíval na Stázu, byla také bílá. Franěk mimovolně se přitisknul k ní a Stáza kladla ospalou hlavu na jeho prsa.

Stáza spala s maminkou, vedle Fraňka, a byly dohromady věrné dušičky.

Později v noci kdyby byli nespali, byly by slyšeli blížiti se k hřbitovu několiko mužských kroků, byli by slyšeli tlouci na okna hrobníkova, byli by slyšeli hrobníkův hlas a potom všecky ty kroky a různé hlasy blížiti se k hrobu. Ale že spali, neslyšeli toho.

Lojka sedlák totiž, když bylo už pozdě večer a Franěk nešel domů, obávaje se nějaké nehody, šel s čeledínem a s Vénou směrem k hřbitovu, zdali ho někde nepotkají. A když ho nepotkali, došli až k hrobníkovi a ptali se po něm. „Byl tu až do večera," pravil Bartoš, „odešelli, nevím, ale možná, že leží v hrobě."

„V hrobě?" s uleknutím ptal se Lojka.

„V hrobě," odpovídal Bartoš s tváří klidnou, a vedl je k hrobu. „Tu se podívejte, jak si ustlali. Chceteli, zbuďte si ho, ale já bych ho nebudil."

Spali tam jako dvě písklata a neslyšeli, co se kolem nich děje.

„Když nemůže už spát s dědečkem, vyspává mu hrob," pravil Véna; „nebuďte ho, pantáto."

Lojka ovšem byl jiného mínění a zbudil Fraňka, čímž probudila se i Stáza. Hoch byl rozespalý, vyskočil na nohy a rozhlížel se. Po hřbitově lilo se bílé měsíční světlo, kříže vypínaly svá ramena, u hrobu stál otec a vybízel ho, aby šel s ním. Franěk hned se nevzpamatoval; jen věděl, že jest u něho Stáza a že není doma.

„Nechte ho, děti jsou děti," pravil Bartoš.

„Však já mu ukážu —“ prudce zvolal Lojka a chtěl skočit do hrobu.

„Pomálu, pomálu,“ řekl klidně Bartoš a držel rukou Lojku, že tento ani se nemohl hnout. „Ty hroby — zde jsem já pánem, všecko jen s mým dovolením.“ A nepustil Lojku ani o krok.

„Dítěti jsem já pánem,“ řekl Lojka.

„Jste,“ pravil Bartoš. „Ty dítky zasvětily dechem hrob vašeho otce, vy byste jej chtěl znesvětit? Nemáte toho dost, co jste mu nadělil za živa?“

Tato slova ranila Lojku; ustál od dalšího naléhání, a aby nemusil snad život svůj slyšeti nad otevřeným hrobem otcovým, odcházel od hrobu.

Nyní děti slyšely kroky i hlasy vzdalující se, ale že se jich bály, schoulily se opět k sobě a za nedlouho spaly opět. Stáza na prsou Fraňkových a Franěk maje kolem jejího krku otočenu ruku.

Když se ráno zbudili, pravila Stáza: „Kdybych měla tebe za bratra!“

Franěk držel ještě její hlavu ve své ruce a řekl: „Tak tedy mne máš za bratra, když chceš.“

Nad hrobem prý se mluví pravda. Děti ty řekly si to v hrobě, bylo to dojista pravda.

Po tom za dne dělila se Stáza s Fraňkem o ranní chléb, o oběd a o vše, prováděla ho po hřbitově, učila ho písním, kde kterou uměla, a k večeru nejednu zazpívali sobě už v duettu. A protože na zejtří měl býti dědečkův pohřeb, pravil Franěk, že dnes už domů nepůjde, že už tu počká, až přinesou dědečka, dnes že ještě budou „věrné dušičky“.

Stáza povídala, aby dával pozor, jaké budou zpívat dědečkovi písně, ty že pak ona všecky bude umět nazpamět, a ty že bude zpívat nade hrobem, až v něm bude dědeček zahrabán.

A když byl pohřeb, stalo se, čeho se nikdo nenadál. Kdežto myslili, že Franěk o pohřbu si povede s pláčem a bědováním, Franěk ani nezaplakal. A kdežto myslili, že selka Lojková ani slzy neukápne, naříkala až běda a stavěla se, jako by si chtěla vlasy rvát.

Selka proto si vedla s pláčem, že chtěla zastřít svoje dosavadní chování. Neoklamala tím nikoho, ale myslila, že oklamala.

Franěk a Stáza poslouchali, jaké nad hrobem se zpívají písně, aby je uměli potom.

Když bylo po pohřbu, pravil Franěk: „Když jsme jako bratr a sestra, půjdeš ty teď k nám do Bišic, abych já tě uhostil u nás.“

Šla s ním Stáza, vedli se za ruku a sousedé si ukazovali na Fraňka: „Podívejte se na toho hocha, hrob šel dědečkovi vykopat, a z toho hrobu vede si Stázu.“

Sousedky si povídaly: „Podívejte se, vede se se Stázou, s takovou —. Bude asi jako byla matka.“

Franěk povídal Stáze: „Stázo, hádej, koho mám ze všech lidí nejradši?“

„Koho?“

„Tebe.“

Stáza na to řekla: „Tolik jsem ráda, že se se mnou vedeš, že bych s tebou pořád chodila. Ještě jsem se nikdy s nikým nevedla.“

A vedli se přede všemi lidmi.

IV.

Manželé Lojkovic snad zůstavili u lože nebožtíkova dojem lidí lakotných. A křivdili bychom jim, kdy bychom je za lakotné prohlásili. Byli lakotní jen ku svému vejminkáři, a tím měli necnost snad tisícerých rodin našich. Vejminkář — to byl nepřítel jejich majetku, to byl zrovna zloděj toho majetku. Že vejminkář a otec byli jedna osoba, to neumenšilo vejminkářovu vinu. Vejminkář otce zastřel, a Lojkovic viděli v otci vejminkáře. A jestli že vejminkář udělal jim někdy něco dobrého — byla to jeho povinnost, byť otcem; ale Lojkovic nesměli mu dělati nic dobrého — byť vejminkářem a vejminkáři se musí dělati vše na příkoř.

A přece Lojkovi nebyli v tom ani o vlas horší, než kteří jiní; pravím to s povzdechem, ale najdete Lojkovy dojista v každé druhé aneb třetí vesnici.

Nebyla to tedy lakotnost, byl to poměr sedláka k vejminkáři. Neboť jinak měli Lojkovi všecky dobré vlastnosti českého sedláka. Byliť dobročinní, laskaví, pohostinští. Z jejich statku nikdy neodešel potřebný bez pomoci. Kdyby byl žebrák obešel celou ves a z každého stavení odešel s práznem, k Lojkovům chodil na jisto. Šlili vesnicí toulaví houslisté, harfeníci, u Lojků zastavili se jako doma, tam pojídali,

noclehovali kolik dní a nikdo se neptal, kdy odejdou. Ano Lojkovi měli na dvoře u kůlny zvláštní dvě komory, které po celý rok otevřeny byly; kdo neměl přístřeší, mohl vstoupiti do nich.

A bývaly po celý rok obývány. Toulaví hudebníci byli v nich jako tažní ptáci.

Drotaři se tam povalovali, až vyspravili všecko nádobí Lojkovům a v celých Bišicích.

Kalounkář, který pocházel od Domažlic a jen tak za čas přicházel domů pro zboží, obýval v komorách Lojkových jako doma, s celou rodinou. Býval tam někdy kolik neděl, dostával jídlo z Lojkovic kuchyně a nemusil za to ani děkovati. To už bývalo od jakživa. Dědové, pradědové kalounkářovi tam bývali pohostinsku — jakž pak by je tam mohli nenechati! Toť by zrovna na sebe zvali boží hněv, kdyby se opovážili je vypovědět. Kalounkář se tam narodil, nynější jeho mladší rodina také tam se narodila — Lojkovic staří byli starému kalounkáři za kmotry, mladší Lojkovic byli drobným kalounkářům za kmotry, to už tedy byla rodinná přízeň. Lojkovům by se bylo stýskalo, kdyby v určitý čas byli bývali bez drotařů, bez kalounkářů. Snad by je byli dali hledati v kraji, kdyby jich tu nebylo. O svátcích, o poutech, o posvíceních — to musili zde býti již několik neděl před tím a několik neděl po tom. Pak už ovšem mnoho času do roka nezbývalo.

Kromě kalounkáře chodil krajem plátenník, a ten měl u Lojkův i sklad svůj. V pondělí vyndal si ze skříně zboží, mimo plátno všelijaké to šátky, látky na

šaty, pak čekal několik dní, než se přiblíží k neděli aneb než v té oné vesnici bude před posvícením, a pak naložil ranec na sebe a šel. Pršeloli, bylali nepohoda, ani nevyšel, a to po celý čas byl příslušníkem stolu, společně s čeládkou.

Pak se událo ještě mnoho příležitostí, kde na pohostinství u Lojkův bylo počítáno i hřešeno. Přišli opravovat řitice, přišli brousit nože a to s nářadím zašli aneb zajeli k Lojkovům. Tam také přicházeli z vesnice a ptali se: „Není tu u vás řitičář? Není tu brousíř? Potřebovali bychom řitici, potřebovali bychom si nabrousit nože.“ Po žních arci pravidelně dostavil se řitičář, před posvícením dostavil se brousíř.

V těch komorách vedle kůlny bývalo živo, veselo. Tam se společnost netrhla a večer přicházíval i sedlák Lojka a někdy dokonce i selka. Tu se vypravovalo, kde co v kraji se událo, tak že k Lojkovům se mohlo jíti jako pro jisté noviny. Kalounkář a plátenník prošli celý kraj, vcházeli do rodin — kdož mohl věděti více než plátenník a kalounkář?

Nu a když přišel houslař aneb harfeník, to už ani by nebylo jinak, než aby byl zahrál a zazpíval písně novějšího i staršího dátum, všecky události u verše složené, žertovné popěvky a nápady — tu bývaly večery veselé. Tu i ze vsi leckdos přišel a byl posluchačem. Tu také i Franěk sem sváděl svoje mladé soudruhy, s nimiž si zalézal někam do kouta a poslouchal.

Vypravování, která obzvláště Fraňkovi a jeho rostencům se líbila, datovala nejvíc z dlouhých zimních

večerů, kde se probraly všecky podivné události, od loupežníků až na černé psy a bílé ženy, tak že mládeži až bylo děsno, mělali se pozdě večer přes dvůr a přes náves ubírati k domovu.

Taká byla hostinnost u Lojkův, že bývali pořekadlem; a titíž Lojkovi chovali se k svému otci, jenž byl na vejminku, tak, že si ani nesměl nabrati vody z jejich studně!

V těchto komorách byl také stálým hostem Véna, ten obecní posylák, ten polozbrklý člověk. Kdyby mu byl řekl Lojka, že už ho nechce míti déle v stavení, nevěřil by, že mluví do pravdy, tak tam byl za domácího člověka. Ty komory vedle kůlny nebyly by pravými komorami, kdy by tam Vény nebylo. O něho si každý, kdo vešel, musil obrousit vtip, a od něho každý musil něco utržit, žertem i do opravdy. Svým tak zvaným bláznovstvím Véna provedl mnoho veselého a tím, že povídal do pravdy, dovedl veselosti ještě víc; bývá to často osudem pravdy, že ji přijímáme se smíchem.

Tedy žilo toho na statku a ze statku tolik, že kdyby byl Lojka sedlák všem těm hostem ukázal dvéře, byl by mohl za to dávati trojí vejminek a ještě by mu zbylo. Však to nikomu ani na mysl nepřipadlo, vždyť tak bývalo na Lojkovic statku od jakživa, za nebožtíka dědečka a ještě dříve. A přece jsme slyšeli, že Lojka sedlák se svým otcem soudil se o každou čtvrci sejpky! Možnáli tyto věci srovnat?

Všichni, jež jsme vyjmenovali: drotaři, kalounkářova rodina, plátenník, řitičář, brousíř, houslisté

i harfeníci sešli se k Lojkovům, když dědeček zemřel, a byli tam, když Franěk přivedl do statku Stázu. Sešli se k dědečkově smrti, jako by schvalně byli pro ně poslali.

Houslaři a harfeníci to považovali za svou povinnost, aby se dostavili, věděliť, že jich bude třeba. Bývať to v našich krajinách obyčejem, že od pohřbu rovnou cestou jdou k muzice, k veselé muzice, k pravým to hodům, k hejření. Jako by o pohřbu byli jen neradi smutni: veselými hody potřebují rychlou protiváhu. Starají se, aby jim smutek mnoho neublížil, musejí se z něho povyrazit. Aneb jest snad opravdový smutek věc řídká, těžká, i nutno to dotvrditi veselou hudbou. Aneb že jest pravý smutek věc zbytečná, musímeli nebožtíka spouštěti do hrobu s slzami, při nichž už slyšíme zároveň laditi nástroje k tanci. Aneb že jest ten náš smutek jen zábavná hra, z níž se za chvíli vyskáčem, a kteráž tancem se skončí. Ale jest tomu tak: po pohřbu musí býti muzika, veselá muzika.

Hudebníci tedy přišli na jisto a Lojkovic všecky přípravy svědomitě vykonali.

Než vyšel pohřeb z domu, Lojková měla kuchyni již upravenou; zabitá den před tím dobytčata již byla nakrájena na misách aneb se dopekala na pekáčích. Pak šla Lojková za mrtvolou, aby se vyplakala, hodně vyplakala, a to bylo zrovna tak nutné i náleželo zrovna tak k celku, jako omáčky a všelijaké zelí.

Po pohřbu bylo tedy u Lojků jako o posvícení. Hosté domácí i přespolní zasedali k bohatému stolu, jenž ve spůsobu podkovy vyplňoval velkou světnici;

hudebníci zasedli v síni ke džbánkům, a za chvíli bylo jako o svatbě veselo. —

U Lojků bývalo obyčejem, že se mužští ženívali až v dospělých letech. Tak se ženil stoletý náš nebožtík ve svém bez mála čtyřicátém, sedlák Lojka po svém třicátém roce; byl tedy nyní šedesátník, selka byla padesátnice. Nejstaršímu synu Josefovi byly nyní asi dvacet čtyři léta, stáří Fraňkovo známe. Sedláka Lojku u porovnání s vejminkářem nazýváno mladým Lojkou. Ale teď po smrti stoletého dědečka rázem byl sedlák Lojka Lojkou starým a v důstojnost mladého Lojky vstoupil syn Josef.

Josef jako by si toho dnes byl vědom. Ke stolu nezasedl, nýbrž okem obezřelým řídil i z kuchyně i ze sklepa hostinu a ve světnici přihlížel, čeho kde třeba.

Neušlo to pozornosti přítomných a jakmile se rozproudila řeč, mluvili někteří sousedé obracejíce se k Lojkovům:

„Váš syn se činí statečným hospodářem.“

„Inu, tatík ho asi nenechá dlouho čekat — k čemu by si nedopřál odpočinku, když už má tak statného nástupce.“

Lojka sedlák se usmíval sebevědomě na ta slova, jako by v tom úsměvu povídal: „Jen počkejte, však brzy uslyšíte, co jsem si usmyslil.“

Pak když přišel do světnice Josef jako kytka a rozhlížel se co uvědomělý velitel, pravili opět sousedé:

„Tak, Josífku, už jen se někde poohledněte po nevěstě — tady otec povídá, že už by rád měl v domě dceru, a matka mu přisvědčuje.“

„Budete vy mu radit," podotknul jiný, „ten má již asi vyhlednuto." A při tom mrknul po Barušce, která sedíc uprostřed stolu, při těch slovech nahnula se nad talíř, aby jí nebylo vidět do tváře.

„Která pak by mne chtěla!" prohodil Josef z lehka a při těch slovech Baruška zase zvedla od talíře hlavu; Josef vyšel ven.

Na to několik sousedek pravilo jako zároveň: „Baruško, co pak vám přišlo tak horko?"

„Není mně horko," řekla Baruška a rozhlížela se s odhodlaností, do které částečně se nutila, aby možnáli ještě utajila, co už nemělo utajení třeba.

Na to spustili v síni veselou a v světnici se smáli tomu, co byli povídali a povídali to dále.

Když bylo v síni po hudbě, vstal sedlák Lojka a postavil se jako slavnostně ke stolu; chtěl osloviti celé shromáždění. Ještě než promluvil, podíval se na svou manželku, která seděla vedle něho, a když ta přikývla, odkašlal si a počal:

„Milí sousedé a sousedky! Co se týče nás starých," při tom poukázal na sebe, na svou ženu a na souseda Kmocha, otce Baruščina — „my se dohodnem. Ale jestliže Baruška proti tomu nic nemá, ustanovíme dnes den svatby a vy všichni jste k ní pozváni."

Tu se Lojka odmlčel; díval se na shromáždění, jaký tato slova učiní dojem. Učinila dojem.

„Vždyť jsem to povídal zrovna tu minutu."

„No, dej pán bůh štěstí, bude to párek."

„Baruška už to přestála, už jí nepřišlo horko."

„A kde je Josef?"

„Však nebude daleko. Snad někde poslouchá.“

Jeden soused se vzchopil, aby Josefa přivedl; ostatní udělali místo vedle Barušky a když Josef vstoupil, uvítán hlasitým pozdravením jako na blahopřání; ten, kdo ho vedl, ukázal na prázné místo vedle Barušky a pravil: „Tak, tady je tvé místo.“

„Podívejme se,“ pravila sousedka, „a my dosud neměly ani zdání.“ A ostatní sousedky jí přisvědčovaly, ačkoliv měly zdání dávno tuze dobré, protože celou tu věc již několikrát byly probraly doma, cestou do kostela a z kostela, cestou na trh a z trhu, na návsi i za humny.

Josef zasednul vedle Barušky, a když zase nastalo ticho, pravil: „Proč pak ne, Baruško? Když nás chtějí oženit, proč bychom se nevzali?“ A na to vmlasknul jí do rtů hubičku tak hlasitou, že všecko se dalo do smíchu rovněž hlasitého.

„A ti že prý se neznali!“

„Bodejť! Ti se znali tuze dobře!“

„Taková hubička nedává se na ponejprv.“

Sklenice se zvedaly a mladému párku připíjeno na zdraví.

Když na to zase usedli, sedlák Lojka ještě stál. Všecko posud nepověděv, chystal se k dalšímu pokračování slavnostním způsobem. Jako na pokynutí zavzněly ze síně interády a pak bylo v světnici úplné ticho.

I počal opět sedlák Lojka: „A sice za těmito podmínkami. Statek bude připsán na vás mladé, a já tadyhle s ženou budeme na něm ještě šest let hospo-

dařit. Však jestliže by se nám hospodařit znechtělo, přepustíme vám hospodářství celé, a nám dáte po dobu těch šesti roků čtvrtinu veškeré úrody. Po šesti letech teprva vymíníme pro sebe vejminek, avšak na to dost času."

Nyní nastalo pomlčení a Lojka čekal na odpověď. Ale nešla odpověď; Josef sebou nepohnul, Baruška dívala se na svého otce, pak na Josefa, a ostatní dívali se na jednoho s druhého. Lojka uchopil se zase slova. „Kdybyste na tyto podmínky nepřistoupili, dobrá. Já a tuhle žena můžeme ještě šest let hospodařit i budeme mluviti o svatbě teprva po šesti letech. Jestliže tedy chceme dáti statek již nyní vám mladým vyhražujíce si při tom hospodaření na šest roků, činíme to k vůli vám mladým, protože vidíme, kterak se máte rádi a že byste už mohli být jako svoji."

Nyní vstal Josef a měl se k odpovědi: „Co ustanovíte, milí rodiče, to bude platit. Jakž pak my bychom mohli vám předpisovati, jak dlouho máte hospodařit? Hospodařte si, jak dlouho vám libo. Statek dejte připsat na nás, dovolte, abychom se vzali, a ostatní spraví se v bázni boží."

Pak vstala Baruška, šla k Lojkové, objala ji kolem krku, políbila jí ruku a řekla: „Panímámo, kdybyste chtěla hospodařit do své smrti, já vás budu nosit na rukou a budu vás milovat nade všecko. Když dovolíte, abych byla Josefovou ženou a vaší dcerou, já si ničeho více nepřeju."

Tato slova šla Barušce tuze snadno od srdce, a přece mluvila je s jakýmsi důrazem, že se neminula

účinku. Stará Lojková ji přitiskla k sobě, objímala ji, Lojka si utíral slzy a v témž okamžení sousedky utíraly si oči a nosy, poněvadž slzy u obyčejného posluchačstva rovněž chodívají touto cestou.

„To je dcera, pantáto," pravily sousedky otci Kmochovi, „ta to umí promluvit, to máte radosť, viďte? To můžete být na to pyšný, že máte takovou dceru."

„Jak pak bych neměl radost?" pravil Kmoch. „Má to po mně. Jako bych já mluvil."

Pak přistoupila Baruška také k Lojkovi, políbila mu ruku a opakovala poněkud jinými slovy totéž, co řekla před chvílí své budoucí tchyni. Tu opět při obapolném líbání bylo slyšeti slzy, jen že tenkrát ještě hlasitěji, protože hned v to zavzněl ze síně tuš, čímž nabyla slavnost okamžiku jako úřadního potvrzení.

„Milé děti", pravil zase Lojka, „pokud budeme hospodařit my, budeme také bydleti zde v hlavním stavení, a vy se přistěhujete na vejminek, kde bydlel dědeček. Až přestaneme hospodařit, půjdem na ten vejminek my a vy se postěhujete sem do hlavního stavení."

Baruška řekla: „Milí rodiče, ani už o tom nemluvte; co si ustanovíte, to budete mít, a kdybyste nám ustanovili, abychom po ten čas bydleli třeba v těch dvou komorách, kde přespávají vaši hosté, já bych vás přece na rukou nosila."

K té Baruščině řeči Josef jen se usmíval a kýval jako na přisvědčování, že se vším souhlasí, co Baruška říká. —

Jsou lidé, kteří se dají do opravdového pláče, jakmile slyší slavnostním spůsobem odříkávat a byť to odříkávané nemělo smyslu. Slýcháme plakat rodiče, jimž děti odříkávají naučené přání, jemuž ani děti ani rodiče nerozumějí; slýcháme plakat domácí i cizí při svatbách, jakmile starosvat počne z knihy odříkávat všelijaké rozjímání, ponaučení; slýcháme i cizí lidi plakati při pohřbech, jakmile kněz počne říkat slova latinská, jimž už dokonce nikdo nerozumí. I jakž by tedy se byli nedali nyní do hlasitého pláče všichni, kdož přítomni byli, na vyzvání Lojkovo tak slavnostně pronešené, hudbou dotvrzené, dále na ujišťování Baruščino, s důrazem opětované, zřetelně a výmluvně vyslovené?

I nastalo po světnici štkání a vzlykání tak nakažlivé, že nebylo oka, jež by bylo bývalo nezaroseno. I Lojka plakal, i Lojková plakala. Jen dva lidé zůstali této nákazy prosti — Josef a Baruška.

Když všecko to, co tu povídáme, bylo odbyto, Lojka sedlák sobě usednul a tu vypadal velice unaven. Jako by byl mnoho pracoval a musil sobě odpočinout. Držel se oběma rukama stolu; hlava mu klesla k prsoum, oči pohlížely na ruce, prsa těžce oddychovala. V tom postavení se za dlouhou chvíli nezměnil a až na to oddychání byl jako socha.

Z toho podivného dumání byl vyrušen Josefem, který kázal odstraniti stoly, že už hosté chtějí si zatančit. Stůl tedy vzat i z těch rukou Lojkových; na to Lojka vstal a z těch svých myšlenek se vybral.

V síni zavzněly od harfeníků a houslařů písně do skoku a v malé chvíli, kde co bylo mladého, točilo se v kole. I starý Lojka se točil, protože Baruška zvláštně si pro něho přišla a o tanec ho požádala. A tu ti ostatní z kola ustoupili, nechali Lojkovi s Baruškou solo, tleskali do rukou a mlaskali do prstů a smáli se, jak Lojka je svižný a obratný a kterak ani žádnému z mladíků v ničem nezadá.

A tu starý Lojka si zavýsknul jako mladík, jako by slavil svatbu svoji, až to bylo podivné všem přítomným, kteří, ačkoliv se tomu jeho mladictví jaksi s radostí smáli, přece v duchu sobě myslili, že se to k Lojkovi dobře nehodí.

Za chvíli zase bylo vše ostatní v kole, tenkrát také Josef, který Barušku převzal z rukou otcových; a nyní výskalo všecko, mladí i staří.

Kdo by sem byl vstoupil, zda byl by řekl, že dopoledne ti lidé byli na pohřbu a nyní že pokračují ve slavnosti pohřební?

A přece byly dvě duše, které to měly dosud na paměti — Franěk a Stáza, které ze síně od hudebníkův na všecko se dívali, co se ve světnici děje. Tu za chvíli, kdy tanec ustal a hudebníci skončili a ve světnici zavzníval jen výskot, nastalo v síni jakési rokování mezi Fraňkem a hudebníky; a než nadíti se mohli, oč se tu jedná, spustil Franěk se Stázou píseň:

„Odpočiňte v pokoji,
věrné dušičky.“

Hudebníci, harfy i housle doprovázeli je. Stázin hlásek pronikal jako ze stříbra, hlas Fraňkův věrně se k němu družil a ta doprovázející hudba — jako by kapaly slzy.

Jestliže znáte v pohádkách, jak najednou všecko zkamenělo v zámku, tak na tento zpěv zkameněli v světnici. Kdo napřahoval na svého souseda ruku, ruka mu zůstala napřažena, kdo ruku zvednul, aby sobě zavýsknul, ruka zůstala nad hlavou zvednuta a výsknutí uvázlo v hrdle, kdo se chtěl k svému sousedu obrátit, neobrátil se již, ale také nebyl od něho odvrácen. A když chtěl Josef připíti Barušce, sklenici sice jí podával, ale sklenice mu zůstala v ruce a lahodná slova zůstala nevyslovena.

Do toho výskotu a jásotu ve světnici jako když zajede nožem a zadá mu ránu. Dva dětské hlásky vzaly to na sebe, aby zalomcovaly obrem, a obr se zachvěl a k zemi se potácel. Ždibec opravdového citu se ozvalo a ten nepravdivý, nepřirozený se kácel jako budova z karet.

Dědeček ještě tu měl dnes slovo. Promluvil ústy těch dvou dítek, jež strhly i harfeníky i houslaře do svého průvodu — a ta celá společnost ve světnici zase věděla, že byl dnes pohřeb. Nerada sice, ale nikdo nemohl říci: „Nevím to.“

V.

Za krátký čas slavili Lojkovic svatbu. Hody odbyly se u nevěsty, u Kmochů; po hodech vedl si

Josef nevěstu do statku. A tu harfeníci a houslaři, kteří tu zůstali ještě od dědečkova pohřbu: když nevěsta vcházela do domu, před síní uvítali ji slavnostní hudbou; jakž jinak!

Ale zle pochodili. „Jen se kliďte od prahu," pravila mladá hospodyně s určitostí takovou, že ten, koho se týkala, neodvážil se k otázce nové.

Přece však jeden z těch hudebníků odvážil se k námitce. „Ale starý pantáta nám přikázal, abychom tuto zahráli," omlouval sebe i soudruhy.

„Lžeš!" pravila Baruška. „Starý pantáta nic nepřikáže, co mně jest nemilé. Jen jděte hezky odtud!"

Hudebníci nedohráli, také již nedomluvili, co by ještě byli chtěli domluviti; starý Lojka zůstal, jako když ho horkou vodou poleje a stará Lojková, kdyby nebylo bývalo zrovna po svatbě, snad by se byla důrazně zastala svého manžela.

Hudebníci nedohráli a táhli jako zmoklé slepice přes dvůr ke kůlně do svých komor.

„A to je pěkná uvítaná!" pravili si.

„Tohle divně počíná," řekli si.

„To se ještě na statku nepřihodilo," dodávali si.

Stará Lojková nemohla to přece přes srdce přenesti, že nevěsta tak na samém prahu zavrhla to, co délkou času bylo vlastnictvím domu. „Když jste tady tančila o dědečkovu pohřbu, nemyslila jsem, Baruško, že jste nepřítelkou hudby," pravila s jakousi ostrostí.

„Nemohu vystát věci, kam nepatří," odpověděla Baruška s ostrostí ještě větší. „Hudba patří do hospod, ne do takového statku. Ani bych nechtěla býti pod

jednou střechou s tuláckou chasou, čímž se člověk zahazuje, protože ta čeládka myslí, že jest nám rovna. A vrhá to špatné světlo na hospodářství, které se ujímá tuláků.“

Tu stará Lojková ku svému překvapení seznala, že přišla kosa na kámen, a že se nesmí snadno podati.

„My vám odevzdáváme hospodářství spořádané, a bylo by dobře, kdyby nebylo nikde věcí horších,“ pravila.

„Já bych přece nechtěla trpěti ve stavení, aby každý myslil, že sem může vejít jako do hospody; Josef se o to postará, aby ta poběhlická rota tu více již ani nespala,“ dodala mladá nevěsta se stejnou ostrostí.

„Josef?“ pravila stará Lojková. A byla v tom jako otázka, a byla v tom jako jistota, že Josef tak neučiní. Pronesla to s poúsměvem, jako by Barušce povídala: „To se v Josefovi mýlíte.“

„Ano, Josef,“ řekla Baruška.

„Aby odtud vypověděl hudebníky, kteří tu bývali od jakživa?“ tázala se týmž způsobem selka.

„Co někdy bývalo, nemusí být i nyní. Jsou věci, které časem vycházejí z módy.“

Na to se vzchopil Josef a pravil: „Proč pak bych jim to neřekl? Hned jim to řeknu.“

Baruška se podívala na svou tchyni, jako by řekla: „Nu tedy?“ A pousmála se.

„Ta že by mne chtěla nosit na rukou?“ pravila pro sebe selka a pojednou jako by stála nad propastí.

A Josef, jako by s Baruškou zrovna si hráli do karet, odešel ze světnice a šel k hudebníkům. „Už buďte tak dobří a kliďte se odtud," pravil. „Žena moje si to nepřeje, aby se tu kdo povaloval, a já si to také nepřeju."

Tu byli hudebníci, jako když podruhé vedle nich uhodí. „Nu, naděl vám pánbůh," pravili sbírajíce své nástroje, aby se klidili, a dívali se na Josefa, jako by nevěděli posud, je-li to pravda aneb žert. Ale byla to pravda, neboť když vyšli přes práh, nevolal je zpět, ani když šli přes dvůr; jenom psi zakňučeli jako na známé, kteří vycházeli ze vrat na náves.

Josef tu ještě zůstal, když byli hudebníci pryč. A tu kalounkářova rodina, plátenník a kdož tu ještě byl, dívali se na něho v jakési nejistotě, zdali se to týká také jich.

Ale Josef nenechal je v nejistotě. Kouknul na jejich věci, kouknul na ně a pravil: „Do večera to přece můžete odnest!"

A tu plátenník a kalounkář se podívali na Josefa, jako by říci chtěli: „Jsi ty ten Josef, který tu s námi sedal a poslouchal naše vypravování?"

A na hlas povídal kalounkář: „To bych vás prosil, Josífku, kdybyste sem poprosil starého pantátu a paní-mámu, abychom se jim poděkovali za všecko dobré. Do světnice si netroufáme a bez rozloučení přece nemůžeme odejít?"

„I není třeba, já to našim vyřídím, co jim vzkázati chcete."

Tu řekl kalounkář skoro s pláčem: „Tedy jim vyřiďte, že starý kalounkář je pozdravuje na stokrát a že jim děkuje za tu střechu, kterou po tolik let mu půjčovali s tváří nejvlídnější, a že si to nepomyslil, že ji bude musit opustit dnes, když myslil, že tu bude světit svátek —“

„Povím jim, nezapomenu,“ uťal mu Josef další vykládání, obrátil se a šel do světnice.

A tak za krátkou chvíli ze statku za hudebníky stěhovali se kalounkář, plátenník a ti ostatní. Za chvíle, která jest nejradostnější v životě lidském, za chvíle, kterou každé stavení zaznamenává si zlatým písmem ve své domácí dějiny — za té chvíle v smutku opouštělo tento dům několik lidí, kteří po právu milého zvyku měli za to, že jest kusem jejich domova.

„Kam pak to stěhuje se plátenník a kalounkář?“ pravil starý Lojka, vida oknem, kterak se vším zbožím svým táhnou přes dvůr.

„Vyčistil jsem komory také od nich,“ vysvětloval mu Josef. „Nebyli lepší než ti hudebníci, nemají se tu co povalovat. Když my mladí budeme musit bydleti na vejminku, budeme také potřebovat komory, ale pro sebe, ne pro všelijakou čeládku toulavou. Bylo by to zrovna hříchem, kdybychom to déle trpěli.“

Nemůže býti pro starého člověka větší rány, než když jediným slovem odsoudí se jeho minulost — a to se stalo tím, že Josef nazval dosavadní pohostinnost Lojkovu hříchem. I byloli u Lojkův co chvály hodno, bylo to snad to, že dvůr jejich se otevřel ochotně každému, kdo do něho vejíti chtěl.

Tu starý Lojka, jak seděl, tak povstal, zapálil se jakousi rozhorleností a pravil: „Jak pak, když ty komory jsou moje?“

„Jeli vám líto těch nájemníků, zavolejte si je nazpět,“ s posměškem pravil Josef.

„A taky že zavolám! Ať hned jde čeledín a zavolá je nazpět!“

„Čeledín půjde, až já ho pošlu, milý otče,“ řekl s týmž posměškem Josef. „Statek jest jednou připsán na mne, a tuť myslím, že mi náleží také čeládka.“

„Cože?“ křiknul otec Lojka.

„Nu, nevykládejme si tuto, co vy tak zrovna dobře víte, jako já vím. Čeládka náleží k statku, a statek náleží mně.“

„Jakže? A já že bych nesměl čeládku vypovědět, kdy chci?“ rovněž jako prvé s výkřikem ptal se starý Lojka.

„Můžete, tak jako já mohu přijmout čeládku, kterou chci. Propustíteli ji, já snad ji zase přijmu, hodíli se mně.“

„A jak pak to, když já jsem zde ještě po šest roků hospodářem?“ ptal se starý Lojka a k této otázce sebral všecko sebevědomí.

„Na mém statku?“ s úsečností ptal se Josef.

„Na tvém statku?“ zvolal starý Lojka, a tu již mu vyhrkly do toho hlasu slzy. „A to snad mi za chvílí řekneš, abych táhl za těmi hudebníky a kalounkáři?“

„Prosím, vás, otče, já vám nic takového neřekl, ač nechápu, kterak vám ti harfeníci mohli přirůsti k srdci —“.

„Aby ti jazyk zkameněl!“ v bolu a hněvu vyhrknul starý Lojka. V tom okamžení sotva byl k poznání. Sednul si a jazyk jako by byl jemu zkameněl. Chtěl mluvit, chytal se toho a onoho slova, ale každé se mu zlomilo jako křehká větev. Jazyk měl těžký, jakoby byl opilý, a jabo by měl blábolit místo mluvení.

Pak si podepřel tak jak říkáme po selsku loket daleko na stůl, o pěstě si podepřel bradu, vytřeštil oči a jako by se smál a jako by plakal zároveň, pravil několikrát po sobě: „Tak, tak, tak, tak!“

Bylo toho na ponejprv dost, co si řekli; starému Lojkovi dělaly se před očima mžitky a on za hodnou chvíli pověděl: „Ženo, doveď mě na postel.“ Ani sám jít toho dne si netroufal.

I bydlili mladí v někdejším obydlí dědečkově, jež ve statku nazýváno „na vejminku,“ a jež i my tak nazývati budeme; staří bydllii ve svém dosavadním bytu, kdež se říkalo „na statku“, čemuž i my tak říkati budeme.

Na statku měli staří Lojkovic ještě šest let hospodařit.

Když se blížila doba žní, statek plnil se ženci a žnečkami. Bylo veselo ve dvoře, srpy a kosy se naklepávaly, hrábě se spravovaly, ledacos se zatloukalo — jako když se na dvoře vyzvání. Starý Lojka, který od synovy svatby sotva pět slov promluvil, v tento čas žní mladnul. Byl tak navyklý těm dvěma komorám

u kůlny; vždycky tam našel nějakého nocleháře, s kterým rád promluvil — a od synovy svatby ty komory byly prázny. Co neměl s kým promluvit, bylo mu teskno. Ale o žních se plnil statek, ženci a žnečky bydlili také v komorách a tu bylo Lojkovi, jako by se zas našel. Nyní zase lidé přicházeli a odcházeli, dvůr plnil se hovorem a zvučností příprav — to starému Lojkovi lahodilo. Časně ráno procházel se po dvoře, dýmka mu pořádně chutnala, na tváři usadil se úsměv.

Za těch několik neděl od synovy svatby několik let se bylo usadilo na jeho hlavu; dnes se mu zdálo, jako by těch několik let zase s té hlavy bylo sletělo, Ženci a žnečky pozdravovali ho, usmívali se na něj hovořili, ptali se to a ono, a starý Lojka miloval hovor. Dnes hovořil již z rána, chtěl si vynahradit, čeho se po kolik neděl zříkal.

K Lojkovům rádi chodívali na žně; tu se ženci neprvé zastavili, když přišli do vesnice — Lojka si mohl vybrati ty nejstatečnější. Také dnes si vybíral. Každý žnec mu říkal „pantáto“, a to se mu líbilo; bylo vidět, myslil si, že ho ještě za něco na statku považují, že se k němu mají jako za dřívějších let. Za dřívějších let rádi se ženci i vyznávali ze své náklonnosti k Lojkovům — nebylyť obžinky v celém okolí tak veselé, jako u Lojků. Ženci bývali pyšni na to, chlubívali se tím před ostatními ženci.

„Nu, pantáto, letos budete mít veselé žně,“ pravil jeden žnec — „nevěstu v domě, ta vypomůže.“

„Inu, inu,“ řekl starý Lojka a skoro vlastně přeslechl, co žnec povídá, neboť úsměv mu s tváře na ta slova nezmizel a dýmku z úst nevyndal.

„Protože o obžinkách žnec musí zatančiti s panímamou: to se letos vytančíme, když budeme tančiti s vaší a s mladou,“ podotknul opět žnec.

„Inu, inu,“ povídal Lojka a usmíval se dále, neboť i to mu lahodilo, že žnec nezapomněl při tanci na starou panímámu. „Ale hudebníky tu letos nemáme, brachu,“ dodal.

„A což o hudebníky; ti přitáhnou jako vrabci za zrním,“ podotknul opět onen žnec.

I to starému Lojkovi lahodilo, že ženci posud nevědí, kterakým spůsobem se vystěhovali hudebníci. „Myslíš, myslíš?“ s jakousi samolibostí mluvil dále starý Lojka.

Po tom dával rozkazy, kam na které pole mají jíti, kde mají začít sekat. Když to povídal, pravil vedle něho Josef: „Dnes půjdete sekat za luka.“ A to bylo zcela jinam, než kam chtěl jeho otec.

„Jak pak půjdou za luka? Za lukami může stát žito ještě dva dni, ale kam já je poslal, nemůže stát ani den,“ namítal otec.

„A když musejí za luka,“ řekl Josef, jako by ani neslyšel, co řekl otec.

Tu ženci stáli, nevědouce, v kterou stranu mají vyjíti ze dvora.

„Tak tedy jděte za luka,“ s násilnou skromností řekl otec Lojka, a to proto, aby nepozorovali, že vedle syna jsou jeho příkazy již málomocny.

Ženci odešli tedy podle rozkazu mladého hospodáře. Na to řekl starý Lojka k čeledínům: „Vy zůstaňte doma a budete dělat povřísla.“

„Na povřísla jest času,“ řekl Josef. „Jen jděte za ženci, pomáhejte na poli.“

Tu opět čeledínové nevěděli, majíli zůstat na dvoře aneb odejít na pole. Dívali se z Josefa na starého Lojku. A vida Josef jejich nerozhodnost, pravil: „Co otálíte? Kdo nepůjde na pole, ať si hledá službu.“

Na to čeledínové odešli.

„A kdo bude dělat povřísla?“ tázal se starý Lojka.

„Protože to nepospíchá,“ pravil Josef, „myslím, že sám k tomu postačíte.“

„Tak, tak!“ v smíchu pravil starý Lojka. „Já mám dělat jako povřísla? Já mám tu být jako za nádeníka?“

„Za jakého nádeníka? Vždyť vidíte, kterak jsme ve žních všichni zapřaženi,“ řekl Josef.

„Myslíš? Ale jak pak? Co pak nejsem já ještě hospodářem? Víš-li, milý synu, že já podobnou práci nedělal nikdy?“

„Když nechcete, dobře. Je vidět, že vám na hospodářství mnoho nezáleží, když se tak vyhýbáte práci.“

„Hospodář je k tomu, aby dohlížel, synu; pracovat mohou jiní!“ vykládal starý Lojka.

„Na dohlížení jsem já,“ pravil Josef.

„A já jsem jako páté kolo u vozu?“ obořil se otec Lojka. Ale Josef, jako by se tu nebylo mluvilo, odcházel již a zůstavil otce s rojem myšlenek, že měl

hlavu jako plnou vos a sršánů. Potom se otec podíval k nebi a zvolal s jakýmsi výbuchem: „Pane bože, dej mi nějaké vnuknutí, co bych tomu synovi udělal, aby mne poznal, že jsem otec!“

„Nakapejte mu jedu do studně,“ ozval se hlas prostořekého Vény. „Bez toho vám brzy také zavře studnu, jako vy jste zavřel svému otci, a to už vy ani se z ní nebudete moci otrávit, pantáto.“

Lojka ohledl se po Vénovi a polo jako by ho poslouchal, polo jako by ho neposlouchal. „Véno,“ pravil, „prosím tě, pověz mi, kterak se žluč rozleje po těle?“ A vzal Vénu za ruku a díval se mu do očí, jako by od něho očekával opravdivou odpověď.

„Dejte si ještě jednou vynadat!“ ušklíbnul se Véna.

„Prosím tě, hochu, vynadej,“ v skroušenosti prosil Lojka, až ho mohlo býti líto.

„Nač pak bych já se do toho míchal?“ ušklíbnul se Véna. „Však on to váš syn dovede. Jak pak by to nedovedl, vždyť jste na vejminku. Vy jste to svému otci také dovedl povídat, proč pak by to nyní váš syn nedovedl říci vám? Ale to je mi divné, že to začíná u syna tuze brzy. To vy jste svému otci spílal později. Ale kdož to může změnit? Mládež nyní rychleji chápe; myslím, že Josef s vámi bude dříve hotov než vy s nebožtíkem otcem.“

„Už nic nevíš?“ ptal se starý Lojka.

„I vím,“ řekl Véna. „Ale není nic do toho. Vy můžete mluvit o štěstí. Což pak vy! Vy tu budete šest let hospodařit, budete bydlet ve statku, jste ještě pánem. Hůř, až i to praskne, až budete tamhle na-

hoře na pavlači, odkud se váš otec díval na statek, protože nesměl chodit po dvoře.“

Co ta slova povídal Véna, vyšla Baruška a vyřizovala, prý od Josefa, že přes ty žně by staří mohli s matkou bydlet na vejminku a mladí že se přestěhujou na statek. Že jest tu teď tolik práce, že to unaví, běhat na vejminek a pak zase na statek. Na to odcházela, jako by měla již k tomu svolení.

„A koukejte se, pantáto, tamhle děvečky vás již stěhujou!“ pravil Véna. A ze statku vynášely děvečky nářadí Lojkovo.

„Tak už se budete stěhovat,“ mluvil Véna dále. „Vida, vida! Já myslil, že to ještě počká. To vy přece svého otce déle jste trpěl v domě. Ale nyní mládež rychleji chápe! Vida, vida!“

Starý Lojka vytřeštil tam k síni oči. „Milý Véno,“ pravil, a bral ho za ruku, „pojď mně pomáhat, ať jim to všecko potlučeme.“

„To už nebude mnoho naplat; jak jste jednou ze stavení ven, těžko se dostat nazpět. Budete se musit se synem soudit. Než vám to rozhodnou, uplyne šest roků, zatím můžete být rád, že budete tady na vejminku. Však vy víte, jak se dlouho soudí, vždyť jste se s svým otcem soudil až po jeho hrob. To jediné, co si můžete přát, jest, aby váš syn měl zase syna a ten to jednou otci svému za vás oplatil — však to znáte.“

„Ale pojď mi pomáhat!“ bral Vénu za ruku. jako by na tom předsevzetí nedalo se již měnit ničeho.

„Pojďme, pojďme, pantáto," pravil Véna, stavě se ochotným. „Já vám ty almary budu držet, aby neutekly, a vy budete do nich mlátit."

A starý Lojka šel k síni, počal tam všecko převrhávat, jak to tam stálo, vzal jednu židli do ruky a volal do vnitř: „Hlavu mu rozrazím, kdo něco z mého stavení vynese!"

Na ta slova přestali ze statku vynášeti. Snad že je pohled na starého Lojku trochu obměkčil, aneb že se jim zdálo býti povážlivým, když se Lojka tak vášnivě stavěl v odpor.

Tu Véna vzal též jednu židlici, sednul si na ni, a pobízel Lojku, aby si sednul na tu, kterou v ruce držel a pravil: „Sedněme si u vás, pantáto."

Pantáta jako by se nedal pobízet; sednul na tu židli, kterou měl v ruce a byl zase jako němý.

„Vidíte, pantáto, ani byste byl nevěděl, že si můžete u vás sednout, kdybych vám to byl neřekl. Až nebudete vědět, kde bydlet, přijďte ke mně, já vám to povím," řekl Véna. Za chvíli povídal, jako by si liboval v té myšlence, kterou pronesl: „V skutku jsem rád, že si můžeme u vás sednout. Jest-li pak víte, pantáto, že tam dovnitř byste se mnou ani nesměl?"

„Co že pravíš?" a Lojka se vzchopil se židle.

„Že nesmíte se mnou dovnitř!"

„Na to bych se podíval!" s velkou horlivostí mluvil Lojka. A již také držel Vénu za ruku a pravil: „Pojď, Véno, se mnou do statku, jsi tam mým hostem."

A vešli do statku. „Koukej, mámo, vedu si hosta,"

pravil Lojka ku své manželce, na přítomnou Barušku neohlížeje se. On nám pomůže snášet nářadí, které naší Barušce překáží, proto je nechala vynášet!“

Baruška se ani neohledla po pantátovi a pustila se zrovna do Vény. „Kliď se, nestydo! Myslíš, že tě sem pantáta vzal? To by ještě scházelo, aby takoví přicházeli k nám až sem do světnice!“

Lojka se zasmál. „Mně se zdá, Véno, že tě neradi vidí? Jen si sedni, hochu, sem ke mně. Uvidíš, nedám tě vynest, jako vynášejí tam ty skříně. Jen si sedni, jsi u mne Mladí už mnoho vyhnali ze statku, tam z komor; ale odtud tě nesmí vyhnati nikdo, rozumíš, nikdo!“

Na to řekla Baruška obrátivši se k pantátovi: „Myslila jsem, že máme na jednom bláznu v domě dost; ale vy, pantáto, musíte si přivest ještě druhého!“

„Já blázen? Možná, holka, možná!“ zaklel starý Lojka, vzal židli, na které seděl, do ruky, a byl by snad se hnal za Baruškou a byl by ji snad udeřil těžkou ranou. Ale v tom se zarazil a řekl: „Ne, právě proto, že jsme doma a ona tu hostem, nesmím se zapomenout.“

Pro tentokrát zůstali staří Lojkovic na statku.

VI.

Nastaly na statku chvíle zajímavé, že o nich trudno vypravovati. A co trudnějšího, že v Lojkovic statku může se zhlížeti statků na sta, v nichž ode-

hrávají se podobné scény, toliko v podrobnostech se lišící.

To jest snad pro spisovatele věcí nejtrudnější, musí-li opisovati ze skutečnosti věci neutěšené.

Mezi všemi otázkami společenskými není snad jediné, která by tak podstatně mohla vznésti obžalobu na člověka, jako otázka vejminkářská. Nemusíme zacházeti daleko z Evropy, chceme-li vyhledati otroky a otrokáře. *Doma* je máme, každý ve své obci a co při tom nejhnusnější: otrokářem bývá syn, otrokem otec; poměry ty zákon trpí, schvaluje, ano jako smlouvy občanské vkládá je do kněh veřejných. Největší nemravnost lidská před našima očima se děje, příroda poplvaná, pošlapaná zvrhá se v nepřirozenost, v nestvůru. Zákon připouští, aby synové stávali se zlosyny a synové svědomitě, ano střemhlav na to zlosynství se vrhají; zvyk a mrav to posvěcuje, příroda otupělá ztratila tu i mluvu svou.

Leč k věci. Obžinky u Lojků prošly, jako by byla památka popelce. Ve statku nebylo veselého oka. Staří stranili se mladých, mladí vyhýbali se starým. Nemusil-li jeden na druhého se podívati, nepodíval se, nepromluvil, nemusil-li promluvil. A podíval-li se, promluvil-li, nebylo rádno ani se dívat, ani poslouchat.

Jakož ženci za dřívějších roků k Lojkovům jen se hrnuli, tak letos je tu každá chvíle píchala. Zrovna děkovali pánu bohu, když se žně skončily, že mohli dále. „Sem více nepůjdu," pravil druh k druhu, „a kdybych měl hledati práci nevím v které vesnici!"

Pravda, vyvalili jim na dvůr pivo, dali jim rosolku, ale ani jediná tvář neměla přívětivosti ve slově a v pohledu! Pravili ze zdvořilosti k pantátovi, že letos budou míti k tanci dvě hospodyně; a zatím neměli ani jedinou. Vše šlo jen jako když se do něčeho nutí. Ženci a žnečky byli rádi, když se mohli rozejíti domů.

Nu a po žních napínal se poměr mezi starými a mladými dále, až byl hodně napjatý, až už se může i o to jednati, kdy musí prasknout.

Když se po žních mělo jíti orat a starý Lojka přikázal čeledínům, na které pole, přišel Josef a zakázal, aby se tu neoralo, aby se oralo tamhle. Když starý Lojka přikázal, aby na to neb ono pole se zasilo žito, přikázal Josef, aby žito vezli na pole jiné, sem že zaseje pšenici. Jestliže starý Lojka kázal sekati louky, pravil Josef, na louky že jest času, teď že jest práce třeba v polích.

Tak to chodilo, že už později čeledínové ani neposlouchali, co starý Lojka přikazuje, nýbrž otázali se hned mladého hospodáře, zdali schvaluje, co starý pantáta přikázal, aneb zdali jinak věc poroučí. Teprva co mladý hospodář přikázal, bylo přikázáním. A tak se stalo během času velmi krátkého, že ač podle úmluvy a podle knih měl starý Lojka vyhraženo hospodaření ještě na šest roků: již na počátku roku prvního mu hospodaření vyrváno z ruky a že skutečným hospodářem byl Josef.

Co tuto mezi mužskými, otcem a synem, se dálo, mělo odlesk i mezi starou Lojkovou a Baruškou.

Kterou službu nechtěla mít Baruška v domě, tu tam také neměla a kdyby stará Lojková byla nasadila všecky páky. A služka na statku neobstála, která by byla nepovažovala za hospodyni Barušku.

Tak tedy hospodaření samo sebou se octlo v rukou mladých. Něco pustil starý Lojka k vůli „božímu pokoji“, něco, že popustiti musil, něco, že se mu to vzalo — až po jeho vůli už nikdo se neptal. Neuplynulo tedy ani půl léta z oněch vymíněných šesti rokův a starému Lojkovi ze všech práv hospodářových nezbylo leč bydliště na statku. A jak pevné bylo, víme. —

Byl by se musil starý Lojka se synem souditi zrovna o každý krok, kdyby byl chtěl, aby se dělo podle jeho hlavy. Když chtěl prodati žito na špejchaře, dověděl se, že je Josef již pod rukou prodal; když myslil, že některé zásoby mohou zůstati přes zimu, přijeli překupníci, začali nakládat, proto že Josef to byl již také prodal. A pak už věru nevím, co ještě bylo by starému Lojkovi zůstalo, aby se byl mohl osvědčiti, že jest pánem.

V takých poměrech rostl Franěk, že počalo mu býti na statku nevolno. Bylo tam všecko zjinačeno, převráceno. Když po dědečkovu pohřbu prováděl Stázu po dvoře a ukazoval jí, kde bydlel dědeček, kde rodiče, kde kaloukáři a šumaři — teď to vše musil jmenovati jinak.

Do těch komor vodil si Stázu, když si ji pozval na statek. Toto místo po vystěhování dřívějších obyvatelů zůstávalo ještě jako netknuté, zde byli ještě

jako ve svém domově, jako když si sednou na hřbitově do hrobu. Tu si mohli povídat, co který věděl, a takž vypravování neodstěhovalo se ještě docela ze statku. Přešlo na členy nejmladší, na posluchačstvo nejskromnější. Buď vypravovala Stáza a posluchačem byl Franěk, aneb se to obrátilo.

Jednu výhodu, smíme-li to nazývati výhodou, měl pro naše dítky rostoucí rozpor mezi otcem a synem Lojkou: že Franěk byl od obou jako přehlednut, že byl zůstaven sobě a že mohl z této volnosti pro sebe těžiti, že nemusil býti svědkem toho, co na statku se dálo, že mohl do libosti blouditi v polích, choditi k hrobníkovi pro Stázu a prováděti ji, kde chtěl.

Nemysleme sobě, že jest domov vždy dobrodiním pro děti. Naopak bývá nejednou dobrodiním větším, mohouli děti z domova a zůstavenoli matce přírodě a příbuzné její náhodě, aby vykonaly to, co domov nedovede, ano co důkladně kazí.

Tyto děti alespoň nacházely spolu mimo domov, čeho doma postrádati musily. Příroda i náhoda laskavě doplňovaly, co doma by zůstalo práznem. Jmenujme přírodu zjevením nebes, jmenujme náhodu prozřetelností nebes a máme dvě učitelky, jimž i málokterý domov se vyrovná.

Stáza brala Franka s sebou na hřbitov a tam dívali se vážné stránce života v samu tvář. Franěk bral Stázu do polí, na luka a tu poznávali úsměv zeleně na zemi, modrost oblohy na nebi a mezi zemí a nebem skřivánky, jenž od jedné k druhému doletovali jako se zpěvnou poštou.

Stáza si přivedla Fraňka, když kopali nový hrob. Tam slyšeli od Bartoše životopis nebožtíkův, tam se spolu usadili, pospali si a byli „věrnými dušičkami“. Franěk si zase uvedl Stázu do polí, když našel nové hnízdo ptačí, když vypátral mladé křepelky, když jí chtěl ukázati, jak již se líhnou koroptve. Tu zase vypravoval on celý životopis těch tvorův, pokud ho znal, bylo jim jako v pohádce.

Stáza si přišla pro Fraňka, kdykoliv přilítly včelky na jetel, jenž rozkvetal na dědečkovu hrobě, aby prý Franěk viděl, jsouli to včely z dědečkových oulů. A tu usedli Franěk u hrobu dědečkova, Stáza u hrobu matčina a byli doma. Pak zase vedl Franěk Stázu do statku ke svým oulům a tu zkoumali, v kterou stranu včelky odlítly, bylyli na dědečkově hrobě. Pak si zasedli do komory a spustili u vypravování, jako hudebníci spouštějí v písně.

Vůbec byly jim ty dvě komory v Lojkovic statku pohádkami a baladními událostmi jako prosákly. Kdo do nich vstoupil, mimovolně připomínal sobě věci, o kterých tu od hudebníků, od kalounkáře slýchal a sotva že tu usednul, jako by to na něho přišlo: musil vypravovati. Cosi podobného seznali Franěk a Stáza, když došli na hřbitov aneb když si usedli do čerstvě vykopaného hrobu. I tu na tom kopečku, v nějž byl vyvýšen hrob, jako by seděl kdosi s harfou a probíral se v její strunách — Stáza to dovedla vždy ztlumočiti, že se zdálo Fraňkovi, jako by jaktěživ byl neslyšel řečí rozumnějších a milejších.

Potom zase jako by zasvěcovali svými návštěvami každou mez na polích. Kde který něco pěkného pověděl, to místo bylo jako toho povědění příčinou. Věc povídaná byla jim milá a místo, na němž se povídání dělo, bylo jim také milé. Když k místu tomu přicházeli, něco milého musilo jim zase na mysl připadnout. A připadlo, a pak se stalo ještě milejším; pak jim bylo již jako zasvěcenou kapličkou, ovšem bez cihel a bez obrázků. Měli takých kapliček mnoho, zástavek obzvláště hledaných, a každá byla vroubena zeleným polem, nad každou tou zastávkou klenulo se sluncem prohřáté, úsměvem prosycené nebe.

Někdy sedali na hrobech jako živé dva pomníky, ovšem veselé pomníky, a do mladé paměti a do mladých duší svých vpisovali i věci vážné. To Fraňkovi lahodilo, když Bartoš hrobař ho činil posluchačem svých vypravování; hochu bylo, jako by pokračoval Bartošem nebožtík dědeček u díle svém; bylo mu to jako vyznamenáním, že muž tak usedlý, největší silák, činí si ho svých zkušeností důvěrníkem.

Někdy zase sedali na mezi v žitech jako dvě křepeličky, jen že tloukli lidským hlasem do toho cvrkavého popěvování cvrčků, do toho bzukotu mušek a včel. A to obzvláště se líbilo Stáze, které se zdálo, jako by byla zrovna u muziky, jako by měla se zasmát, zavejsknout si, stisknout Fraňkovi ruku. Tam na hrobech bylo to přece jen časem vážné pro mysl tak mladinkou, tamější přísnost unavovala časem mladý krok. Ale tu, kde plesalo všecko, kamkoliv se podí-

vala, plesala tolikéž: jako když po dobách postních zavzní radostně hlaholy mladého probouzení.

To z počátku ani tak dobře Franěk nechápal, že jakmile Stáza vejde do polí, stává se tak radostně veselou. Očka jí hrála, poběhla si, poskočila si, všecko jako na strunkách, tvář samá radost, slova jako píseň. Ale nemohlo to býti jináče — člověk není stvořen, aby byl výhradně smutný aneb vážný; veselosti jest zrovna tak třeba jako slunce, mladé srdce Stázino jest toho důkazem: nevědouc chce vynahraditi sobě, co rovněž nevědouc promeškalo.

Ale později Franěk již té veselosti se nedivil, sám jí byl prosáknut. Když šel na hřbitov pro Stázu, cestou již radoval se její radostí; těšil se na první skok, na první povejsknutí; sám někdy sobě poskočil, jak myslil, že Stáza si poskočí, sám někdy sobě zavejsknul, jak myslil, že si Stáza zavejskne.

Takto počali Fraňka v obci pokládati za tuláka, jenž doma se sotva pozdrží, a my musíme přisouditi pravdivost tomuto mínění: byl tulákem a stával se jím den ode dne více, tak že v domově již nacházel zalíbení velmi malé, a býval rád, mohlli jen i za humna. Když někdy přišel s Stázou a v komorách nemohli se usadit, obrátil se s ní a vyhledali si místo někde mimo ves. Kdyby se byl Fraňka někdo ptal, jak vypadá jeho domov, byl by vypisoval jen komory na dvoře — nic jiného nenáleželo v pojem jeho o domově. A do těch komor nenáležel nikdo, ani otec, ani matka, ani bratr. Do těch komor náleželo jen, aby byly

prázny a pak aby tam byl on a s ním aby tam byla Stáza.

Později jej chtěli k domovu připoutat, ale bylo již pozdě. Uložili mu práci v polích a tam šel rád; ale mělli práci ve dvoře, hleděl, kudy by se nejsnadněji dostal ven. A bylli venku, pak mohl každý směle ho jíti hledat cestou ke hřbitovu, ač neskrylli se na mezích aneb v nově vykopaném hrobě.

Tu mu již i Josef počal spílati tuláků, a rodiče nemohli neuznati, že to mělo podstatu. Avšak víme, že Josef býval vždy jako miláčkem doma, Fraňka že považovali jako za páté kolo; proto nezdál se jim výrok Josefův míti důležitosti veliké. A když to Josef řekl tuze zřejmě, že z Fraňka si vychovávají poběhlíka, přikázal Lojka mladšímu synu určitě, aby už z domu nechodil.

Ale i toto přikázání nebylo více již jako do pravdy. Franěk na některý den poslechl a za několik dní byl z domova, aniž si toho staří povšimnuli. Byltě již starý Lojka poněkud jako slepý ku všemu, co nového se kolem něho vyskytovalo, a toulavost Fraňkova byla čímsi novým. Byl poměrem svým k Josefovi příliš skormoucen, příliš jím naplněn, tak že při vší vůli nezbývalo v něm pro Fraňka místa.

Vůbec musíme tuto již vysloviti, že ráznost starého Lojky, která několikerým způsobem byla od Josefa tak značně odrážena, nyní počala ochabovat ve všem. Cítil se nalomeným, nenacházel již opory v sobě a tak chtěl a konal vše již jen na polo. Každý nový podnět vcházel do něho jen jako jedním

uchem, druhým již zase zmizel. A tak tedy Fraňkovi přikázal, aby neodcházel z domu; zdali toho příkazu jest syn poslušen, o to se otec již nestaral.

A tu jednou mezi starými a mladými za přítomností Fraňkovy odehrála se zase některá z oněch scén, které tu byly již obyčejny jako prosba za chléb náš vezdejší. Přišel totiž k Lojkovům kalounkář, ne aby tam byl uhostěn, nýbrž jen aby ze staré známosti podíval se na staré. A tenkrát Franěk viděl, že starý Lojka plakal a kalounkář že také plakal. Pak starý Lojka vybízel kalounkáře, aby alespoň dnes zůstal u nich na komorách přes noc. Kalounkář se zpouzel, až pak jej Lojka jako násilím vedl přes dvůr ke komorám. Ale když chtěl otevřít, nebylo tam klíče, a když se ptal po klíči, uslyšel, že jej má mladý hospodář, který prý pro to zamknul komory, aby tam Franěk nevodil si čeládku, jakou on již ze stavení jednou vyhnal.

Na to poručil starý Lojka, aby se mu klíče přinesly, ale nenesl jich nikdo. A když tak dlouho čekal a na mnohé věci spílal, aby se zdál kalounkáři ještě pánem ve statku, a když ještě nikdo klíče nenesl: obrátil se Lojka, chytil někde na dvoře sekeru a dvéře do komor rozštípnul. Když to praskalo, jako by se stavení kácelo a když dvéře povolily a komory se otevřely a Lojka jako vítěz na prahu o sekeru se podpíraje volal, že on jest ještě pánem v domě, aby jen vešli — tu k svému ustrnutí uviděl, že káže lidem, kteří tu nejsou. Neboť byl kalounkář ze dvora již ten tam a s ním zmizel Franěk. Za to zavznělo

hřmotění s pavlače od mladých, jimž starý Lojka odpovídal po celé cestě dvorem, ano často i sekerou v tu stranu hrozil.

A tenkrát Franěk na dobro zmizel ze statku. Když po několik dní nepřicházel, myslili Lojkovi, že to obyčejná jeho toulka a že třeba jen vzkázati k Bartošovi na hřbitov, Franěk že se dostaví. A když ještě po několik dní nešel, vzkázali k Bartošovi, jen že Franěk již nepřicházel. Tu pak starý Lojka sám šel na hřbitov, ale když tam uviděl dědečkův hrob, klekl u něho a prosil na stotisíckrát za odpuštění. Málem zapomněl, proč vlastně sem přišel. Až teprva Bartoš mu to připamatoval: „Hledáte Fraňka? Jistě že není doma, protože u nás už přes týden nebyl.“

Právě přes týden tomu, co Franěk odešel z domu.

„Ale slyšel jsem, že odešel s kalounkářem a že s ním chodí po světě,“ pravil Bartoš udivenému otci.

„S kalounkářem? Po světě?“ opakoval si Lojka slova hrobníkova.

Když přišel domů, povídal to manželce; na to vyslali Vénu, aby hledal kalounkáře, a Fraňka aby od něho přivedl domů.

Véna šel a po několika týdnech přišel se zprávou, že Franěk s kalounkářem chodil, ale pak potkal prý harfeníka, nechal kalounkáře, a šel s harfeníkem.

„Hlupáku,“ pravil Lojka, „tedy jsi měl vyhledat harfeníka a přívést Fraňka. Tedy jen se zas hezky brzy dej na cestu a bez Fraňka ať mi domů nepřicházíš.“

Véna šel, hledal harfeníky, ale Franěk odešel prý s houslaři a nyní že bez pochyby už zase bude u kalounkáře.

„Pantáto, to bych už jaktěživ nesměl domů," vyřizoval Véna, „neboť Fraňka do nejdelší smrti nikdo nenajde. Odchází s tím, koho potká, a to bychom musili zatáhnouti kolo na všecky, kdož tady v komorách noclehovávali, neboť s nimi se potuluje."

Ač by se mohlo zdáti, že takové zprávy nemálo pobouří Lojku, nestalo se tak. Uslyšev, s kým se potuluje, s Fraňkem jaksi se smířil. „Když nesmějí k nám, šel on k nim," rozumoval Lojka; to se mu zdálo býti takovou pravdou, že mu pravda ta i jaksi lahodila: jednak že tím Franěk dává na jevo, že něčím u nich v domě jsou, jednak jakoby tím byl strestán Josef, že tak drsně oloupil dům o někdejší živou veselost.

„Není v zlých rukou," myslil si u sebe Lojka a nahlas řekl: „Kluk toulavá — však se doví, zač toho loket, až se vrátí."

Ale Franěk nedověděl se, zač toho loket, nevrátil se více. Teď vycházelo kromě Vény více poslův ze statku, a všichni vraceli se s odpovědí, že tam, kde byl posledně, více není; dále že ho nestopovali.

VII.

Bylo to kolem velkonoc, když povídal starý Lojka své ženě: „Já už nechci déle hospodařit, mně se chce jíti na vejminek docela."

Na to povídá Lojková: „A skoro pět roků hospodaření bychom jen tak zhola si odpustili? Toť by bylo zrovna, jako bychom ze statku utekli?“

„A což jsme na statku? Což ještě hospodaříme? Myslíš, že ještě hospodaříme?“ tázal se v jakémsi rozhorlení Lojka. A na to počal vykládat, kterak si Josef počíná a pak dokládal, zač ona plati co hospodyně. A když to všecko dopověděl, plivnul. Potom doložil: „To jsi si vychovala na svém synu, na svém mazánkovi!“

Lojková cítila ostří tó výtky, zamlčela se, kradmo utřela si slzu a po dlouhé chvíli teprv našla odpověď. „Nevěstu jsem já nevychovala a ta Josefa zkazila,“ řekla.

„A to jako chceš říci: nevěstu že jsem já vyhledal a že jsem všeho vinen?“ v podráždění řekl Lojka.

Na to opět Lojková se zamlčela a utřela si tajně slzu druhou.

Pak šel Lojka asi dvakrát přes světnici. Hlavu měl skloněnou, očima měřil své kroky, ruce měl na zad složené a prsty jedné ruky klepal na prsty ruky druhé. Pak se před Lojkovou zastavil, vztýčil se řekl: „A víš, co při tom nejhezčího? Že toho oba zasluhujeme, že s náma tak nakládá. Ale ty víc, proto že já jsem poslouchal jen tebe, když jsi mne na otce mého vyzývala. Teď se to však obrátilo, osud si vyhledává jen mne, ty mu za to nestojíš.“

Tu Lojková již pro žádnou slzu nesáhla, ale povídala Lojkovi zrovna do očí: „Jestliže myslíš, že to

na nás za to, co jsme provinili na tvém otci, dobrá, trpme; já se tomu nevzpírám a nechci vinu se sebe svlékat, a nikdy bych ji se sebe nestrkala na tebe.“

„Dobře, ženo,“ řekl Lojka, přešel ještě jednou světnici a v této chůzi povídal: „Trpme, trpme; když tomu chceš, trpme a začněme ode dneška. Já ovšem už trpím déle, ale protože tomu chceš, začněme ode dneška do opravdy. Ale to ti povídám: cokoliv se přihodí, litovat mne nemusíš, ale já také nebudu litovat tebe, to přece ode mne nebudeš žádat.“

Na to podíval se oknem a vida Josefa jíti po dvoře, vyšel ze světnice, zavolal na něho a hned zase se do světnice vrátil. „Už to tedy započne,“ pravil jako by před nějakou bitvou.

Za chvilku přišel Josef a tu již seděl starý Lojka za stolem jako slavnostně, poněvadž by podobný akt bez jakési ceremonie odbyti se nemohl.

„Zavolal jsem si tě,“ počal Lojka, „vlastně jsem tě prosil, protože poroučet už ti nemohu, a nevím, jestli bys poslechnul. Ale já tuhle s tvou matkou chceme složit hospodaření na tebe a na Barušku. A ty víš, že jsme sobě v smlouvě vymínili pro ten případ, kdybychom se hospodaření vzdali během šesti roků, že nám na ten čas připadá od vás čtvrtina všeho, co se na statku urodí. Tak se tě tady tážu před pánem bohem, jestli nám to budeš svědomitě odvádět?“

Josef se při tech slovech jen usmál jako člověk, kterému se vyplnilo něco, k čemu dávno mířil. Neboť tolik, myslím, že asi s námi čtenář seznal, že všecka příkoří, která Josef otci svému činil, jen k tomu smě-

řovala, aby hospodaření stalo se otci břemenem, tak aby je sám dobrovolně složil. A nyní je otec skládal, rozumí se, dobrovolně skládal, protože je složiti musil.

„Proč bych vám neodváděl, co vám bude náležet? Rozumí se, že vy také budete připlácet čtvrtinou na všecky výlohy. A urodíli se málo, že dostanete málo a budouli výlohy větší, že budete připlácet více. Podle toho, jak pán bůh nadělí.“ To řekl Josef všecko s úsměvem a poslední větu jako s posměchem, jako by jinými slovy jen povídal: „Mám vás v pasti, milý otče; dám vám tolik, mnoholi budu chtít.“

Starý Lojka sice velmi dobře porozuměl, že ho syn tady dovádí k jakési jámě a že mu nyní praví: „Skákej!“ Pocítil to zcela dobře, i několik mžitků se mu při tom udělalo, i hlava šla trochu kolem. Ale někdy člověk jest při velmi důležitých věcech jako zasleplý, neli jako slepý; ví, že stojí nad propastí, ale přece řekne: „Skočím,“ a skočí.

„Ostatně, nač bychom o tom jednali dále,“ řekl Lojka, „vždyť je to všecko napsáno v knihách, a je to smlouva. Co tam je, to platí.“

„Arcit,“ řekl Josef, opětně jako s posměchem.

„Toliko bych si k tomu vymínil,“ pokračoval starý Lojka, „abychom na ten čas, který ještě schází do šesti rokův, my staří bydleli zde na statku, a pak aby Franěk chlebil u vás mladých.“

„S obydlím to půjde těžko,“ řekl Josef opět tak, jako když chce ukázat, že béře vše tuze z lehka a že už všecko dávno dobře promyslil; „ano myslím, že to nepůjde do čista. Abychom vedli hospodářství tam

s vejminku, kde se nyní sotva hneme, to nejde, to přece uznáte jako hospodář sám. Co se Fraňka týče, musíte ho míti dříve doma, aby se rozhodlo, kdo ho má stravovat. Neboť jídlo za ním nosit nebudu, když ani nevím, kde jest.“

Byl tedy starý Lojka s oběma svými požadavky tak jako na dobro sražen, i zašla mu chuť klásti ještě jiné. „Tak tedy myslíš, abychom se stěhovali na vejminek?“ pravil jen ještě, aby vůbec něco pověděl. „Když tedy myslíš, tedy se postěhujeme na vejminek,“ doložil. „Slyšíš, stará, postěhujeme se,“ pravil obraceje se k Josefově matce, a povídal to tak, jako když chce říci: „Neštěstí už začíná.“

Lojková byla odvrácena a neodpovídala.

Na to přikročil ještě Lojka ku svému synovi a počal mluviti opět jaksi ceremonielně, aby naznačil důležitost nynějšího kroku, jehož pánem ovšem už dávno nebyl. „Vidíš, Josefe, tuhle svou matku. Už také šediví, jako já šedivím. Budeš tu hospodářem a myslíšli, že mně ubližovat musíš, s pánem bohem. Ale podívej se, matce neubližuj. Zkusila mnoho s tebou, milovala tě až příliš a proto jí neubližuj.“

Při těch slovech utírala sobě Lojková oči (možnáli to říci) nahlas; totiž štkala při tom, jako by dotvrzovala, že jí už častěji ublíženo bylo; Lojka byl měkký, a Josef neodpovídal. Teprv za chvíli ptal se Josef: „Tak kdy pak chtěli byste, abychom se stěhovali?“

„Co pak myslíš, stará, kdy pak se máme stěhovat?“ ptal se starý Lojka.

„Nu, máli to být, stěhujme se třeba hned," řekla matka, ale ovšem při tom myslila, že syn řekne, že toho ještě netřeba.

„Jak myslíte," řekl Josef; „pošlu třeba hned čeledíny, aby vám to vynesli." Obracel věc tak, jako by tím dělal ještě dobrou službu.

„Pošli, Josefe, pošli," řekl starý Lojka, a na to Josef odešel.

Ale starý Lojka nečekal na čeledíny. Hned začal ode zdí odtahovati skříně, truhly, odstavovati od stolu židlice, a to vše v rychlosti takové, jako by se blížil nepřítel a věci ty za hodinu uklizeny býti musily.

Pak přišli do světnice čeledínové, aby pomáhali; ale starý Lojka s jakousi dělanou uctivostí jim děkoval za jejich ochotnost a žádal, aby sem poslali Vénu, ten že pomůže nejlépe a že také svou práci nějakou průpovídkou osolí.

Tak tedy přišel Véna, a sotva že se octnul ve dveřích, povídal: „Vidíte, vidíte, pantáto, jestliže jste se nemohl vystěhovat už tenkrát, když vám to syn z polovice odtud vynesl! Co to bylo za práci, než jsme to zase tu urovnali, a všecko marně. Ale když to musí být, nu tedy s pánem bohem."

Starý Lojka se zastavil u jedné skříně a pravil: „Prosím tě, jak to mluvíš? Mně se zdá, že mne dokonce lituješ?"

„Lituju, pantáto," odpovídal Véna. „Já lituju každého, kdo už musí na vejminek. Já jindá spílal vám, když vy jste špatně nakládal se svým vejminkářem a litoval jsem při tom vašeho otce. Kdybych

to byl pamatoval, kterak váš otec hospodařil, byl bych litoval vejminkáře za jeho hospodaření, a dočkámli se toho, až se stane vejminkářem Josef, budu litovat jeho a budu nadávat jeho nástupci, snad jeho synovi. Ale což je to platno, proto nebude lépe. Vy sedláci si to neumíte dobře uspořádat.“ — „Hýbejte se škatule,“ pravil obrácen zrovna k Lojkovi, jako by tím myslil jeho.

„Jak pak to povídáš?“ pravil Lojka a nutil se při tom do jakési dobrosrdečnosti a usmíval se.

„Já totiž myslím, že vy jste ten hlavní nábytek, jenž tady Josefovi překáží, a že kdybych vás odtud odstranil, to ostatní všecko mohlo by tu zůstat,“ ušklíbnul se Véna.

„Poslouchej, stará, toho mudrce Šalomouna. Tak dlouho ho máme v domě a neznáme ho. Až na naše stěhování musí dojít, abychom vyvážili jeho moudrost. Bez našeho stěhování byla by to zaházená studna. Jak že? Já že jsem ten hlavní nábytek?“ smál se Lojka. „A co pak zbude tady na mou starou?“

„Ta vám oplatí vaše mládí, až bude chodit za vámi, jako vy jste chodíval za ní. Ale víte, co je smutné?“

„Nu co?“ ptal se Lojka.

„Že se na ten psinec, jejž vy nazýváte vejminek, chodí teprva s šedivými vlasy. Dříve by se mělo začít, když ještě člověk něco unese. Ale k stáru vzíti pytel a jíti žebrat, fui!“

„Což jdu žebrat?“ osopil se Lojka a tu bylo,

jako by ho trpělivost přecházela, aby ještě něco poslouchal.

„Vy? Chraň bůh. U vás totiž jest výminka, pantáto. A abych vám to dokázal, že i bez žebrání něco zmůžete u syna, prosím vás, pantáto, přimluvte se, aby mne z těch komor nevyhodil. Vždyť byste neměl ani živé duše, s kterou byste si postesknul.“

„Tak tedy myslíš, Véno: bude třeba si postesknout?“

„Bude, pantáto, bude. Já to vím podle vlastního vašeho pantáty. Když od vás nejvíce zakoušel a uhlidal mne, jako by byl ochutnal medu. O, ani nevíte, jak já mu sladil život. A nad sůl jsem mu byl a nad omastek,“ chlubil se Véna.

„Poslouchej, stará, to se tebe týká,“ smál se Lojka.

„Vás obou, pantáto,“ opravoval hned Véna. „Však to poznáte sami. Až dostanete nahoru oběd nesolený a nemastný, ani syn ani nevěsta vám to neosolí a neomastí; tu pak jen zavolejte dolů: „Véno, pojď nám osolit a omastit!“ a já to rozsoudím, čeho více třeba. Jen mně, prosím vás, zabezpečte dříve mou komoru, sice bude s vámi zle.“

„Komoru? Kdybych tě měl vzíti k sobě nahoru, na vejminek, ze statku toho nepůjdeš, Véno,“ chlubivě odpovídal Lojka.

„To je slovo přece,“ posměšně děkoval se Véna. „Teď už můžeme začít se stěhováním. Myslím, abyste si dal na něm záležet, neboť možná, že už naposledy kráčíte tady po dvoře.“

„Co pak tohle zas má být, ty Šalomoune?“ ptal se Lojka.

„To je tak. Nemáteli ve své smlouvě vymíněno, že smíte také chodit synovi po dvoře: kdož to ví, jestli vám to dovolí? Budete musit lézt po střechách jako kočky, když jdou do čar.“ A Véna se zasmál.

„Takové věci není třeba dávati do smluv,“ s jakýmsi rozhorlením povídal Lojka.

„Toť se ví, že není; vždyť se ani to neplní, co ve smlouvách stojí, neřkuli to druhé. Váš pantáta nesměl si z vaší studně nabírati vodu, a myslím, že to ve smlouvě stálo.“

„Nestálo!“ odsekl Lojka.

„Nestálo? Nu proto. A vy bezpochyby máte ve smlouvě, že smíte vodu nabírat, ale nemáte tam, že si pro ni smíte přes dvůr. Ale víte co, pantáto, jeli tomu tak, já vás budu nosit přes dvůr na zádech, neboť pak vám nebude moci nikdo dokázat, že přes dvůr chodíte vy; já přece mohu nosit na zádech, co mně libo!“

„Jen sol, hochu, a masti, přisol a přimasť,“ domlouval Lojka a chvílemi se mu prsa svírala jako na pláč. Ale byl z toho obyčejně jen smích, jen že za tím smíchem bylo ten pláč zrovna vidět; pláč se díval skrz záclonu smíchu, a kdo to viděl, nikomu nebylo do smíchu.

Tak se tedy stěhovali. Lojka i Lojková rozhlíželi se po té světnici, kde strávili od mládí svého všechen život a kterou nyní opouštěli snad na vždy. Mívát na mnohých statcích spíše žebrák přístupu do

stavení nežli vejminkář. A vejdeli tam jednou za čas, jako by každého bolel i jeho krok, i jeho pohled — bez upozornění zvláštního zajde mu chuť, aby tak brzy návštěvu opětoval.

„A teď jenom jedné věci lituju," pravil Véna, když už měli většinu toho nářadí vynešeno před prah. „Že tu už nejsou hudebníci na statku — jak by nám ta cesta na vejminek ušla! To byly přece jenom časy, když to šlo od těch strun a na statku také se zavejsklo a každý smutek byl veselejší."

„Myslíšli, že budou ti hudebníci na mne pamatovat?" ptal se Lojka, jehož měla dnes a vůbec už po delší čas dětinská měkkost jako v kleštích.

„Ti na vás pamatovat? Do písničky vás dají. „O tom vejminkáři" budou na trzích zpívat a na vašeho Fraňka budou hned moci ukazovat jako na živého svědka. A kalounkář a ti ostatní rovněž to dosvědčí. — Tak tedy s pánem bohem bez muziky, když není žádná k dostání. Inu, jednu bych věděl radu. Kdybyste totiž cestou se smáli anebo plakali, to prý platí v nebesích zrovna tolik jako muzika. Ale do smíchu vám není a za pláč to nestojí."

Tak se stěhovali staří Lojkovic v smutku, jejž zastírali smíchem, ale zastřít nedovedli.

Za to mladí se stěhovali jinak. Tam s vejminku snášeli čeledínové nábytek a smích, opravdivý smích provázel každý krok. Josef vypadal jako vyleštěný, Baruška jako když je na svatbě. Každý krok, každé slovo jejich prozrazovalo, že jsou vítězi, staří že jsou pokořeni, přemoženi — uciťte to, vy staří, že jste

pokořeni, přemoženi. Zde byl by každý stín jemnějšího citu nemístným, vždyť Baruška s Josefem vyhráli promyšlenou hru, a hráč, který vyhrál, ten se vždycky jenom směje.

I Kmoch, Baruščin otec, už o tom dostal zprávu, že se ve statku stěhujou, a už také sem se dostavil a pomáhal se mladým smáti. Šel ke starým Lojkovům, a s hladkým úsměvem vykládal, kterak vykonali moudrou věc, hospodaření že vždycky přináleží mladým, kteří mají obratnost, sílu; staří že si mají odpočinout, že už si zasloužili trochu toho odpočinku a kdesi cosi.

Starý Lojka na tu řeč sebral něco slov, jako sebeřeme z kapsy několik těch krejcarů, abychom někoho odbyli. „Já už se na tom pevně ustanovil," pravil, „a také svou vůli nezměním."

„To také doufám," odpověděl Kmoch, „neboť k čemu by to bylo, ještě něco měnit?"

„On totiž pantáta Kmoch myslí, že teprva ode dneška víte, kam pěnkava nosem sedá a jak se zajíci nasype sůl na ocas," vmíchal se do řeči Véna. „To je draze zakoupená chvála, pantáto, musit zbaviti se statku, aby nám přezdívali moudrých. Za to, když to dovedeme, pak to jde, pak nás pochválí každý, kdo ani neví, proč se čimeřice prodává."

„Myslíš?" rozzlobil se Kmoch na Vénu. „Podívejme se, proč se čimeřice prodává! Vůbec měl jste tady, pantáto, prostořekou čeládku v domě a líbí se mně, že ji mladí odtud vyklidili. A ty," obrátil se k Vénovi, „asi tady také nejsi hřebíkem přibit a maltou

zadělán, abys nemohl odtud. Podívejme se: Proč se čimeřice prodává!“

„Však mne odtud přece nedostanete, pantáto,“ chlubil se Véna. „Já tady s kmotrem Lojkou jsme se umluvili, že já nesmím odtud z domu, a že kdyby na to došlo, on půjde a já tady zůstanu. Jeli pravda?“ přisvědčoval si s Lojkou.

Kmochovi nezbývalo, leč pohrdnouti další rozmluvou, což také učinil; jen ještě jako mimochodem prohodil k Lojkovi, že by se s takovým člověkem nezahazoval.

A to Vénu podráždilo. „Nezahazoval? Proto že by vás nikdo nezvedl, ani za tolik byste nestál! Jen si nemyslete, že já vás neprohlednul! Nazpaměť vás umím, berte to od které chcete stránky. Vida! Dostal sem dceru do statku jako slouha dceru za královnu, a dnes už má sto chutí, aby také seděl na trůnu! Nezahodil!“ A podobně mluvil Véna, ač už Kmoch neposlouchal. Odešel zase k mladým, kdež se dívali na svět jinýma očima.

Dnes teprv jako by selka slavila svůj vjezd do statku. Kde se vzalo, tu se vzalo: na dvůr vyvaleno pivo, vynešena rosolka; čeledínové vybízeni popíjeli, vejskali, smáli se, zpívali, tak že až lidé z vesnice se scházeli kolem dvora, do vrat se stavěli někteří i na dvůr se postavili, jako tenkrát, když zvěst o smrti dědečkově je sem přivábila a oni si povídali o nebožtíkově životu.

Jako by tu dnes byl opět nebožtík — a on zatím starý Lojka stěhoval se na vejminek; čí to také tolik jako býti nebožtíkem?

Dnes bylo, jako by Lojkovic statek nabýval staré tváře. Téměř po celý již rok odvykli sobě sousedé přicházeti do statku, jako druhdy činívali; dnes jako by si byli dali slovo, všecko tu bylo, aby byli svědky tohoto stěhování. Zdaliž na úlevu anebo na lítost starého Lojky?

A co náhoda nechtěla, i hudebníci sem se dostavili, aby památnost dne oslavili. Však nepostavili se k vejskajícím mladým, nýbrž k zamlklým starým a písničkami a strunami hledělí zotvírati jejich srdce. Postavili se u toho vetchého nářadí, vedle něhož seděli vetchý Lojka a vetchá jeho žena. Hráli tu, zpívali, jako by s vědomím, že se tak děje naposledy, a jako by dnešním dnem splatiti chtěli dluhy, projeviti vděčnost svou.

Teď byla osoba starého Lojky jako úplná. Po jedné straně Véna, to jako ta vtělená jeho kyselost, po druhé straně hudebníci, to jako ta vtělená jeho měhkost a bodrost mysli. Každý byl Lojkovi jako jedním křídlem a on na těch křídlech cítil se na tu chvíli spokojeným.

„To mě těší, hoši, že jste si zpomněli na starého Lojku, těší mě to," vyslovoval jim svou vděčnost. „Tuze mne to těší. Jen že už nemám tak pro vás místa, jako jindy a moje srdce vám málo stačí. Ale což, hoši, budeme veselí, dnešní den oslavíme, aby nám nevyšel z paměti!"

A starý Lojka dal se jim vidět. Stará hostinnost vztýčila se v něm v plné síle, v plném sebevědomí, a takž ho měli ještě poznat tváří v tvář, nesfalšovaného, ryzého.

A když to tak viděli lidé stojící u vrat a na dvoře, dostávali starou kuráž, mládež přivtělila se tam, kde hudba zněla, kde písničky prozpěvovány a takž měl starý Lojka dnes ještě jednou potěšení, že viděl všecko na své straně, a u mladých že mimo čeledíny nezbylo živé duše.

To se mu líbilo, jak náleží; jako by dávná krev kolovala jeho žilami, jako by na něm ještě záleželo, aby to trvalo déle, jako by ani nevěděl, že Josef jediným pokynutím může udělati všemu konec. Ale musíme dodati, že Josef tím kynutím neudělal všemu konec. Jako by neviděl to vše; vždyť to bylo, jako když ten, kdo vyhrál, hodí také nějaký ten krejcar třeba pod stůl, aby se neřeklo.

Ostatně chytrý Josef nebyl tak bláhový, aby neviděl, kterak by zavdal veřejné pohoršení, kdyby dnes starému Lojkovi bránil. Naopak, viděti měla celá vesnice, kterak vlastně novému vejminkáři není zle a kterak zlý jest jazyk, který tvrdí něco jiného. Viděti měla celá vesnice, do jaké míry sahá i pošetilost otcova, jak syn to veřejně i tajně dosud nazýval, a to všecko že mu jest trpěno.

Tak tedy bylo dnes na statku dvojí veselí: jedno jako doplápolávající oheň, a to u starých, druhé jako oheň vznícený, a to u mladých.

A to jedno veselí, veselí starých, dohaslo ještě téhož dne. Když večer se rozložil nad dědinou a nad statkem, a hudebníci odešli odtud, a staří vkročili do odlehlé síně, na svůj vejminek, bylo jim, jako by kolem nich i v nich zelo velké prázno, jež vyplniti nelze žádným zvukem. Ani postesknutí se jim nedařilo, ani srdečné slovo vůbec. A když se tu rozhledli, bylo jim, jako by duch dědečkův vcházel k nim a mluvil: „Já jsem z té mučírny vysvobozen, vy jste vešli do ní.“

To druhé veselí, veselí mladých, trvalo déle, do noci. Ti když vkročili do síní na statek, jako by slyšeli zavejsknout i ty stěny a oni měli jenom tak zlehka přizvukovat, aby veselost byla úplná. A přizvukovali; vždyť jako by skřítek otvíral jim dvéře a mluvil: „Zde vcházíte jako všemohoucí — nuže, vejděte!“

VIII.

Když se dověděl Franěk, že rodiče jeho bydlí na vejminku, zachtělo se mu domů. Na hanu jeho musíme říci, že ne k vůli rodičům, jimž už přivykáním dědečkovi byl odvykl, ale k vůli sobě, že se mu zastesklo po místě, kde s dědečkem si utvořil tak zvláštní obývání, že, jak myslil, na celém statku nic se mu nevyrovnalo.

Jak víme, toulal se nyní Franěk a sice v pravém slova smyslu. Ale mnohem podivnější jest, že rodiče nechali ho, aby se toulal, ano že později už ani se

po něm nepídili, aby mu v tom překáželi. Z počátku starý Lojka se dověděl, že chodí s kalounkářem, s houslistou, s řitičáři — nechť chodí, myslil si, vždyť i tu doma byl neustále s nimi, ač nebylli u dědečka, a neškodilo mu to. Byl jaksi rád, že kalounkář, hudebníci a ti druzí zachovávají jakousi příchylnost ke statku odměňujíce se synovi za to, co otec jim byl prokazoval. Pak zase o synovi slyšel, že jest u jakéhosi hajného a že se mu líbí v lese a v roklinách, a když hajný zkázal, že se tam dobře chová, nechal ho tam. Pak uviděl Fraňka u hajného forst, a slyše, že to syn z Lojkova statku, pravil: „To můžeš býti třeba u mne.“ A tak avansoval Franěk ještě jako tulák; z tuláka bytem u hajného stal se tulák bytem u foršta.

A tu v těch lesích jako by byl zase našel, čeho pohřešoval z domova. Když si zašel do úskalin pokrytých smrčinami: všecky pohádky tu stály před ním, jako by seděl doma v některé té komoře. Až ho hrůza obcházela, až to na něho sáhalo v tom chladivém pološeru, právě jako doma, když za večera vypravovali o bílých ženách, o černých psích a o zakletých osobách.

Když to tak hodně na něho sáhlo, vzal nohy na ramena, šel z lesa přes pole a na hřbitov, zavolal si Stázu a teď ji vedl, aby slyšela s ním, co slyšel dříve sám. Cestou byl ji na to již připravil, aby prý se tuze nelekla. A cestou polní navštěvovali rozličné meze a jich obyvatele a tu již ztrávili polovici bázně, a cestou lesem ani třeba do oněch úskalin nedošli, jinde, třeba

na pokraji, třeba u myslivny se jim zalíbilo, a takž ztratila se druhá polovice bázně.

A to bylo pro Stázu cosi nevýslovně pěkného a podivného, tato chůze do lesů. Od Bartoše hrobaře slýchala, kterak se ubránil. Od Fraňka slýchala, jak to tu na člověka sáhá, když zajde až do úskalí. A když sem s Fraňkem přišla, viděla stromy jako obry, slyšela šumot jako velkou řeku, cítila vůni, cítila chlad, malá její duše se otvírala a do ní vcházelo cosi velikého, neznámého; nebylo to tak usmívavé, tak jasné jako ten bílý den, jejž vídala od hřbitova, ale bylo to rovněž velikánské, neobsáhlé, že seděla vedle Fraňka němá a jako plna pobožnosti.

Ni jeden ni druhý neuměli to vyslovit, ale tolik věděli, že mají přece jakési slovo o tom v sobě. Jednou Stáza povídala, že si tu zazpívají: začali zpívat „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky —“ ale sotva že to vyslovili, dala se Stáza do pláče a když se utišila, bylo jí, jako by slyšela nad sebou varhany; pak pravila, že by už jaktěživa a za celý svět nechtěla tuto zazpívat. A to se jim zdálo jako by to byla vyslovila: na polích jako by přebývalo cosi, co zve do skoku a do zpěvu, tuto v lese však jako by přebývalo cosi, co zve k poslouchání, k mlčení, protože bude vypravovat samo.

To byl arciť pro Stázu rozdíl tak v nejvšeobecnějších rysech vyslovený. Ale jinak vcházela tu do světa nového, a přece se jí zdálo, že do světa příbuzného. Pravda, když vycházívala s Fraňkem od těch hrobů aneb z hrobů samých do polí, chápala se jí

radost, veselost až ku podivu mocná, duše její zrovna s těmi skřivánky vyletovala a doletovala až tam do toho modra a do toho jasna. Ale když přišla sem do lesů, jako by částečně byla na hřbitově, mezi hroby, doma. Jako by seděla rovněž v čemsi, co možná nazvati hřbitovem, hrobem, ale bylo to tak velikánské, tak krásné, při vší uzavřenosti, při všem položeru tak otevřené, tak volné, že duše její ač němá, přece cítila na sobě jakási křídla, že poletovala, vznášela se, a to brala i Fraňkovu duši s sebou, že poletovali oba.

Jinak zase bylo, když přestali poslouchati ten šum, když přestali dívati se na to veliké; když před jejich duší umlkal ten hlahol varhan a vyskytaly se věci drobné, snadno pochopitelné. Tu zavolání kukačky, tu krásný list kapradí, tu mech, tu motýl, brouček, muška. Tu Stáza nacházela řeč, tu dostavovala se slova, na těch podrobných věcech nacházela zase sebe a tu by málem byla se opět dala do skoku i do zpěvu.

Tedy byl to svět pro Stázinu mysl velmi cizí, nový a přece nesmírně přátelský. Ačkoliv chodíval si pro ni Franěk a tedy měl jí býti jaksi průvodcem, přebírala úlohu provádění ona a prováděla ji znamenitě. Vodila Fraňka od stromu k stromu a každý ten strom byl jí jako zastávkou nějaké krásné myšlenky. Co nenacházela s Fraňkem potulujíc se na polích, to jako by se u těchto stromů hlásilo k ní, jako by volalo: teď je to pravé.

Každý z našich tuláků chodil si pro jiné věci do lesa, a teprv když jedna mysl s druhou se podělila o to, ce v lese našli, byl z toho les úplný. Franěk

slyšel každého ptáka, viděl každého ptáka; slyšel každý šum, viděl každý pohyb větve, viděl veverku, zajíce, slyšel chrastit kroky srnčí a na vše to upozorňoval Stázu. Byl jako pátravý lesa sluch, a v hlavě jeho bylo jako nalíčeno na samé písně, na samé zvuky. Oko jeho bylo stále v korunách stromův, stále na číhané, stále na lovu.

Za to Stáza neustále mluvila: „Podívej se na tento petrklíč! Podívej se, jak krásný to šípek! Tady na blízku cítím ještě pozdní fialy. Podívej se, jak ten smrk má šedivý kabát, a jak bělounká je tam ta bříza. Hleď tuty jahody! Tady květou brusinky, to místo musíme si pamatovat. Tohle zasadím na hrob mamince, to je slzička panny Marie. Podívej se, jak už jsou ořešiny odkvětlé.“ A podobně mluvila.

Patrno, že mysl Stázina byla napjata na barvu, na květ, na pestrost. Jestliže v duši Fraňkově skákali a zpívali ptáci, v duši Stázině květly celé záhony, mihaly se nejkrásnější barvy, tekly potůčky s pomněnkami, vinuly se ostružiny. Jestli že duše Fraňkova naplněna byla krásou zvuku, duše Stázina zrovna květla. A když chodili lesem, dával jeden druhému: Stáza Fraňkovi květ, barvu, Franěk Stáze zpěv, zvuk.

Ale do těch úskalin a roklí také se dostali, také tam pobývali. Jen že zvláště Stáze se zdálo, že by tam nemohla proseděti každý den, že by se jí tuze zastesklo. Protože v té roklině nebylo zvuku nějakého, všecko mělo jako mlčení uložené, a zašustilli krok, lekal. Skalní stěny úzce proti sobě stály; kdyby byly měly rukou, mohly jen je vztáhnout a byly by si je

mohly potřást. A tyto skalní stěny šly mnoho do výše; na hoře jakožto strop jenom tenký modrý nebes pruh se klenul, to ostatní nebe bylo vyloučeno odtud. Kromě toho objevil se na hoře někdy větší pták s jakýmsi hvízdavým hlasem, a zavzněli ten hvizdot, lekal jako onen krok.

Což bylo doma, na hřbitově, v hrobě proti hrobu tomuto! Kdyby se jí bylo zastesklo v hrobě, ale nezasteklo se jí nikdy, mohla jen si sednout, anebo povstat a už viděla ostatní svět: ostatní hroby, rudě natřený kříž s plechovým Kristem, celé nebe, a to hned bylo veselo. Ale tady! Když se zastesklo, nic nepomohlo vstáti. Musili odtud odcházeti, musili sami svými kroky působit jakýsi šum, jakési chrastění, které mívalo tuto tolik lekavého v sobě.

A pak se někdy po skalní stěně kutálel malý kamének a to bylo slyšeti nad míru zřetelně každé ťuknutí jeho o hranu skalní. Aneb někdy vyhřívajíc se ještěrka shodila kousek hlíny a ta drobíc se a kutálejíc zašustěla rovněž spůsobem tajemným. Někdy větřík zahnal lístek sem z buků, které rostly tam nad roklí, a ten lístek třepaje se poletoval, jako by se chvěl a nechtěl dopadnouti. Každý hlásek stával se tu hlasem.

Když si tu někdy usedli, ani se jim nechtělo mluviti slovy. Slovo se tu odráželo ode stěn, stěny mluvily jejich slovem, a to bylo sice veselé, ale přece to dlouho nesnesli. Protož obyčejně jenom šeptem k sobě mluvili, podle sebe sedíce, aby si ty stěny nerozhněvali. Ale najednou se stalo, že i ty stěny

počaly šeptat. Neboť padající po nich a třepící se hrudka jest také šepot, šustící k svému pelechu ještěrka jest také šepot a padající v chvění s hora lístek jest také šepot. A takýto nenadálý šepot byl s to, aby zarazil ten jejich, a tak častokráte ustali ve všem hovoru, pouze poslouchajíce, dívajíce se a za ruce se držíce.

K hlasitému slovu nejspíše se dotroufali, jestli že tam nahoře ty lesy také provozovaly nějaký hovor, jestli vítr jim rozvázal ústa a jestli ty varhany, které Stáza poprvé v lese uslyšela, měly obzvláště napjaté měchy. To se slovo snadno řeklo, to i stěny po něm tak nečíhaly, poněvadž měly s hořejším hukotem více práce, to i ten kamínek přestal šeptati, nebylo slyšeti šustot ještěrky ani drobení se kouska hlíny. To jen hlasitý zvuk mohl obstáti a tu také Franěk a Stáza mluvili hlasitě.

Jinak po těch stěnách skalních táhly se ostružiny ve všelijakém spletitém přátelství. Místy vystřelila divizna jako by někomu naschvál. „Dostala jsem se až sem," jako by říkala. Na některých končetinách skalní stěny také zachytil se nešťastně jeden šípkový keř; tak se zachytil, že nemohl dolů ani nahoru a tak jenom visel zachycený nad neustálou propastí. Šťastněji vedlo se jedné bříze nad ním; ta rovně rostla vzhůru a několika pracně do skalní stěny zaraženými kořeny obstarávala si svou domácnost.

Ale jeden zvuk tu byl, který nikdy neumlkal a jenž neustále ucho příjemností napájel. Z jednoho konce skaliny totiž drala se tu na povrch voda jako

stříbro čistá a naše roklina poskytla jí nejnižší svoje části, že si mohla v nich upraviti stružku. I upravila si tuto stružku co nejvlídněji, jako dobrá hospodyně. Kde to nejlépe slušelo, měla rybí oka, kde by se toho člověk nejméně nadál, měla jahody uschované a kde jen bylo možná, měla nějaký ten keřík, aby mu byla zrcadlem.

A tato stružka mnoho mírnila nedomácnost rokliny. Tato stružka dělala z toho kamenného hrobu jako by půvabnou jízbu, která zvláště Stázu dovedla uvítat a pohostit. Také když řekl Franěk: „Pojďme do rokle“ — Stáza nejprvé si zpomněla na ty černé stěny skal, jenom spoře ostružinami, šípkovým keřem a tou břízou zmírněné, a tu jako by se teprva musila domáhat jakési odvahy. Ale brzy na to zpomněla si na tu spodem pohrávající sobě a laškující vodu, kterak tu u kamene se zastaví, tu s keříkem dovádí, tu celou domácností pomněnek protéká — a tu nedala se nikdy pobízeti dvakrát a hnedle na to slyšel Franěk: „Pojďme do rokliny!“

A toto roklina byla jako druhý chrám těch dítek. Jak víme, měli kapličky své nejprvé v polích, na mezích, nedaleko křepelčích hnízd. Tuto v roklině měli chrám nový, podstatně od tam toho rozdílný a přece jemu velice podobný. Rozdíl byl asi ten, že tam na mezi, na poli mysl se rozšiřovala, vylétala, tuto pak do své hloubky se zabírala. Podobnost pak v tom záležela, že tu i tam nabývala duše posily, odvahy a jak vůbec to nazvati chceme.

Tak se nyní život těch dvou mladých duší pohyboval. V hrobech začal, na polích si poskočil a tuto v lese zasedal a poslouchal. Tam kde život končí, jejich život započal, tam kde život táhne se klíčícím kláskem za paprskem slunečním, jejich život si zavejsknul, a tu v rokline, kde život má jako svou ložnici s tichými sny, pouť jejich se pamatovala, aby zase se vracela k hrobům.

Jednou pravila Stáza k Fraňkovi: „Teď, co mne vodíš do polí a do lesa, málo doma na hrobech zpívám. Víš proč?“

„Proč?“

„Proto že moc myslím na tebe. Kolikrát jsem začalá zpívat, ale tu mi napadlo, abych raději byla s tebou a že by to bylo lepší než zpívání. Jednou jsem chtěla zazpívat na hrobě mamince a tu jsi ty zavolal u brdlínkových vrat na mne, a já šla, jako bys ty byl moje maminka.“

Pak řekl Franěk: „A víšli ty, proč já tak pořád běhám s místa na místo?“

„Nevím.“

„Já všude hledám, kde by se to musilo tobě líbit a až to místo najdu, ukážu ti je, a pak se přestanu toulat. Ale u nás vím, že by se ti nelíbilo a proto už tě nechci k nám vodit.“

„A kde se ti dosud líbilo nelépe?“ ptala se Stáza.

„U vás na hřbitově.“

„Tedy se mně tam také bude líbit,“ řekla Stáza.

„A nebo by se mně líbilo u nás, ale na vejminku, tam kde zůstával dědeček. Teď tam zůstávají moji rodiče!“

„Tam by se mně také líbilo,“ pravila Stáza. „Jen že tvůj bratr by tam nesměl být.“

„Můj bratr už tam není,“ řekl Franěk. „Ten je na statku a moji rodiče jsou na vejminku; ti jsou teď, jako býval někdy dědeček a to bych rád viděl.“

To bylo právě, když se Franěkovi zachtělo domů, aby více odtamtud neodcházel, proto že si myslil, že nic nemůže vyrovnati se tomu, jako bydleti tam, kde býval dědeček, a to bylo na vejminku a na hřbitově.

Tedy šli domů, a bylo již slunce zapadlé, když přišli do Bišic. Když vkročili na náves, stálo tam mnoho lidí a všichni mluvili ukazujíce sobě směrem k Lojkovům. Tu sobě Franěk mimovolně připomenul lidi, kteří tenkrát přišli ke statku, když dědečkovi odzvoněno umíráčkem. A byli to skoro titíž lidé, i Véna byl mezi nimi.

Franěk se Stázou se zastavili, ukryli se v pološeru večerním, stoupli sobě za kmen vysoké lípy a poslouchali. Něco povídal rychtář, něco povídal kostelník Vaněk, něco povídal Véna, něco ti ostatní doplňovali otázkami.

„Vyhnali ho, vyštípali ho z vejminku,“ mluvil Véna. „Dobře tak, proč sestárnul, proč dal všecko mladým, proč se na ně lopotil, pro ně nespal, pro ně hospodařil — má z toho!“

„A jakž ho mohli vyhnati z vejminku?“ ptal se soused.

„Jak ho mohli vyhnati? Takhle ho mohli vyhnati. Řekli mu: jděte z vejminku, a bylo to. Či to vy sedláci vejminkářům říkáte jinak?“ šklebil se Véna.

A nyní to vysvětloval rychtář. Za mladou Lojkovou přišli jacísi příbuzní na den, na dva dni, ale pak se jim nechtělo ze statku. A aby mladí nemuseli je míti stále u sebe, došla sobě mladá Lojková k starým, nechtělili by prý přestěhovati se do komor vedle kůlny a vejminek ponechati těm příbuzným. Na to řekl starý Lojka, nemáli nic více na srdci? A jestli ví, co je to, stěhovat se do komor a pro koho ty komory dříve bývaly? — Na to řekla Baruška, že to ví, a když tam dříve mohlo býti dobře těm muzikantům, jež on míval tak rád, že snad bude i jemu tam dobře a zasteskneli se mu, že si tam může ty muzikanty zavolat. Na to šel starý Lojka k svému synovi, a ptal se ho, zdali ví, co mu řekla mladá hospodyně? Že ví, řekl syn a opakoval otci vše, co byl tento slyšel od Barušky, protože si to byli mladí mezi sebou umluvili, co starému Baruška řekne.

„Nu a co pak ty, synu?“ ptal se starý Lojka.

„Já myslím, že je ten byt pro vás dobrý,“ řekl mladý hospodář. „To přece vidíte, že příbuzné ženiny tam dáti nemohu.“

„A já tam mám bydleti s Vénou?“ smál se starý Lojka.

„Jak vám libo. Ale já mám za to, že to nejvhodnější příležitost, kterak by se náš dům mohl zbaviti Vény.“

Právě co si toto sousedé povídali, bylo slyšeti u Lojků bouchnouti vraty a od vrat běžel starý Lojka prostovlasý. Měšíc osvítil náves prvními paprsky, Lojka běžel zrovna k sousedům tuto shromážděným.

„Sousedé, pro boha vás prosím, půjčte mi sirku," volal; „já v celém domě nemohu najíti sirky, abych tomu synovi zapálil střechu nad hlavou!" volal Lojka a takto rukama neustále hledal v kapsách, jeli tam jaká sirka.

Byla zrovna děsné podívání na ubohého starce a ještě děsnější bylo poslechnouti ho.

Nikdo ze sousedů neodpovídal. „Což pak mně z vás nikdo nepůjčí sirku?" volal Lojka. „Fi, toť hanba! Já vám půjčoval každému, kdo kdy přišel, bez úroků jsem půjčoval — kdo z vás může říci, že jsem mu kdy nepůjčil, co chtěl? kdo chtěl dobytče, já mu půjčil dobytče, kdo chtěl potah do polí, já mu půjčil potah do polí, kdo chtěl žence, já mu půjčil žence, a já na vás chci sirku a vy mi nepůjčíte?" A na to zaklel všecko svoje dosavadní přátelství.

Bylo všechněm bez výkladův patrno, že starému Lojkovi jako smysly se matou; někteří v útrpnosti brali jeden druhého za ruku, někteří i slzou počali ho litovati. Rychtář přikročil k němu a pravil: „Pantáto, kdybyste si snad ulehnul, ve spaní vás to přejde."

Ale starý Lojka se vzpřímiv pravil: „Děkuju ti za radu, muži výborný. Myslíš, že sobě v komoře vedle kůlny mohu lehnout? Moh' bych. Proč bych nemoh'? Když tam líhali muzikanti, dráteníci, kaloun-

káři, proč bych tam také nemohl ležet? Ale já to vím, proč tam nemohu ležet — proto že by mně puklo srdce!“ A při tom tloukl sobě pěstí na stará prsa svá, jako by si je chtěl rozbit.

Toho opět uchytil se rychtář a pravil: „Nemusíte tam spát, pantáto; dejte mně ruku, já vás dovedu k nám a můžete sobe vybrati postel, kterou chcete.“

„To by bylo pravda,“ řekl Lojka, jakoby se pamatoval. Ale hned na to dodal v trpkém smíchu: „Ale myslíte, že by tam také přišlo na mne spaní. Když by Lojka noclehoval ve vsi mimo svůj statek, mohl by také usnout? Nemohl by usnout! Já vám uctivě děkuju, kmotře. Ale já odtud nepůjdu. Když mi nechcete nikdo půjčiti sirku, toť by v tom byl čert, abych se tu nedočkal, až pánbůh pošle síru s nebe na statek mého syna!“

A zvednul ruce k nebi a volal: „Pane bože, jen trochu té síry a jmeno tvoje bude velebeno na věky věkův!“ Volal to hlasem jako nějaký prorok ze starého zákona. Až hrůza každého obcházela, kdo tu poslouchal.

Pak zase mluvil obraceje tvář svou k sousedům: „Pán bůh neslyší a to proto, že já zrovna tak jsem ubližoval svému otci — jen že do komor jsem ho přece neposílal. — Jen kdyby můj otec mně odpustil a modlil se se mnou, pán bůh by tu síru poslal!“ A vzlykal.

Zase pravil rychtář: „Neberte si to tak k srdci, pantáto, snad se váš syn umoudří a bude zase všecko dobře.“

„Ne k srdci brát? Už je pozdě, milý kmotře. Už je to tam tuze hluboko, ba až na samém dně.“ A tu opět se zdálo, jako by zase poněkud přicházel k sobě.

Za chvíli na to řekl: „Já vím, co by mi pomohlo pro dnešek a kde bych se vyspal. Kdyby mne někdo dovedl na hřbitov, k hrobu mého otce. Ale kde pak se kdo najde, aby mne tam dovedl? Nenajde se nikdo.“

„Chcete-li, pantáto, půjdeme hned,“ pravil Véna, „já vás tam doprovodím a zůstanu s vámi, jak dlouho bude vám libo.“

„Tak, tak, tak, tak,“ mluvil Lojka a usmál se a divil se a v skutku dal se vésti Vénou směrem k hřbitovu. Skoro celé to skupení sousedů šlo ve vzdálenosti několika kroků za ním, provázeliť jej až na konec vesnice.

A Lojka s Vénou šli ku hřbitovu. Ale těsně za nimi až na sám hřbitov šly ještě dvě duše u velikém smutku a žalování: byli to Franěk a Stáza.

IX.

Opět svítil měsíc, když přišli na hřbitov, jako tenkrát, když tam poprvé přenocovali Franěk se Stázou v dědečkově hrobě. Poněvadž hřbitov stál na návrší, zavanul časem teplý větřík a v dechu jeho zadrkotal na rudém kříži plechový Kristus, několik křížů menších zaklapalo svými rameny a někdy zavrzla rezavá dvířka, za nimiž kryl se nápis některého zemřelého.

Toto klapání ramen, drkotání Krista a zavrznutí rezavých dvířek bylo jediným neklidem, jejž dávali mrtví na jevo — jak málo toho proti tomu, čím na sebe doráželi živí!

Krom toho ovšem také běhal větřík po hrobech a zohyboval trávy a některé ty květy; ale tento neklid byl příliš málo důrazným, ba spíše k tomu se podobal, jako by byl jakýmsi dechem aneb oddechem.

Jak víme z počátku, nebývala tato hudba plechu, jenž představoval Krista, za večera dvakrát příjemná a lidé dávali se před ní na útěk, jako by se za nimi honil nepřítel. Ale z těch, kdo dnes sem vešli, nikdo si toho nevšímal; ani snad neslyšeli to, protože v jejich vlastní duši ozýval se neklid mnohem prudší, nesouladný, drsný, tak že s ním se utíkali do tohoto podivného přístavu.

A tu starý Lojka, jakmile vkročili na hřbitov, objal jednou rukou to rudé dřevo kříže a druhou pozvedaje vzhůru a oči své upíraje na plechového Krista, jal se stěžovati, volati, láti, modliti se i proklínati zároveň. „Umučená ty hlavo," povídal, „ty jsi mnoho zkusila, ale tys neměla syna, aby ti byl krájel srdce kousek po kousku — já zkouším více. Tys neměl domova, ale proto že jsi ho neměl nikdy, nevíš co jest, musit opustiti domov; domov, jejž jsem poskytoval každému, kdo si ho přál, a nemíti ho ani tolik, mnoholi jsem ho poskytoval — já zkouším více! Tys byl mladý, silný, když jsi zkoušel, ale ty jsi neměl šedivých vlasů a vrásek v tváři, ty jsi nezkusil, když nohy chtějí klesat a musejí chodit — já zkouším více!

Ale ty jsi svoje útrapy podniknul dobrovolně; já ty moje zavinil, tamhle v tom hrobě dřímá svědek mých slov a činův mých — já zkouším více! A já jsem otce tvého prosil o něco ohně, jako seslal na Gomorhu a on mne nevyslyšel — což mám zkoušeti ještě!"

Na tato slova, pronešená s nesmírnou žalostí, jako by oněmělo na hřbitově všecko, jako by přizvukovalo Lojkovu hoři; jenom plechový Kristus ještě drkotal některou chvilkou, snad nechtěl se zhola bez výminky vpraviti v tento chod myšlenek.

Na to pravil Véna: „Kdybyste se, pantáto, dal přibit na kříž, jako tuhle Kristus pán, nemusil byste se více stěhovat. A já myslím, že by vám tam Josef pomohl, kdybyste ho požádal."

Poněvadž sobě byl Lojka postěžoval a ponaříkal, ulehčilo se mu, alespoň ty husté mlhy se protrhávaly, v něž před tím byly myšlenky jeho zahaleny. Ale to jenom na chvíli. A v této chvíli sklesl u kříže, objímal jeho spodní část a snad že plakal. Ale netrvalo to dlouho. Pohleděl k nebi, porozhlednul se po hvězdách a uvidě měsíc v plném lesku paprsků, zasmál se náhle, smál se beze slov a v smíchu neustával.

Véna hledě tím směrem, kam Lojka se díval, pravil: „Pantáto, mne také měsíček šimrá paprskem pod nosem; já to nevydržím, dám se do smíchu!" A smál se také.

„I ne, hochu," pravil Lojka. „Já jsem tolik rád, že jsem našel kamaráda. Podívej se na něj, nemá také domov, a jaktěživ jsem si toho nevšimnul ještě. Dnes mne ozářil zrovna duch svatý, dnes to vím, jako

bych chodil s ním. Podívej se, každou noc musí tam nahoru do sloty a psoty a to se mně líbí. Jen bych věděl rád, jestli měl také statek, jestli ho dal nějakému Josefovi a jestli teď za to na vejminku! Podívej se, podívej se! To se mně líbí, že jsme dva, já tady na zemi a on tam na nebi — jak se mně zdá, nejsou tam na nebi lepší než my tady na zemi."

A smál se dále. Pak vstal a díval se za putujícím měsícem a pravil: „Počkejme, dejme pozor, mnoholi cesty urazí, zdali je dobrý na nohy." A tu se díval, jako by počítal měsíci kroky a smál se. Z tohoto smíchu šla větší hrůza, než z drkotajícího Krista, než z klapajících ramen těch křížův, jež stály vůkol.

Jak víme, šli za Lojkou sem na hřbitov také Franěk a Stáza pozdálečí. I nyní na hřbitově drželi se oba něco kroků opodál, tak že Lojka neměl o jich přítomnosti zdání. Když Franěk slyšel otce svého ještě na návsi, byl jako ztuhlý, nevěděl, co se děje, ničemu nerozuměl. Když ho slyšel zde mluvit u kříže onu podivnou modlitbu, trnul a chvěl se, neboť z ní tolik srozuměl, že bratr Josef jest všeho příčinou. Ale když slyšel otce, kterak se směje, nemohl se zdržeti déle a dal se do usedavého pláče. Od dědečkovy smrti tak neplakal.

Tu při něm byla Stáza a nevědouc sobě s ním rady, byla by se dala také do pláče, poněvadž pláč mezi dětmi bývá nákažlivý. Ale Stáza až dosud s dětmi nikdy neobcovala, Franěk byl jediným jejím společníkem a tedy to, co by jiné dítě rovněž strhlo k pláči, u ní mělo účinek jiný. Vídala a slýchala pláčů na hřbi-

tově dost, ale zároveň vídala a slýchala, kterak ostatní lidé do toho pláče mísívají zpěv. A tu se v té malé její duši udál tento pochod dojmův: starý Lojka u kříže zdál se jí jako by mrtvolou, kterou Véna pochovává; Franěk zdál se jí jako těmi, kdož nad mrtvolou pláčou — tedy ona musila býti z těch, kdož nad mrtvolou zpívali. A také v skutku hned při pláči Fraňkově dala se do zpěvu:

Odpočiňte v pokoji,
věrné dušičky,
království nebeského
dědičky.

Bylo pláčem jedno i druhé, i ten pláč Fraňkův, i ten zpěv Stázin. Ale s obojím spojeno bylo cosi, co nelze vyslovit. Kdo by to byl viděl a slyšel, otřásl by se, až do srdce to zařízlo. Na hřbitově teplý vítr, na nebi měsíc, u kříže drkotajícího zoufalý otec a opodál u chvějícího se kříže Franěk, který plakal na hlas a Stáza, která plakala zpěvem, slovy pak všecko k míru napomínajíc.

Starý Lojka tím jaksi od svých myšlenek se odvrátil a poslouchal. Byl jako na číhané, jako by byl pro sebe vypátral novou cestu a nyní se díval, máli po ní jít.

„Slyšíš, Véno, slyšíš?“ pravil k Vénovi. „Tu písničku jsem jednou slyšel u nás v síni, ale to byly při ní harfy!“

Čtenář si vzpomene, že to bylo při tanci o dědečkovu pohřbu, když ze síně při zvuku harfy a houslí náhle tuto píseň zazpívali Franěk a Stáza.

„Slyšíš, slyšíš?“ pravil opět za chvíli. „Já ani nevěděl, že to písnička tak veselá, když byly při ní harfy. A mně se zdá, že dnes nejsou při ní harfy!“

Ovšem že nebyly při ní harfy, doprovázeť ji hlasitý pláč vlastního syna jeho.

„A to se mně líbí, že tady na hřbitově tak to umějí. Prosím tě, doveď mne k těm muzikantům, ať zahrajou ještě. A kdyby nechtěli, řekni, že jsi od Lojků, však oni zahrajou, neboť na Lojku se budou pamatovat, ačkoliv už nic nevládnu.“

A šel s Vénou několik těch kroků za zpěvem a pláčem, kde štkaje klečel Franěk a kde zpívajíc klečela Stáza. Když k nim přišel, Franěk objal jeho kolena a volal „Tatínku!“ Stáza umlkla.

„Tatínku?“ pravil Lojka. „Což jsem nepovídal, že mne tu poznají? Kde umějí zpívat a hrajou, tam znají starého Lojku. Tak alou, a hrajte ještě nějakou, ať si tady skočím!“ A nebohý ten stařec tady na hřbitově se tvářil, jakoby si poskakoval a jakoby mu bylo do tance.

A tu Franěk šoupaje se po kolenou, neustále objímal jeho nohy a u dojemném štkání volal: „Tatínku, tatínku!“

„Co se mně lepíš na nohy, jako namoklá hrouda, když já si chci zatancovat?“ pravil Lojka k Franěkovi, jehož nepoznával. „To je ošklivý zvyk, a mohlo by se státi, že bys u mne přišel o diškreci.“

„Tatínku, tatínku!“ volal Franěk.

„Já už vím, já už tě poznávám. Ty jsi duch mého syna Fraňka a chodíš tady po hřbitově. Ale Franěk nejsi, ten se toulá za muzikanty, které z mého domu vyhnali a to se mi líbí.“

„Tatínku, já to jsem!“ volal Franěk.

„Nejsi, proto že nemáš s sebou harfu, tohle zde není žádná harfa, to mně nenamluvíš. Ale kdybys byl hodný, dovedl bys mne k Fraňkovi, já bych ho rád viděl i ty muzikanty, s kterými se toulá a toulal bych se také.“

„Já vás dovedu domů, tatínku,“ volal Franěk.

„Nedovedeš, já domů nechci. Ale z domova chci, jako můj syn Franěk, toulat se chci s hudebníky, aby o tom složili písničku a na trzích mne ukazovali, já že to jsem, já starý Lojka, který už nesmím mít v domě muziku, proto že můj syn ji vyhnal, který musím za muzikanty jíti až na trhy, proto že nemám, kde bych je uhostil. Dovedeš mne k nim?“

„Dovedu,“ řekl Franěk maně, aniž by věděl, co a proč to povídá.

„To se mně líbí,“ pravil Lojka, „a protože to bude dlouhá cesta, musíme si tady ještě trochu odpočinout.“

A sedli si na hroby; jako náhodou seděli starý Lojka a Franěk na hrobě dědečkově, Stáza na hrobě matčině; Véna stál.

Ale v tom ještě jeden k nim přibyl a když se k nim postavil, pravil: „Kdo pak to tu tak pozdě bouří moje nájemníky? Já jim poklid zaručil a nedám

je burcovat!“ Pravil to dobrosrdečně, jako s humorem; byl to hrobník Bartoš.

„Muži dobrý,“ pravil Lojka, „hledáme nocleh, a kdybys nás tu nechal, můžeš si tu vedle nás sednout.“

Bartoš než sem k nim vkročil, slyšel, kdo sem přibyli, poznal po hlase Lojku i děti a seznal chvíli poslouchaje, oč se tu jedná. Nepotřebovalť tudíž nijakých výkladů, a hned se vpravil do situace.

„Jeli to všecka vaše bolest,“ pravil týmž hlasem, „můžete zde zůstat, jak dlouho se vám bude líbit.“ A přisedl k nim.

„Tak, tak, tak, tak,“ pravil Lojka, jako bývalo jeho obyčej, když nějaký přechod v jeho myšlení měl býti vyznačen. „Co myslíš, starý, kdo zkusil víc, já anebo Ježíš Nazaretský?“

„Vy, pantáto,“ řekl Bartoš, „a to proto, že nikdo z nás neví, co ještě musíte zkusit, ačkoliv už jste zkusil mnoho.“

Při slovech těch Lojka se zarazil, protože byla tak, jako by mu je vybral z duše, a on spíše očekával odpor.

„Ale já už nechci zkoušeti, hochu; a jestli pak víš, jak to udělám?“

„Já bych věděl,“ pravil Bartoš. „Kdybyste si lehl sem do té komory,“ při tom ukazoval na hroby, „bylo by po všem, ale k tomu nemáte právo a já vás tam ještě nesmím zavřít. Já bych vám pověděl, jak to uděláte. Vám neschází, než abyste se trochu povyrazil.“

„Vždyť jsem si to myslil," řekl Lojka, „ty mluvíš truc doktora a buduli tě ještě chvíli poslouchat, nevím, jestli to dobře nedopadne."

„A to uděláme tak. Já vás zejtra dovedu do blízké vesnice k Fraňkovi, jsou tam houslaři a harfeníci a to si můžeme vyhodit z kopejtka."

I to bylo, jako by to vyňal z Lojkovy duše, a Bartoš to v skutku vyňal z ní, protože jak víme, před chvílí byl této Lojkou vyslovené žádosti neviděným svědkem.

„Čím dále tě poslouchám, tím větším zdáš se mi býti mudrcem," řekl Lojka s patrnou zálibou, i bylo patrno, že mu hrobník tuze trefil do noty.

„Ale proto že tam budem hejřit, musíme než se dáme na cestu, sobě odpočinout. Musíme se prospat, neboť pak se kolik nocí nevyspíme," pokračoval hrobník.

„Ty bys měl státi na kazatelně, muži dobrý," pravil Lojka a tuze se mu líbilo, co hrobník povídal. Tímto nepatrným chodem svých slov hrobník na tu chvíli v skutku zasáhnul Lojkovi do duše. Už to, že slyšel opakováno z druhých úst, co sám sobě před chvílí přál, a že tedy žádost svou ještě jednou v myšlenkách prošel, bylo mu na úlevu. Slova i výraz jeho pozbývaly onoho bolně trudného dojmu, jenž před chvílí ještě Fraňka dohnal k pláči, Stázu ku zpěvu. Ty děti nyní schoulily se mezi hroby k sobě a pohlížely jako z hnízda písklata na to, co se před nimi dělo; nerozuměly ani tomu, ale nemělo to více tolik hrůzy pro ně.

„Jestli myslíš, že se musíme vyspat," řekl Lojka, jako by ještě odpovídal hrobníkovi na jeho vyzvání, „bude nejlépe, abychom si lehli a spali." A při tom hned jako by si lehal.

„Když jste se, pantáto, ženil, já byl na vaší svatbě," řekl hrobník. „A když nebožtík váš otec odcházel od vás na vejminek, povídal: „Kdybys měl příliš starosti, že bys doma nemohl usnout, přijď ke mně, u otce se vyspíš.' A dnes jste k němu přišel, pantáto, a vyspíte se."

Řekl to v skutku tehdáž otec a dnes poprvé přišel syn, aby se u něho vyspal. Šedivý již syn, u otce, který nebyl více mezi živými.

„Jen povídej, povídej," liboval si Lojka a spánek zrovna, jako by mu již tížil víčka. Ještě některé slovo promluvil jako na podotknutí, neboť Bartoš začal mu vypravovati o mladosti, kterak to a ono provedl a za chvíli pozoroval, že mluví k Lojkovi, který již usnul.

Véna zůstal u spícího Lojky, Fraňka vzal Bartoš s sebou do domu a aby prý časně ráno šel do vesnice, o které právě mluvil, sám pak jako noční stráž vycházel chvílemi na hřbitov, aby se podíval, jak se Lojkovi vede.

Druhý den šli za Fraňkem k hudebníkům. Musíme to říci přímo, že Bartoš zamýšlel s Lojkou jakési prostonárodní léčení; zdali se mu podařilo, to ovšem na ten čas říci nemůžeme.

Ve vesnici v skutku našli Fraňka a našli tam hudebníky, po nichž se Lojkovi zasteklo. Sešlo se to všecko v hospodě a hudebníci hráli a zpívali a Bartoš

o to se staral, aby všecko bylo veselo. Už sem pověst byla předběhla, co se na statku u Lojků událo a dle toho věděl každý, že jest to nemocný Lojka, který tímto spůsobem nahražuje si domov.

Bylo to podívání bolestné na starce, kterak mysl svou, bez toho neklidnou, napájel těmi známými zvuky harfeníků a houslařů. Seděl a poslouchal, výraz jeho byl vážný, jako by přemýšlel, a slovo nevycházelo z jeho úst. Za celé chvíle ani sebou nepohnul, v očích jako by nebylo mrknutí, rty jako by se nemohly rozevřít. Člověk by myslil, že tato hudba starých známých ho rozčilí, rozveselí aneb roztruchlí. Ale nestalo se tak. Jako by držela jeho vnitřnímu rozčilení rovnováhu -- on při tom byl zcela poklidný.

Franěk stál po celý čas vedle něho sedícího; starý otec jednou rukou jej držel kolem těla, druhou hladil jeho tváře a hlavu. A to činil po celý čas, jinak ani nepromluviv ani se nepohnuv. Jen aby nikdo nevzpomínal mu na domov, napomínal Bartoš hudebníky a nehudebníky.

Když se toho zdálo býti Lojkovi dost, vstal a pravil k hudebníkům velmi vážně: „Děkuju vám, kamarádi, a jak mi jen bude možná, zaplatím vám. Ale k nám Lojkovům nechoďte, já tam nechci bydlet. Já si to usmyslil tak, že si udělám domov, jak se mi namane. Tady všude vás mohu k sobě pozvat, tady jsou lidé dobří a žádný neřekne: „Ne, udělej to jinak.“ Víte, ja jsem tuze dlouho býval doma, na statku, málo kdy jsem si vyhazel, a teď to přišlo na mne,

musím vyjít, musím se poohlednout, trochu do světa jít, abych věděl, jak je jinde.“

A podobně mluvil; na to odcházel s Fraňkem z vesnice a hudebníci za ním, hrajíce skrz vesnici i pak ještě za vesnicí. A pak šli do jiné vesnice a tam bylo totéž. Jen že Lojka vtrhnul do té jiné vesnice hudebníkům v čele, tak že bývalo hned, jako když vesnici obrátí nohama vzhůru. Lidé vybíhali ze stavení na náves a když se kolem toho skupení shromáždili, říkali jeden druhému: „To je Lojka z Bišic, je na vejminku a teď takhle blázní.“

Brzy se po celém okolí roznesla ta pověst o Lojkovi, kterak v průvodu hudebníků chodí z vesnice do vesnice a sotva že to dořekli, tu již Lojka se ohlásil známými zvuky. A když lidé se sbíhali na náves a kolem něho, zastavil se a říkal: „Poslyšte, co vám budu kázat!“

Na to míval jako kázání o tom, kterak noclehuje s skřivanem, kterak bloudí s měsícem, měsíc že bloudí na nebi a on na zemi, kterak vstává s jitřenkou a kterak lišky mají doupata a kterak on nemá, kde by hlavy sklonil, jako syn člověka.

I po trzích chodil a k lidem mluvil a je prosil, jen aby ho domů neposílali a že se jim odmění za vše. Arciť někteří se smáli, někteří, kteří ho dobře znali, litovali a mnozí se pouze dělali, jako by litovali.

Pak také zas chodil bez hudebníků a když přišel do některé vesnice na náves, ptal se, kde tu je jaký vejminkář, že se k němu podívá, anebo ten vejminkář aby k němu přišel na náves, že se o všem umluví,

a podobně mluvil. Brzy náležel starý Lojka mezi potulné figury svého okolí, o nichž se mluví i nemluví, jimž se pousmějem i nesmějem, které dodávají té krajině zvláštního rázu asi jako orel lesu, nad nímž časem vydá zvuk, až to kostmi projede.

Tak vodil Franěk svého otce po místech, která znal z vlastního svého potulování.

Místy také vycházeli jim vstříc vážení občané, zvouce starého Lojku po přátelsku do svého stavení, vždyť býval Lojka nejznámější, nejváženější v celém okolí. Ale takové nabídnutí Lojka nikdy nepřijímal, za všecko děkuje skroušenými slovy. „Do statku nejdu žádného," říkával, „děkuju vám, sousedé, tuze uctivě; když mně necháte místa tam, kde není váš statek, já toho mám dost."

Bylli kde ve vesnici kříž na návsi, Lojka postavil se vedle něho a když lidé počali se kolem něho sbíhat, ukázal jim na Krista: „Zde vizte toho!" a pak na sebe: „Zde vizte mne! Tam ten nesl kříž jen jednou na tu horu, ale já ho nosím neustále! Ale jeho umučili katané, a mne umučil můj syn, protože jsem mu dal statek."

Jinde zase volal: „Co se divíte, že chodím od vesnice k vesnici? Tu vizte člověka na kříži ukřižovaného: také světem chodil, a nikdo ho nezastavil, co mne zastavujete?"

Také do lesa si zavedl Franěk otec svého a jednou je do známé rokle doprovodil houslař, jehož potkali pokraj lesa. Snad jaktěživa rokle nehostila podobných

lidí, jako tenkrát, a snad jaktěživy se neodrážely od stěn skalních zvuky podobné jako tenkrát.

I starému Lojkovi bylo, jako by seděl v domácích komorách a poslouchal. Jen že tenkrát Franěk vypravoval svoje mladé zkušenosti v té rokli, ve které ukazoval, kde přeletuje dravý pták, kde se táhnou ostružiny, kde visí zachycený šípek a kde ten potůček bublá, v němž ty modré kvítky rostou. A houslař hrál; to zas bylo těm skalám tak divné, že si to opakovaly jedna po druhé, jako by se chlubily svou pamětí a jako by se divily, co se tu děje.

A pak tu bylo po té hře a po tom vypravování ticho jako v hrobě. Když se ta šťastně zachycená bříza hnula, slyšel to i starý Lojka a díval se, co jí je. Když ještěrka vyhřívajíc se u keře na slunci, pustila kus kamínku anebo hrudku po skále, díval se Lojka, co se to stalo tam na hoře. A když u prostřed rokle třepetaje se zavátý lístek poletoval jako ta myšlenka, pohleděl Lojka vzhůru a divil se: „Odkud ty? Kde pak tebe dali na vejminek?“

A pak se stalo, jako by mu víčka slepil, že tuto usnul. Když se probudil, nechtělo se mu do vesnic, nechtělo se mu hudebníků a povídal, sem že by chtěl častěji. Mohl sem častěji, proto že lesník, u něhož po některý čas byl Franěk, přijal nyní také Franěkova otce jakožto dobrého známého. A do té rokle vodili ho každý den, tam každého dne usínal nejsnadněji a když se probudil, vždy jako by nacházel zase kus sebe sama, jejž byl ztratil.

Skoro se zdálo, jako by se zámysl Bartošův dařil, ovšem po delším čase dařil. To však ještě v plné síle zbylo, že Lojka nechtěl o domově ani slyšet; ale zároveň nechtěl již slyšet, aby se toulal po vesnicích.

Lidé již nevypravovali, že bloudí po vesnicích; vypravovali, že bloudí v lesích.

X.

Starým Lojkou přibyla okolí bišickému stálá figura. Kdyby tam byl přišel někdo přespolní aneb cizí a ptal se, co tu nového aneb zvláštního, byl by se dověděl, že tu mají vejminkáře z velkého statku, a s velkým vejminkem, který ale na statku býti nechce, toulá se i po lesích a bydlí na hřbitově u hrobaře Bartoše.

„To máte divnou a směšnou věc," byl by uslyšel, protože lidu často co bývá divné, bývá i směšné. „Snad by se dal raději přibit na kříži, než aby se vrátil do statku, v němž hospodaří jeho syn. Dříve také tak trochu třeštil, chodíval s muzikanty ode vsi ke vsi — takový sedlák! Teď je trochu rozumnější, až na to, že nechce domů — blázen!"

„A dlouho už tak?" ptal by se ten cizí.

„Už kolik let. Žena jeho ve statku bydlí, a o té říká Lojka: „Ta ať tam zůstává, ta toho zasluhuje." Je to věc divná a směšná." Tak byl by mluvil ten člověk domácí.

Tedy vidíme, že i nad utrpením utíkala léta a než jsme se nadáli, jsme o několik let starší i s Lojkou, i Fraňkem i Stázou, i se všemi ostatními.

Po ten čas nejednou, pravda, pokoušel se Josef, aby se otec Lojka vrátil domů. Vysílal za ním čeledíny se vzkázáním, že s těmi komorami to tak zle a do opravdy nemyslil, a jestli že se vrátí, že může bydleti na vejminku. Ale takový čeledín nikdy nepořídil mnoho, protože starý Lojka při tom býval, jako když ho na břitvy béře, uši sobě cpal a i na útěk se dával, mimo to arciť věci divné svému synu vzkazoval, až těžko říci, zdali mu vše tak bylo vyřízeno, jak to vzkazoval.

Ale starý Lojka i čeledíny ze statku tak si vzal v nenávist, přišelli kam do vesnice, že byla první jeho otázka, nečíhajíli tu na něho z Bišic. Potrvalli po několik dní ve vesnici, zrovna stráže rozestavoval, aby v čas ještě mohl se dáti na útěk, kdyby čeledín se blížil.

I stalo se v jeden čas, že v několika vesnicích hned za sebou čeledínové za ním přicházeli, že mu mladý hospodář vzkazuje, aby mu déle nedělal v světě ostudu, aby ho nepřiváděl zbůhdarma do řečí lidských.

Tu se starý Lojka rozlítil náramně. „Jen ať přijde ke mně sám, já mu to povím, jakou mu dělám ostudu," pravil a od té chvíle vyhýbal se vesnicím a bydlel nejraději u Bartoše na hřbitově.

Nevím jak se to stalo, zdali tomuto vzkazu rozuměl Josef tak, aby přišel osobně k otci, ale stalo se, že přišel na hřbitov i se všemi čeledíny, kteří vůbec kdy mu měli co vyřídit. Jak to starý Lojka uviděl, byl jako bez sebe, zavřel se do kostnice k těm

hnátům a lebkám, jen aby nikoho neviděl a s nikým nemusel mluvit.

Tenkrát Josef hlasitě volal na hřbitově, aby otec vyšel, aby se vrátil, ano že bez něho domů vrátiti se nemíní, že déle trpěti nebude, aby zbůhdarma byl roznášen po lidských ústech a že neli po dobrém násilím ho domů přivede.

„A kterak to chcete učiniti?“ ptal se Bartoš, který se byl zatím objevil na prahu stavení.

„Že dám dvéře vypáčit,“ odpovídal Josef.

„Jak to?“ tázal se klidně Bartoš.

„Však abyste to věděl,“ pravil Josef Bartošovi; „vy jste toho všeho příčinou, a já to déle trpět nechci. Vy mého otce schválně zdržujete, abyste z něho měl užitek, vy i bratra mého schválně poutáte k té poběhlici —“

Dále Josef nedomluvil. „Kdo že je Stáza?“ ptal se Bartoš Josefa a při tom se rozkřiknul tak hrozně, že čeledínové, kteří stáli u Josefa, o několik kroků couvli. Ale sotva že Bartoš tato slova pověděl, měl již Josefa pod rameny, vyzdvihl ho do výše a třepetaje jím jako hračkou, pokračoval: „Na kaši rozmačkám každého, kdo to ještě jednou řekne.“ A dle toho, kterak Josef v jeho rukou blednul a jako bezmocný dal sebou třásti, bylo viděti, že to myslí do pravdy a že to na vlas dovede vyplnit.

Ale v málomocnosti své počal býti Josef odvážlivějším, spoléhaje se na čeledíny své. Když ho totiž Bartoš z rukou vypustil zase na zem, zvolal na ně,

aby bez prodlení vypáčili dvéře u kostnice a starého Lojku vyvedli.

„I proč pak ne? proč pak ne?“ pravil Bartoš hlasem zase zcela klidným, jako by před okamžikem ani byl nehrozil, že bude dělat z lidského těla kaši. A postavil se ke kostnici před dvéře.

„Vylomte dvéře!“ rozkazoval Josef, vida, že čeledínové se nechtějí míti jaksi k práci. „Sud piva tomu, kdo je vylomí!“

A když čeledínové do pravdy se rozběhli, aby dvéře dobyli, Bartoš tak jako by ničeho ani neslyše, pouze rukama pohnul, řekl „Vari!“ a již dva z nich leželi na zemi a bědovali, jako by si chtěli objednat hroby. Ostatní čeledínové ani nedoběhli k němu, ihned se obrátili a úprkem hleděli, kudy nejkratší cestou dostati se ze hřbitova.

Josef počal spílati a hroziti.

„Není všecko za sud piva,“ pravil Bartoš a smál se, posmíval se vlastně.

„Však to bude lacinější,“ horlil Josef; „až sem na vás přivedu půl vesnice, budete mluvit jináče.“

„Nepřivedete,“ pravil Bartoš a posmíval se dále.

„Až úřadům udám —“

„Neudáte, nic neudáte, leda byste udal sebe,“ pravil Bartoš. „Myslíteli, přiveďte, udejte, ale vy se na to vyspíte, a já se také na to vyspím.“

„Však uvidíme, až povím, kterakp odporujete tuláctví, rozvádíte rodiny —“

„Aj aj, sedláku, dobře to umíte nazpamět. Ale já vám pravím, až přijde ten půl vaší vesnice

i s celým tím úřadem, že budou odtud zrovna tak couvat, jako nyní couváte vy. Tak já že tedy rozvádím rodiny? Tam vizte ty dvéře u kostnice, koho kryjou — já že ho od vás rozvedl? Já snad byl tím znamenitým synem, který otce snížil pod posledního čeledína, který málem ve stáji mu vykázal byt, který tak dlouho ho píchal, až ho z domu vypíchal, o chleb i o rozum připravil — ó prosím, jen sem přiveďte tu vesnici a ten všechen úřad, já jim před vámi posvítím, jaký znamenitý jste sedlák, jenž na místě srdce synovského si zasadil do prsou selský nemrav, a jest i zlosynem, protože otec jest na vejminku!“

Tak a podobně mluvil Bartoš a při tom tisknul Josefa tělem svým ze hřbitova. K tomu tisknutí nebylo mnoho třeba, zahrávalť si Bartoš s ním jen; ale hůře bylo, že Josef cítil, kterak i před čeledíny i před Bartošem stává se směšným, a to jeho hrdosti zdálo se býti nesnesitelným. Ale nebylo nic naplat. Musil ze hřbitova s nevyřízenou, musil o to dbáti, aby zrovna nemusil se dáti na útěk, což by bylo ještě směšnější, než toto couvání, při němž Bartoš alespoň tolik mu ponechal zdánlivé volnosti, že se mohlo zdáti, jako by couval dobrovolně. Josefovi tedy nezbývalo, leč couvati s hrozbou.

A žeť už byl v nešťastné ráži, usmyslil si, že hrozbu vyplní. Když se vrátil do Bišic, svolal sousedy a kde kdo byl, a vyzýval je, aby s ním šli pro otce, kterého Bartoš věžní v kostnici a kterého vydati nechce.

Tento výrok byl sice k pravdě nepodobný, protože Bartoše tuze dobře znali, aby cos podobného uvěřili; ale přece přiměl je Josef k tomu, že s ním šli, jednak ze zvědavosti, co se díti bude, jednak že myslili, že snad by otec a syn přece se usmířiti mohli, když syn teď tak o to stál; a taková věc stojí za to, aby člověk byl při ní alespoň svědkem.

Táhli tedy z Bišic, a v čele jich Josef, ku hřbitovu, že se mohlo podobati, jako by nesli někoho ku hrobu, kdežto oni šli pro člověka, aby ho od hrobu odvedli do domova.

Když přišli ke hřbitovu, sousedé zůstali opodál, Josef šel do předu k hrobařovu stavení a volal: „Bartoši, už jsme zde, vydej mi otce!“

Bartoš vyšel ze stavení, kteréž mělo dvéře také do polí, zastavil se před prahem a vida vskutku půl vesniče za Josefem, tázal se jako žertem: „Jdete mne navštívit, sousedé? Těší, mne, těší, ale musíte jeden po druhém, protože najednou ke mně se nevejdete.“

„Pro otce mého si jdeme, však já ti dokážu, hrobníku, že umím slovo držet,“ mluvil Josef.

„Pro otce? Tam ho máte,“ pravil Bartoš a ukázal jako na celý hřbitov.

„Otevři kostnici, hrobníku,“ přikazoval Josef.

„Nebude třeba,“ mluvil hrobník, „tamto jest tvůj otec,“ a ukázal ku velkému rudému kříži, u něhož stál prostovlasý starý Lojka, v rukou maje lidský hnát, jejž sobě byl vzal z kostnice a rozhlížeje se po těch, kteří ku hřbitovu se blížili, jako by jim říci chtěl:

„Hlavu mu rozbiju touto zbraní, kdo se ke mně přiblíží!“

Zarazili se všichni, kdož to viděli, i Josef se zarazil. Šedý stařec mezi hroby, levici maje kolem velkého kříže, na němž ten starý plechový Kristus, v pravici lidský hnát, jako by jím chtěl brániti ty mrtvé, k nimž dobývali se živí!

„Co jste přišli viděti?“ počal starý Lojka slovy písma. „Synali znamenitého, který před vámi slíbil, že mne bude nositi na rukou a pak mne donesl až do těch komor, které já měl pro žebráky? Tam ho vizte, jest mezi vámi! Či jste přišli viděti otce pošetilého, který vás druhdy svolával k hostinám, s vámi tančil a se veselil? Tu vizte mne, stojím pod Ježíšem ukřižovaným, ale na hostiny více nemám, nezbyla mi leč tato kosť, a do té se nikomu nechce. Či nevěříte, že starý Lojka už přestal býti pohostinským? Ó, mohl bych vás častovat, ale nechutnalo by vám, leč kdo jako já jste na vejminku a syn a ta jeho žena vám vyměřili dvě komory, které bývaly pro kalounkáře, dráteníky — však to víte!“

Mezi sousedy, kteří sem přišli, byl také rychtář a ten pravil: „Pantáto, nebydlel byste v těch komorách; Josef vám slibuje, že bytu vašeho na vejminku se netkne.“

„Hm, hm,“ zasmál se Lojka, „a vy mu věříte? Tomu člověku, který šel na mne jako nepřítel, až mne oloupil o všecko? O hospodářství, o vážnost před čeledíny, o lásku k dětem a o tu poslední píď, na kterou jsem kladl hlavu? Kdyby to přísahal u tohoto

kříže a ruku kladl sem v bok umučeného Ježíše, já bych mu řekl: „Lžeš!“

Na to nikdo více nemluvil. Sousedé viděli, že by vše bylo marné a Josef snad že viděl, že by každým dalším krokem otce jen více pobouřil. Jen tak mezi sebou některé slovo že promluvili.

A za chvíli povídal skoro měkce, jako by mu bylo do slzí, Lojka: „Což pak jsem vám ublížil, sousedé, že jste se spojili s tam tím? Vždyť já se vám všem vyhýbám, nepřekážím nikomu, nežebrám ničeho na vás, zalézám jako sysel pod mez, kolik let neslyšíte moje slovo, trpím a mlčím — což vás to bolí tak tuze, že jdete na hřbitov na mne, jako na divokou zvěř?“

Tato řeč způsobila sousedům lítost, cítili, že neměli se podat tak snadno vyzvání Josefovu; starý Lojka že více šetrnosti zasluhoval, než aby sem dali se vést jako na podívání, jako když chceme něco viděti, co nebývá viděti často. I Josef cítil tuze dobře, že je vyzval k úloze nevděčné a proto snažil se nyní zřetel všech odvesti i od otce i od sebe a obrátiti jej na hrobníka; na něm, myslil, že jest, čas, aby se vymstil a počal mluviti tak, jako by vlastně Bartoš byl všeho příčinou, co se stalo, a jako by Bartoš jediný zdržoval otce, že nevrací se domů. A tu opět začal hrozit úřady, nepomohouli sousedé otcovi z Bartošovy moci.

Tenkrát odbyl Bartoš Josefa vtipem a vtip ten byl vlastně největší ranou. „Nemyslil jsem,“ pravil k Josefovi, „že se dáte za obecního posiláka k úřa-

dům, pokud jím jest Véna. Ale to už tak náleží k vašemu hospodaření: vyženete ze stavení posiláka a stanete se posilákem; však se toho ještě dočkám, že budete kalounkářem.“

Bartoš jak víme daleko pro odpovědi nechodíval a míval smíšky na své straně. Tím se stávalo, že každý prohrál, kdo se s ním pustil v zápas, ještě dříve, než se zmohl na odpověď. Kdo Bartoše slyšeli, už nečekali, kterak se bude bránit soupeř; byli přesvědčeni, že každý, kdo si s ním něco začne, jistě bude bit, nechať pěstí anebo slovem.

Tak se dali sousedé i tu zrovna nahlas do smíchu, dívali se jeden na druha, obraceli se na zpáteční cestu k Bišicím a cestou si úsměšně povídali, že chce býti Josef posilákem anebo kalounkářem.

Nepořídil tedy Josef ani tenkrát; naopak, stal se sousedům nejen pro nevážnost svou k otci nenáviděným, stal se ještě více směšným a to byla věc, které se bál nejvíce.

Ale neubál se.

Jakmile nyní ze stavení paty vytáhnul, děti na návsi počaly hráti sobě na posiláky a na kalounkáře; kde se lidé potkali, povídali si o posilácích a o kalounkáři. I mezi čeládkou to slyšel. I když stál v kostele, najednou jako by včela letěla kolem jeho ucha, a on slyšel šeptati o kalounkáři a posiláku. Slyšel to, i když o tom nikdo nevypravoval, ač to bylo málo kdy. Když přišel do hospody, bylo mu, jako by právě byli přestali mluvil o kalounkáři a když se mu chtělo domů, váhal proto, že si myslil, kterak, až odejde,

počnou hned mluviti tam, kde před ním přestali — o kalounkáři.

Bartošovo slovo zaletělo z Bišic i do okolí, zaletělo do městysů na trhy. Slyšel to na polích od dělníků, slyšel to na silnici od cestáře, který pojednou si vzdychnul: Ach bože, kdy zas tady pojede kalounkář; jak rád bych si koupil tkaničku, která se mi tuhle přetrhla!“ A cestář při těch slovech odkládal kladivo, přestal tlouci kámen a díval se na Josefa. Snad i jindy na něho se díval, když šel kolem! ale jindy si toho Josef nevšimnul, tenkráte to viděl.

A tak viděl a slyšel posměch všude, kdekoliv se octnul. Nejosudněji pro něho vydařila se věc když jednou kalounkář přišel do Bišic a, protože už nesměl více k Lojkovům do statku, rozložil zboží své na návsi. Tu když bylo kolem něho nejvíce lidí, přišel Véna a pravil: Kterak se můžeš opovážit přijít k nám na náves s kalounky, když máme kalounkáře v obci?“

Ti, kdož stáli kolem, tato slova uvítali s hlasitým smíchem, zrovna s jásotem, děti se rozběhly po návsi, pokřikovaly: „Kalounkář“ a ti nejpovedenější šli před Lojkův statek a křičeli: „Kalounkář je zde, hrajme sobě na kalounkáře!“ A každý kluk chtěl býti kalounkářem.

Věc tato na pohled nepatrná dozrála tak daleko, že Josef už ani nechtěl vycházet ze stavení a nevycházel. Véna stoje na návsi pokřikoval na lidi, kteří šli kolem Lojkovic statku: „Tam nikoho nevpouštějí, a sedlák nesmí ven — jen pojďte sem, máme kalounky dobré!“

Věc tato napohled nepatrná roznítala Josefa tak, že s nikým ve vsi nemluvil, zdálo se mu, že mluviti nemohl. Lojkův statek stal se terčem posměchu, rozpustilého vtipu. I jakýsi popěvek koloval pod jmenem „kalounkářská“; když který z hudebníků zavadil o Bišice a umění svoje rovněž na návsi jal se provozovati, shlukli se v malé chvíli vejrostci kolem něho a chtěli, aby jim zahrál „kalounkářskou“. Později byla „kalounkářskou“ každá písnička, bylli na blízku Josef. Dávali sobě hráti „kalounkářskou“ jeden přes druhého, ač každá ta píseň byla jiná.

Tak se stalo, že Josef jednou přišel k své ženě a pravil: „Baruško, nemůžeme v Bišicích obstát, já statek prodám, my se odstěhujeme.“ Nebylo pochybnosti, myslil to do opravdy; však Baruška ani nesnažila se, aby ho od úmyslu zvrátila. Tedy najít se kupec, a Josef Lojka byl by se z Bišic stěhoval.

Nedlouho na to vypravovali si Bišičtí, že kalounkář se chce stěhovat; Véna měl jednou na návsi celý výklad, kterak i ten kalounkář, jenž tomu pravému ukázal dvéře, nyní každý den se po těch dveřích ohlíží, kterak už má všecko zboží v rancích a kterak mu brzy zahrajou „tu jeho“ na rozloučenou.

V ten čas se stalo, že přišel hrobař Bartoš do Bišic na návštěvu a že šel rovnou cestou k rychtářovi.

„To jsou k nám hosté,“ pravil rychtář, „snad nám nejdete brát míru?“

„To právě ne,“ řekl Bartoš, „ale chtěl bych vzít do ruky rýč, abych mohl čímsi hnout.“

„Nu sedněte, sedněte,“ pravil rychtář.

A Bartoš počal: „Vy jste Fraňkův poručník, milý rychářі.“

„Jsem, jsem,“ dokládal rychtář.

„A peníze, které Franěk dědil po svém dědečkovi, dal jste mně uschovat?“

„Dal, dal; snad mi je nechcete přinést. To by byla hezká věc, co pak bych já si s nimi počal? Kdež pak mohou býti lépe uschovány než u vás?“

„Chci vám je přinést; jsou u mne dobře uschovány, ale jsou mrtvy jako všecko, co u mne leží. A ty peníze nemusejí být mrtvy.“

„A jak je chcete oživit, milý Bartoši?“

„Inu tak. Já slyšel, že Josef chce prodati statek.“

„A toho vy jste příčinou, milý Bartoši.“

„Jsem, nejsem. Jenom to mně povězte, chceli Josef prodati?“

„A vy byste chtěl koupit?“

„Ne já, ale vy byste koupil, rychtáři.“

„Já že bych koupil Lojkův statek?“

„Vy, jakožto poručník Fraňkův, za peníze Fraňkovy a pro Fraňka. Nebudeli se něco dostávat, můžete zatím založit, anebo může dluh zůstat na statku, Franěk jest mladý, zahospodaří to. Mimo to má na statku svůj podíl — stlouklo by se to.“

Rychtář počal přemýšlet. „Hm, stlouklo by se to, snad by to mohlo být.“

„Jen chceli prodat?“

„To bych já se od něho dověděl. Pozval bych ho sice k sobě, ale jeho nyní žádný člověk za žádnou

cenu nedostane z domu, čehož vy jste příčinou. Doše bych k němu.“

„To ne, rychtáři, to ne: on by musil pro vás poslat. To musíme tak zařídit, ne že my stojíme o statek, ale že Josef stojí o to, aby byl prodán.“

„Neříkají vám nadarmo „moudrý hrobař,“ zalichotil mu rychtář. „Ale upřímně, milý Bartoši, vašemu záměru posud nerozumím.“

Bartoš byl rád, že na něco připadl, nač ještě nikdo nepřipadl, a že rychtář to zrovna tak zřejmě praví, kterak tomuto jeho vyptávání podkládá důmyslnější záměr.

„To jest tak,“ vykládal Bartoš. „Starý Lojka do statku se více nevrátí; o tom jste přesvědčen?“

„O tom jsem přesvědčen,“ dotvrzoval rychtář.

„Dokud totiž na statku jest Josef —“ dokládal Bartoš.

„Dokud tam jest Josef?“ tázal se rychtář, jako by opět nechápal zámysl hrobařův.

„Myslím totiž: zdali by se starý Lojka vrátil na statek, kdyby tam Josef už nebyl?“

„Kdyby tam nebyl? To se mně líbí, to by mohlo být.“

„A kdyby tam bylo vše zařízeno, jako druhdy bývalo, Lojka aby poroučel čeládce, v komorách aby bylo veselo jako bývalo, Lojka aby mohl bydleti na statku, aby byl hospodářem i dle jmena i dle skutku. Franěk aby byl z dobré vůle jeho přání poslušen, při tom by stal se z něho dobrý hospodář — nemyslíte, že by se starý Lojka mohl tím spůsobem uzdravit?“

Ten návrh se rychtáři zalíbil.

„Neuzdravíli se ještě, jaká pomoc? My dělali, co jsme mohli, alespoň Franěk nabude stálého zaměstnání, a pro starého Lojku odpadne příčina, proč by se dále soužil.“

„Hrobníku, čím více o tom přemýšlím, tím více se mi to líbí. A já jsem skoro přesvědčen, že se Lojka uzdraví.“

A rychtář si mnul ruce a řekl Bartošovi: „Také toho byl byste příčinou.“

Zařídili to tak, že ještě téhož dne poslal si Lojka pro rychtáře, že se smluvili o cenu statku, jejž rychtář kupoval pro sebe, že za několik dní napsána smlouva a že brzy přinesl hrobník Fraňkovy peníze, jimiž statek z velké části zaplacen.

A tu rychtář chtěl, aby Bartoš také za svědka se podepsal na smlouvu. Leč Bartoš podpis svůj docela odepřel, báli se, že by Josef slyše, že snad on jest všeho příčinou, v poslední chvíli ještě smlouvu odvolal, kterážto domněnka nebyla prázna vší podstaty.

A tak se stalo za nedlouho, že z Bišic stěhoval se Josef, nemoha pro posměch vydržeti na statku, na němž vedle něho nemohl obstáti nikdo, ani vlastní otec. Stěhoval se, aniž by se byl rozloučil se sousedy, jako by se všemi od jaktěživa byl žil v nepřízni. Stěhoval se časně z rána, kdy myslil, že ještě všecko spí, a kdy tedy nejsnadněji ještě mohl ujíti posměchu, poslednímu posměchu.

Ušel mu na ten den. Odstěhoval se do končin, kde ho neznali. Posměch ovšem se ještě jako prach

za ním zvedal, když poznali, kterak jim ujel. „Kalounkářskou“, kterou mu chtěli zazpívati na odchod, zpívala pak rozjařilá mládež bišická dlouho na večer a před statkem dlouho do noci.

XI.

Na hřbitově u Bartošů, tedy vedle hrobníka a Stázy, byli starý Lojka a Franěk. Vedli pohromadě malé hospodářství, Franěk obstarával vše mimo dům, Stáza v domě.

Franěk a Stáza dospěli k létům, kde život propuknouti chce v skřivančí písně. Kam takové oko pohledne, poupě vyrazí, růže rozkvete. Nebe oděno jest v jasné modro, každá hvězda zná mluvu nějakou, každý měsíčný paprsek přináší poselství. Země oděna jest v zeleň a ta zeleň jest plna naděje, ptáci o ní prozpěvují, lesní listí o ní šumí. Den se svým světlem vkrádá se až hluboho do noci, a noc se svou zlatou mluvou pološera vkrádá se až do samého dne. Mladá srdce se potácejí mezi bděním a sněním, tušení a nejistota dělí se o ně, tušení radostí, nad něž není, nejistota, jež jest z polovice jistotou; proto jest svět tak krásný.

Jednou seděla Stáza na hrobě své matky; nezpívala ani jí ani jiným „Odpočiňte v pokoji.“ Ale zastesklo se jí, nevěděla proč, a pak si ten stesk přetlumočila tak, že jest jí bez matky smutno. A byla by nejraději vykopala vedle matčina hrobu hrob nový,

aby si lehla do něho, nikoliv co mrtvola, nýbrž aby opět zaťukala na matčinu rakev a pověděla tam cosi, co sama sobě ještě neřekla.

Tenkrát přišel Franěk k ní a když u ní stál, byl poprvé v nesnázi o slovo. Všecko, co jí říkal dosud, nestačilo; chtěl říci mnohem více a proto neříkal ničeho.

Jitro života před ním střelo své červánky, měl duši plnou jara, plnou mízy a krásy a když to chtěl říci, sklopil oči, měl jazyk jako dlouhou žízní zprahlý. Měl duši plnou záře a když ji chtěl rozevříti v plném jasnu, měl v oku slzu.

A když tak dlouho stál a slova nenacházel a přece mluviti chtěl, nic jiného nenašel, leč že se zeptal: „Stázo, ty teď nezpíváš.“

Stáza se těmi slovy zachvěla, pohledla na něho a pak hleděla do země; na něho pohleděla s leskem, jaký dosud v jejím oku neviděl, s teplem, že až se mu prsa oužila a otvírala. A když k zemi pohledla, nezvedla svých zraků více, ale na její prsou bylo patrno, že ten lesk i to teplo zvedá celou bytost její.

Fraňkovi bylo do smutku; slova, jež řekl, nelíbila se mu a slova jiná nenacházel. I Stáze bylo do smutku, protože nenašla slov vůbec nijakých, nýbrž za chvíli s tváří na celý hrob se vrhla, tvář rozpálenou v jetel z rovu pučící nořila, vzdech táhlý z prsou se jí vydral a pak rychle se vzchopila a aniž by na Fraňka pohledla, odběhla.

Snad že teď to konečně řekla matce své, co říci jí chtěla.

Franěk sotva že troufal si pohlednouti za ní, kam odbíhá, dokonce netroufal si zeptati se, proč odbíhá. A sedl zrovna na to místo, kde ona před tím seděla, jen že díval se k brdlínkovým vratům, a tu vzpomněl si, kterak poprvé přišel na hřbitov s dědečkovou mírou. A pak si vzpomněl, kterak s ní spal v dědečkově hrobě, jak se tulili k sobě a nyní se toho zarazil, jako když ho do srdce bodne.

A pak již Stáza a Franěk vyhýbali se sobě. Vlastně hledali se, ale když se měli najít, nenašli se a když se nenašli, byli smutnými a hledali se znova. Ti, kteří vyrostli jako dva stonky vedle sebe, poznali teprv nyní, že jsou vedle sebe, počali se oddalovat jeden od druhého, aby opět toužili k sobě.

Když večer Stáza pracovala v světnici, jistě tam nebyl Franěk a bloudil někde pod okny anebo za hřbitovem, v polích, snad i v lesích, bůh ví kde. A jestli že byl ve světnici Franěk, Stáza raději byla by se položila vedle kostnice, než aby byla s ním zároveň a opět pohleděla do jeho očí tak jasně a tak teple.

A přece zase někdy, když náhodou se sblížili k sobě, bylo jim, jako by nebylo ve světě štěstí většího nad podobné přiblížení se, tak že čas měřili dle toho, kdy posléze se viděli — ač bydleli pod jednou střechou.

Když to, co tuto vypravuju, spozoroval hrobař Bartoš, pravil k Fraňkovi: „Dnes už nebudeš u nás spát, Fraňku; budeš na statku, statek jest tvůj a bez odkladu potřebuje hospodáře.“

A tu bylo Fraňkovi, jako by mu byl Bartoš zvěstoval náramné neštěstí. Franěk žádal, aby až

zejtra mohl jít na statek. Ale Bartoš řekl: „Hned tam půjdeš, tak jak jsi, aniž komu čeho řekneš.“

„Ani Stáze?“ zeptal se Franěk.

„Ani Stáze,“ řekl Bartoš.

A takž ještě téhož dne odešel Franěk na statek, aniž by komu byl čeho řekl.

Když byl několik dní již odtud, zeptal se starý Lojka: „Kde pak se toulá Franěk, už několik dní nebyl doma?“

„Už jsem ho neviděl několik dní,“ pravil Bartoš, „nevím, kde se toulá.“

Nevím, zdali tato odpověď uspokojila Lojku, ale jistě že neuspokojila Stázu, která nyní neustále byla jako na číhané, počneli Lojka a Bartoš mluviti o Fraňkovi. Stokrát za hodinu ráda byla by se zeptala, co se s Fraňkem stalo, a ani na jedinou otázku se nezmohla.

„Proč pak nejde Franěk?“ ptal se zas za několik dní starý Lojka.

„Divím se, nejde,“ řekl Bartoš. A to bylo to jediné, co se dovídala za několik dní, a přece s nesmírnou touhou čekala vždy té chvíle, až se zase Lojka po synovi zeptá. Jednou zeptal se Lojka přímo Stázy, nevíli, kde jest Franěk?

„Nevím,“ řekla Stáza a na to opět usedla na matčině hrobě, ponořila horké tváře do jetele a matce bezpochyby dopověděla, co tenkrát jen napověděla.

Zatím Bartoš docházel k rychtáři, a s rychtářem docházeli k Lojkovům a radili Fraňkovi, kterak se

hospodaření zachytit, poučovali ho, pracovali s ním a byli mu přátelskou radou.

Jednou přišel Bartoš domů a pravil k Lojkovi: „Už vím, kde jest Franěk.“

Na ta slova Stáza zbledla a zčervenala v jedné chvíli několikrát, jako by jí někdo zvěstoval, že musí té chvíle potkati ji neštěstí.

„U vás doma jest Franěk, u své matky, která na smrt se roznemohla a přeje sobě, abyste přišel ji ještě navštívit,“ dokládal Bartoš.

„Já do statku?“ vzchopil se prudce Lojka.

„Ku své ženě, která na smrt stůně,“ vpadl do dalšího proudu Bartoš. A tu byl starý Lojka pro ten den jako vyměněný zase. Slova nepromluvil, hlavu si podpíral, rozličné myšlenky potíral a opět vypadal, jako by byl potřel sebe.

„Myslíte, Bartoši, že mám jít do statku?“ ptal se jako na rozhraní pevného předsevzetí, jehož vlastně se obával.

„Myslím, abyste šel! chceteli, já vás tam dovedu,“ řekl Bartoš a tím byla věc s polovice rozhodnuta.

Jak zcela jiný dojem tato zpráva učinila na Stázu! Jak byla by hned, bez váhání běžela k loži nemocné, jak ráda by tam trávila, jak ráda by ji ošetřovala! Jak byla by hned zanechala všeho, aby již stála tam, kde jest jí více potřebí. Nikdo ji nevybízel, ona byla by tam spěchala jako vítr. Lojku hrobař vybízel, a Lojka se na to připravoval jako na smrt.

„Kolik let už jsem tam ve statku nebyl?“ tázal se starý Lojka, když se ještě rozmýšlel.

„Už je tomu mnoho let," řekl Bartoš; „zatím vám dorost syn, že jest jako kytka — radost se na něho podívat."

Při slovech těch Stáza, co měla v ruce, všecko upustila a na dlouhou chvíli dělala všecko převráceně. Z konve lila vodu do měděnce, až přetýkal; když to spozorovala, chtěla to zastřít čímsi a nasypala do té vody soli. Myslila, že to cosi, co zapomněla solit.

K večeru ubíral se Bartoš se starým Lojkou k Bišicím, ku statku, o němž dosud domníval se, že jest statkem Josefovým. Musila to býti pro něho pouť velmi krušná, neboť ať začal Bartoš s ním mluviti o čemkoliv, Lojka ho neslyšel — tak byl zabrán ve své myšlenky. Jen chvílemi sobě povzdychnul hlasitě a to mluvil hlasem stísněným: „Tak tedy to má poslední cesta!" Bartoš mu nic více nevymlouval. Také musili skorem u každé meze odpočívat, a cesta, kterou jindy vykonali za půl hodiny, protáhla se na hodiny. A tu při každém sednutí Lojka říkal: „Můj Kriste Ježíši, já jdu na horu Kalvarii."

Ale při té veliké stísněnosti, jaká se Lojky zmohla, nebylo více ani stopy po oné duševní rozbouřenosti, jaká tolikráte celým nitrem jeho zatřásla. Šel jako cestou, které nelze se vyhnouti, šel jí unaven, stísněn, ale přece neodvracel se.

Když přišli před Lojkovic statek, bylo jtž tma. Lojka unaven sedl sobe na patník, na němž tenkrát Franěk plakal pro dědečkovu smrt. A když na tom patníku seděl, mluvil hlasem změklým: „Jen se ohýbejte pyšná kolena, a proste mého syna, aby mně dovolil

přes dvůr. Jen se spínejte ruce a proste, aby otevřel syn vrata po tolik let zamčená. Jen se nevzpouzejte slova a proste, proste! Vždyť to není možná, aby slovem se člověk musil zalknout — ven, ty tvrdé slovo a změkni! Ven, ty tvrdá myšlenko a změkni! „Synu Josefe!“ pravil pak hlasem povznešeným, „hle, tvůj otec stojí u tvého prahu — prosím tě, jenom mně to přislib, hlasitě a přede svědky, že na mne nepoštveš toho psa, který se druhdy ke mně lísal, a jehož já krmil!“

A podobně mluvil; bylo to chvílemi jako modlitba, chvílemi jako pláč, chvílemi jako učiněná skroušenost, a zas jako žaloba.

Co takto tu seděl a Bartoš u něho stál, zavzněly sem ze dvora zvuky harfy a houslí a písně několika hlasů pojily se k nim. Starý Lojka umlkl, pozvedl hlavu a ohlížel se. Poslouchal. Ohlížel se, kde to sedí a poslouchal, odkud ta hudba. Viděl, že to sedí u vrat Josefova statku a hudba že zaznívá odtamtud.

„Kam jste mne vedl, Bartoši?“ ptal se Lojka a vstal, neboť nevěřil tomu, co viděl a co slyšel.

„Do statku vašeho syna,“ pravil Bartoš.

„A moje žena že jest na smrt nemocna, pravil jste?“ tázal se dále.

„Tak jsem pravil.“

„Což hraje hudba tam, kde jsou na smrt nemocni?“ tázal se Lojka.

„Můželi hráti hudba po pohřbu, proč by nemohla hráti před pohřbem? Či nehrála hudba po celý den, když otce vašeho vynesli ke mně do hrobu?“

Lojka se zamyslil a mlčel na chvíli. Potom sám pravil: „Půjdeme dále!“ Otevřel vrata a zůstal v nich státi a poslouchal. Hudba zněla dále.

Tu pravil Lojka: „Psa ještě na mne nevyslali a neslyším, že by který štěkal.“ Hudba zněla dále.

Pak pokročili ve dvoře a starý Lojka hlasem mnohem měkčím, než prvé u patníku, mluvil: „Podívejte se na mne, vy všichni, kteří jste tu druhdy pohostinského vyhledávali přístřeší, zdali který z vás přicházel sem tak skroušeně, jako já dnes přicházím? Zdali který z vás k takým prosbám musil se utíkat, k jakým já se utíkám? Oh, což mohu ještě přicházeti skroušeněji, než jak nyní přicházím!“

A hudba zněla dále. Lojka poslouchal a pravil: „Ještě neslyším psa, že by zaštěkal.“

A když to řekl, poznal, že vedle kůlny v komorách je ta hudba a ten zpěv; nyní pak zavejsklo si mnoho hlasů. Slyšel a viděl blížiti se kroky a nedohledaje, kdo to, poklonil se tělem a volal: „Jsili ty můj syn Josef, ó, prosím tě, jen na některý den mne nevyháněj. K vůli své manželce za to prosím, k vůli matce, která tě porodila a tím jen chybila, že tě milovala přes příliš, a ta na smrt stůně! Vždyť já zase odejdu, až ona umře, ačli to přečkám!“

A podobně mluvil. Byl to Véna, který se přiblížil k němu a povídal: „Vítám vás, pantáto, do vašeho statku.“

Starý Lojka se vzpřímil a ohlížel se a poslouchal. Potom zrak jeho utkvěl na Vénovi. „Ty jsi Véna,“

pravil, „já tě znám. Kde jsi se tu vzal? Ty jsi se odtud toulal.“

„Já už jsem zase tady, pantáto, a čekáme na vás,“ řekl Véna.

„Čekáte na mne? A kdo jsou ti tam, co hrajou?“

„Harfeníci, houslaři, zpěváci, však je znáte,“ říkal Véna.

„A co tu chtějí?“

„Čekají na vás.“

„Čekají na mne? Tak, tak, tak, tak.“ Pak vzal Vénu za ruku a pravil: „Ty muži moudrý, netrop si ze mne smích a řekni mně, radnoli jíti přes dvůr.“

„Jsem pro vás poslán, pantáto, a mám vás dovést, kam vám libo, na vejminek anebo na statek; ale na statku jest vaše panímáma, a proto bych vás měl vést na statek.

„Hm, tedy veď mne na statek,“ řekl Lojka a řekl to tak, jako by tím stvrzoval svůj ortel, jemuž více vyhnouti se nelze. A jenom jako ten, kdo na smrt jest odsouzen, před smrtí ještě smí sobě vyprositi nějakou milost, tak prosil starý Lojka: „Slyš, Véno, půjdu na statek. Ale dříve doveď mne ještě tam k těm kůlnám, abych se podíval na ty duchy, kteří tam čekají na duši mou!“

A zavěsil se na Vénu, a Véna vedl ho ke komorám. Když ho odtamtud zahledli, zavzněl tuš; pak vyšli na prah kalounkářova rodina, pláteník, některý drotar a vůbec kdo tu právě pod střechou byl, a všichni pravili: „Vítáme vás, pantáto, už jsme čekali na vás.“

A při sporém světle svíčky jen tak že sotva rozeznal Lojka ty postavy; hlava mu šla kolem — jen tak že sotva doslechl, co povídali.

„Véno, nezůstávej tu se mnou státi; dobrý hochu, už jsem to viděl, už mne veď na statek.“

Když odcházel, opět zavzněl tuš, a Lojka vrávoraje potácel se o Vénu podepřen ku statku. A když již nedaleko prahu byl, mluvil: „Jen se ohýbej, pyšný jazyku, a pros; tvrdá slova do hedbáví zaobaluj, ať jsou měkkounká, jako ten ptačí prach.“ A tu již stál kdosi na prahu a pravil: „Vítám vás, tatínku, čekali jsme na vás.“

Ten, kdo ta slova pronesl, nebyl Josef, byl to Franěk.

Tu se udělaly Lojkovi před očima mžitky, a za chvíli odnášeli ho do statku Bartoš, Véna a Franěk. Tolikerým namáháním duševním zemdlelého položili na postel. Dýchal. Prokoukl a hned zase zavřel oči.

Usnul.

Po tolika letech zase spal pod domácí střechou, a spal na statku.

Bylo již hezky pozdě druhého dne, když se zbudil. A když se zbudil, hleděl upřeně na strop, jako by sobě zpomínal, co se mu zdálo. Bylo toho velmi mnoho, co mu připadalo jako sen, a posud nedovedl si říci, že více nesní.

A když jeho oči se stropu svezly se a hleděly po nejbližším okolí, jednak stáli jednak seděli ve světnici jeho žena, Franěk a Bartoš. Lojka dlouhým pohledem si je prohlížel, ale neříkal ani slova. Pouze

se díval. A když se podíval ke dveřím, stálo tam několik čeledínů a jeden pravil: „Čekáme na vás, pantáto, kam máme jít orat?“

Starý Lojka opět podíval se na ženu, na syna a na Bartoše a povídal: „Neříkejte mi nic; jeli to sen, nechte mne ještě.“ A k čeledínům pravil: „Jděte orat za luka, přijdu se podívat, mnoholi jste zdělali.“

Když čeledínové odešli, pohleděl opět k svým a pravil: „A Josef vás tu nechal? Mne tu také nechal?“

„Jste doma, tatínku,“ řekl Franěk, „už nepůjdeme odtud.“

„Doma? Prosím vás, neříkejte mi nic, nač se vás budu ptát, až potom,“ pravil Lojka a mnul si čelo. Za chvíli řekl k ženě: „Povídali mi, žes na smrt nemocna.“

„Už je zdráva,“ řekl Bartoš.

Když Lojka vstal, ptal se: „Smím se tady po světnici procházet?“

„Po světnici, po dvoře, v polích, kde vám libo,“ odpovídal Franěk.

Lojka se usmál a procházel se po světnici a při tom povídal: „Jest to dobře narafičeno, ale já jsem už starý, proč bych si nedopřál trochu těch kroků po světnici, která byla mojí?“

„Jest vaše, pokud se vám bude v ní líbit,“ mluvil Bartoš.

„Dobrý hochu, musím věřit, ačkoliv nevím, mluvíteli pravdu,“ a Lojka oknem díval se na dvůr.

„Kdo pak to tam stojí na dvoře?“ povídal. „Toť je, nemýlímli se, starý žnec.“

„Už tu čeká dva dni na vás, aby s vámi promluvil," řekli mu.

„Tak ať přijde si promluvit," řekl Lojka, „Vždyť já si rád promluvím."

Zavolali žence a ten přišel. „Přicházím se vás zeptat, pantáto, budeteli letos zase potřebovat staré žence? Protože už si nás zamlouvají v Čáslavsku a já řekl, že půjdeme, jestli by si nás nevzal starý pantáta Lojka."

„Už jste mluvil s mladým?" ptal se Lojka.

„Povídali mi, že všecko záleží na vás," odpovídal žnec.

„Nu, když vám to povídali, to jen ať přijdou k nám. Toť se ví, kam pak by jinam šli, když my jich máme třeba."

„Budem tu jako na zavolanou," řekl žnec a odešel.

Starý Lojka se obrátil k svým a pravil: „Já sice vím, že Josef je nebude chtít, ale proč bych ho nepozlobil? Jen ať přijdou, však já je ještě uživím."

Potom povídal: „Josef nepřijde sem, aby mne vyhnal?"

„Nepřijde," řekl Franěk.

„Když tedy nepřijde, pojďme na dvůr," a vedli ho na dvůr.

Na dvoře čeládka starého Lojku pozdravovala říkali mu „pantáto" a měli se k němu vesměs s velkou uctivostí. Starý Lojka prohlížel si nářadí, prohlížel si stavení, i bylo viděti, že se mu to líbí.

Šel ke komorám, tam bylo jako bývalo za něho. Kalounkářova rodina, jen že vyrostlejší a něco jich

přibylo, plátenník trochu sešlý a houslaři a harfeníci s týmiž nástroji, jen že snad již také trochu sešlými. Všichni vítali starého Lojku s úsměvem a pěknými slovy, a jeden z nich pravil, že už je zase na statku, jako druhdy bývalo.

Pak poprosili, aby si k nim Lojka sedl. Potom počali vypravovati, jak kde co jest, jak bylo a jak už není a starému Lojkovi bylo, jako by mu někdo zasazoval nové srdce do prsou a v hlavě jako by ještě zavejskla skřivánčí píseň.

Pak povídal starý kalounkář: „Já myslím, pantáto, jestli že byste byl tak dobrý a po nějaký čas nechal nás tu zase pod střechou, že by vám to pán bůh zas na jiné straně oplatil.“

Starý Lojka řekl: „Když vás tu vidím, věřím, že tu jsem; vy jako byste byli mými kořeny, a já se tu vámi zase chytil.“

Byli skutečně jeho kořeny, a starý Lojka se jimi tu zachycoval.

Potom přišli sousedé z obce, v čele jich rychtář a vítali starého Lojku. Mají prý jakousi záležitost s obecními sady a že jen ještě čekali na radu jeho, až co on jim poví.

Vůbec každý se choval k Lojkovi, jako by nebylo před tím bývalo doby jeho vyhnanství, nýbrž jako by dnešní den byl pokračováním dnův dřívějších, jasnějších. Ne snad že by Lojka neměl více v paměti to, co bylo. Nikoliv, velmi dobře se pamatoval, že ještě do včerejška světem bloudil, ale dnes zároveň

vznikalo v něm vědomí nové, že snad tomu bloudění má býti konec.

Tedy Bartošův plán se dařil. Ty pavučiny, které jeho mysl pokrývaly, snímaly se samy sebou, a starý Lojka každým dnem vůčihledě okříval. Přicházel již zase každého večera ke kůlně do komor a sám vybízel k hovoru a ku zpěvu. „Vesele, hoši, vesele," říkával.

U Lojků počínal starý život. Takým, jakým ten statek znali lidé od jakživa, byl zase nyní. Starý Lojka tak dalece pookřál, že shodil se sebe několik let jako by několik obtížných snopů; že mu mohli říci již plnou pravdu, co se stalo s Josefem, jak se vyprodal, jak statek koupen jest pro Fraňka a jak Franěk, poněvadž jest ještě mladý, sobě vyprosil, aby on, Lojka, na něm hospodařil. Ano tak daleko pookřál, že někdy vstoupiv do komor, povídal: „Tak mi, hoši, vypravujte o starém Lojkovi, když světem bloudil."

„Inu což, býval při všem vždy veselý," počínali vypravovat, a to bylo to jediné, kde mu neříkali pravdu úplnou, proto že viděli, kterak se mu to velice líbí, že lidé myslí, že byl veselým i v největším neštěstí svém.

I to mu řekli, že nemoc jeho manželky byla pouhou záminkou, aby ho domů dostali a že se to povedlo.

„Inu, což," říkal starý Lojka o své ženě; „zkusila chudák taky dost, když byla tu sama. Zkusili jsme oba."

A tak se dostal starý Lojka zase domů.

XII.

Co mám ještě vypravovat?

Opět se začal Franěk toulat ze statku, to věděli však na vlas, kam šel. Ale nebylo to pravda tak docela, jak si to myslili: že totiž šel na hřbitov. Šel ke hřbitovu se srdcem těžkým, jako tenkrát, když tam nesl dědečkovi míru. Nesl tam také čehosi míru, míru srdce svého — aby mu snad objednal hrob? Nikoliv. Aby je uložil v srdce nad všecky pely měkké a nad všecky květy líbezné.

A právě ta cesta byla těžká, jako by je tam šel pochovat. Jako pohádka to šumělo před ním, střelo se v mlhu i v jasno; srdce mu tlouklo radostnou předtuchou a ruka váhala — takť to bylo i bude až do skonání světa.

Když přišel ke hřbitovu, jako tenkrát postavil se před brdlínkovými vraty a díval se. A viděl velký rudý kříž a na něm plechového Krista, pak menší kříže, pak hroby bez křížů, některé zelené, některé kvetoucí, některé polozapadlé.

A bylo na tom hřbitově cosi velikého, nepochopeného, cosi, co nikdy nevyzkoumáme, cosi velikého jako moře, chladného jako ledy zimní. Ale tenkrát nevanula zima z toho, spíše kus jara jako by poletovalo po tom příbytku smrti.

Když stál u brdlínek, čekal. A všecko, nač čekal, mohlo vyjíti pouze z hrobníkova domku, v podobě Stázině.

Stáza vyšla jako tenkrát, ale jaká! To nebylo děcko, které hopká i přes hroby, jako ten ptáček, jako ten motýl. To byla dívka zamyšlená i kvetoucí, růže, která dovede zastaviti se na jediném keři, na něm se skvíti i zvadnouti. Šla s hlavou sklopenou a podobala se, jako by slzami svými zalívati chtěla hroby. A byla ona půvab neskonalý.

Franěk stokrát otvírával brdlínková vrata a dnes byl, jako by nevěděl, kterak se jimi vchází. Když myslil, že by ho Stáza mohla spatřiti, ucouvnul a jenom jako kradmo skrze brdlínka pohlížel. A viděl Stázu, která byla tatáž, s jakou se vodil po celém okolí, a která přece nebyla tatáž; vždyť mu bylo, jako by dnes ji viděl poprvé a jako by mluviti měl k ní poprvé.

Stáza usedla si na matčin hrob, a oko její upřelo se o plechového Krista na rudém kříži. Za chvíli šeptala více než zpívala „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky.“

Ale nedozpívala. Cosi jako by jí bylo přeřízlo píseň na dví, druhá polovice zůstala nevyslovena.

A tu bylo Fraňkovi teskno; jako by měl doplakat, co Stáza nedozpívala. Jako by jí ubližoval mlčením.

Postavil se před brdlínka, aby ho mohla vidět.

„Stázo,“ pravil.

Stáza se vzchopila s hrobu a polo radostně, polo zamyšlena šla k brdlínkám.

„Vítám tě, Fraňku,“ řekla.

„Stázo, jestli bys mi chtěla otevřít,“ pravil Franěk.

Tu Stáza řekla jako v žertu: „Už jsi zapomněl k nám otvírat.“

„Nezapomněl,“ odpovídal Franěk, „ale nemám více práva, leč pokud ty mně dovolíš.“

„Máš otevřeno,“ řekla Stáza.

„Stázo, jdu tě žádat o ruku,“ řekl po malém zamlčení Franěk.

„Tu ji máš,“ povídala Stáza a podala mu ruku.

Jest třeba více? Jest třeba mnohých a různých zatáček, aby srdce mluvilo pravdu? Srdce těchto dětí neznala těch zatáček, mluvila takto, a proto mluvila vznešeně, velkolepě, tak slavnostně, že to bylo pravdou.

„Chci tě míti za ženu a nevěděl jsem, chcešli býti ženou mou, a to mne trápilo,“ povídal Franěk.

„Kdybys byl nepřišel pro mne, já přemýšlela, kde bude Bartoš kopati hrob. A už jsem měla místo: kdež jinde než tamhle.“ A ukázala k hrobu u maminky.

A prsa obou stahovala se pocitem jiným než před chvílí; pocit nenadálého blaha je schvátil, a blaho jest rovněž těžké, než mu uvyknem.

Vedli se za ruce a šli do domku, aby to pověděli Bartošovi, co řekli právě sobě.

„Chci míti Stázu za ženu a jdu o ni říci,“ pozdravil Franěk, když vešli.

Bartoš změřil Fraňka od hlavy k patě a pravil: „Dobrá. Stázo, poodejdi.“

Když Stáza vyšla, pravil Bartoš: „Víšli pak, Fraňku, že jest Stáza nemanželské dítě?“

„Ale přece dítě,“ odpovídal Franěk.

„Že ona neví, aniž já vím, aniž snad kdokoliv jiný, kdo jest otcem jejím?“

„Nutno to věděti?“ tázal se Franěk.

„Že budou lidé o tom mluvit a řeknou: „Vizte Fraňka Lojku, vede se se svou ženou!“ a jejímu původu se budou smáti.“

„Což je člověku něco do původu?“

„Každý myslí, že mu je do původu a dle toho jedná.“

„A napraví to tím?“

„Nenapraví, ale jest jim proti vůli, že se to stalo tak.“

„A stvořenali proti vůli stvořitelově?“

„Nevím to; ale ty ji chceš za ženu, ty to musíš věděti.“

„Nevidím rozdílů mezi ní a jinými, a co vidím jest, že jest mi milejší nade všecky, nechť jest původ tam těch jakýkoli a jiný.“

„Dobře, zavolej ji.“

A Bartoš zavolal sám Stázu. „Přivedli jste se za ruce,“ pravil, „vodte se po celý život za ruce.“ A silák ten, jemuž nebylo rovno, při těch slovech byl měkký.

Potom pravil: „Našel jsem tě, milá Stázo, dlouho jsem tě měl, a nyní Franěk se o tebe hlásí; co dělat? Má k tobě větší právo nežli já; jest mladý a má tě rád.“

Na ta slova vrhla se Stáza Bartošovi na prsa a vyštkala tam veškeré štěstí svoje, vyplakala tam i díky své, že jí byl otcem, i bolest svou, že ho opustí.

„Ještě něco, Bartoši," pravil Franěk.

„Co pak?"

„Víte, že rodičové moji bydlí na statku a budou tam bydleti se mnou i na dál; na vejminku jest prázno. Nechtělli byste vy bydleti tam a býti nám, Stáze tuto, na blízku?"

Na ta slova opět změřil Bartoš Fraňka od hlavy až k patě a pravil: „Já na vejminku? Ne, milý hochu. Tady jsem pánem a vejminek neumím přijímat, ani bych neuměl za to děkovat. Možná, že bys mne tam měl rád. Avšak nemůžeme vědět; já bych nedovedl se každého dne koukat po tvých očích, mášli mne ještě rád. Stejskat? Mám tady velkou rodinu, posud se mně v ní nezastesklo. Snad mne tady bude třeba. Až opět někde některý uteče z vejminku a nebude vědět kam, přijde k Bartošovi. A co by tu dělal, kdyby mne tu nebylo?"

Franěk se zamlčel; bylo patrno, že se domnívá, kterak mu Bartoš křivdí.

„Nehorši se, hochu," pravil Bartoš. „Možná, že k vám časem přijdu, abych uviděl, kterak se chováš k otci. Na tom dej důkaz, že umíš i jako hospodář býti synem — to teprva dokázat musíš. Nic neslibuj. I tvůj bratr sliboval, a byl by otce o rozum připravil. Vám synkům nevěřím, proto že otcové vaši činí se závislými na vás. To jediné, co mi slíbíš — pozveš mne na svatbu."

Bylo vše tak určité, co Bartoš povídal, že Franěk ani slovem neodpovídal.

„O mne se nestarej," povídal dále; „nyní Stáza budiž tvou nejmilejší starostí." Na to políbil Stázu a políbil Fraňka, a tím námluvy se skončily.

Tak bylo jednoduché, tak bylo prosté, co si chtěli říci a co si řekli a přece než došlo k těmto slovům, musili prostonati milou nemoc záhad a pochybností — nechodíť pravá láska cestami jinými.

A nyní nastaly oběma vycházky nejpůvabnější. Vedli se za ruce a chodili navštívit ty meze, ty keře, místa, kde dětská jejich srdce před časy tloukla s křepelkami. Navštívili ty svoje kapličky, v nichž co děti konali pobožnosti s skřivánkem — všecko bylo totéž a všecko bylo jiné. Na každé mezi více zeleně, více lesku, ve vzduchu zdálo se jim více zpěvu, každý skřivan byl vroucnější, každý hlásek byl dojemnější.

Vše bylo teď jiné, ale vše zdálo se míti teprva nyní pravou podstatu, již nikdo nepozná, kdo na věci nedívá se okem ozářeným láskou. I Stáza byla jiná, i Franěk byl jiný. Když jeden na druhého se podívali, zahleděli se do sebe, jako by to, co viděli, bylo nevyčerpatelné, věčné. Zahleděli se do sebe, a v oku leskla se záře radosti věčné nejkrásnějším paprskem, v oku leskla se pravda vroucnosti věčné nejkrásnější slzou. Každý z nich byl jiný, každý z nich byl okřídlený, ač obletoval toliko jeden druhého, každý z nich byl jako velebnější a myšlenky jich byly jako modlitbami.

Láska Stázina nebyla ani o poznání méně vroucí, méně pravdivou, méně svatou proto, že byla dítě nemanželské. Nemáť boží dech tak úzké názory jako my

lidé. Jen srdce pravé; a ten boží dech se neptá, jakého jest původu. Bůh syn byl dítě nemanželské, a boží láska nestyděla se za to, boží láska přijala ho za syna svého — jenom my lidé stydíme se malicherně za původ, a přece nás všech původ není z jiného pramene, než z té věčné lásky, z níž každé zrnko klíčí; kdo to zrnko hodil, na čí rozkaz vzklíčilo — co nám je do toho?

Co mám ještě vypravovat?

O třetí hodině odpolední šel po bišické návsi kostelník Vaněk s velkým klíčem v ruce, směrem ku kapli.

Ti, kdož stáli u oken a viděli ho, neptali se, zdali hoří anebli kdo zemřel. Věděli, proč v tuto hodinu jde ku kapli a jenom to pověděli jeden druhému: „Tak už to bude.“

A tu vycházeli před statky a vidouce u ostatních statků sousedy, popocházeli až v prostřed návsi, pozdravujíce se tím, co řekli doma: „Tak už to bude!“

Všichni byli oděni svátečně, i tvář jejich byla sváteční, celá vesnice byla sváteční. Na návsi uprostřed byly postaveny máje s vlajícími fábory, byla z nich jako ulice, a ta táhla se od Lojků až ku kapli. I stavení byla zahalena chvojí, radovala se jako o veliký svátek.

Tenkrát opět chodil Véna s košíkem v ruce, měl v košíku rosolku a naléval a dával připíjet, komu se chtělo. Tenkrát byl v rozmaru, jako když sám má se ženit, naléval velmi zbystra a neustále pobízel: „Na jejich zdraví, sousedé!“

„Jak pak uvítáš novou hospodyni, Véno?“ ptali se ho.

„Dobře ji uvítám,“ mluvil Véna, „a sice řeknu takhle: „Dej vám pánbůh tolik maličkých, abych to nosil po návsi, jako tuty flašky. Tak ji uvítám. A proto pijte, sousedé.“

„A kolik toho počítáš?“ smáli se sousedé.

„Nevím, až kolik vypijete,“ pravil Véna a pobízel stále.

Jako by byl jeho vlastní sňatek, taký byl Véna. A nic by mu nebylo strpčilo veselý rozmar, jenom jedna otázká souseda Kmocha, Baruščina otce, ho rozmrzela. „Na kolika vozích přiveze si Stáza svůj podíl?“ ptal se Kmoch přihlouplým úsměškem.

Na to se Véna rozvzteklil: „Ani tolik těch vozů nemáte, abyste na nich mohl odvézti jedinou její dobrou vlastnost. Vy potřebujete vtipkovat!? Co víte vy, sedláci, o tom, čeho třeba k svatbě? Vy své dcery prodáváte na trhu — kdo víc přidá: „Korec, dva korce! Deset korců, dvacet korců,“ to jsou vaše dcery, a vy se budete posmívat? Kdo nejvíc hodí, s tím je u vás vůle boží. A pak jdete na vejminek, když jste vykonali tak velikánskou moudrost. A kolik vozů by váš vejminek odvezlo? Na trakaři vás odvezu všecky i s vaším podílem.“

Tu byl Véna velice rozhorlen, že ani nevěděl, kdy má ustati u svém výkladu, ačkoliv musíme doložiti, že všichni sousedé tu prostořekou otázku Kmochovu odsoudili.

„Taková nebude," pokračoval Véna, „aby otec z vejminku musil se toulati po trzích, jako žebrák, proto že by ho pod střechou umučili; aneb aby vejminkář než ona vkročí do domu, musil dělat poslední vůli, proto že potom už nikdy nebude míti všech pět pohromadě. A na ty vlastnosti musí míti Stáza mnoho vozů, než se všecky zlehka unesou."

Snad by byl Véna ještě dlouho vykládal, kdyby postup událostí nebyl přehlušil účinky prostořekosti Kmochovy.

Od hřbitova, kam Franěk si byl jel pro nevěstu, koňmo přicválal svatební host a povídal, že už jdou; že na hrobech Stáziny matky a Fraňkova dědečka starý Bartoš spojil jich ruce a že pravil: „Vaše láska vyrostla z hrobu; ať všecky hroby přetrvá!"

Při tom začal Vaněk zvoniti v kapli a za vsí již se ozývaly zvuky houslí známých houslařů, k nimž připojili se hudebníci celého okolí.

Sousedé na návsi sestoupili se v tu zeleň, která tvořila aleji až ke kapli, a očekávali mladého ženicha a nevěstu. Jenom Kmoch se byl odtud odstranil.

Musím to zde vytknouti v dobrou stránku bišických sousedů, že s upřímností čekali na mladý párek. Byltě Franěk tím, jak zachoval se ku svému otci, tak důtklivě usadil se v jejich vážnosti, že ničím nemohla býti zviklána. To nesmíme síce tajiti, že jim všem bylo jaksi proti mysli, že sobě bral za ženu nemanželského sirotka, neboť v té věci nebyl ani jediný z nich lepším, a každý sám u sebe pravil: já bych

to byl neudělal. Ale že to udělal Franěk, smířili se s ním, a že to byla Stáza, smířili se i s ní.

Šel tedy návsí průvod, jaký v Bišicích neviděli; světili svátek, jehož ani jediný by se byl ještě před krátkým časem nenadál, že může ještě vzejíti z Lojkova statku. Z celého vůkolí sešli a sjeli se známí — slaviliť nejen sňatek Fraňkův, ale slavili také uzdravení starého Lojky, který po tolik let byl mezi nimi bloudil bez domova i beze smyslů.

Co mám ještě vypravovat?

Vedle kůlny do obou komor přistěhovaly se opět ty dávné pověsti a balády, které byly odtud po tolik let vyhostěny, a dvůr Lojkův zalesknul se opět jako tvář šťastného posluchače.

Chcemeli se tam na chvíli podívat, můžeme. Statek jest opět každému otevřen; kalounkářova rodina, plátenník jsou tam jako doma, drotaři přicházejí na nocleh, hudebníci často si tam zajdou, a za nimi přijdou z vesnice posluchači a posluchačky.

Opět v těch komorách večer poslouchá Franěk a vodí tam Stázu — jak dobří tu známí, kamkoliv se podívají.

A chcemeli, podíváme se k Lojkovům někdy z rána, když se čeládka připravuje do polí. Starý Lojka s dýmkou v ústech prochází se po dvoře, prohlíží nářadí a čeládka pozdravuje. „Dej pánbůh dobrýtro, pantáto!“

Starý Lojka děkuje: „Tak, tak, tak, děti!“

„Půjdeme dnes na pole za luka, pantáto?“

„Ptali jste se mladého? Kam ten řekne, tam půjdete.“

„Pravil, abychom se ptali vás.“

„Inu, inu. Tedy za luka. Ale vždycky ptejte se mladého.“

„Tamhle přichází.“

A tu přichází Franěk. „Co myslíš, aby šli za luka?“

A Franěk ví tolik příčin, že se musí jíti za luka a nikam jinam, že jest starý Lojka všecek samý úsměv, jak dobře to dovedl nařídit.

„Inu, inu,“ dokládá, „toť se ví, tedy za luka.“

Pak přijde Stázička, jak ji všichni ve statku nazývají, a praví, aby šli k snídani. Starý Lojka béře ji za bradu a hledí do jiskrných očí. „Dobré dítě, dobré dítě,“ povídá. Pak pustí bradu a vezme ji za ruku: „Od dneška za rok už nebudeš sama pro mne chodit, Stázičko.“

„Proč bych nechodila, tatínku?“

„Nu, choď si, ale s vnoučetem na ruce.“

Na to Stázička se zapýří a myslí si plna blažené předtuchy: „Od dneška za rok!“

Anebo tam vejděme za rok, přede žněmi. Ženci opět staví se tu na prvním místě, a mezi nimi prochází se starý Lojka s dýmkou v ústech.

„Přicházím od mladého pantáty,“ praví ten náčelní mezi nimi, „abyste prý z nás vybíral si sám, pantáto, že prý už nás znáte; a já také myslím, že to nejlepší.“

„Inu, inu," povídá starý Lojka, „jak pak bychom se neznali za tolik let!"

A na to vybírá si podle chuti a jak se mu který zdá.

„Letos budeme míti veselé žně, pantáto," povídají ženci.

„Letos? To si myslím! A což, až vám začne Stázička kolo! Taková selka ještě nebyla tu na statku, jako je Stázička."

„Hodná to selka, pantáto. Tu přišla s námi letos Ančka — víte, pantáto, nu, jediná chyba její, že neví, jak přišla na svět. A jaké ženské jsou, nechtěli ji mezi sebou trpět. „Což pak ona za něco může?" pravila ta vaše Stázička. „Zvíře neodženeme, když k nám se tulí — což jest Ančka horší než zvíře?" A jak víte, pantáto, vzala ji k sobě za chůvu k tomu vašemu hezkému vnoučeti."

„Inu, inu," usmívá se starý Lojka.

Ale celý statek býval zrovna na nohou, když tam za čas přicházel návštěvou hrobař Bartoš. „U mrtvých se mi už stýská," povídal, „a když se mají živí rádi, to já si rád k nim zajdu. Nu, a vy se máte rádi?"

A tu ho div na rukou nenosili, totiž kdyby ho byli unesli. A proto, že ho nemohli unést, věsili se na něho, i Franěk, i Stáza, i to malé klouče, které vzala Stáza od Aničky, aby se jím pochlubila.

„Což pak jsem proto silák," říkal Bartoš, „abych vás musil od sebe odstrkovat?" A tak jako žertem jimi postrčil, aby přece se jich sprostil. Ale nejhůř bylo, když se chystal k odchodu. Tu k nim přibyl

i starý Lojka a všichni ho drželi, aby ještě zůstal. A tu Bartoš hrobař časem dělával, jako by je od sebe odháněl, jako by je setřásal. A musíme říci, že se mu to povedlo málo kdy — byltě to jediný případ, kde silák Bartoš podlehl. Franěk, Stáza, Lojka a malý hošík ho přemohli, a někdy k tomu stačil hošík sám.

„Inu, inu," smál se starý Lojka, a když pak večer přišli hudebníci, byla ve statku ta nejkrásnější idyla.

Dlouho tu idylu hledali, dlouho za ní bloudili, alo našli ji. A ta končí jako započala: „Odpočiňte v pokoji . . ."

ZAPOMENUTÝ.

Všední příběh.

1867.

an Dlugoš měl dnes důležitou cestu. Chystal se k slečně Lence, že se jí vyzná z lásky, a bude-li vyslyšen, že požádá za její ruku. Strojil se pečlivě a dlouho. Košili vyměnil trojí, než našel pravou; šátek na krku rozvázal desetkrát, než se mu povedla obstojná mašle. Sponky do rukávu a knoflíky na prsou dvojí ležely rozbaleny v papíru na stole. Vyměnil je několikrát, než se rozhodnul pro ty pravé.

Ale více ještě a pečlivěji hleděl vystrojiti svou odvahu, sílu, své předsevzetí, svou naději, svou zmužilost. Byl ustrojen sotva na polo, když přestal dívati se do zrcadla a počal přecházet po pokoji, sám v sebe zabrán. Na této chůzi došel několikráte zase až k zrcadlu, aniž by věděl, že před zrcadlem stojí; bez zastávky opět se odvrátil, očí ani nepozvedl, aniž jich sklopil a kroky zněly dále v stejných rozměrech, držení těla nezměnilo se v ničem. V této chvíli ztrácel se pan Dlugoš v obrazech chvil nejbližších. Jako měnil košile a mašle, tak měnil v mysli rozličné spůsoby,

kterak se z lásky vyzná. Byl by ovšem nejraději užil těch, jimiž byl by výsledek jistý; takový spůsob hledal. Obyčejných frásí nechtěl užíti; zdáloť se mu, že by tím lásce vzal pravdy, kdyby ji vyslovil, jak to leckdys slýchal, a Dlugoš miloval opravdu a vroucně. Bez frásí byla ale každá ta věta tak jednoducha, kterou by pronesl, že se mu zdála býti až příliš krátkou; Dlugoš se tedy obracel opět k všeobecným výrazům, k mluvě zdánlivě nešené, obyčejné, ale dle jeho zdání přece. Časem se i rozhodoval na tom, že spojí něco jednoduchosti a něco květnatosti a že pak přidrží se toho, co větší bude míti v rozhodném okamžiku účinek.

Dlugoš dlouho chodil s hlavou sklopenou, přemítaje o pravém spůsobu i o vhodné míře svého předsevzetí. Byloť mu při každém tom nálezu, jakoby se byl rozběhl; pohlížel v duchu sám na sebe, provázel ten svůj rozběh, ale bylo mu vždy, jako by se byl minul cíle. Na to se bral nazpět, vešel opět do sebe a zkoušel nový spůsob, nový rozběh, jako prvé novou mašli. V jeho obraznosti se Lenka na jeho vyznání i usmívala přívětivě, i odvracela se od něho nepřívětivě. Když si ji představoval přívětivou, bylo mu, jako by té přívětivosti si byl zobrazil příliš mnoho; počal slevovati, do příjemných tahů mísil výrazy nepřívětivé, což prováděl tak dlouho, až zase celá tvář Lenčina vypadala hněvivě. Ale i té hněvivosti bylo mu brzy příliš; obrátil a vracel se opět od tváře hněvivé až k tváři rozkošné, výrazné, k tváři, jež byla v plné shodě s jeho vyznáním.

Proč by se Lenka na něho hněvala, až se jí z lásky vyzná? Znaliť se již hezký čas, bavili se spolu často, povídali si příjemné věci velmi zhusta, tiskli si mimochodem ruce často a vřele, hledali se ve společnostech očima též často a dosti opravdově, nejednou přáli si snad oba, aby mohli choditi někde daleko beze svědků, šeptati si sladká tajemství, aneb ani nemluviti a pohřížeti se ve svou bytost, potápěti se v něco, co bylo jako mimo ně, co bylo něčím třetím, a co přece zas bylo v nich, že jim až oči přetýkaly leskem a vlhkem. Odcházíval-li pan Dlugoš odněkud, kde byla Lenka a mimo ni ještě jiné, loučíval se s ní významněji, než s jinými; přišel-li někam, kde byla Lenka, uvítaly se jejich oči nejprvé; když seděli při sobě a jemu se chvěla ruka a prsoma se proudilo jakési sladké trnutí a tvářc jeho bledly, Lenka to cítila a neodvrátila se od něho.

Spočítal-li tedy Dlugoš všecky tyto jednotlivosti vyšla z nich sumou — přívětivá tvář Lenčina; vyšla z nich nutnost, aby již zřejmě si vyslovili, co jiní snad již dávno vyslovovali tajně. Ba Dlugošovi jiného kroku již ani nezbývalo. Co podniká, jest tak přirozené, že se to samo sebou vnucuje a jiného rozumování nepřipouští. Sumou tedy — tvář přívětivá. Jako z pozadí vylézaly sice ještě také co stíny rysy tváře nepřívětivé, hněvivé — což ovšem nemožné nebylo; ale Dlugoš hejřil přece již v nastávajících příjemnostech s takou spolehlivostí, že těch stínů více nedbal a jako ruky hnutím je zaplašil. Spokojen postavil se před zrcadlo znovu, dostrojil se, vypiloval si oděv jako

básník dohotovenou báseň, přeměřil se ještě jako letmo a šel k slečně Lence, vyznat se jí z lásky.

Kdo jest Dlugoš?

Předně jest mu dvacet šest rokův, a dokud člověk není přes třicet, jest vždycky něčím. Jest číslicí, mluví se o něm, berou ho do počtu.

Za druhé nebyl Dlugoš vskutku ničím, co takto nazýváme jmenem. Vlastního zaměstnání neměl. Vyslovenou náklonnost měl k hudbě a do dvacátého roku snil o slávě Beethovenů a Mozartů; po dvacátém roce sny své zmírnil nemaje odvahy aneb necítě v sobě síly či schopnosti, pustiti se na zápasiště ducha světové. Nyní byl to, co řeknem tak jedním slovem „hudebník", nechceme-li říci něco, co by vyjádřilo více. To jest, pan Dlugoš rozuměl skladbám, měl některé zvláště zamilované, neštudoval nové, uměl hráti dobře na piano a s tím, co uměl, hospodařil a byl spokojen. Tak rozumíme názvu „hudebník". To ovšem není mnoho, ale v mnohých kruzích a na nějakou dobu to dostačí.

Na vlastní zaměstnání Dlugoš dosud nemyslil. V dvacátém šestém roce není to ještě zločinem, ba jsou lidé, kteří ani po třicátém roce nepomyslí na ně; Dlugošovi čas tyto otázky ještě nepředkládal. Byl v té věci poněkud umělecké povahy, ačkoliv tím naprosto ještě nebyl umělcem. Měl také ještě něco málo jmění, což opravňuje člověka, aby i v třicátém roce cítil se dvacetiletým.

Ve společnostech rádi ho vídali, rádi se s ním bavili, nejraději ho slýchali hráti na piano. Zasedl-li

k pianu při společnosti, hrál nejprvé tak, aby bavil, i bavil vskutku. Když pak společnost přišla do vlastního proudu, hrál, aby bavil sebe. Zapomínal se, že s ostatními souvisí; hrál skladby, jaké mu napadly, a mysle, že jimi mluví ke všem, mluvíval v ty chvíle vskutku často jen sám s sebou. Jako on v tu chvíli zapomínal na ostatní, zapomínali druzí na něho. Zvuky jeho piana jim zněly v uších, jako nám znívá cvakot hodin; spozorujeme ho, když se hodiny zastaví. A Dlugoše spozorovali zajisté vždy, když hudební své samomluvy ukončil. Tu přicházeli k němu a říkali: „Dlouho jste hrál, pane Dlugoši;“ aneb: „Rád hrajete, pane;“ aneb: „Pěkně jste hrál; zahrajete nám zase brzy?“

Řeči tyto byly jako stisknutí ruky, v něž neklademe váhu. Dlugoš se přimísil k společnosti, účastnil se hovoru, a byl-li mu podlé chuti, vypravoval sám ledacos, co bavilo. Nenašel-li ale hned nitku hovoru již rozpředeného, vzdálil se opět, zasedl k pianu a hrál, co mu na mysl přišlo.

Patrno, že Dlugoš velké úlohy v životě společenském nehrál, ale počítalo se přece všude s ním. Ať byla zvána schůzka kamkoliv, stál v seznamu hostí Dlugoš vždy mezi prvními. Buď že mu byli už přílš navykli, buď že ho potřebovali. Co do piana byl Dlugoš učiněná úslužnost; nepatrné pokynutí stačilo, aby opustil vše, a sedl ke klávesům. Při hře měl zvláštní zábavu, abych tak řekl mluvu. Všecky jemné zvuky posýlal Lence; ji s nimi jaksi stotožňoval, při nich díval se pravidelně k ní. Byl šťasten, hleděla-li

ona k němu, nešťasten, nedbala-li toho. Hluboké zvuky náležely mužské části společnosti a oko jeho těkalo od jednoho k druhému, dokud zněly. Smíšené platily všechněm a tu je přebíhal po řadě jako řečník mluvě s tribuny. Na jemná místa se těšil a hrál nejraději skladby, jež jich měly větší počet.

Někdy to bylo směšné. Když, jak jsem pravil, přišla společnost do vlastního proudu a nedbala jeho hry, vybíral si Dlugoš samá piana, samé něžné melodie, chtě tím přivolati Lenčin zrak k sobě. Něžné zvuky byly mu tím, co cukrování hrdličce, když svou družku volá. Když se mladí pánové příliš zaměstnávali Lenkou, počal hráti hlubokými zvuky, jako by je pamatoval, že jsou zde také jiní, kterým jest Lenka pozornosti dlužna. Názory tyto žily ovšem pouze v něm; z těch, kdo poslouchali, neměl nikdo o nich tušení. Ale s ním srostly a zdálo se mu, když byl pianem aneb basem zahrál, že mluvil. Ano když hrál dlouho všeliká ta napomenutí i Lence i mužským i celému shromáždění a dosud nikdo toho nedbal, bylo mu, jako by se byl unavil dlouhou řečí. Když pak vstal a přimísil se mezi ostatní, nepocítil více potřebu mluviti, neboť mu bylo, jakoby se již byl namluvil dosti.

Rozhled jeho ducha nebyl asi přílišný, obzor, v němž se činnost jeho pohybovala, ne příliš valný. Dlugoš myslíval více zvukem a tím pozbývaly jeho názory ano i jeho vůle určitosti, ostrosti. Cit měl živý, někdy i hluboký, ale scházela mu energie, aby byl silným. Tím se vyvinul u něho jakýsi druh citli-

vůstkářství, jakési hraní v citech, přebírání se v nich. Na místo jednoho velkého, opravdového citu stačívalo mu několik citových tónů, někdy i jemných, někdy umělých. Na místě hlubokého lesa okouzlil ho bouquett, z nesmírného moře spokojil se blažeností u studánky; s bouří by se byl v zápas nepustil, ale při šumotu lesním snadno se ukolíbal.

S tohoto hlediště musíme měřiti také jeho lásku. Nebyla povahy vulkanické, nebořila světy; oslyšen nebyl by si Dlugoš vzal život, aniž by vyslyšen odvážil se všeho. Láska mu byla předmětem zrovna té velkosti jako všecky jeho názory, jež nebyly velikými. K lásce počítal, že se dvě bytosti příjemně na sebe tváří, že si časem něco povědí, co jiným neřeknou, že vyhledávají svou blízkost, že si dají časem vzájemné dárky a co jeden druhému řekne, že musí být pěkné. Tenť byl asi souhrn všeho při něm, co nazýval láskou. Při tom nesmíme si mysliti, že by nemohl býti nešťasten, kdyby byl v lásce oslyšen. Nemoci aneb nesměti se tvářit k druhé bytosti příjemně, nesměti jí časem povědít něco, co se jiným neřekne, nesměti dlít jí na blízku, podávati dárky a mluviti pěkné věci — jest také neštěstím. Necítí se tak ovšem jako jiné, které celou naši bytost projme! ale v té hloubce, do které až kořeny zapustiti může, vypadá to také divně. Jakého štěstí člověk jest schopen, takové neštěstí dovede nésti; jak vysoko dovedl se nésti, tak hluboce může raněn býti člověk.

Dlugoš v obojím nevyšel dosud nad normál. K velkému štěstí se dosud byl nikdy nepovznesl. Za-

smál-li se nějaký ten paprsek na něho, bylo to bez jeho zásluhy; měl-li někdy nehodu, bylo to bez jeho viny. —

Připomeňme si některé ty nehody.

Co hoch náležel ve škole mezi pilné. Na konci roku byli všichni žáci pochváleni, jenž byli pilni — Dlugoše vynechali. Vedlé něho byl vynechán jen jeden, a ten byl nejhorším žákem. Věc ta vzbudila podivení: všickni věděli, že náleží Dlugoš mezi pilné, ale spolužáci mimovolně i později vždy jmeno Dlugošovo uváděli ve spojení s jmenem onoho špatného žáka, a Dlugoš sám na sobě cítil povždy nějakou skvrnu touto nehodou. Zapomněli na něho, když pilné žáky chválili. Později učiněno mu zadost; leč zadostiučinění stalo se soukromně, zamlčení veřejně.

Když byl již dospělý, pozvali ho kamsi a řeklo se mu „do zahrady“. Leč společnost, která se byla sešla před ním, uzavřela, že stráví večer v domě. Když přišel Dlugoš do zahrady, byla prázna. „Počkám,“ pravil k sobě a čekal v altánku. Byl již večer, Dlugoš se nedočkal nikoho. Když se setmělo, Dlugoš uzavřel, že se vrátí domů; když ale přišel ke vratům, byly již zavřeny, a Dlugoš musil stráviti noc v zahradě. Zapomněli na něho. Druhý den vyšel ze zahrady nepozorován, mimo něho nevěděl o tomto případě nikdo; ale do dnešního dne by Dlugoš, kdyby mu ta zahrada přišla na mysl, s nemilým pocitem si připomínal, jak mu byla nepřízniva.

Asi před půl rokem byl odporučen do jednoho vznešeného domu za učitele hudby. Čekal v síni, až

bude předpuštěn, což musilo se státi každým okamžikem, neboť ho sluha byl již ohlásil, a Dlugoš měl listiny odporučovací připraveny v ruce. Sám milý bůh ví, jak se to stalo, že nikdo pro něho nepřicházel. Když pak sluha se vrátil, ptal se Dlugoš: „Mohu vstoupit?“ Sluha naň hleděl vytřeštěným zrakem, jakoby ho viděl poprvé: pak dodal: „Račte odpustit, Jeho Milost odešel právě, já na vás zapomněl. Snad zejtra!“ Dlugoš se rozmrzel a nejen zejtra nepřišel, ale vůbec se zařekl, že bude kdy o nějaké vyučování se ucházet.

I v domácích zábavách časem se mu tak dálo. Hrál někdy také z ochoty, aby mohli druzí tančiti. Někdy by ho byli nechali při pianě do rána, že by tam přirostl. Jednou si volily při takové zábavě dámy tanečníky, pro Dlugoše ale nepřišla žádná. Mrzelo ho to a cítil se sníženým. Dámy to na něm spozorovaly a omlouvaly se: „Ale jak pak, když jste hrál!“ Jakoby jeho hra nutila je k nešetrnosti! Braly ho na to dost často samy ještě k tanci, ale Dlugoš na celou noc byl trpkostí načichnul.

Takovéto nehody činily ho nešťastným; dle toho můžeme si snad vyměřiti, čeho měl zapotřebí k štěstí.

Tak asi vypadal náš hrdina, jenž se právě odvážil k nejrozhodnějšímu kroku svého života. Nebyloť to rozhodnutí napříč jeho povaze; jeť snadněji, bráti si choť, než milovati a snad milovati beznadějně. První Dlugoše lákalo, druhé naprosto odsuzoval. Kromě toho byl do kroku toho s polovice dohnán. Bylať slečna Lenka v létech, kde stojí na čele psáno: „Ráda

se bavím s každým; nejraději ale s tím, kdo požádá za mou ruku.“ Byloť jich mnoho, kteří mohli žádati za ruku Lenčinu; mohlo se to státi každou chvíli a možná, kdyby Dlugoš za ni nepožádal dnes, že by bylo již pozdě. Umínil si tedy rozhodným tím krokem předejíti podobným nehodám a učiniti dnes všem kombinacím konec. Bylo to tedy v jistém ohledu na povahu Dlugošovu rozhodnutí hrdinské, a Dlugoš sám se jím cítil, jakoby byl o několik pídí vzrostl. Ano něco v sobě cítil, co mu lichotilo, až se s Lenkou v ruce postaví před všecky své známé a všechněch ústa si zašeptají: „Tak tedy Dlugoš?“

Když vešel k Jarošovům, seděla Lenka sama v pokoji. Šla Dlugošovi vstříc, uvítala ho velmi vlídně, podala mu židli a jakoby mu chtěla půl cesty uspořit, oslovila ho: „Stýskalo se mi, pane Dlugoši.“

Dlugošovi bylo, jakoby jí za ta slova měl padnouti kolem krku. Pocítil více rozkoše, než se kdy nadál, blahořečil svému předsevzetí, že je neodložil a slyšel takřka již všecky své otázky zodpověděny. Šumělo mu to kolem sluchu, jakoby seděl na pokraji háje; srdce mu skákalo, jakoby v něm bylo několik slavíků; bylo mu tak milo, jakoby seděl u potoka a díval se za bublinami, jak vyskakují, putují několik kroků a pak se rozprysknou a splynou s ostatní vodou.

„Přál bych si, slečno, aby se vám tak po mně zastesklo, že bych vám musil býti ustavičně přítomen,“ pravil Dlugoš jako na úvod toho, co říci zamýšlel.

„Své dobré známé vždy ráda vidím; vy jste již několik dní u nás nebyl a právě mi to napadlo.“

Po těch slovech nastala malá pausa. Vlastní věc zaměstnávala Dlugoše více, než aby odpovídal z pouhé zdvořilosti; obyčejná slova ustupovala tu do pozadí jako hvězdy, když se rozednívá. Vyznání naplňovalo celou jeho bytost. Lenka ho nevytrhovala; cítilať se poněkud dotknuta tím okamžikem mlčení. Neslyšela ještě slov, ale cítila již účinek jich. Jeť již tak srdce dívčino; vyznání lásky uhodne dřív, než uslyší slova. Mát srdce dívčino v tom zvláštní tykadla a ta nejsou zavislá na sluchu.

„Přišel jsem vám říci opravdivé slovo, slečno," počal po té pause Dlugoš.

Lenka se cítila v kruhu toho, co hádala. Na smyslech bylo viděti lehké napnutí, tělem jí probíhalo jakési trnutí nikoliv odporující, oči polo sklopila a ústa, jež se chystala k nějakému slovu, zamlčela to slovo.

„Je-li jen část toho pravdiva, v co jsem u vás dosud věřil," pokračoval Dlugoš, „tedy mi to nevykládejte ve zlém smyslu, přiznám-li se vám, že vás miluji; přišel jsem proto k vám, abych vám to vyslovil a je-li to s vaším srdcem a s vaším zámyslem ve shodě, abych požádal za vaši ruku."

Vyznání to nebylo ohnivé, aniž bylo doprovázeno nějakými záchvatnými pohyby těla; ale bylo upřímné, opravdivé. Nestalo se ani kleče, aniž s doloženou k srdci pravicí, aneb pozdviženými k nebi prsty; nebylo pronešeno proudem jisker, aniž bylo jakým výbuchem: ale jisto jest, že by Dlugoš na chvíli tu po

celý svůj život nebyl zapomněl a že by se před celým světem byl k ní přiznal.

Zakotvil oči své na ústa Lenčina, čekaje odpovědi. Nebyl vlastně na rozpacích, jakou odpověď obdrží, neboť ze všeho dosavad viděl, že se neklamal počítaje: sumou — tvář přívětivá.

„Myslím, že vám láska má dávno přestala býti tajemstvím," pokračoval Dlugoš; „a kdybych měl jistotu, že vám byla tajemstvím příjemným, bylo by mou nejmilejší starostí, abych vás co nejdříve mohl nazývati svojí."

Lenka se již byla poněkud sebrala, vzala Dlugoše za ruku, stiskla mu ji a řekla: „Jsem tomu ráda."

Na to opět nastala pausa. To hlavní si byli vyslovili, vedlejší záležitosti mlčely ještě stranou; slunce bylo zde, hvězdičky neměly ještě práva. Bavili se spolu již mlčky; Dlugoš opětoval Lence tisknutí ruky, jen že ji tiskl také rtoma. Lenka netiskla jeho ruku rtoma, ale v jejích očích se zdálo, že celého Dlugoše tiskne k sobě.

Oba měli příčinu, že byli s tímto okamžikem spokojeni, spokojeni sami sebou. Dlugošovi bylo jako po plavbě, když vystoupil na břeh a před sebou uviděl domov. Ne snad že by to byla plavba vlnobitím a nebezpečím; byla to plavba celkem klidna, ale břeh s domovem lákal ho přece. Zdálo se mu, že pociťuje v okamžiku tom obsah všeho toho, čemu žil, ano život jeho že má pevnou půdu teprva nynějškem. Cítil jaksi váhu toho, cítil, jakoby se byl něčemu věnoval, zasvětil; brána, která se otevřela před ním s výhlídkou

lákavou, ta rozevřela i jednu bránu za ním, že bylo ohlednutí rovněž rozkošné. Ať se podíval kamkoliv, usmívalo se to všude. V okamžiku tom zapomněl naprosto i na všecky nehody, jež mu napájely paměť trpkostí. Nynější chvíle rozprostřela koberec přes všecko to, co bylo za ním; nechť si tam tedy byla místa suchá i šťavnatá, kobercem to kvetlo nyní všecko a byl spokojen.

Po té pause nastala opět rozmluva, z níž vynímáme pouze toto:

„Kdy se mohu ohlásiti u vašich rodičů?“ tázal se Dlugoš hlasem, jenž svědčil patrně o tom, že mu tepna bije živěji než kdy před tím.

„Připravím je na to a jakmile bude chvíle příhodna, povím vám to; o nějaký den se tu nejedná a myslím tudíž, že mi to můžete ponechati,“ odpovídala slečna Lenka.

„Mohu přicházeti častěji?“ tázal se na to Dlugoš, a bylo mu, jakoby se byl od tůně blaženosti odvrátil, aby se ještě jednou do ní podíval.

„Pokud vás to těšit bude,“ odpovídala Lenka; „toliko za to vás žádám, aby věc ta zůstala tajemstvím naším, dokud rodiče o tom nezpravíme; odpověď rodičů pak považujte i za odpověď moji.“

Dlugoš znova políbil ruku a bylo patrno, že byl-li prvé spokojen, jest nyní ještě jednou znova spokojen. Těšil se i tomu, že dovede si vybrat chvíli tak příznivou, aniž by kým byl vyrušen, což u Jarošů znamenalo něco; byloť tam těch dní věru poskromnu,

kdy mohli Jarošovic říci: „Dnes jsme neměli ani jedinou návštěvu.“

„Dnes večer se smím těšit?“ tázal se Dlugoš Lenky.

„Přijdete? Budeme veselí,“ dodala Lenka a tiskla mu znova ruku.

Pan Dlugoš považoval tím svoji návštěvu offi cielně za ukončenu. Vstal, i Lenka vstala a že snad nezbývalo jim více, co by pro ten okamžik si sdělili, rozloučili se.

Duševní stav Dlugošův byl tímto krokem v skutku poněkud povznešen. Nenadálť se, že za tak málo namahání dodělá se výsledkův tak rozhodných a znamenitých. Možná, že v témž okamžiku, kdy Dlugoš již plesal nad přízní osudu, deset jiných mladíků o tomto plesání snilo, žádajíce ho za úděl sobě; a jisto, že mohla slečna Lenka desatery kombinace udělat, aniž by mohla si vytýkati, že nejsou pravdě podobny. Dlugoš, přišed domů, radostí hvízdal. Byla to také samomluva, aniž Dlugoš o ní věděl. Usmíval se, oči mu zářily a když se podíval do zrcadla, líbila se mu mašle, obličej, hlava — všecko se mu líbilo, a byl rád, že si s tím vzal práci. Když pak sedl k pianu, hrál jen v hlubokých tónech po levé straně; vysmíval ť se soudruhům.

Na večer šel Dlugoš k Jarošovům se zvláštním pocitem; byloť mu, jakoby šel do svého. Tento pocit se ho zmocnil výhradně a s takou silou, že mu připadalo, jakoby ostatním hyl hostitelem. Byl velice přívětivý ke všem, úslužný a každému přání vyhověl.

S Lenkou dnes večer ale málo mluvil; zachovávalť tajemství, a když se jí dvořili ostatní, myslil: „Já na vás vyzrál.“ Na pianě hrál samé klidné, něžné kousky a když se Lenka při tom více obracela k ostatním než k němu, pomyslil si: „Pachtěte se, já sedím v teple.“

Z jeho známých byl to hlavně jakýsi pan Šebek, jenž mnoho poutal slečnu Lenku. Považoval se za jakéhosi vzdáleného bratrance Lenčina a bral si z toho právo, chovati se k ní důvěrněji. Byl viděl také hezký kus světa, věděl ledacos, dovedl mnoho vypravovat a bavit. Děvčata o něm soudila, že jest nebezpečný a v prsou jich požíval tajnou pověst, že by asi nikterá jeho ruku nezamítla. Tolik se o něm ale vědělo, že ještě žádná nebyla jím k podobné zkoušce vyzvána; zvědavost jich tajně si předkládala tyto otázky: „Zda-li přec kdy a která?“

Tento pan Šebek dnes skutečně se dvořil slečně Lence a jestliže ostatní přítomné slečny nepojmenovaly chování jeho tímto jmenem, tož následuje z toho jen, že se bály tohoto názvu. V pravdě ale neměl dnes pan Šebek ani jediného smyslu pro někoho zde, leč pro slečnu Lenku. Sedal s ní stranou, kryl svůj hovor v tichý šepot, hledal její zrak, věnoval jí všecku pozornost, hleděl ji upoutati k sobě výhradně a když se pak trochu tančilo, tančil toliko s ní. Lenka po celý večer na Dlugoše ani se nepodívala; mohl hráti jemnými zvuky nebo hlubokými — Lenku poutala jiná jemnost i hloubka. Dlugoš se těšil tím, že sedí v teple.

aby neštěstí co možná bylo mírné. Umyslil si, pochovati svoje jediné námluvy v hluboké mlčení a nezmíniti se ani Lence ani komukoliv o záležitosti té.

S rozumováním tímto souviselo, že navštěvoval dům Jarošův pravidelně dále. Hrál tutouž úlohu jako před tím, nemnoho mluvil slovy, mnoho se unavoval řečmi na pianě a co do významu zvuků basových a jemných byl spleten. Šebek opanoval srdce Lenčino docela, a Dlugoš se už ani nepokusil, aby se považoval za soupeře. Možná, že toto úplné odstoupení se zápasiště uráželo Lenku a že to byla jedna z příčin, pro kterou tak rychle rozhodla se pro pana Šebka. Neboť nestála-li mu ani za to, aby z lásky k ní naproti Šebkovi hleděl se udržeti, nestála-li mu ani za pokus a nic-li ho nevyburcovalo z podivné lhostejnosti: pak věru neměla čeho litovat a mohla s dobrým vědomím zapomenout i na něho.

Avšak s tím, co se právě přihodilo, souviselo nejen také, že Dlugoš na Lenku nyní mysliti nepřestal, ale že ji nenáviděl. Dotklo-li se ho, že na něho zapomněli v zahradě, byl nyní až do duše podrážděn tím, že zapomněli na obsah jeho srdce. Citu jeho nedotklo se dosud nic v té míře jako toto zřejmé opovržení, a cit ten pobouřen ve svém dosavadním klidu počal se zmítati vlnami vysoko i hluboko. Pobouřené vody arciť se netkne nový dech malého větříku, a tak se také Dlugoše zdánlivě netýkalo, co nyní kolem něho se dálo; ale vnitro jeho počalo kvasiti čímsi, co nedovedl pojmenovati ani pojmouti. Nikdo nemohl určiti, byl-li více uražen anebo ne-

šťasten. Ale tolik jest jisto, že se cítil nešťastným aspoň v té míře, v jaké před tím jeho štěstí vykynulo. Řekněte snad: to nebylo přílišné. Arciť že nebylo, ale do každé nádoby vejde se jenom jistá míra, a jisto jest, že dobrá polovice lidí obsahem svým není hlubší než Dlugoš.

Vůbec byl domnělý šťastný výsledek Dlugošových námluv nejsvětlejším okamžikem jeho života, jediným svátkem v dlouhé řadě všedních dnů. Co potom následovalo, bylo opět sejití do šera, bylo cestou s kopce. A přece tím stál nad mnohými. Jsou lidé, kteří neměli ani toho problesknutí světla, ani jediného svátku. Láska není z dvojčat; koho ta nepovznesla, u toho nevykoná žádná sestra, co nedovedla láska.

Jak vysoko tedy zahoroval si ve své lásce Dlugoš, tak hluboce nyní tkvěl ve chmurách zármutku; rozdíl byl jen ten, že to vzletnutí bylo krátké, perspektiva noci ale táhla se do nekonečna, a že ji provázelo bolestně vědomí okamžiku jasného.

U Jarošů se dály rychlé přípravy k sňatku. Dlugoš na vlastní oči viděl, jak rozsáhlé práce se objednávají, jak řemeslníci se střídají, jak zásoby nevěstiny rostou vůčihledě, a při tom měl pocit, že vše to mohlo býti pro něho, nyní ale že to není pro něho. Pozvali Dlugoše i na svatbu. Ne dosti na tom, že ho vypustili z paměti co ženicha, zapomněli k němu býti i šetrnými. Tolik jemnocitu neměla Lenka, aby ho nevybízela k tomu, co ku svému žalu sám nepozorovati, necítiti nemohl. Lenka měla míti tolik jemno-

citu; Dlugoš pak ve svém rozechvění neměl výrazu, aby pozvání zamítnul.

Ale poprvé to ucítil, že ho zvou snad jen proto, aby jim při svatbě zahrál a myšlénka ta po něm sáhla jako mráz. Počalo mu to v hlavě hučeti hlasitěji, až to přibíralo forem stále určitějších, slov jasnějších, že snad jediným poutem vůbec mezi nimi a jím jest piano, jímž by krátil jim chvíle. Tou myšlenkou cítil se tak sníženým, tak osamotnělým, že ho počalo piano i život mrzet a raději by se byl ocítil v poustevnické sluji. A přece neměl tolik odvahy, aby pozvání zamítnul, přece chtěl vidět, kterak na zříceninách jeho nadějí vine se břečťan, kvetou divoké růže, zapouštějí se keře, z nichž bude se těšiti jiný. A přece zas při tom všem vycházel ještě na omluvy jako lovec na hon.

Deň sňatku se přiblížil. Nevěsta zářila hedbávím i úsměvem, ženich blažeností a přívětivostí. Seděli dlouho pohromadě a byla již noc, když si zpomněli na tanec. Nevěsta sama poprosila pana Dlugoše, aby zahrál — jisto tedy, že jediné piano poutalo je k němu. Bledý sedl si a hrál. Myslil jí tím prokázati poslední službu, neboť k jiné sotva už se naskytne příležitost. Ale již při prvním tanci vzdálili se noví manželé do vedlejšího pokoje a odhradili se od všeobecného veselí. Dlugoš nedohrál první kousek. Hlava mu šla kolem, ruce mu se spletly, jako opilé bloudily prsty po klávesích, takt byl tentam a tanečníci pohybovali se nepravidelně, těžce. Ani piano nepoutalo ji k němu.

Po prvním kousku Dlugoš vstal a omlouvaje se okamžitým ochuravěním, vzdálil se. Na jeho místě zasedl jiný k pianu; Dlugoše nepohřešil nikdo.

Ta špatně sehraná polka, aneb co to bylo, nešla Dlugošovi z hlavy. Bloudil ulicemi, nemyslil nic, neměl žádný cíl a v hlavě mu vířily nedohrané akkordy. Když se přiblížil svému domovu, padlo to na něho jako z nenadání, žeť celý jeho život jest taková rozervaná hra; jemu při ní není volno, jiným jest špatně do skoku. Co z ní zbude, jest několik nepravých taktů.

Doma se vrhl Dlugoš na lůžko tak jak přišel. Kdyby se ho byl někdo zeptal, chce-li spát, byl by na něho podivně vytřeštil oči a byl by jistě při tom řekl: „Což nespím?“ A kdyby se ho někdo byl ráno zeptal, co se mu zdálo, byl by jistě odpověděl: „Což pak jsem spal?“

Na posteli opět začala ta nezdařená hra. Však sám u sebe se z ní omlouval. Vždyť hrál s počátku dobře, až když se nevěsta vzdálila s ženichem, počal se plésti. Při tom vzdálení párku Dlugoš již setrval po celou noc. Provázel je v mysli do vedlejší komnaty, slyšel mnohé políbení, cítil horoucí dech, vnímal šepot, jenž byl někdy i hlasitým bez ostýchání, svírala se mu prsa při každém přivinutí a zdálo se mu, že na vše to má právo sám. A čím při tom všem jest? Sedí za pianem, hraje, druzí tančí a to, co náleží jemu, líbá jiný. Zdálo se mu opět, že vstal od piana, plížil se ke dveřím, zvolna je otevřel a náhle se objevil na prahu, aby Lenku zaleknul. Lenka se neza-

citu; Dlugoš pak ve svém rozechvění neměl výrazu, aby pozvání zamítnul.

Ale poprvé to ucítil, že ho zvou snad jen proto, aby jim při svatbě zahrál a myšlénka ta po něm sáhla jako mráz. Počalo mu to v hlavě hučeti hlasitěji, až to přibíralo forem stále určitějších, slov jasnějších, že snad jediným poutem vůbec mezi nimi a jím jest piano, jímž by krátil jim chvíle. Tou myšlenkou cítil se tak sníženým, tak osamotnělým, že ho počalo piano i život mrzet a raději by se byl ocítil v poustevnické sluji. A přece neměl tolik odvahy, aby pozvání zamítnul, přece chtěl vidět, kterak na zříceninách jeho nadějí vine se břečťan, kvetou divoké růže, zapouštějí se keře, z nichž bude se těšiti jiný. A přece zas při tom všem vycházel ještě na omluvy jako lovec na hon.

Deň sňatku se přiblížil. Nevěsta zářila hedbávím i úsměvem, ženich blažeností a přívětivostí. Seděli dlouho pohromadě a byla již noc, když si zpomněli na tanec. Nevěsta sama poprosila pana Dlugoše, aby zahrál — jisto tedy, že jediné piano poutalo je k němu. Bledý sedl si a hrál. Myslil jí tím prokázati poslední službu, neboť k jiné sotva už se naskytne příležitost. Ale již při prvním tanci vzdálili se noví manželé do vedlejšího pokoje a odhradili se od všeobecného veselí. Dlugoš nedohrál první kousek. Hlava mu šla kolem, ruce mu se spletly, jako opilé bloudily prsty po klávesích, takt byl tentam a tanečníci pohybovali se nepravidelně, těžce. Ani piano nepoutalo ji k němu.

Po prvním kousku Dlugoš vstal a omlouvaje se okamžitým ochuravěním, vzdálil se. Na jeho místě zasedl jiný k pianu; Dlugoše nepohřešil nikdo.

Ta špatně sehraná polka, aneb co to bylo, nešla Dlugošovi z hlavy. Bloudil ulicemi, nemyslil nic, neměl žádný cíl a v hlavě mu vířily nedohrané akkordy. Když se přiblížil svému domovu, padlo to na něho jako z nenadání, žeť celý jeho život jest taková rozervaná hra; jemu při ní není volno, jiným jest špatně do skoku. Co z ní zbude, jest několik nepravých taktů.

Doma se vrhl Dlugoš na lůžko tak jak přišel. Kdyby se ho byl někdo zeptal, chce-li spát, byl by na něho podivně vytřeštil oči a byl by jistě při tom řekl: „Což nespím?“ A kdyby se ho někdo byl ráno zeptal, co se mu zdálo, byl by jistě odpověděl: „Což pak jsem spal?“

Na posteli opět začala ta nezdařená hra. Však sám u sebe se z ní omlouval. Vždyť hrál s počátku dobře, až když se nevěsta vzdálila s ženichem, počal se plésti. Při tom vzdálení párku Dlugoš již setrval po celou noc. Provázel je v mysli do vedlejši komnaty, slyšel mnohé políbení, cítil horoucí dech, vnímal šepot, jenž byl někdy i hlasitým bez ostýchání, svírala se mu prsa při každém přivinutí a zdálo se mu, že na vše to má právo sám. A čím při tom všem jest? Sedí za pianem, hraje, druzí tančí a to, co náleží jemu, líbá jiný. Zdálo se mu opět, že vstal od piana, plížil se ke dveřím, zvolna je otevřel a náhle se objevil na prahu, aby Lenku zaleknul. Lenka se neza-

lekla i zaleknul se sám. Zastřel si oči; nemohl snésti tolik světla, tolik jasnosti; šel do stínu, do tmy, šel až sem na lůžko a zde leží, aby zamhouřil oči. Zamhouřil oči, ale viděl při tom více, než když zíral očima otevřenýma. Viděl tváře plát a plamen se živit obapolným dotknutím; viděl znícený zrak, zrak ten jest od něho odvrácen, a jeho oheň přece ho bolí. Bolí ho, a nemá nikoho, kdo by cítil s ním.

Pak se mu zdálo, že se všichni vzdálili jako on; ale nikdo z té příčiny jako on. Před tím všichni přáli zasnoubeným štěstí, i byli šťastni. A zase mu bylo, jakoby přání ta náležela jemu; děkoval všechněm, šel za svou chotí a když ji vzal za ruku, neznala ho. Něco se mu při tom nesrovnávalo. Když za její ruku žádal, ona mu ji podávala; když ale po ní sáhnul, chvěla se již blažeností v ruce jiné. To mu pletlo mozek. Potřeboval odpočinku, aby to překročil, potřeboval oddechu, aby se zpamatoval.

Po této noci chodil Dlugoš několik dní na hlučná místa pražských ulic. Úmyslu neměl při tom žádného, v ty dni snad ani nebyl schopen úmyslu, leda že mu někdy napadlo, že by tu nedohranou polku přece měl nějak obstojně uvésti ke konci. Úmyslu tedy neměl. Když ale tak mezi lidmi chodil, bylo mu přece, jakoby někoho hledal; nevěděl ho pojmenovati, ale když ulici přešel po celé délce, bylo mu, že ji musí přejíti znovu a zdálo se mu, že bude spokojen, až jiné lidi uvidí. Nebyla to Lenka, kterou hledal, neboť té by se byl vyhnul. Jiný to ale také nebyl, a hledal tedy přece Lenku.

Jednou šli za ním dva páni a mluvili spolu:

„Co říkaš Lence? Při té jich pohořelo.“

„Nezávidim mu ten kříž.“

„Kříž?“

„Kříž. Na tu ještě nikdo nevyzrál. Zeptej se Šebka za rok.“

Dlugoš to slyšel, ale neohlednul se. Byli to as jeho známí, kteří takto mluvili a přirozeně očekával, že promluví také něco o něm, ač věděl, že ničeho nevědí o něm v té příčině. Žeť pak tito nemluvili dále, domluvil si Dlugoš sám, co chtěl slyšeti od nich. A řekl: „Dlugoš jest jeden z pohořelých.“

Po celý den mu zaznívalo v uších: „Bude s ní míti kříž.“ Byl tomu rád, že mu právě to zní v uších. Smál se tomu.

Nedlouho na to setkal se s jinými známými.

„Jakž bylo na svatbě?“ tázal se ho jeden.

„Na jaké svatbě?“ tázal se Dlugoš.

„Nestav se, jakobys nevěděl. Ten tlučhuba Šebek vám vytřel zrak.“

Dlugoš si mimovolně sáhnul k oku a mnul si je. „Tlučhuba Šebek,“ znělo mu opět v uších. „Bude s ní míti kříž,“ znělo hned na to, jakoby někdo odpovídal. A v hlavě mu to skákalo, jakoby tam řádila nová polka; ale tenkrát si ji dohrál.

Tomu, co slyšel o Lence, byl rád: co ale nyní slyšel o Šebkovi, z toho se netěšil. Že by měl Šebek s Lenkou kříž, to mu lahodilo! že ale Šebek, v jehož hodnotu tak málo váhy se kladlo, s Lenkou mohl míti kříž, to ho mrzelo. Cítil s bolestí, že Lenku přece

tolik miloval sám, že by rád s ní měl kříž; a že ji miloval, bylo mu, jakoby s ní nikdy ani nemohl míti kříž.

V hluku ulic nenašel Lenku, nechť již ji hledal aneb nehledal. Na cesty nejeli, to věděl; tedy se drží doma. Ale právě ta myšlenka, že se Lenka drží doma, vyháněla Dlugoše z domu, i nepřicházel domů, leč aby se vyspal; avšak i to někdy zapomněl.

V hluku ulic se byl již Dlugoš unavil. Celé tělo ho bolelo; ač viděl lidí na sta, bylo mu přec, jakoby každá ta ulice byla pusta. Za jednoho pěkného odpoledne umínil si, že půjde do Kinské zahrady a připravoval se k tomu jako k vážnému úmyslu. Šel.

Ze všech částí rozkošného parku na úbočí Petřína zamiloval si tu, která se rozkládá nejvýš, tvořena jsouc pískovými skalinami. Mohl si tam sednout, mohl se uložit, anižby byl pozorován; husté křoví a stromoví krylo z části tyto skaliny, i možná snadno pozorovati skrze větve ty, kdož jdou cestou kolem, anižby tito spozorovali skrytého hlídače. Místo toto jmenoval si Dlugoš ode dávna „Divoká Šárka."

Usadil se tam do jedné skalní rozsedliny, kryté stínem rozložitého dubu a díval se po těch, kdo chodili kolem. Bylo jich dosti. Od několika dní navyknul si zvláštní pojmenování lidí. Viděl-li manžely, přišlo mu na mysl slovo „kříž" a „tlučhuba", viděl-li zamilované, nezbavil se slova „pohořelý." Pojmenování tato nebyla zúmyslná, byla jaksi mechanická a přišla mu do úst, jako přichází slina na jazyk. Těchto kategorií viděl tu obcházet mnoho a když se to pořád

točilo kolem, odvrátil se konečně a nemyslil na nic, co viděl. A tu pojednou mu bylo, jakoby ještě jednoho člověka viděl jíti okolo, na něhož zvolal hlasitě: „Pohořelý!“

Ten člověk byl on sám.

Když se Dlugoš při tom zastihnul, bylo mu, jakoby dostal návštěvu; zvedl hlavu a díval se kolem sebe, kdo tu. Nevida ale nikoho, sklesl opět v sebe sám.

Dlugoš byl dle všeho povaha trpná. Jsouť povahy činné a jsou povahy trpné. Někdy se tyto dvoje vlastnosti v jediném člověku pohybují jako vlna; na čas jest činným, na čas trpným. Která z obou vlastností má převahu, dodá povaze konečný ráz. Naprosto činným, aneb naprosto trpným není ale nikdo. Jsouť lidé velmi podnikaví; energičti u jistých věcech, naproti jiným věcem a příhodám jsou naskrze trpni.

Dlugoš tedy byl povaha trpná. Dvakrát se v něm ozvala činnost, energie. Předně před dvacátým rokem, když přemýšlel o slávě velkého hudebníka; za druhé v životě domácím, když požádal Lenku za ruku. V obojím nepochodil, v obojím byl sklamán a z toho povstal u něho názor, že všecka jeho činnost byla by marna — stala by se nehodou; tak sklesl v trpnost.

Nemysleme si ale, že povaha trpná nepřemítá a že jest vůbec mrtva. Přemítá mnoho a celý ten život, jímž by měla vystoupiti na jevo, prodělá v sobě citem, jen že na jevo nevystoupí. Podniká mnohé, ale vždy jen sama v sobě. Dále nenapřáhne ani ruku, a napřáhne-li ji, spustí ji zase. Ale uvnitř jest ustavičné stoupání a klesání, jen že bez činu vše se vy-

rovná. Uvnitř nevznikne nikdy myšlénka tak veliká, aby ostatní si podrobila a sebe hleděla přivésti k platnosti. Ale menších myšlének jest tam mnoho, které se myslí ženou jako voda přes jez: zašumí, udělá několik skočných vln a vyrovná se opět vše.

Tak musíme pohlížeti na Dlugoše.

V něm to právě tak stoupalo a klesalo. Myšlénka na příklad, co z něho bude, napadla mu časem, ale neopanovala ho. Cítil, že ničím není a z toho šlo přirozeně, že ničím býti nemůže. Ale bylo mu, že by přece něčím býti mohl a tím došel již i útěchy za to, že ničím není.

Chýlilo se již k večeru. Navštěvovatelé řídli, cesta kolem Dlugoše se práznila. Hovor tu tichnul a večer sem donášel šumot pražských jezů. Slavíci přelétali se stromů na strom a kde sedli, tloukli a klokotali. Nad skalinami honily se lašťovky za muškami. Jako v ptácích zpěv, probouzela se vůně v květinách, páchly až sem. Lesní stromoví této části jahoby se druh druha ptal po zdraví aneb si přáli dobrou noc; a když si tu odpověď dýchly, utichlo na chvíli zase vše. Jednotlivé kroky zněly tak jasně, že je mohl počítat.

Připozdívalo se, a Dlugoš pomýšlel na to, že čas, vrátit se domů a chtěl se zvednout. Ještě se ale nezvednul, když slyšel nové kroky; kroky se zastavily, muž a paní si sedli podél cesty nedaleko něho. Dlugoš poznal Šebka a jeho choť.

Nyní se nemohl zvednout, nyní nemohl odejít. Předně nesměl se státi pozorovaným, aby nerušil ty, kteří zde patrně hledají odpočinku; mimo to ale byl

tak zaražen, že by se byl sotva zvednul, i kdyby byl se chtěl zvednout. Dech se mu tajil, nejen proto, aby se neprozradil, ale i proto, že byl vůbec zaražen. Tu slyšel následující rozmluvu.

„Chtěla bych tu zůstat," pravila Lenka. „Líbí se mi zde."

„Mohlas na to zpomenout doma; byl bych řekl služce, aby sem k večeru přišla a mohlas tu zůstat do libosti," řekl na to Šebek.

„Se služkou vůbec mohu zůstávat do libosti," pravila Lenka úsečně a ve výroku tom bylo patrno, že jest povzdechem i výtkou.

Šebek se usmál. „Tvoje napomínání stává se chronickou nemocí. Musím si dát je líbit."

„Zdá se mi, že dlouho napomínat nebudu," řekla na to Lenka rovněž s povzdechem a výtkou. „Marně mluvit nebývá mým obyčejem a dle toho, co znám, náleží to spíše mužům. Není tomu dávno, byla tvoje slova samý med; nyní musím ten med hledati mimo domov jako včelka, když v oule bývá jí teskno. Zdá se, že snadno domovu odvykáš, nebots mu ještě nepřivyknul. Já alespoň těch večerů málo znám, kde bys byl zpomněl sobě, že máš také ženu, které se zasteskne, je-li sama. Nebyla jsem tomu zvyklá; nyní zdá se, že uvykati musím."

„Řekl jsem ti to hned před sňatkem; mělas času na rozváženou."

„Bylo by lépe, kdybych si to byla rozvážila lépe," odpověděla Lenka a podepřela loket o koleno a bradu o dlaň.

„Nesužujeme jeden druhého zbytečně," pravil pan manžel; „jest pozdě, pojď domů."

„Arciť; zbytečno se sužovati slovy, když se netěšíme skutky," pravila Lenka a zavěsila se za rámě povstavšímu mezitím panu manželu a k odchodu se hotujícímu.

Odcházejíce mlčeli. Kroky chřestěly v písku, nasypaném po cestě, pak je bylo slyšet pořád méně, až zanikly. Hovor se do zvuku jich nemíchal.

A když ty kroky zanikly, tloukli slavíci hlasitěji, stromovím táhl hluboký oddech a na nebi vyskočily hvězdy. Dlugoš zůstal na svém místě.

Tak tedy Lenka není šťastna — to byla první myšlénka, jež Dlugošovi napadla.

„Není šťastna," opakoval znova a opět a měl-li bych pojmenovati pocit, jenž myšlénku tu provázel, musil bych říci zkrátka, že to byl pocit radostný a bolestný. Dlugoš byl rád, že Lenka není šťastna. „Má s ní kříž," dodal brzy na to a to bylo vlastně, čemu byl Dlugoš rád. Nebylo tedy neštěstí Lenčino vůbec příčinou jeho radosti, ale to, že s panem Šebkem není šťastna.

Když pak pomýšlel déle na osud Lenčin, jí bylo mu líto. V okamžiku tom přestal radovati se z neštěstí, ač měl příčinu, býti škodolibým. Jen jedna myšlénka ještě vyskočila výše, než obě předešlé a ta byla: „Se mnou by Lence samotné se nezastesklo."

Dlugoš zůstal na to k svému místu jako přikován, jakoby schvácen. Napadlo mu sice, že by měl již čas, aby se vzchopil a vrátil se domů; ale brzy

mněl a zůstal na místě. I to mělo svou příčinu, že na chvíli tu zapomněl, ač o příčině Dlugoš jasně nevěděl. Lenka si přála, aby tu mohla zůstat, pan manžel ale neměl chuti setrvati s ní. Dlugoš tu zůstal za ni; jisto, že by i co manžel byl setrval.

Nad tím vším jako světýlko vyskakovalo časem pomyšlení: „Mají spolu kříž," čemuž vždy se Dlugoš nejprvé zaradoval, až pak přešla radost v litování, jež platilo Lence. Dlouhatá perspektiva do života obou manželů otvírala se před Dlugošem; Dlugoš se po ní rozhlížel jako po daleké stepi, jež neměla východu. Chtěl-li se ptáti po cestě, nebylo tu nikoho, kdo by odpověděl. Bloudil sám po té stepi.

Zatím se úplně setmělo. Slavíci se ozývali, jakoby jich byl celý zástup; tu jeden volal, tam druhý odpovídal, tam se jich hlásilo několik a sluch se v těch zvucích houpal jako lodička na vlnách. Kukačka zpívala jako vesnický zvonek, žluvy utkávaly své krátké věty brzo hlasem stoupajíce, brzo padajíce. Umělý vodopád na blízku objímal svým šumotem jako rámec ty hlasy a z rámce toho časem dýchlo stromoví dechem táhlým a hlubokým.

Neskonalá zábava nastala tu pro toho, kdo umí těmto věcem rozumět. I sluch má svoje mikroskopy. Bez citu ovšem jest sluch tupý a slyšíme-li z celé přírody jen vítr a bouřku, neslyšíme mnoho. Myslím ale cit opravdivý, skutečný. I nepravá sentimentálnost, i affektace dovedou poslouchat, ale cit jim slouží za dodal: „Ještě za chvíli." Později na tu chvíli zapo-

líčidlo; cit má k nim jen přístupu, má-li rukavičky a paruku, jejich srdce tluče podnes z doby rokoko.

Dlugošovi bylo dnes, jakoby slyšel; tyto předměty večera dnes se pro něho narodily. Událostmi dosavadními byl cit Dlugošův jako zorán; přišlo na jevo, o čem neměl tušení, a dnešní večer půdu tuto osil. Lenka tu chtěla zůstat a nemohla. Dlugoš jí litoval a pojednou chápal, proč ji lituje; chtěla slyšet, co slyší on — Dlugoš poslouchal za ni a zamiloval si to místo; ráno šel odtud jako opilý. —

Zatím čas ubíhal; minul rok, minuly dvě léta a s Dlugošem to šlo pořádně s kopce. Pravil jsem, že měl Dlugoš ještě něco jmění; při zaměstnání bylo by mu bývalo dobrou výpomocí, bez zaměstnání z něho trávil, až je strávil. Dosavad nebyl na nic pomyslil; nyní mu zdál se život jako byt, z něhož dostal výpověď a nemá, kam by se stěhoval.

Dlugoše už před tím se zmocnila nejistota ve všem počínání. Že se mu dosavad nevedlo, co počínal, ztrácel podnikavost vůbec a sytil se nedůvěrou. Byl jako člověk, který láme franštinu a při první, druhé příležitosti dojde výsměchu; zarazí se, nechá cvičení a nemluví vůbec. Navykl již pohlížeti sám na sebe jako na jinou druhou osobu, která pohořela ve všem. Kdyby ho byla Lenka nezamítla, byl by se snad namáhal, byl by měl cíl, byl by věděl k čemu. Takto ale zdálo se mu, že sám si za to nestojí, aby se namáhal k vůli sobě. Ztrácel se do sebe.

Mezi známé již nechodil, ba neměl více známých. S počátku přestal jaksi o ně dbáti, nyní se jim vy-

hýbal. Nemohl se již ani tak šatit, jako jindy, scházelo mu to, scházelo mu ono; pokud nedostatek ten viděl sám, necítil jej tak; kdyby jej uviděli jiní, zastyděl by se.

Vyhýbaje se svým známým, vyhýbal se i jejich paměti. Stávalo se i někdy, že se s některým potkal a nepozdravili se. „Již mne nezná," pomyslil si Dlugoš, když byl známý zašel a podruhé se nehlásil k němu z úmyslu, jakoby byl v skutku přesvědčen, že ho nezná. „Nezná mne víc," pomyslil si známý a podruhé se choval s vědomím k Dlugošovi jako k cizému.

Dlugoš známým se vyhýbal, známí na něho zapomněli a v tuto dobu již se o Dlugošovi v Praze nemluvilo; ze seznamu byl vymazán.

Před tím ještě se někdy někdo ozval: „Co dělá Dlugoš? Není ho vidět."

„Není ho vidět," opakoval druhý. Za těchto řečí ale padal již Dlugoš do vody a tyto řeči byly ještě skromnými koly nad jeho zaniknutím. Když se kola ta nad ním vyrovnala, bylo po Dlugošovi.

Jednou četl v novinách, že jistá zámožná rodina hledá učitele na piano. Bylo mu to vhod, jakoby obdržel malé dědictví. Věděl to jasně, že mu jiná výživa nezbývá, leč uchopiti se vyučování na piano, a budiž to řečeno k jeho cti, nehrozil se toho.

Když se v řečeném domě ohlásil, uvítali ho vlídně a zavedli k pianu, aby zahral na zkoušku.

Co to hrál? Jakoby mu spadla s oblaků do prstů ta polka, kterou hrál při Lenčině sňatku. Výjev ten se mu představil na oči; Lenka odcházela do vedlejší

síně, Dlugošovi začala se točiti hlava, prsty se mu pletly, bylo po taktu, bylo po polce.

Dlugoš tu vstal, jako tenkrát, jen že se neomlouval chorobou. Pokrčili rameny a nepřijali ho.

Na to odstěhoval se Dlugoš někam na venek ku vzdáleným příbuzným.

Na venkově živořil Dlugoš z nedostatku půdy a z nedostatku ponebí. Bylo to malé město, v němž Dlugoš trávil, a tu se mu nedostávalo ni pobudky, ni společnosti, ni myšlení, ničeho. Nebylť tak prázen, aby s práznými obcovati mohl, mělť tolik citu, aby nadutostí opovrhoval, mělť tolik sebevědomí, aby lichosti se vyhnul. A tak osamotněl.

V městě venkovském tenkrát i podnes za něco platil, jehož název dal se vměstnati do jedné z těchto škatulek: úřadník, důstojník, naposledy měšťan. Měšťan sám dával úřadníku i důstojníku přednost, a úřadník i důstojník všimnul sí měšťana jen tenkrát, mohl-li jim tento dávat hostiny, aneb měl-li dcery. Z té příčiny vyhýbal se měšťanským domům i měšťanský synek. Do měšťanského domu měl přístup teprva, když z něho úřadník a důstojník vyšel, když o dům ten nikdo více nedbal; proto nešel vůbec do domu. Ve společnostech ženských byl osou domácí klep, ve společnostech mužských byl osou vyšší úřad. Ve společnostech mužských měl adjunkt a aktuár pravdu, dokud nepřišel pan okresní, a objevil-li se pan krajský, sklesl adjunkt, aktuár i okresní mezi ty, kdo kývali hlavou. To platilo i v hostinci, i v pivováře i v kruzích domácích.

Dlugoš nebyl prázen; jeho úsudek byl zdravý, jeho názory byly pravé, jen mu scházela síla, jež ho pobádala k činnosti. Co ale choval v sobě, to dostačilo, aby sebe cenil výše, než cenil ostatní; aby se štítil, by se z něho nesetřelo, co scházelo jiným.

Dlugoš nejen že samotařil z vlastní vůle; samotařil také z přinucení, neboť by ho ostatní ani nebyli mezi sebe přijali. Duch společenského kastovnictví v malém městě nestrpí mezi sebou žádného bezejmence a Dlugoš jmena neměl. Při jednom koncertě v městě hrál, a hrál dle úsudku města výborně. To k němu obrátilo poněkud zřetel a zváno ho do rozličných domů. To také mu přineslo něco zaměstnání, že vyučoval v některých rodinách pianu. Ale buď že pozvání do rozličných domů neuposlechl, aneb hlavně proto, že v rodinách vyučoval — v domech přestali ho brzy pohřešovati, a zmínil-li se někdo o něm přec, činil to zajisté s dodatkem, že mají o podivína v městě víc; jinak jim nestál za řeč. Slovo „podivín“ bylo tu poněkud na místě. Ve své vyloučenosti počal Dlugoš viděti, co jindy nevídal; počal cítiti, co jindy necítil. Vida na jak lichých základech spočívá cena člověka ve společnosti, počal společností opovrhovat a netajil svoje opovržení. Co Lence jednou říci neměl odvahu, říkal nyní bez ostýchání všem. Rozdrážděnost jeho jeho množila se každým dnem a tím také rostl jeho cit, an viděl, kterak jím opovrhují nezaslouženě. Rozdrážděnost přecházela v urážky a čím více lidi urážel, tím více se ho vzdalovali. Cenil sebe nyní více než tenkrát, když o Lenku se ucházel; tenkrát byl prázen

a měl všude přístupu, nyní jest pln citu, pln pevné vůle a jest odevšad vyloučen. Počal mluviti lidem o vychování, o zvrácené domácnosti, o hanbě nynější společnosti — a dodal dokonce jednou, on že jest novým Rousseau-em, jenž společnost obnoví na základech přirozených. Kdyby vše byl spravil jeho cit, možná že by k tomu byl dostačil. V městě ale „rozumní“ lidé počali se ho stranit, a to rozhodlo, že mu bylo těžko „býti „Rousseau-em.“

I zevnějšek Dlugošův během několika let utrpěl tu valné změny. Tváře jeho pozbyly plnosti, do tahů zasedla stísněnost, do výrazu nesmělost. Šat jeho byl právě šatem a držel se těla jeho tak dlouho, dokud mohl. Místy povolovaly stehy; za rukáv nesměl se příliš zhurta zachytit, aby nepovolil, ruce nesměl příliš znáhla k nebi pozvednout, aby to pod ramenem neluplo. Nejistota vestěhovala se i do celého držení těla.

Dlugoš svůj osud zkoušel i v jiných městech po venkově; ale jako města byla si na vlas podobna, tak zůstal i osud jeho nezměněn. Rozdíl byl vždy jen ten, že v každém novém městě vypadal Dlugoš sešlejším, a že čím dále chodil, tím chladněji ho přijímali všude, ano místy i nevlídně.

Na Dlugoše počala z tuha dotírati nová tvář, již dosud byl nepoznal. Čím více stranil se jejího pohledu, tím dotíravěji měla se k němu a čím řídčeji vrhal na ni pohled svůj, tím více se jí zděsil vždy, když na ni pohlednouti musil. Tvář ta byla — bída. Kostnatá, vychrtlá, nenasytná, s očima jak pochodně palčivýma. Nedostávalo se mu všeho. Za dne to jakž tak ušlo;

překoukal to, přeslyšel. Zjevy kolem něho také ho částečně sytily, aneb alespoň pozornost jeho poutaly a bolest rozptylovaly. Ale večer, v noci! Ulehnouti s vědomím, že jsme nejedli z nedostatku, jest hrozné, jest hroznější než trpěti hlad. Celý svět se mu při tom měnil. Viděl Dlugoš všech věcí jenom stín, barvy všeho vybledlé, vše ho táhlo k sobě, že by hltavě požíval všeho, ale vše ho ještě více odpuzovalo. Myšlenky jeho byly palčivé a přece matné. Svět se mu zdál jen tak veliký, co přehlednouti mohl s místa, kde se postavil. Větší ten svět nebyl — vždyť by ani neměl síly, aby snesl větší svět maje tohoto dosti. Kruhy světa ustavičně se oužily kolem něho, až se smrskly tak úzce, že celý svět — byl on sám a kromě něho nebylo pídě.

On sám si celým světem! A svět ten byl nehybný, mrtvý, neměl osy, kolem níž by se otáčel, neměl slunce, neměl tepla, neměl střídání dne s hvězdami noci — vše bylo jednotvárné, nestálo za špetku. Malý byl ten svět, že v něm sotva místa nacházel, a veliký byl, že ho s těží nesl.

On sám si celým světem! Při myšlénce té bylo mu blaze, okřál při ní, jakoby došel občerstvení. Býti tak docela sám, nesouviseti s nikým, nebýti znám nikým, býti vymknutým ze všeho úsudku — to zdálo se mu pojednou tak krásným, tak vznešeným, že by to byl jinému záviděl, kdyby sám se v tom necítil. Ni jedna duše, ni jediná neznala ho, byl cizím všechněm a myšlénka ta ho povznášela nad všecky. Smál se těm, kteří se pachtí za tou špetkou uznání, kteří ob-

cházejí lidskou paměť jako špitálníci chudobinec, aby v něm dosáhli také místa u stolu a lůžka. On paměti té neseděl ani na prahu, ani z daleka se jí neblížil — nestál o ni. Ani kdyby něco vyvedl, co by stálo za řeč, nestál by o ni.

Nebyl to již okamžitý rozmar, nebyla to již palčivost mozku, jež ho k tomuto rozumování přiváděla. Života nehody a náhody sběhly se tu v jeden střed, jako nervy v mozku a střed ten rozumoval: Jsem zapomenutým a chci jím býti. Z nahodilých ale vždy v jedné věci stejných nehod stávala se zásada, a zásada ta nedbala o lidskou paměť.

Nezáleží na tom, kolik let bloudil Dlugoš takto po venkově, než se vrátil zase do Prahy. Nezávisíť stav duševní ani tak na mnohosti dnův, jako spíše na mnohosti převratův. Ale jisto jest, že když se do Prahy vrátil, nepoznal téměř ani člověka, jeho pak že nepoznal ni jediný. Mladí dospěli a byli k nepoznání, dospělí byli světem se roztoulali a nebyli k nalezení.

A Dlugoše? Kdož by byl poznal Dlugoše, jenž byl sotva stínem toho, čím býval druhdy? Sešlý v tváři, ošumělý v oděvu, sešlý v celém zevnějšku. Kdyby někdo nahledl do jeho ducha, teprva by byl nepoznal bývalého Dlugoše. Cit probuzený až k jemnosti, vůle plno — to nebývalo, co nazývali Dlugošem. Kdyby s tím byl začal, s čím nyní přestával — nyní to cítil, že se mohl státi velikým. A když to cítil, nedbal již ani o své jméno více. Kdyby ho byl někdo zavolal

tím jménem: Dlugoš by se byl nejprvé ulekl a za druhé by se byl k jménu svému neznal.

Živil se nuzně. Hrával na piano v tanečních hodinách, hrával k tanci a hrával jako nějaký stroj. Někdy celé půl hodiny jeden kousek a když učňové chybili v kroku, začal znovu. Byl tu pouhým nevolníkem; když taneční mistr dal znamení, počal, když opět dal znamení, přestal a počal opět na znamení. Kousky, které hrával, byly se mu staly tak běžnými, že je mohl hráti a při tom dřímat. Býval tu v skutkn v jakémsi polosnění, a při tom se mu zdálo, jakoby duch velkých mistrů byl kolem něho zavanul; slyšel dojemné zvuky jich skladeb, bylo mu, jakoby ho vyzývali do výše k sobě. Ale bylo mu také, že se až choulil sám do sebe vida svou opuštěnost, svou nuzotu, svůj zmařený život při té zářivé pochodni jich zjevů. Nejednou kápla mu slza na prsty, které vyluzovaly polku tančící mládeži.

Trávil tak celé večery, aniž se mohl vzdálit. I když všichni odbíhali, aby z horkého dusna se ochladili nápojem, byl on k pianu jako přikován; nápoj míval pod pianem a chladil se na místě. Tančících si takto nevšímal mnoho, leda že porovnával někdy svoji mladost s mladostí těch, kterým právě sloužil a jako v trpkém žertu hledal z nich toho, „který by mohl být jeho nástupcem".

Jednou večer se zarazil. Společnosti tančících střídaly se každou hodinu, málokteří zůstávali po dvě hodiny na místě. V střídání tom byl takový mechanismus, jako v Dlugošově hře; na konci hodiny vždy

totéž loučení, totéž přání, nabízení průvodů; na počátku hodiny tytéž úklony, tytéž otázky — vše stejné.

Jednoho večera nastoupila společnost, na kterou se Dlugoš nepamatoval a žeť mládež mezi sebou ještě jaksi se ostýchala, soudil, že to společnost nová. Všímal si těch, kteří vstupovali do sálu, ale všímal si jich také jen mechanicky. Tu se zarazil.

Do sálu vešla paní, jížto se nejméně nadál a na nižto již dávno netroufal si myslet. Byla v letech dospěla, ale podoba zůstala si věrna. Paní si usedla. Co Dlugoš na ni upíral zraky, jako by mu vystouply z hlavy, přiblížila se k ní ze šatnice asi patnáctiletá dívka se slovy: „Maminko, tatínek pro nás nepřijde.“

„Dobře,“ řekla paní, a děvčátko zase odešlo do šatnice.

Paní se zamyslila, něco trpkého zahrálo jí rtem; náhodou se podívala na Dlugoše.

Dlugoš při tom sklopil oči, a by nebylo to nápadným, sehnul se pod piano pro džbánek a přihnul si.

Byla to Lenka, Dlugoš ji poznal. Musil ji poznati i dle dcery, která byla matčinou věrnou podobou a nyní již skoro vypadala tak jako Lenka, když ji Dlugoš miloval. Paní ta se zamyslila trpce a Dlugoš její myšlení poznal.

Co dosud hrál Dlugoš v tanečních hodinách, nikdy nehrál tak zvláště jako dnes. Piano nabývalo řeči, Dlugoš počal opět mluvit. Společnost, jíž hrál, byla sice nová, ale v tanci již vycvičena; Dlugoš nemusil

přestávat a začínat a tím také přestal býti strojem. I zcela nové kusy hrál. Taneční mistr přiblížil se k němu a poklepal mu na rameno, že prý „dnes omladnul.“

Dlugoš vskutku omladnul; na židli si několikráte poskočil, jakoby mysl jeho tančila s ostatními, rty sebou trhaly, jakoby pomáhaly pianu mluvit a spotil se, jakoby byl z nejostřejších tanečníků. Když se hodina skončila, bylo Dlugošovi ku podivu, jak brzy byla u konce.

Když se společnost rozcházela, probíral se Dlugoš v notách obraceje listy, aby nemusil viděti ty, kdož odcházeli. Jakmile ale se rozešli, ptal se hned tanečního mistra, co to za novou společnost. Taneční mistr znal vše, co tančí i co se tančit učí. Taneční mistr znal i Lenku, znal celé poměry její. O domácím Lenčině štěstí pravil krátce, že manžel její jest tulák a že žijí v stálé nesvornosti. Taneční mistr to řekl beze všeho přízvuku, jakoby to bylo věcí tak známou, že se ani nemluví o ní. Dodal ale hned, jakoby mu něco na mysl vpadlo: že Lenka hledá učitele svým dětem na piano; chce-li si Dlugoš něco přivydělat, aby se tam ohlásil.

Dlugoš byl by hned běžel k Šebkovům, aby se nabídnul za učitele; ne ze starosti o výživu, neboť svízele toho druhu byly u něho na denním pořádku, že jim uvyknul — ale vidět domácnost jejich, vidět ženu tulákovu, vidět sváry, vůbec vidět, jak se vše má, vidět Lenku doma. Šebek tulák! Tulák, jenž má domov a nemusil by jím býti; Dlugoš tulák, jenž nemá

domova a musí jím býti. Oba tuláci, a tuláky učinila z nich jediná žena: jednoho, že mu ruku podala, druhého, že ji odmítla. Chtěl ho vidět, tohoto tuláka, jenž byl v jiném spůsobě tím, čím Dlugoš sám.

Bylo by směšné tvrditi, že Dlugoše táhla k Lence láska. Dlugoše stísněného, nevšímaného, polo odumřelého, sešlého. Zvědavost ho tam táhla a je-li láska také do jisté míry zvědavostí, tož arci možná, že do té míry láska. Chtělť viděti zblízka, co dosud z daleka tušil, o čem přemýšlel, čeho jen se dohádal, čeho ale jistotu neměl. Chtěl viděti, kterak v poměrech domácnosti Lenka se usmívá i kterak se rmoutí, chtěl viděti její štěstí, chtěl slyšeti její vzdechy, chtěl vůbec viděti ženu přes tu délku času, v kterém dospěl až tam právě, kde stál.

V několika dnech byl Dlugoš v Lenčině domě učitelem. Mimo děvče, které byl uviděl v taneční hodině, vyučoval ještě dvě mladší dítky. Jméno své Dlugoš nepověděl a když se ho Lenka po jméně ptala, aby dítky věděly, kterak mu říkat, pověděl jméno jiné.

Celkem možná říci, že byla zvědavost Dlugošova divně ukojena. Lenku neslyšel za celý čas promluvit; byla zamyšlena, kryla čelo v dlaně a někdy se mohlo zdát, že slzela. Pak šla ke skříním, jakoby něco hledala; když nenašla, zamyslila se opět a to s povzdechem. Nejednou pak se zvedla, aby se podívala do skříně jiné — vždy se ale vrátila zasmušilá.

Když se posléze zvedla, byly oči její jako roztoulány, že se jim Dlugoš až podivil. Při tom jakoby

vedla samomluvu, řekla: „V Kinské zahradě.“ Slova ta pověděla tiše, skoro šeptem, ale Dlugoš je zaslechl.

Při tomto rozpoložení mysli nemusím asi Lenku dlouho omlouvati z toho, že nepoznala Dlugoše; rovněž nemusím asi bráti Dlugoše do ochrany proto, že ani nevěda proč, jako stroj hned po hodině šel do Kinské zahrady. Nebyl tam již tolik let. Když chodil zahradou, padly na něho staré upomínky, jak hejno kavek na oseté pole. I zdálo se mu, že se jich nezbaví, leč usedne-li si opět tam do těch skalnatých míst, v nichž strávil před lety krásnou noc. Hnalo ho to téměř do těch strání a byl na hoře než se nadál.

Našel svoje oblíbené místo; tráva se na něm zelenala leskem, dub u skály sesílil, i ostatní stromy zmužněly a šepot jich zněl jistěji, určitěji, vše sesílilo — jen Dlugoš zatím sešel. Podíval se na místo, kde tenkrát seděla Lenka s Šebkem — cosi tam zahlednul. Mihalo se mu to září před očima a díval se dlouho, aby se přesvědčil, zda-li v skutku vidí. Vstal a sehnul se; byl to náramek, jejž uviděl. Zvedl jej a sednul opět na svoje místo, a jal se prohlížeti svůj nález. Náramek ten zdál se mu býti velmi skvostným; neuměl sice udati si cenu jeho do podrobna, ale tolik bylo jisto, že těžce jej pohřešuje, kdo jej ztratil. Drahé kameny se třpytily v něm jako rosa, byl touto rosou jako obalen.

Dlugoš zastrčil náramek ten do zaňadří, anižby více o tom přemýšlel.

Když druhý den přišel k Šebkovům, uslyšel Šebka, o němž taneční mistr pověděl, že jest tulák. Slyšel

ho z vedlejšího pokoje, an choť svou tejral příkrými slovy; slyšel zároveň, že Lenka pláče. Tato příkrost v chování rodičů zarážela děti, zarážela i jejich učitele. Při každém příkrém slově děti se lekly jako vyplašeny a když slov neslyšely, lekaly se opět, aby je nezaslechly. Dlugoš pak nevěděl, má-li setrvati aneb odejíti.

V této neodhodlané nejistotě seznal také Dlugoš, oč se jedná. Lenka neměla svůj svatební náramek a Šebek jej na ní žádal. Lenka na svou obranu nic nevěděla, než že jej ztratila a když na to prohodil Šebek jakési podezření, pověděla mu Lenka takovou řadu událostí nade vše podezření zjištěných, že Šebek v zuřivosti vzal klobouk, bouchnul dveřmi a odešel. Při odchodu prohodil ještě: „Však já se dozvím, kdo tvé srdce nosí!“

Dlugoš tušil s jistotou, že se tu jedná o náramek, jejž měl v kapce uschovaný a první věcí bylo, že jej — Lence vydal? Nikoliv. První věcí byla radost, že u sebe chová, co na tu dobu jest příčinou rozmíšek manželských, byla radost z toho, že podmínky manželského smíření má ve své moci. Cítil se skoro pánem osudu Lenčina, i počal váhati, má-li osudu tomu dáti obrat pro Lenku příznivý. Cítil i dobře, že neprávem by choval skvost cizí u sebe; ale věděti o tomto skvostu, že může jím Lenku trestat za hřích spáchaný na něm, bylo mu příjemné. Nejednalo se mu o skvost; ten byl by vrátil zcela lhostejně a dle povinnosti. Ale kdyby spokojenost Lenčina byla závisela na kousku papíru, jejž by také měl v kapse, byl by mu ten

kousek papíru vážil právě tolik, co tento skvost. Nejednalo se mu tedy o předmět, ale o následky, jež na skvostu tomto závisely.

Víděti Lenku šťastnou s Šebkem, to nechtěl za celý svět; lahodilo mu, že „měli spolu kříž". Ale pravda neméně, že slzy Lenčiny ho pálily jak oheň, i že u něho se přimlouvaly za ni. Slzy Lenčiny pohnuly i Dlugoše k slzám, a to mu lahodilo nejvíce. Ano plakat s Lenkou — to by chtěl až do konce svého života, když nemohl s ní již sdíleti radost. Tento stav obou tonoucích v slzách zdál se mu býti poutem mezi ním a Lenkou. Byli si na stejném stupni, byli si podobni, byli si blízci. Kdyby byl Dlugoš vrátil skvost, byla by Lenka šťastna, on ale by zůstal nešťastným. Bylať tu mezera přílišna, jež by se rozevřela opět mezi ní a mezi ním. Skvost je ale sbližoval a Dlugoš uzavřel, nenavrátit ho.

Záležitost ta sáhala v skutku hluboce do rodinného života u Šebků. Sváry se opakovaly, a Šebek vracel se domů vždy s novými výčitkami; do tanečních hodin Lenka více nechodila, omladlý Dlugoš tam stárnul opět a stával se strojem.

Ale ještě jiná věc přičinila se k tomu, že Dlugoš skvost Lence nevydal. Brzy po tom totiž, když skvost ten v Kinské zahradě našel, četl v novinách celou tu ztrátu udanou i s vyzváním, aby poctivý nálezce u Šebků to dodal za přiměřenou odměnu. Přiměřená odměna Dlugošovi? Kdyby Šebka takhle mohl zarmoutit na vždy — za to by dal deset skvostů. Ale vzíti odměnu za to, že by navrátil Šebkovi spokoje-

cházejí lidskou paměť jako špitálníci chudobinec, aby v něm dosáhli také místa u stolu a lůžka. On paměti té neseděl ani na prahu, ani z daleka se jí neblížil — nestál o ni. Ani kdyby něco vyvedl, co by stálo za řeč, nestál by o ni.

Nebyl to již okamžitý rozmar, nebyla to již palčivost mozku, jež ho k tomuto rozumování přiváděla. Života nehody a náhody sběhly se tu v jeden střed, jako nervy v mozku a střed ten rozumoval: Jsem zapomenutým a chci jím býti. Z nahodilých ale vždy v jedné věci stejných nehod stávala se zásada, a zásada ta nedbala o lidskou paměť.

Nezáleží na tom, kolik let bloudil Dlugoš takto po venkově, než se vrátil zase do Prahy. Nezávisíť stav duševní ani tak na mnohosti dnův, jako spíše na mnohosti převratův. Ale jisto jest, že když se do Prahy vrátil, nepoznal téměř ani člověka, jeho pak že nepoznal ni jediný. Mladí dospěli a byli k nepoznání, dospělí byli světem se roztoulali a nebyli k nalezení.

A Dlugoše? Kdož by byl poznal Dlugoše, jenž byl sotva stínem toho, čím býval druhdy? Sešlý v tváři, ošumělý v oděvu, sešlý v celém zevnějšku. Kdyby někdo nahledl do jeho ducha, teprva by byl nepoznal bývalého Dlugoše. Cit probuzený až k jemnosti, vůle plno — to nebývalo, co nazývali Dlugošem. Kdyby s tím byl začal, s čím nyní přestával — nyní to cítil, že se mohl státi velikým. A když to cítil, nedbal již ani o své jméno více. Kdyby ho byl někdo zavolal

tím jménem: Dlugoš by se byl nejprvé ulekl a za druhé by se byl k jménu svému neznal.

Živil se nuzně. Hrával na piano v tanečních hodinách, hrával k tanci a hrával jako nějaký stroj. Někdy celé půl hodiny jeden kousek a když učňové chybili v kroku, začal znovu. Byl tu pouhým nevolníkem; když taneční mistr dal znamení, počal, když opět dal znamení, přestal a počal opět na znamení. Kousky, které hrával, byly se mu staly tak běžnými, že je mohl hráti a při tom dřímat. Býval tu v skutku v jakémsi polosnění, a při tom se mu zdálo, jakoby duch velkých mistrů byl kolem něho zavanul; slyšel dojemné zvuky jich skladeb, bylo mu, jakoby ho vyzývali do výše k sobě. Ale bylo mu také, že se až choulil sám do sebe vida svou opuštěnost, svou nuzotu, svůj zmařený život při té zářivé pochodni jich zjevů. Nejednou kápla mu slza na prsty, které vyluzovaly polku tančící mládeži.

Trávil tak celé večery, aniž se mohl vzdálit. I když všichni odbíhali, aby z horkého dusna se ochladili nápojem, byl on k pianu jako přikován; nápoj míval pod pianem a chladil se na místě. Tančících si takto nevšímal mnoho, leda že porovnával někdy svoji mladost s mladostí těch, kterým právě sloužil a jako v trpkém žertu hledal z nich toho, „který by mohl být jeho nástupcem“.

Jednou večer se zarazil. Společnosti tančících střídaly se každou hodinu, málokteří zůstávali po dvě hodiny na místě. V střídání tom byl takový mechanismus, jako v Dlugošově hře; na konci hodiny vždy

totéž loučení, totéž přání, nabízení průvodů; na počátku hodiny tytéž úklony, tytéž otázky — vše stejné.

Jednoho večera nastoupila společnost, na kterou se Dlugoš nepamatoval a žeť mládež mezi sebou ještě jaksi se ostýchala, soudil, že to společnost nová. Všímal si těch, kteří vstupovali do sálu, ale všímal si jich také jen mechanicky. Tu se zarazil.

Do sálu vešla paní, jížto se nejméně nadál a na nižto již dávno netroufal si myslet. Byla v letech dospěla, ale podoba zůstala si věrna. Paní si usedla. Co Dlugoš na ni upíral zraky, jako by mu vystouply z hlavy, přiblížila se k ní ze šatnice asi patnáctiletá dívka se slovy: „Maminko, tatínek pro nás nepřijde.“

„Dobře,“ řekla paní, a děvčátko zase odešlo do šatnice.

Paní se zamyslila, něco trpkého zahrálo jí rtem; náhodou se podívala na Dlugoše.

Dlugoš při tom sklopil oči, a by nebylo to nápadným, sehnul se pod piano pro džbánek a přihnul si.

Byla to Lenka, Dlugoš ji poznal. Musil ji poznati i dle dcery, která byla matčinou věrnou podobou a nyní již skoro vypadala tak jako Lenka, když ji Dlugoš miloval. Paní ta se zamyslila trpce a Dlugoš její myšlení poznal.

Co dosud hrál Dlugoš v tanečních hodinách, nikdy nehrál tak zvláště jako dnes. Piano nabývalo řeči, Dlugoš počal opět mluvit. Společnost, jíž hrál, byla sice nová, ale v tanci již vycvičena; Dlugoš nemusil

přestávat a začínat a tím také přestal býti strojem. I zcela nové kusy hrál. Taneční mistr přiblížil se k němu a poklepal mu na rameno, že prý „dnes omladnul.“

Dlugoš vskutku omladnul; na židli si několikráte poskočil, jakoby mysl jeho tančila s ostatními, rty sebou trhaly, jakoby pomáhaly pianu mluvit a spotil se, jakoby byl z nejostřejších tanečníků. Když se hodina skončila, bylo Dlugošovi ku podivu, jak brzy byla u konce.

Když se společnost rozcházela, probíral se Dlugoš v notách obraceje listy, aby nemusil viděti ty, kdož odcházeli. Jakmile ale se rozešli, ptal se hned tanečního mistra, co to za novou společnost. Taneční mistr znal vše, co tančí i co se tančit učí. Taneční mistr znal i Lenku, znal celé poměry její. O domácím Lenčině štěstí pravil krátce, že manžel její jest tulák a že žijí v stálé nesvornosti. Taneční mistr to řekl beze všeho přízvuku, jakoby to bylo věcí tak známou, že se ani nemluví o ní. Dodal ale hned, jakoby mu něco na mysl vpadlo: že Lenka hledá učitele svým dětem na piano; chce-li si Dlugoš něco přivydělat, aby se tam ohlásil.

Dlugoš byl by hned běžel k Šebkovům, aby se nabídnul za učitele; ne ze starosti o výživu, neboť svízele tohoto druhu byly u něho na denním pořádku, že jim uvyknul — ale vidět domácnost jejich, vidět ženu tulákovu, vidět sváry, vůbec vidět, jak se vše má, vidět Lenku doma. Šebek tulák! Tulák, jenž má domov a nemusil by jím býti; Dlugoš tulák, jenž nemá

NA STATKU A V CHALOUPCE.

1873.

I.

Na pravém břehu Vltavy, v těch místech vysokém a příkrém, stála osamělá, pustá chatrč. Z plavců, kteří dole plouli s vory, nevěděl nikdo, proč tam stojí, a z osadníků, kteří žili od ní opodál ve vesnicích, nevěděl to také nikdo.

Stála tam jako kříž v poli, o samotě, jako bouda. Jen že kříž mívá svůj význam, chatrč ho neměla; bouda mívá účel, chatrč ho neměla.

Kdybychom se koho z vesničanův ptali, kdo že tam tu chatrč postavil, usmál by se; kdož to mohl býti! Celá ta chatrč byla k smíchu — a vesničan by řekl: „Šlaka, jak se tam jen dostala!“ A kdybychom se ptali, nač tam stojí, rovněž by se každý usmál; nač tam může státi! „Ani za peníze bych tam nechtěl býti přes noc, neřku-li, abych tam chtěl bydlet,“ řekl by.

O původu jejím tedy nevěděli; věděli pouze, že tam stála. Účel také neznali; věděli, že byla vždycky prázna. Takové osamělé stavení, které není obydleno

a k ničemu není, jest k smíchu; ale bývá i děsné. Lidé vskutku té chatrči se smáli a děsili se jí.

K smíchu byla. Stará, vetchá, shrbená a skoro kolíbavá. Kdyby ožila a vstala, mohla by býti hadrnicí. Ani jeden šindel nebyl na pravém místě, ani jeden snopek dobře připevněn. Všecko na ní jakoby se potácelo opilé: zdi se potácely, střecha vejskala. V oknech nebylo skla, jen něco střepů. Samá díra byla a samá záplata; a samá díra a samá záplata budí jen posměch.

Živlové si chatrč podávali, jako nezbedové sešlého člověka.

Ani jediný vítr neběžel okolo, aby se na ni neutrh' a neseškubnul s ní šindel aneb snopek, aneb nezkřivil jí komín, aneb dvéře nenačechral — něco jí musil udělat. Každý liják, každá bouřka, která táhla tudy, zasadila jí nějakou do hlavy, do boku, do zad, zrovna jako nezbedové otrhancům. Živlové ji měli za terč; ale nechtěli ji zničit, za to jim nestála. Škádlit ji chtěli, činit ji směšnou.

Chatrč ta nesla na sobě stopy všech surovostí přírody. Byla potlučená, oškubaná, sem a tam nahnutá, rozviklaná, a cokoliv ještě toho druhu chcete.

Lidé z okolních vesnic ji brali někdy za měřítko síly živlův, ale ne právem. Sílu větru měřili dle toho, mnoho-li „chaloupce“ uškubnul, bouři, mnoho-li s ní smetla. Smáli se jí, když to vyměřili, neboť vítr i bouře, ač neměly téměř co by s ní smetly, neušetřily jí přece nikdy; dostala, jak říkáme, od nich všecko z první ruky. A když vítr býval tak prudký, že lidé doma se křižovali a zapalovali hromničné svíčky, vzpomínali si

též na „chaloupku“ a říkali: „Co pak asi z chaloupky do rána zbude?“ Ale zbylo z ní vždycky, a proto byla k smíchu.

Také bývala okolním lidem pořekadlem. Když uviděli „pořádného“ chuďasa, říkali: „Ten pochází z chaloupky.“ Když se ve statku hlásil ženich, který neměl jmění, říkali: „Je z chaloupky a chce, abych mu dal dceru.“ Když synové ze statku utráceli u muzik, říkali otcové: „Přivedete to na chaloupku.“ A když někdo prohospodařil, říkali: „Líbila se mu vyhlídka z chaloupky; projel k vůli ní statek.“

Byla tedy k smíchu, a byla také děsná. Lidé se jí vyhýbali, jakoby byla pomníkem neštěstí. Již když matky dětem vypravovaly pohádky a dovedly nit až k pusté chaloupce v lese: vždy ji připodobňovaly chatrči na břehu, a tak již od maličkosti děti se jí bály, že i když se jí smály, vždy při tom cosi v duši pocítily, že se nemohly smáti od srdce.

Chaloupka nevábila nikoho a děsila každého. Však neměla, co by vábilo. Nebylo u ní keříčku, ani mechu, ani trávy. V oknech pavučina, uvnitř prázno. Vše vypadalo jako mrtvola, jako kostlivec. Lašťovka v ní nehnízdila, ale večer lítal kolem ní netopýr.

Člověk by myslil: kdybych vedle ní kejchnul, sesula by se. Ale zatím, jak víme, ani při nejprudším větru nesesula se, a to bylo též jaksi děsné, aspoň mnoho podivné, a žádná obec by se byla neodhodlala k tomu, aby ji dala zbořiti.

Chaloupka ta vlastně nepřináležela do žádné obce; byla všem obcím na očích, ale žádná nehlásila se k ní.

K čemu by se hlásily: o práznou boudu, o cosi, čím matky strašily děti, tak že děti hned umlkaly? Byla z nich jako vyděděna; pořádné domy nechtěly by ji mít vedle sebe, proto musila státi tam bez ochrany, bez společnosti, ve větru, dešti a vedru. Otrhanci také nikdo neřekne: „Pojď dál!“ a stavení jsou jako lidé.

Také úřadové nechali chatrč na pokoji. Ani za skrýš nemohla býti dobra, tuláka by v ní jistě nehledali. Úřadní dráb aneb později žandarm jedva že někdy rozbitým oknem se podíval do vnitř; vidě pusté šero, odešel dále. Kdyby ho byl přepadl na cestě déšť, do chaloupky by jistě nevešel; raději by promokl a šel dále, až by došel do nejbližší vesnice. Ani na prahu jejím by sobě neodpočinul, neřku-li uvnitř.

A tak chaloupka ta byla a nebyla.

Ostatně výhled od ní byl velmi krásný. Stála na samém pokraji vysokého břehu, jakoby se byla rozběhla a chtěla řeku přeskočit: v tom chtění ale zůstala vězet. Pod ní bylo vidět hladinu Vltavy: lidé plouli na vorech, na lodích a křičeli a zpívali. Vltava v pravo i v levo se zatáčela jako maďarské kníry. Přes řeku létaly lašťovky na druhý břeh a ten byl stromovím ošacen; byl zelený jako myslivec.

Kdo by si tu práci vzal a usedl na prahu, byl by se výhledem potěšil. Bylo vidět daleko, na mnoho vesnic, na silnice a cesty; bylo vidět odtud množství polí, lesů, zahrad, luk. Ale nevzal si nikdo tu práci; kdož pak si sedne s otrhancem k vůli výhledu.

Z dola, z řeky bylo „chaloupku“ vidět dobře, a nepřeploul kolem plavec, aby se jí neposmál aneb

aspoň na ni se neušklíbnul. Každý plavecký výrostek brousil si o ni vtip a škubal ji slovem tak jako živlové skutkem.

I ze všech okolních vesnic ji bylo vidět a přece byla jako na poušti. Všem byla na očích a přece jako ztracená. Nemusíme tedy zabíhati pro osamělost do dalekých pustin; často ji máme vedle sebe, ani se jí nenadějeme, a to snad proto, že jest nám tak na očích.

Pojednou měla „chaloupka“ obyvatele.

To bylo podivné, neslýchané. Ani nejstarší lidé cos podobného nepamatovali, ani žádná pověst o tom nekolovala. Pojednou se v ní objevil a byl tam. Vystoupil z ní jako hlídač z boudy, když se ho nikdo nenadál. Nikdo se ho nezeptal, odkud a co. Byl tu a báli se ho. Snad že chtěl trestati úsměšky chaloupce činěné, proto se báli ještě víc.

Byl to muž asi čtyřicátník, černých vlasů i vousů, černých očí a snad i černé duše. Byl zamračený a když se podíval, jakoby udeřil. Kdo ho jednou potkal, chránil se, aby ho potkal podruhé.

Také by se byl nikdo neopovážil, ho stopovat. Když přicházel k chaloupce, vždy podíval se, než vešel, na vše strany, a již tím pohledem by každého zapudil. Pak odvázal psa, řekl mu něco, a tu by se měl, kdo by se přiblížil! Jest-li že se kdo odvážil, ho stopovat, zůstal hezky na vzdálenost stát jako vrána, když ucítí prach. Někdy děti za ním se rozběhly: ale když se poohledl, rozplašily se jako vrabci, když mezi ně padne kámen.

Děsnost té chaloupky snad se vtělila v tohoto člověka, jenž v ní bydlel. Chaloupka se svými vlastnostmi ožila: mohla se bránit i činiti útok. Lidé tedy přenesli děsnost chaloupky na jejího obyvatele a shodlo se to. Báli se jí mnohem víc a vyhýbali se jí ještě víc.

Sousedé z vesnic brali pak na poradu, musejí-li toho obyvatele tam trpět. Ale z porady vyšlo na jevo, že nikomu neubližuje, aniž komu čeho zkřivil; odporem že snad by ho teprva podráždili, a že jest lépe nepodrážditi ho. Tedy ho trpět musili.

Pak bylo lidem patrno, tu že na střeše přibyl nový došek, tu že komín se narovnal, tu nějaká díra že se zaplácla. Chaloupka nabývala strakatiny všech barev, dostávala záplaty na záplaty a tím přece zas jaksi byla směšna. Nutila se do něčeho, co jí dobře nešlo ani neslušelo; stará nutila se do mladých písniček a to bylo směšné.

Tu se také zdálo lidem, že ten nenadálý obyvatel jest snad starostlivý člověk. Vždyť spravuje a upevňuje tu drchotinu, a to leckdos nedělá ve vesnici, kde ještě vidět do střech díry od posledního větru. Tu by byli vesničané chvílemi skoro jako si přáli, aby se jim trochu přiblížil a povídal: zvědavost jejich skoro na něho kývala.

Neznali, čím se zaměstnává, a to by rádi byli věděli. Neboť že od kapitálu není živ, toť bylo jasno. O jméno jeho nestáli, neboť vidouce ho zasmušilého a jako nějakým plotem ohražena, pojmenovali jej sami, a tak i my jej jmenovati budem, ač to není

jeho pravé jmeno, a snad také docela nevyjadřuje to, co si vesničané při tom myslili. Říkali mu Sejc.

Sejc měl hocha asi desítiletého a ten s ním někdy vycházel. Když přišli poprvé do vesnice a hoch tam uviděl děti, přimísil se na odskok k nim a měřil se s nimi okem; k slovům to nedošlo. Otec zpozorovav, kam hoch se přimísil, zvolal: „Jíro!“ a Jíra byl hned zase za ním, jakoby byl zavolal na ohaře. Když přišli podruhé do vesnice, volaly děti samy jednohlasně „Jíro!“ a Jíra k nim přiskočil na slovo.

„Máte to u vás hezky?“ ptaly se děti.

„My se nikoho nebojíme,“ řekl Jíra, ale v tom zavolal již otec a hoch musil za ním.

Mládeží se dostalo domů: že se Sejc a jeho Jíra nikoho nebojí.

Když šli potřetí skrze vesnici, Jíra k hochům přiskočiv pravil: „Chcete se mnou do křížku?“ Nechtěl nikdo, byli přesvědčeni, že se nikoho nebojí, neboť jim ukázal pěsti. A tu na něho opět otec tak zprudka, že až sebou trhnul.

Jednou z večera šel Sejc s puškou a hoch šel s ním. Ve vesnici se ptali Jíry, kam jdou. „Na toho, kdo se bojí,“ odpověděl a tím řekl velmi mnoho. Báli se všickni, mohl si tedy vybrati každého z nich. Zatím ale šli na zajíce, a to bylo to, jak řekl Jíra: že jdou na toho, kdo se bojí.

Nyní věděli, že Sejc ve svém zaměstnání jest také pytlákem, a byl on výhradně pytlákem. Nedělal z toho tajnost, ale jak víme, nepovídal to také nikomu. Trochu toho pytláctví mu ostatně nebrali za zlé;

i kdyby byli věděli, že jest jen pytlákem, nevytýkali mu to. „Což jest zajíc pánův?“ říkali. „Žije z našich polí,“ dokládali jiní, „pánům zbude dost.“ Možná, že tato slova nebyla po zákonu, ale mluvili je.

Kdo by byl Sejce stopoval, byl by uviděl, kterak za svítání v jistý čas a na jisté místo na loďku odnáší zvěř, s loďkařem žc se umlouvá, od něho že přijímá peníze a loďkař že odváží kořist. Někdy ta kořist dostala se také jen do chaloupky; kdo by byl stopoval až sem, byl by ucítil vůni zvířecího masa a byl by řekl: „Pane, však se jim nevede tak zle.“

Krajinu a „příčiny“ Sejc nad pomyšlení brzy seznal. Chodíval s puškou jen na jisto, jakoby se byl na jistém místě se zajícem objednal. Když potřeboval vysokou, přišla mu také. Stopy kterékoli zvěře znal jakoby to byla stopa jeho vlastní. Tudy to šlo, tam bude pelech, tam vyskočí — a vše jako když si to vypočítá. Co neviděl, cítil a čich mu byl druhým zrakem.

Když lidé již tolik o něm věděli, mnoho-li jsme tuto pověděli, bylo jim, jakoby jmeno Sejc mu přináleželo větším právem.

Jinak nevěděli nic určitého. Nikdy ještě s nikým nepromluvil, do žádné schůze nedošel. Ani do kostela nechodil, a věru že se nezdál proto býti větším rouhačem. Kdyby ho byli uviděli v kostele, byl by jim zajisté na pohoršení, neboť v jeho tváři bylo jen rouhání. Ani modlitbám jeho by byli nevěřili; snad by ho i byli od modlení odehnali jako člověka, který znesvěcuje každým slovem. A tu se jim chvílemi zase

zdálo, že ten člověk musí míti strašné věci na svědomí. „Nechtěl bych v jeho kůži vézet," říkali, „a po smrti za něho odpovídat."

Že Jíru také neposýlal do kostela, rozumí se. Do školy ho však také neposýlal. Snad by s ním ani ve škole nechtěli sedět; a nač o to se dožebrávat! Učil hocha sám, aby uměl i čísti i psáti, ale hlavně aby uměl dostačiti sobě, neboť říkal, to že jest nejlepší písmo i čtení.

Zabèhl-li však Jíra přece sám do vesnice mezi děti, neplísnil ho, když se vrátil; dělal se jakoby o tom nevěděl. Kdož také by mohl utlumiti v dítěti pud, aspoň dívati se na děti stejného věku, třebať s nimi obcovati nesměl? Jíra si někdy odběhl, jakoby se mu zastesklo, a když se vrátil, býval čipernější. To snad starý měl v úmyslu. Viděl, že hoch po odběhnutí býval jako z lázně; neplísnil ho tedy, snad mu to i přál.

Pravili jsme, že hocha neposýlal do školy, ale za to bral ho do školy k sobě a s sebou. Říkával mu: „Oči a sluch jsou věci nejvzácnější. Uměj vždy vidět a slyšet, a dost umíš. Lidé s očima bývají slepí a s ušima hluší. Co tu věcí, na něž neumějí se dívat, co tu zvuků, jež neumějí slyšet! Vše, co jest kolem tebe, rozpráví k tobě buď tím, že to vidíš, buď tím, že to slyšíš. Viděním roste tvůj duch, slyšením stává se sličným. Velkost bez sličnosti jest nestvůra, jen sličná velkost jest skutečná velkost. Pohleď a pamatuj si, jak co vzniká, jak to roste a jak dozrává, a poznáš, k čemu to jest. Nauč se slyšeti, jak tvorové mluví,

a porozumíš, co na tobě chtějí. A co chtějí, dej jim. Tráva, která kloní se vadnouc, praví ti: zalej mne. Když na toto vyzvání poslechneš, vzchopí se, zazelená se, a to znamená: „děkuju ti," a ty se těš z její barvy a z jejího rostu. Vidíš-li ptáka úzkostlivě poletovati kolem jednoho místa, praví ti: „Nepřibližuj se, mám tam hnízdo, mám v něm mladé; mladí jsou hladoví, já jim nesu potravu, kdybys tu stál, já bych k nim nemohl." Ty tedy poodejdi, a až pták vyletí s mláďaty a počne prozpěvovat, pak poslouchej; to děkují tobě. Nemysli, že zvíře nemá paměť pro to, co jemu učiníš. Ubliž mu, bude se ti vyhýbati, buď mu upřímným, sblíží se ti. U zvířat a u rostlin není klamu, tyť žijí věčným zákonem; jen člověk má zvůli a ta jej smete někdy i pod zvíře. Věčný zákon každý tvor nese v sobě; v jádru jest strom, v stromu květ, list, ovoce. Rozšlápneš-li svévolně jádro, zašlápnul jsi květ, ovoce, listí, a hoden bys byl, abys na stromě visel. Prosí-li tě člověk, pomoz mu; prosí-li tě bylina aneb zvíře, a ty nepomůžeš, jsi lotr. Jen člověk uzavírá svůj nadbytek. Strom má-li dostatek, sám ti kyne: pojď a pochutnej si, pojď a odpočiň si. Jen člověk plaší, strom neplaší. Až tě lidé budou honit, jdi do lesů, lesy tě přijmou. Jestli stromu zbytečně ulomíš větev, zbude tam rána a ta krvácí také. Vše na světě má účel; maříš-li jej, lotr jsi, napomahaš-li mu, jsi víc než svatý. Kniha boží jest všude rozevřena; blázni myslí, že ji mohou nositi pod paždím. Uměj viděti a slyšeti, a srdce hned ti poví, zda-li jsi porozuměl. Vše jest pro naši radost; kazíš-li ji, jsi

lotr, zvětšuješ-li ji, jsi víc než svatý, neboť to pravé a jediné podobenství boží.“

Na tyto řeči obyčejně mluvil Jíra: „Tolik co já, neví žádný hoch ve vsi.“ A tu se otec usmál; bývalť to jediný jeho úsměv.

A pak vypravoval syn, co dnes viděl. Křepelky „pod mezí“ už se počaly klovat, křepelky „u mezníku“ (názvy ty dával Jíra sám) budou se klovat za týden. Stehlíci „v trnkách“ mají dnes čtvrté vajíčko; vím o trojích stehlících: v trnkách, a o dvojích „v hlohu“. Na pastvě nedaleko „bodláčí“ v zemi má hnízdo střízlík, vajíčka malinká, hnízdo velké. Střízlíci platí, bude jich tam pět, za dvě neděle je přinesu. V „starém dubě“ u lesa jsou dvě hnízda. V jednom vyhnilém suku jsou krutihlavi, již opeření, brzy vylítnou; v díře na jiné straně o něco výše jsou datlíci ještě ve vejcích.“

„Ty tam necháš!“ vskočil mu otec přísně do řeči.

„Nechám. Mohl bych dostat od hochů ve vsi stříbrný pětník za každé hnízdo, o kterém bych pověděl, a za datlí hnízdo dva pětníky. Ale žádný neví a já nepovím, ale vím ještě o trojích datlích, o dvojích slavících, o dvojích drozdech.“

Pak se Jíra na chvilku zamlčel a řekl se zvláštní živostí: „Ťatínku, pod naší řimsou jsou lašťovky.“

Otec se usmál a s jakýmsi úšklebem opakoval: „pod naší!“

Já vím, jak dělá lašťovka hnízdo! já zrovna takové ždibce hlíny zdělal a lepil jeden k druhému — já dobře vím, odkud vzít hlínu a jak a čím ji za-

dělat. Ždibec po ždibci, a já jim vystavěl hnízdo celé i s otvorem. Jeden párek tu poletoval a já dával pozor, jest-li půjde do mého hnízda. Ale nešel. Vystavěl si jiné zrovna vedle, abych mohl viděti, čím jedno od druhého se liší. Však uvidíš, že ještě jedno nyní vystavím, a to žádná lašťovka nerozezná. A jest-li rozezná letos, na přes rok se mi v něm usadí."

„Jen ji pozvi," ušklíbnul se otec.

„Dnes jsem seděl na staré hrušce a stihal zajíce; vím o třech pleších — mají mladé pány."

Otec totiž říkal mláďatům zaječím „mladí páni".

„Teď ať je neplašíš," prohodil otec.

„Neplaším, vím, že bych je zahnal." —

Takž bychom byli dnes poněkud nahledli do chaloupky, vlastně spíše do jejích obyvatelův. Otec vybízel hochův mladý zrak a sluch, aby uměl viděti a slyšeti; hoch právě skládal účty za jeden den. Zejtřejší rozpravu můžeme si doplniti sami. Co změn se může přihoditi při všech těch jmenovaných tvorech za jediný den, o tom povídal Jíra dne příštího. Každý den musil každou změnu pozorovat; musil růsti s rostoucími těmi malými tvory: on opravdu pozoroval a rostl s nimi.

Dle všeho vidíme, že uvnitř, v nich, nebylo tak děsno, jak se na pohled zdálo. Snad že se tou děsností jen hradili; snad jim byla nutnou co přístřeší i co zbraň, kdož to ví. Aneb že snad sami sobě ještě nepověděli to pravé.

Avšak dosti o tom; neboť tito dva obyvatelé, jak

z nenadání byli do chaloupky přišli, tak z ní opět náhle zmizeli, jako když z ní zhasnou.

Jednoho večera totiž vzal Sejc pušku na ramena a zastavil se v přemýšlení. Jíra dával pozor jako ohar, zda-li mu pokyne, aby šel s ním. Sejc stál jako socha a za hodnou chvíli řekl, jakoby hochovu rozjímání rozuměl: „Na to ještě nestačíš, je to těžká práce. Zůstaneš na noc doma. Aby ti nebylo smutno, vem si kudlu a dřevo — ráno se podívám, cos dovedl.“

Pak vyšel z chaloupky, odvázal psa, a Jíra v šeru viděl, že jde k lesům.

Jíra byl sám; zapálil si louč, vzal kudlu a dřevo a počal přemýšleti, co z toho dřeva bude. Nejprvé myslil, že pták, ale pak mu bylo, ptáků že se nařezal již dosti, že by tedy mohlo z něho býti něco jiného. Ale co? Nepokusil se ještě leč o ptáky, co tedy jiného? Tu mu začaly rozličné tvary mihati se v mysli. Zajíc, pes, ovce, strom i člověk — vše se mu pletlo, vše měnilo se jedno v druhé a Jíra nemohl ničeho zachytiti určitě. Bylo toho celý svět, co jej vyzývalo, a že toho bylo tolik, Jíra se cítil jako slabec. Pak podíval se na dřevo, na kudlu, vše bylo jako dřív a Jíra se cítil unaven. Zdálo se mu, že nic nesvede, ač jinak mu bylo zase, že dnes pracoval příliš mnoho. Na dřevě sice tu práci nebylo vidět, ale mysl jeho pracovala, v mysli měl mnohé hotové. Pak se opět podíval na dřevo a na kudlu, zabodl kudlu do dřeva a odložil je.

Louče nějak pomalu plály a jaksi divně praskaly.

Někdy bylo Jírovi, jakoby cos prasklo mimo louč, tak že se ohlížel. Zář v světnici byla ruda; těžký dým z louče zvolna se nesl k stropu, a když za tím dýmem patřil, bylo mu, jakoby v něm viděl ty postavy, o nichž přemýšlel, když měl v ruce dřevo a kudlu. Viděl v dýmu zajíce, psa, ovci, strom, člověka. Najednou louč prskla, světnice jakoby zamhouřila své oči! Jíra opět se ohlédnul a tu mu bylo, jakoby v okně uviděl zajiskřit se oči. Hoch nebyl bázlivý, neboť nejmenší známku bázně byl by mu starý Sejc na dlouho vytloukl z těla; ale když uviděl ty oči se zajiskřit, zachvěl se. Bylo mu v síni teskno a byl by nejraději vyběhl ven, k lesům, za otcem.

Poopravil louč, že hořela zas pravidelně, podíval se k oknu a ničeho více neviděl.

Ale byl jako vyplašen. Počal se báti, aby mu nevyšly louče, a když viděl, že jich není hojná zásoba, vytáhl kudlu z nabodnutého dřeva a počal řezati louče. Pak opět zabodl kudlu na dřívější místo.

Čas se mu zdál nesmírně dlouhý; jakoby již celá noc měla býti za ním a mělo býti ráno. Co otec odešel, zdálo se mu býti již dávno a počal si přáti, aby tu byl. To ho zas přivedlo na otcův rozkaz, aby si kudlou a dřevem čas zkrátil, vzal tedy kudlu a dřevo, ale zase nevěděl co s tím. Zdálo se mu, že z toho dřeva může býti vše, co si myslil, ba mnohem více. Konečně bylo mu, jakoby měl z něho vyřezati psa, a sice jejich psa, který býval uvázán u chaloupky. Představoval si ho živě, jakby stál u něho, a počal řezati.

Dobře si představoval, ale špatně řezal; nemohl se zbaviti jakési tíže na očích, na prsou, na rukou — celá chaloupka počala ho tížiti. Podíval se opět k oknu — ty oči opět tam. Vyskočil jako uštknutý, skočil k oknu — pes jejich škrábal se na ně, škrábal po okně a počal štěkati; šla ze všeho hrůza. Jíra vyběhl ven, pes byl sám.

To bylo zlé znamení; pes nikdy nepřišel sám. A Jíra viděl v něm cosi, čeho se zděsil, slyšel z jeho štěkotu cosi, čemu tušením vyrozuměl na vlas. Vždyť ho byl otec učil s takou péčí, aby uměl vidět a slyšet!

Nebylo pochyby: pes ho zval za sebou, běžel před ním k lesu a Jíra šel za ním. Běžel spíše, co mu stačily nohy, a pes běžel tím rychleji před Jírou, čím více namáhal se Jíra k spěchu.

Noc byla jasna, měsíc stál v úplňku, běželi jako za dne. V lese křoví nebylo jim křovím, kámen nebyl kamenem, houština nebyla houštinou — přes vše a skrze vše běželi rovnou cestou.

Byli uprostřed lesa a přišli k mýtině, která byla mezi vysokými buky; tam se pes zastavil u hromady listí a počal v něm hrabat. Jíra pln předtuchy hrábnul do listí oběma rukama a nahmatal tuhé tělo. Dál nehrabal; pokleknul vedle hromady a počal usedavě štkáti, nemluvě jinak ani slova. Pes lehl si u nohou a sotva dýchal. Pak bylo Jírovi, jakoby se mu mělo srdce utrhnout, a tu počal vzlýkati tak, že až by byl pohnul kamenem. V tom pak jal se rychle odhrabávati listí, a na měsíčné záři objevila se mrtvá tvář jeho otce, brzy pak ostatní tělo.

Jíra v největším štkání volal: „Tatínku, můj tatínku!“ a vrhl se na otcovu tvář, zulíbal ji a pak opět nahlas plakal. Pes ho v tom doprovázel jako Meluzina.

Pak jeho bolest dostala také zrak; viděl, že otec dokrvácel z prsou, že nemá pušku. Viděl, co se stalo. Myslivci dopadli pytláka, zastřelili ho, zahrabali listím, odešli s puškou beze svědků — a bylo po všem. Snad ho dopadli náhodou, snad si na něho počíhali.

Jíra seděl u mrtvoly otcovy až do rána; chvílemi nahlas plakal, chvílemi byl tichý, a pes díval se na něho, aby věděl, co má dělat sám. Ráno se porozhlédnul a uviděl na blízku vlastní jejich motyku, kterou asi otec vzal s sebou, aby si vykopal jámu na pohodlné číhání. Však počátek té jámy uviděl u motyky. Vzal motyku, kopal a kopáním prodloužil jámu, kterou otec sám si byl nakopal; syn nyní měnil ji v hrob, a pes hrabaje nohama mu pomáhal. Pak vzal mrtvolu otce, napjal všechny síly a zatáhl ji do tohoto hrobu, beze svědků, bez kněze, a posvětil hrob i mrtvolu svými slzami. Hoch i pes naříkali opět, pak Jíra zahrabal jámu. Na to si sedl u hrobu, pes k němu a byli tiši. V tom Jíra uviděl, že v kvapu vzal s sebou i kudlu i dřevo; v noci nevěděl co s tím, nyní to věděl. Ani zajíce, ani psa, ani ovci, ani strom, ani člověka; vyřezal ze dřeva kříž, do večera byl s tím hotov a pak jej zasadil na otcův hrob.

Večer ještě nasbíral na hrob všelijakou lesní zeleň a květ, pokropil to z blízké stružky, poklekl a zaplakal a pak řekl k psu: „Pojďme.“

Šli k chaloupce, ale nevešli do ní. Spali před ní, neboť Jírovi bylo, že by v chaloupce v noci viděl samé oči. Ráno vešel do chaloupky, vzal si některé drobnosti do kapsy a do malého vaku a řekl k psovi: „Vořechu, musíme do světa.“

Pes porozuměl, šli do světa.

A od té chvíle zůstala chaloupka zase na čisto prázna, zůstala k smíchu a děsna jako bývala dříve.

II.

Svět, do něhož Jíra se pustil, nebyl veliký. Do blízkých vesnic, jejichž mladým obyvatelům druhdy pohrozil, že se nikoho z nich nebojí, nešel; zdálo se mu, nyní sám že se bojí každého a že by se před každým měl dáti na útěk, aneb aspoň každému se vyhnout. Bál se, aby se s kým nesetkal, by nebyl donucen povídati, co se stalo; a jakž by se byli lidé mohli ptáti na cos jiného leč na to, co celé srdce jeho schvátilo — na smrt otcovu? Bál se lidí, jakoby sám byl smrt tu zavinil.

Šel tedy do světa a šel zrovna zase k hrobu otcovu do lesa. Tam více neplakal, ale hleděl kolem sebe; viděl tu státi do kola buky jako velkou živou hradbu, v té padl otec. Pak rozhlížel se, v kterou stranu má se dáti, bezpochyby proto, aby našel cestu zpět, kdyby se mu zachtělo zase k tomuto hrobu. Bylo mu, jakoby odtud byl východ na všecky strany, a duch otcův měl mu poraditi, v kterou. „Uměj vždy vidět a slyšet,“

rozprávěl ten duch v jeho paměti, a Jíra rozhlížel se a naslouchal, jakoby se mu musilo něco zjeviti. Ovšem nezjevilo se; Jíra se vzchopil a šel rovnou cestou dál, jakoby od chaloupky přes otcův hrob táhl rovnou čáru.

Nyní vyměnily si s Vořechem úlohu; až sem ho vedl Vořech, včera v noci i dnes ráno — nyní musil Jíra napřed a Vořech kráčel v pozadí se sklopenou hlavou, očuchávaje, jakoby si zapisoval ve svou paměť. Šli pomalu lesem, někdy krokem nejistým a někdy bylo Jírovi, jakoby se měl vrátit. Někdy si usedl a přemýšlel. Bylo mu, jakoby se měl někoho ptát, ale nebylo tu člověka, jehož by se optal. Jediný člověk byl tu on sám, musil se ptáti sebe, ale ničeho nevěděl. Bylo mu těžko a smutno; i les počínal jej děsit, byl mu úzkým, jako za oné noci chaloupka.

Co dnes v lese se dálo, pro to neměl oka ani sluchu. Dnes by byl nedovedl vypravovati o datlích a krutihlavech, ač jich lítalo kolem něho a klepali do dřev jako posedlí. A přece mu cosi podobného se vynořilo v mysli, jakoby o tom měl vypravovati. Všecka ta malá hnízdečka „pod mezí“, „u mezníku“, „v trnkách“, „u bodláčí“ a jiná a jiná, jakoby náhle hnala útokem na jeho srdce, že tak z nenadání je opouští: volala ho nazpět. Chvílemi nevěděl, co počíti. Bylo mu, jakoby šel do jisté nemoci; tak si vše to zamiloval, a tak byl o vše oloupen. Kdyby měl otce, vše by si zase našel; s otcem vše to ztratil.

Šli dál, došli až z lesa; a když byli na pokraji, bylo již pozdě odpoledne, chtělo se míti k večeru. Jíra uviděl asi čtvrt hodiny od lesa vesnici, a že byla

nejblíž, zaměřil k ní. Z některých komínů vystupoval kouř, a tu teprva hoch pocítil, že má hlad. Od onoho večera ničeho nepojedl a nevzpomněl si dosud na to; nyní se vědomí to na něho hrnulo, ne jakoby slovy, ale jako nadávkami.

Pospíšil si, Vořech spěchal za ním.

Ve vesnici uprostřed byl rybník jako náves; kolem rybníku, asi třicet kroků opodál něho, stály statky; odtud mohl vraty nahlédnouti do každého statku. Skoro před každým byla kamenná lávka, tak že by si mohl i pohodlně usednout.

Tu před statkem, jenž stál právě uprostřed vesnice, Jíra se zarazil. Na lávce sedělo děvčátko a jedlo krajíc chleba, namazaný máslem. Jírovi bylo, jakoby nesměl odtud dále. Vše ho zarazilo, vše ho drželo, jakoby zkameněl. Chléb mu připomenul nyní hlad tou měrou, že ho zabolel.

Děvčátko si Jíry zprvu hrubě nevšímalo; bylo to as cosi obyčejného, že šel okolo lávky některý kluk s psem. Ani toho valně si nevšimlo, že hoch zůstal stát.

Pojednou dal se Jíra do hlasitého pláče, a tu holčička pohledla na něho.

Holčičce na Jíru hledící také vyhrkly slzy, ale že neměla příčinu, plakala méně, kdežto Jíra štkal a vzlykal.

„Co pláčeš?“ ptalo se děvčátko za chvíli.

Jíra na místo odpovědi zaplakal ještě hlasitěji.

„Co pláčeš? Máš proč?“ ptala se opět holčička a slzy její byly již také pláčem.

„Mám hlad," řekl Jíra, a v tom mu bylo, jakoby měl na sobě kámen.

„Když máš hlad, tu jez," řekla holčička, dala mu ostatní svůj chléb a nyní jakoby čekala, má-li sama ještě dále plakat aneb se dát do smíchu. Byla na rozhranní i mezi smíchem i mezi pláčem.

Kdyby tato nepatrná scéna byla měla svědka, svědek ten by se byl musil dáti do smíchu. Rozumný člověk nakazí se smíchem, dítě i bez příčiny nakazí se pláčem. A holčička plakala ne z nutnosti pohnuté dušičky, nýbrž proto, že pláč Jírův z nenadání uhodil jí o sluch a o zrak a v ní nevědomky ozvalo se totéž. Nyní, když dala mu krajíc chleba a odstranila příčinu pláče, čekala; nevěděla, bude-li spokojen aneb opět plakat, a tím také nevěděla, co bude dělat sama.

Jíra přestal plakat; chleba více hltal než jedl, a když se hlásil také Vořech povyskakuje a až ku chlebu hubu nastavuje, ulomil mu Jíra kus, ale nerad. Holčička se dívala, jak chléb mizí, a když viděla poslední sousto zakmitnout se mu v prstech, vzala ho za ruku a pravila: „Chceš ještě?"

„Chci," řekl Jíra; ale i kdyby to byl neřekl, mluvila za něho celá tvář.

Holčička vběhla vraty do statku a za chvilku tu byla udychtěná.

„Tu máš, jez," řekla a podávala mu krajíc mnohem větší, než měla dříve, tak že se mohl již nasytiti i hoch i jeho němý průvodce.

Jírovi chléb chutnal, až se mu jen zaprášilo od úst, a holčička patrně byla s tím spokojena. Pláč její

byl docela ten tam a byla by mu nyní raději pomáhala jíst.

Když opět viděla zablesknout se mu poslední sousto v prstech, řekla: „Chceš, tatínek mi dá ještě.“

Na to slovo se dal Jíra do takového pláče, do vzlykání a sténání, že bylo teskno na něho se podívat. Povalil se vedle lávky, složil ruce na lávku a hlavu na ruce a naříkal srdcelomně.

Holčička počala rovně opět plakati s ním, ale ne tak mnoho jako prvé, neboť se jí zdálo, že to spraví nový krajíc.

A nevědomými těmi slzami plačíc ptala se ho opět: „Což pláčeš? Máš proč?“

„Já nemám tatínka,“ řekl hoch v samých slabikách jakoby urvaných a jakoby slova ta právě slabikoval; mát pláč dětí takouto mluvu. Nyní spustila s ním holčička, ale také do opravdy; a kdyby tu byl býval opět svědek, byl by se již nesmál.

A holčička zpamatovala se nejprv: „Když nemáš tatínka, já mám tatínka, já ti ho dám také.“

Chudák mluvila, jak tomu rozuměla; myslila v té chvíli, že může dát tatínka jako krajíc chleba. A přec tomu bylo tak, dala mu tatínka.

Na usedavý pláč těch dvou dětí vyšel totiž hospodář ze statku, aby se podíval, co se děje, zdali neštěstí se nepřihodilo.

A tu viděl, co se děje: holčička jeho dávala Jírovi tatínka. Byl tak pohnut, že nemohl promluvit. Tu dceruška opět zaplakala hlasitěji než Jíra a řekla:

„Už neplač; když ty nemáš tatínka, já nemám maminku," a přece notovala mu v pláči ze vší síly.

Pravili jsme, kdyby nyní tu byl svědek, nesmál by se. Svědkem tím byl hospodář a byl celý ztrnulý nad tou dětskou bolestí. Tak jako nejvíce cítil slova svého dítěte, že nemá maminku, tak pojal mžikem i Jíru do tohoto citu, jakoby dvě děti zaobalil do jedné peřinky. A v tom si usmyslil, že Jíru vezme pod střechu.

„Odkud pak jsi?" tázal se za chvíli hospodář Jíry, když se mu zdálo toho pláče dost.

Jíra se na něho podíval, ztišil se, ale neodpovídal. Hospodář asi sobě pomyslil, že na tuto otázku ještě bude času a řekl: „Nu, jestli bys chtěl být za pasáka, můžeš zůstat u nás."

Jírovi se zrovna teď celá tvář roztáhla smíchem, až se mu bílé zuby zaleskly v dásních; i holčičce se všecko zajiskřilo v smíchu. Jíra vstal a v jakési rozpačitosti vzal Vořecha u obojku a řekl: „Jsme dva."

„Tak tedy oba dva," vyhrkl sedlák, až sám se dal do smíchu. Pak dodal: „Dnes můžeš si to prohlédnout u nás, abys sobě odpočinul; zejtra ukážeme ti pastvy a pozejtří poženeš na ně."

Na to odešel někam do vesnice.

Pane bože, byla to radost! Děvčátko vzalo Jíru za ruku a jako útěkem hnalo se s ním do dvora, aby mu všecko, všecko najednou ukázalo ve statku. Jakoby si tam vedla nejvzácnějšího hosta, na něhož už čekala dávno a dávno. Vodila si ho všude za ruku, jakoby

se s ním už dávno skamarádila, a vykládala a ukazovala mu vše tak horlivě, že se až časem zajíkala.

Hned jak vešli do statku, v pravo bylo malé stavení, jak bývají ve větších statcích pro vejminkáře. „Tady zůstává dědeček," řekla holčička a vedla Jíru k oknu. Okno bylo otevřeno, bylo viděti do vnitř; dědeček tam spal v lenošce.

Když si Jíra prohledl šedivého dědečka, rozhlíželi se dále. Odtud naproti, tedy v levo, vešlo-li se do statku, byla zahrada, ohražená jakousi zdí; zeď záležela z kamení na sebe narovnaného a vápnem nespojeného — hračkou ji mohl člověk rozbourat a hračkou postavit. Do zdi byly dvířka sbitá z několika prken a těmi vešli do zahrady. Strouha dělila zahradu na dvě části; jinak byla rozdělena v záhony, ale cesty a chodníky byly travou porostlé. Vůbec bylo v zahradě více trávy než čehokoliv a jenom několik slunečnic vynikalo ze vší té divoké zeleni, pak v koutech něco vysokých kopřiv. Pak tam bylo několik ovocných stromů, po jedné straně zelené sedátko a podle něho několik bezů, jakoby měly tvořiti loubí.

„Ta zahrada je také dědeček?" ptal se Jíra, neboť mu ta spousta v tom okamžiku zdála se starobou, opuštěnou, zanedbanou starobou; odpočívala, jako tam ten stařeček v lenošce.

„Dědeček?" smála se holčička, neboť nepochopila, co při tom pojmenování Jírovi proběhlo hlavou. „Dědeček je tamhle naproti, tohle je zahrada," poučovala Jíru. —

Když vyšli ze zahrady, měli v levo velké stavení,

špejchar to a stáje, v pravo bylo jiné velké stavení, hospodářovo obydlí. Ve stájích ukazovala holčička, kolik mají volů, krav a kolik telat, kolik ovcí, kolik koní, ukazovala mu řezárnu, drůbež a holubník. Při tom Jíra uviděl svoje budoucí stádo.

Odtud, od špejcharu a domovního stavení rozprostíral se vlastní dvůr, veliké to prostranství, opět na několik částí rozdělené. Po jedné straně dvora šla strouha, kterou z části už viděli jsme v zahradě; strouha na dvoře byla osázena samými ovocnými stromy, tak že tuto spíše mohli říkat „v zahradě“. Po druhé straně naproti táhly se kůlny, vedle nich postaveny byly ouly s včelami a za těmi v stohy narovnáno bylo dříví. Dvůr zavírala s jedné strany stodola, s druhé zeď, a mezi stodolou a zdí byla opět vrata, kudy se vcházelo „za humna“.

Podívali se i za humna; tu stál malý lesík stoletých lip, za ním byla luka, pole, opodál se černal les, týž les, z něhož Jíra dnes přišel.

Holčička mu vše jmenovala, kde co leží a jak se co jmenuje, i vesnice, i luka, i pole, tak jako mu pak ještě pojmenovala jména krav, volů, koní, ano i kterak se jmenovala která slepice i kterak jaký holub.

„A jak tobě říkají?“ ptal se Jíra, když mu vše byla pojmenovala a večer již v jedno smíchal světlo a stíny.

„Já se jmenuju Lenka, u nás říkají u Lísků a ves naše se jmenuje Kopeč,“ poučovalo děvčátko svého soudruha. „A jak tobě říkají?“ ptalo se na vzájem.

„Jíra.“

„A jak ještě?“

„Nijak.“

„Vždyť má každý člověk dvě jmena; ty také musíš mít dvě.“

„Nemám; jmenuju se jen Jíra.“

„A čí jsi?“

„Ničí.“

Lenka vyvalila na něho oči a bylo jí, jakoby tímto výrokem zas od ní utíkal. Ale rychle dodala: „Teď jsi náš, a už náš zůstaneš, Jíro, viď?“ Řekla to s velkou jistotou a doprovázela jej do čeledníku, aby ještě povečeřel a pak šel spat.

V čeledníku nebylo dnes mnoho živo; chasníci a děvečky sotva povečeřeli, šli spat. Jíra si ani nemohl všecky dobře prohlednout a jmena jich pamatovat; ani se ho mnoho nevyptávali; „pasák — pasák“ myslili si, „zejtra musíme vstávat,“ a to bylo důležitější.

Když si Jíra ulehl, měl v hlavě jako motanici. Dnes byl poprvé mezi lidmi. Jak často si přál, aby aspoň na nějaký čas mohl žíti mezi nimi, a nikdy mu to otec nedovolil. Dnes je mezi nimi. Dosud vždy jen jako mlsal to lidské na nich, dnes s nimi jí, bydlí, spí. Připadal si jako polozachycený zajíc; byl bedliv každého šustu a nevěděl, co to vše znamená.

Když si ulehl, bylo mu, jakoby si byl na hodnou chvíli našel hnízdo, pelech a bylo v něm teplo. Jsou-li všichni lidé tak jako tu a jako Lenka, nejsou zlí a nevím, proč bych se stranil. Ba k vůli Lence dovedl bych i něco, rozumoval. Nevím, jestli mu otec kdy vypravoval o andělích, ale tak nějak by si je byl

představil, kdyby nyní někdo o nich začal; ona mu dala pokrm, chtěla mu dát otce a byla příčinou, že otec mu dal střechu — zdaž to není anděl? Ona s ním plakala, ona s ním se smála; což by mohl udělati anděl?

Když si Jíra ulehl, nemyslel než na Lenku; na hospodáře jen tak že zpomněl, ostatních lidí, čeládky myšlenkami sotva se dotknul — u Lenky zůstal. Bylo mu, jakoby mu ji nebožtík jeho otec sám byl odevzdal do myšlenek — jakoby jí udělal místo.

Když si Jíra ulehl, ještě před usnutím bylo mu vše jako sen, jakoby byl v kouzelném zámku. To děvčátko plakalo, když měl hlad, plakalo, že neměl otce. Jírovi bylo, jakoby ta holčička byla nějaká sváteční — avšak počkej, doložil si, však uvidíš, že jsem já také! —

A když usnul, dělalo to v něm kotrmelce. Páté přes deváté — brzy lítal po stromech, brzy byl jako holubem, pak byl pasákem, pak foukal vítr v chaloupce a Jíra se budil. Když se probudil, nemohl se vzpamatovat, a když se zpamatoval, počal zase lítat jinde. To mu vždy bylo, jakoby Lenka seděla při něm — po každé jinak, v podobě jiné, neboť pravou podobu její vlastně ještě si nepamatoval.

A když se ráno zbudil, seděla Lenka v skutku při něm; byla ho zbudila sama a smála se, že zaspal, sluníčko a lašťovky že už vstaly. Když ji prvním prohlednutím uviděl, bylo mu, jakoby ona byla to sluníčko, které vyšlo.

Když vstal, přišel sedlák a dával rozkazy, kam

a co mají dělat. Chtěl již odcházet, když si také ještě povšimnul Jíry. „A co ty?“ ptal se; nevzpomněl si bezpochyhy, k čemu ho včera určil.

„Já už znám všecky pastviny, a chcete-li poženu na ně hned,“ odpověděl Jíra, neboť včerejší rozhled mu byl dostačil.

„I podívejme se,“ řekl hospodář, „toť jsi z bystrých. Nu, zastaneš-li věc pořádně, nebude ti u nás zle. Až povyrosteš, můžeš být volákem a odtud není daleko do oráče a čeledína. Můžeš dnes počít.“

Vyhlídky tedy byly a Jíra započal nový úřad již dnes a zastával jej, řekněme to napřed, výborně.

Byla to radost, když si hnal své „kusy“, jejichž jmena znal, aby jim vyhledal pastvu! Jíra zapráskal, až to musila uslyšet Lenka, zahvízdal si, až se stádo po něm ohledlo, skákal, až Vořech sám nevěděl, co dělat, když Jíra skotačí. A když přišli na louky, až mu oči navlhly, když uviděl tu zeleň, ty ptáky, to modré nebe nad tím, a pocítil, že v tom dle vůle může se pohybovati po celý den, zejtra zase a po celé léto. Ani si z počátku nevěřil, že to vše jest mu svěřeno a zasmál se jako šťastné dítě. Jírovi bylo, jakoby i stádce to náleželo jemu a pastva jich jakoby záležela na něm. Ne jakoby je hnal na pastvu, ale jakoby jim měl trávu z ní obstarati sám a sice tu nejlepší, nejvydatnější, nejchutnější — to zdálo se mu, že jest úřadem jeho.

Sotva že hospodářovo stádo se zastavilo na palouku — taká veselost pojala chlapce, jakoby se celá

duše jeho rozšířila, jakoby se stala hladinou zeleně, v níž vše zvučelo a vonělo!

Viděli jsme již v chaloupce, že v hochu tom byl pud aneb chceme-li cit neobyčejný, podivné síly, přiostřeny jakoby uměle otcovým životem i návodem, jenž vždy šel na určito, vždy s jistotou, nikdy slepě. Byla to chceme-li hluboká smyslnost v nich obou, jež všemu hned porozuměla a vše dovedla si podříditi. Byla to síla i zdravost smyslnosti, jež v přírodě hned ve všem našla si spřízněnost i podobnost, a proto přírodu hlavně sobě obrala za domov. Otec byl pytlák, a sice výborný pytlák; znal dobře všecky pravidla i vrtochy přírody a dovedl je zužitkovat ve svůj prospěch. Při tom viděli jsme, že není prost jemnějšího rozzvučení, ačkoliv základní zvuky byly drsné, surové. U syna ale pěstoval jemnější pojímání, a v skutku, co u otce bylo drsné, vábilo při synovi, dostávalo jemnější tvary. Otec byl pytlák a na pohled surový; ale nikdy z přírody nebral víc než potřeboval, nikdy nijakému tvoru aneb vzrostu nestavil se v cestu, vše kolem sebe ošetřoval jako mateřským citem. Syn neměl již surovosti nijaké, v něm již pouze láska k tvorstvu se byla hnula. Syn provázel otcovo zaměstnání více z pouhé zábavy, ze záliby a řekněme z jemnosti. Avšak bez otcovy drsnosti neměla by ta jemnost synova základu. Musí býti nejprvé hlína, pak teprv může býti květina. Musil nejprvé býti pytlák, jenž s přírodou se rval, a pak mohl se štěpovati jemný smysl pro ni. Musil býti otec pytlák, aby mohl býti syn pasák; pasak totiž, jejž kdybyste vzali z pastvy

a přesadili do škol, do štěpnic své vzdělanosti, nazvali byste později buď velkým přírodozpytcem, buď básníkem, buď umělcem. Takovíto zárodkové velikosti zhusta bloudí v halenách po našich pastvách a takovým pasákem stal se i Jíra.

Avšak Jíra byl více. Minulost otcova vzala hocha již na křídla. Jíra viděl nad ostatní. Vystavěl lašťovce hnízdo a zkoumal, zdali do něho vletí, uměti životopis ptactva takřka ode dne ke dni, od jednoho pírka k rostoucímu druhému, znáti skoro jejich myšlénky a nápady, poletovati až téměř v mysli jejich — to nebylo krokem, to bylo již letem. Jest nám tedy více Jíra než druhem. Jest nám mezi pasáky druhem zvlástním, není nebroušeným diamantem bez určitého jmena. Nechtějme tedy odvraceti se od něho proto, že jest pasákem, stojí nám za to, abychom k němu přilnuli — jděme s ním tedy dále.

Do Lískovic statku se s Jírou přistěhoval šotek. Stádu svému jakoby byl kuchařem, tak se vše spravovalo a zrovna kynulo. Děvečky jaktěživy nenosily tak plné dížky od krav jako nyní a ovce byly jako v tuku zaobalené. Ale což to! Řekla-li mu Lenka, aby jí z pastvy přinesl zajíčka, přinesl zajíčka živého; chtěla-li velkého, přinesl velkého, objednala-li si koroptev, křepelku, králíka, přinesl koroptev, křepelku aneb králíka. Dal jí vždy na vybranou. Jakoby vše měl někde ve špižírně, v přihrádkách; co kdo chtěl, to mohl přinésti. Ptáka mohla jmenovati jakého chtěla, večer ho měla či starého či mladého. Sysla, kolčavku aneb cos podobného — to mu bylo už docela hračkou.

Jíra se stal i v čeledníku hledanou osobou. Což se mu nasmáli a nadivili, když jim večer přinášel, co si ráno udali; což ale otvírali uši, když jim povídal jak které zvíře žije, jaké má náklonnosti, radosti, návyky, smutky — to zrovna jakoby ten pták, to zvíře bylo osobou, ba sousedem, k němuž chodíme na návštěvu. A nebylo ni ptáka ni čtvernožce, jehož hlas by byl nedovedl nápodobiti s takou jistotou, že to na poli ptáka i čtvernohé zvíře oklamalo, doma pak čeládka při tom nevycházela ze smíchu.

Vše ho poslouchávalo. Jakoby byl scestoval celé země, tolik toho věděl: co ani snad v žádných knihách nebylo, o tom uměl povídat. Lenka již ani nechtěla obědvat ani večeřet s tatínkem u jednoho stolu; vždy k čeládce běžela, aby jí nic neušlo. Ba někdy ji měli co udržet doma, aby za ním nevyběhla na pastvu. Tolik toho uměl pověděti, že pastva vlastně se teď i čeládce jevila v novém světle, na niž počali hleděti srdcem Jírovým i staří pasáci a staré pasačky.

Jírovi bývalo na pastvách, jakoby byl králem, jehož vše musí býti poslušno. A byl králem, jehož vše poslouchalo rádo. Rozumí se, že na Lískových pastvinách také vynašel své „pod mezí“, „u mezníku“, „v trnkách“, „u bodláčí“ a jiné, a že tam odbýval zrovna tak své návštěvy u hnizd, vajíček a mláďat, jako když byl v chaloupce. Rozumí se, že i tu hleděl k těm tvorům dle návodu otcova, že je spíš choval, vychovával a že neměli příčinu, býti před ním plachými.

A když se na těch pastvách rozezvučel v písni,

tu již jakoby nabral dechu do plné duše a plného srdce, tu se mu zdálo, že jest sám jeden z nich, z těch písklat holých a opeřených, k nimž tíhnul s takou náklonností.

Čas mu u Lísků ubíhal jako proudem, a příjemně mu ubíhal. Na chaloupku málo již zpomínal, na otce častěji, ale nedálo se to více s bolestí. Hospodář Líska měl hocha rád a sám někdy přicházíval, aby poslouchal, co vypravuje. Bylo mu, jakoby hoch náležel k rodině, a podobalo se to tím více, anať Lenka všecky své myšlénky a starosti otáčela kolem něho; sestra o bratra nemohla pečovati více, než Lenka o Jíru.

Však také Jíra si jí hleděl. Nenosil domů jen tak zvířata jako na ukázku, poněvadž je potom zase hned pouštěl na svobodu aneb odnášel na místa, z nichž je vybral. Přinášel jí ptáky, zajíce, kůny vyřezané ze dřeva, tak živým podobné, že to až bylo k smíchu. Jak pak ne! Zajíc vyřezaný stavěl se na zadní nohy, měl pozorny slechy a zrovna jakoby panáčkoval; a aby to bylo ještě názornější, přinášel s tím vyřezaným i živého, aby prý viděla, podle čeho to dělal. Jindy přinesl s sebou vyřezaného ptáka, že měl tak jako do opravdy křídla, zobák, ba jednotlivé peří; jednou měl křídla složená, jindy roztažená. Tyto všecky vyřezané podoby směla Lenka podržeti sobě, ty již neodnášel do lesa aniž do polí; ty jí daroval, s těmi směla dělati co chtěla, a vždy ještě přisliboval, že přinese lepší, jinší, „jen co se zmůže.“

Avšak jako přinášel z polí a luk domů ten život na ukázku a všem ku podivu, tak ještě větší podiv vzbudil tím, co dělal doma, v prázdných chvílích, pod večer, třeba v noci, časně z rána, ve svátky.

Dědeček mohl oči na tom nechat, co. hoch vše dovede ze dřeva. Když se ho ptal, jak to dělá, ukázal Jíra kus dřeva a vytáhl kudlu; dědeček nechtěl věřiti, že z toho dvojího vyjde cosi, co jest jako živé. Když pak Jíra před jeho očima se dal do práce a dědeček viděl, jak z kusu dřeva roste, co si řekl, pták, zajíc, kůna — tu již jen spráskl ruce a říkal, že má hoch „dar ducha svatého". Tenkrát každý, kdo měl v domě hůl, měl na ní něco vyřezaného. Děvečky na srpech, na hrábích měly hady, ještěrky, že se to bály až vzíti poprvé do ruky. Dědečkovi vyřezal dýmku, že představovala hlavu, která se smála, a dědeček vždy se dal do smíchu, když počal kouřit.

Ale vlastní divy viděl dědeček přece jen „pod svým oknem", totiž naproti v zahrádce. Tu již ani nemělo divení konce, neboť zahrádka ta proměnila se již v cosi jiného, co jaktěživo nebylo a co prý ani zahradník lépe by nedovedl.

Ta tráva, pane, počala na záhonech i mezi nimi mizet, když se Jíra dal do rytí a okopávání! Jako když jablíčko oloupá, tak to vše bylo čisté, kloudné. Dědeček již ani nechtěl odpoledne spávat v lenošce; na zahrádku, jen na zahrádku, tam to bylo jak v ráji. Sedátko bylo mechem postláno, že bylo jako peřina — tak měkké, že lenoška na jeho vejminku již musila se vzdáti porovnání. A jaké to bylo podívání na ty záhony!

Ani jaktěživ o těch květinách neslyšel, co jich tam nyní rostlo, zrovna jako v knížecí zahradě. Dědeček již časem nemohl ani pochopit, odkud je hoch béře, a bál se, že jest chlapec snad „nenechanlivý“ a že ty květiny zrovna odněkud odcizuje. Také se Jíry na to ptal, a když mu Jíra ukázal semena v jedné ruce, konev vody, ze strouhy nabrané, v ruce druhé a řekl: „to jest ta nenechanlivost, a bylo by hříchem, míti zahradu s vodou ve strouze jen k vůli kopřivám a slunečnicím“ — tu již dědeček na něho koukal jako na zázrak a to proto, že on stařec šedivý tomu dítěti musil dát za pravdu.

„Tu podívej se,“ vodil si pak Jíra Lenku za ruku do zahrady a ukázal kolem. „Je ta zahrada ještě dědečkova?“ ptal se hrdě a ne bez samolibosti, když jí ukázal vše to mladnutí a bujení, vši tu rozmanitost v květinách, že až oko přecházelo. „To si ta zahrada teď vejská, co?“ pokračoval ve své samochvále. „To jsme ji omalovali, ta může teď vonět!“

Dědečkovi bylo při tom také, jakoby mladnul, kdežto Lenka počala vejskati, jak si to Jíra žádal od zahrady.

Také dědečkovi Jíra pojmenoval všecky ty květiny jmenem. Dědeček si ta jména nepamatoval; poslouchal je sice, ale nerozeznával — usmíval se tomu jen a bylo mu, jakoby hoch jmenoval svaté z litanií. Že se mu ale porovnání k litaniím zdálo hříšné, říkal: „Tyť, hochu, umíš celý kalendář nazpaměť.“

Pak měl ještě jeden záhonek zvlášť, k němuž když přivedl Lnnku, řekl: „Vidíš, tenhle záhon jest

náš; jsou na něm mateřídoušky, to že ty nemáš maminku, a kapradí, to že já nemám tatínka. Neboť to kapradí jest z jeho hrobu.“

„Jak pak vypadá maceška?“ ptala se Lenka, když dědeček k nim právě docházel. „Ta prý sedí sama na dvou židlích a dvě nevlastní děti na jedné?“

„Mé zlaté dítě, poznáš ji,“ odpovídal dědeček místo Jíry. „Tatínek ti přivede novou maminku,“ dodal jako s povzdechem.

Lenka se zarazila a podívala se na Jíru, jako s otázkou, je-li to pravda.

III.

Bylo to pravda. —

Lískův statek byl největší v celé vesnici. Takto ale Lískové nebývali na něm od nepamětna. Dědeček to pamatoval, jak se sem dostali. On byl tenkrát arciť ještě dítě, přinesli ho v nůši, a ta nůše i s tím dítětem byla skoro jediný jich nábytek. Ale nebylo to pro smích lidský, neboť tehdáž se to stalo na mnohých statcích, jak mohl dědeček rovněž dosvědčit.

Bylo to za časů, když po těch dlouhých vojnách v minulém století bylo málo lidu pracovného, vypravoval dědeček. Co byl platen statek, když nebylo rukou, aby jej obdělaly, aby pole zoraly a osily, aby úrodu ošetřovaly a klidily? Statek sedláku ničím, není-li k němu pracovitých rukou. A tak na některých statcích nestačili ani pole osít a na jiných, kde je

osili, nestačili sklízet. Tenkrát mnohý sedlák ani nemohl se dosyta najíst a chodil v haleně, hůř než nyní čeledín — kdepak čeledín! Žádný člověk ve vesnici, ba žádný světem jdoucí by neoblekl se nyní v takový šat, jaký tenkrát nosili sedláci — ve všední den, v neděli, vše jedno. Selka honila parádu v kanafasce a šlo to. Tenkrát dcery ve statku byly rády, když měly do kostela střevíce, a měla-li u muziky na krku dukát, tu byla již „vyhlášená“. Na vdavky šla nevěsta v matčině sukni, a syn pranic se na to neohlížel, jestli mu nepadnul vypůjčený kabát, jestli měl šosy kratší neb delší; však jej beztoho hned po kostele svléknul, aby jej odvedl někdy třeba do druhé vesnice a sám do smrti neměl naději na svůj.

Tenkrát nebyly „pomoci“ (věna) jako nyní. Aby byla dcera dostala několik tisíc, aby syn musil míti přínos na hotových, o tom nebylo slýcháno. Která se vyvdala ze statku a dostala několik set, o té se povídalo za všemi humny. Dostala nějakou tu peřinu, něco „těch hadrů“ do truhly, nějakou krávu, tři, čtyry ovce a byla odbyta. U musiky holky pěkně strkaly střevíce pod lavice, aby je při tanci neroztrhaly, a který hoch hodil muzikantům na talíř dvougrošák, ten už vyváděl velké furianty a musil míti holku tuze rád. Aby tenkrát bylo na děvčatech všecko hrálo a se lesklo a hoši aby se uměli točit k nim jako nynější, to ani nemohlo být, tenkrát by to bylo volalo do nebe.

Statek a „nouzov“ bylo tehdá jedno; sedláci ze statků utíkali a zůstavovali je prázny. Což platno, když nebylo a nebylo kde se zachytit. Nejlepší čas

v roce musil každý sloužit pánům na robotě, a co zbylo, stačilo tak sotva, aby se to pole trochu načechralo. Tenkrát dělníkům bylo lépe; ti aspoň věděli, že se najedí, a sedlák byl dělníkem, tahounem, jenž se nenajedl. Pro pouhé jméno zůstávali sedláci na statku, dokud to šlo. Kavky také zůstávají v letě na věžích a chlubí se tím; ale když přijdou s těch věží sletují k holubníkům a pokorně před nimi číhají na nějaké to zrnko, až holubi si vyletí.

Tak o tom dědeček povídal. Tenkrát utekl sedlák také z toho jejich statku: po tři léta zůstal statek prázný a po sedláku nebylo stopy — tak se toho sedlačení nasytil.

Dědečkův otec co svobodný přišel do těchto krajin z hor a vstoupil do služby ve dvoře. Že přišel z hor, říkali mu Horák, ač se jmenoval Líska. Byl to člověk obratný a považlivý; stal se ve dvoře brzy poklasným a pak šafářem. Tenkrát se dědeček narodil. A to bylo právě, když sedlák z tohoto statku utekl, na třetí rok! tu pravil pan správce k šafářovi, chce-li býti sedlákem, aby se vystěhoval sem na statek a že jest jeho. Matka vzala dítě do nůše, jeden člověk od úřadu šel s sebou, a když přišli do statku, pravil úřadník: „Tak vás tady mocí úřadu skládám," a statek byl jejich.

Z počátku vedlo se jim zle, jako všem, neboť v celém statku nebylo čeho vzíti do ruky, a kdyby si byl nový sedlák nevyprosil na čas od pánův nějaký dobytek, nebyl by tu také nic pořídil. A bylo ještě hůř, že dětí přibývalo rok od roku. Kdyby se byli

nyní stěhovali ze statku, již by matka tu drůbež nebyla pobrala do nůše — bylo by pět chlapců a tři holky.

Ale z těch dětí přišlo požehnání na statek. Ty co odrůstaly, stávaly se dělníky, a když měl statek mimo sedláka a selku osm pracovných osob, to již mu nebylo zle. Tu již se ledacos uhospodařilo, dobytek se zakupoval, v truhle na dně bývalo něco stříbra a špejchar měl co nosit.

Statek pak ujal nejstarší syn, ten, jehož byli sem přinesli v nůši, nynější dědeček. Ostatním synům a dcerám dalo se, co se mohlo, aby dostali se na dobrá místa. Dědeček zdědil obratnost a povážlivost po otci, uměl se při hospodářství zatočit, a vedlo se mu dobře. Také kolem něho se hemžilo dítek dost, hochů i děvčat. Statek zkvétal, a již by mu byli musili dáti hezkou sumičku, aby z něho také utekl a nezůstavil za sebou stopy.

A čas běží jako voda. Než se dědeček nadál, dospěl mu nejstarší syn, nynější hospodář, a chtěli mu strojiti svatbu. Jen že to mělo obtíž. Tu, kterou mu dávali, mladý hospodář nechtěl, a ta, kterou on chtěl, byla chudá, tu nechtěli staří. Vlastně dědeček ani mnoho se nestavěl na odpor, ale matka, která nyní byla již nebožkou. Tak se stalo, že se dlouho strojili k svatbě a přece ji nestrojili. Až když mladý hospodář řekl, že raději se nebude ženit, než aby si vzal jinou, a matka ve zlosti pravila: „Tak si tedy uvaž na krk tu žebrotu, kterou ani chasa nebude chtít poslouchat,“ — na to byla teprv svatba.

Ale byla to svatba tichá; příbuzní na ni nepřišli, že prý by nevěsta neměla pro ně dosti talířů, a stará Lísková víc se při ní zlobila, než veselila. Nikomu nebylo do řeči, neřku-li do veselosti. Po svatbě se stará Lísková zlobívala ještě víc, neboť mladý hospodář měl ženu nesmírně rád; na rukou by ji byl nosil, až matka nemohla se dobře na to dívat. Říkala, že prosí boha, aby jí raději před časem zavřel oči: bůh ji vyslyšel, a ve statku byl pokoj.

Mladá hospodyně otáčela se v hospodářství jako na obrtlíku; k chase byla vlídna, a chasa byla by pro ni do ohně skočila: nic nedbala, že byla z chudého pytle. Dědečka si zrovna hejčkala a co mu viděla na očích, to udělala. Hospodář byl šťasten, dědeček se jen usmíval, a když se narodila malá Lenka, bylo to štěstí jako dovršeno. Tenkrát přicházíval dědeček ještě častěji z vejminku na statek; chtěl si pohejčkati vnučku, a když ta natahovala po něm malé ruce, byl jako dítě a říkal, že by samou radostí hned dovedl vyvádět „hlouposti“, kdyby se to na něho ještě slušelo.

Uplynulo několik roků a mladé hospodyni nikdo by byl nepřipomenul více, že jest sem přesazena z nestejného štěpu. Jakoby tu odjakživa byla rozena, jen že byla ke všem lidem přívětivější, než bývají selky v takových statcích. Také by jí byl nikdo nesměl vytknouti nestejný rod; tuť by byla našla v dědečkovi nejvřelejšího zastance, a pakli někdy který ze sousedů přec na to z daleka narážel, míval od dědečka hned

na talíři: „Však ji sem nepřinesli ani v nůši jako mne, a já jsem se tu také ujal.“

Ale chudák hospodyně neujala se hluboko, nezapustila kořeny na dlouho. Když šlo Lence na sedmý rok, matka její náhle ulehla, ležela po nějaký čas a vzdor prosbám hospodářovým a dědečkovým shasla. Bylo nářku po všem statku, a když ji vynášeli z něho na hřbitov, dědeček zle si připomenul svou ženu a pravil: „Ta jistě jí zde nepřála dechu a vymohla jí smrť.“

Hospodář po dlouhý čas nebyl podoben sobě pro samý smutek, a když se podíval na malého svého sirotka, bylo mu ještě hůře, neboť byla Lenka tak matce podobna, že každým hledem ji připomínala. Tenkrát sice již některé prostořeké hlasy se ptaly, zdali sedlák se zas ožení, ale dostaly brzy ponaučenou: ten že na nebožku nezapomene jaktěživ, to že by mohl každý směle vsaditi na to hlavu, že zůstane vdovcem.

A kdo by tu hlavu byl vsadil, byl by ji prohrál. Šlo to sice několik let, tak že už Lence bylo na desátý rok, a Jíra už u nich sloužil tři léta. Ale pojednou počínali si dohazovači u Lísků podávati dvéře a dokazovali sedlákovi tak dlouho, že potřebuje hospodyni a hospodářství bez hospodyně že není ani hospodářstvím, až tomu sedlák nějak uvěřil, neboť najednou se stalo známo, že hospodyně ta odkudsi přijde.

Kdyby byla nebožka jeho matka ještě na živě, s touto volbou by byla do jista spokojena; to nebyla žádná z chudého rodu, žádná žebračka, kterou by ani

chasa nechtěla poslouchat. To byla dcera zámožná, ženská podle módy, na níž vše se lesklo a hrálo, která uměla kouknout a si dupnout, a které to slušelo, když si podepřela boky a spustila jako s kruchty.

„To nebude nebožka," mluvila chasa, když uslyšela, kdo se k nim dostane za hospodyni, a dědeček počal malou Lenku tenkrát vroucněji tisknouti k prsoum.

Ve statku nastal ruch. Hospodářova tvář zase vypadala, jako když ji vyleští; musil se i trochu nutiti do mladosti, ač nebyl již z nejmladších, ba ani ne z mladých. Jezdili často ze statku, tu do Prahy pro všelijakć dary, pak zase k nevěstě s těmi dary, tu po známých a příbuzných, tu na úřad a na faru, až konečně vyjeli ze dvora s kytkami a fábory a vrátili se do něho s hospodyní, s vejskáním a hudbou.

Tenkrát seděl dědeček celý den ve svém vejminku; ani do zahrady nešel, ačkoliv záhony byly v nejkrásnějším květu a plny vůně. Seděl v zamýšlení a starostech, jako by nevěděl kudy kam. Když ale hospodář dojel do dvora tak po mladicku, jakoby jaktěživ byl nevyprovázel odtud nikoho s pláčem, tu se mu stará brada trochu divně sevřela, že si pravil: „Sluší ti to, zapříti rozum."

Ve dvoře bylo vše na nohou, aby uviděli novou selku, až přijede a sestoupí s vozu. Z celé vesnice se nahrnuli, aby ukojili první zvědavost. Šlo jí to, slušelo jí to, byla to pravá „sekačka", a že byla tak ve všem dokonalá, zpomínali na nebožku jen přirovnáním, mluvíce: „Ta není jako puťa, té bude všude plno."

U chasy u prahu domovního stavení stála také Lenka, aby viděla vše, co se děje, a uvítala novou maminku. Nechtěl jí z myšlének obraz, jak jej byla vyslovila v zahradě, že macecha musí seděti na dvou židlích, a dívala se, pakli i nová maminka na nich sedí ve voze, jestli s nich vstane. Ovšem že se dvou židlí nevstala, ale Lence zdálo se, že by mohla.

Otec Lenčin pomáhal selce z vozu; pak vedl ji do domu a na prahu pravil k Lence: „Koukej, dceruško, tu ti vedu novou maminku, polib jí ruku.“ A nová maminka nastavila ruku jakoby s příkazem toho, zač otec žádal.

Ale nepovedlo se to ni jednomu ni druhému. Lenka jakoby ji brali na vidle, dala se do křiku, odvrátila se a vrhla se více než běžela k Jírovi, jenž tu mezi chasou stál také u prahu.

Selka chvilku čekala, snad byla ujištěna, že se krátce rozmyslí a k ní se obrátí. Však v Lence nedálo se podobné rozjímání a selku přešla dříve trpělivost. Rozkázala, že si toho žádá, a to žeby bylo, aby holka neposlouchala a měla svou hlavu.

Otec, aby zbytečnému zevlování nedodával podnětu, šel k Lence a měkce jí domlouval, aby jen šla políbit ruku, že uvidí, kterak je nová maminka hodná. Ale Lenka zprudka objala otcovy nohy a nechtěla se nyní hnouti od něho. Snad že selka to měla za chvíli příhodnou: přiblížila se nyní, brala Lenku a přikazovala, co činiti má; vzala její ruce, obrátila ji proti sobě a jako plna jistoty, že děvče neodolá, pravila: „Tak přece přivítej svou maminku!“

Lenka se na ni podívala plným velkým okem, podívala se jí do očí a jakoby tam po čemsi pátrala ale když ta tam snad nebylo, nyní měla se k slovu: „Vy nejste žádná naše maminka; ta naše byla zcela jiná, my vás nechceme!“

A opět jakoby u Jíry došla nejlepšího zastání, vrhla se k němu.

Tato Lenčina slova spůsobila vzbouření. Chasa, které ještě nebožka nevyšla ze srdce a z paměti, pohledy si přisvědčovala, že ta holka tak mluví; ti pak mezi nimi, kteří se nové selce již chtěli připochlebit, počali býti prostředníky, aby se podala. Diváci z vesnice se smáli, ale jen jako zvědaví, kterak to dopadne.

Sedlák byl na trní; dítěti ublížit nechtěl a tak nemilou uvítanou nové ženě své také nezamýšlel připravit. Selka v jediném mžiku změnila všecky barvy, tak že všech přítomných zmáhalo se přesvědčení, jako by jí už nic více neslušelo.

„Máš ty chování!“ řekla pak selka. „Je vidět, že jsi dlouho neměla matku, a když jsi ji měla, nevěděla co s tebou.“

To bylo tvrdé. Všichni tu stáli, jakoby je polil horkou vodou, až se v nich tajil dech. K čemu nenechat na pokoji nebožku, k čemu v mladé té duši dotýkat se její paměti? I Líska stál jako na uhlí a nevěděl, čeho se zachytit, aby trapné nesnázi, kterou sám bezděky vyvolal, učinil konec. Byl by býval nejradší, kdyby svatebčany mohl náhle přesaditi do světnice, aby byli uzavřeni před tolika zraky. Vejskot,

hudba a veselí se tím nemilým výstupem beztoho natrhly, a co více, nemile jím dojata byla jeho žena. Jakmile ale tu se dotkla takto nebožky, bylo i po jeho rozpoložení mysli, že zvolal jako v hněvu: „Nechte ji!“ A tím myslil i nebožku i Lenku.

Ale mladá žena nezdála se býti dle toho, aby dbala na úsečnost mužovu; hned vzala obrat k odpovědi: „Však pozná nyní, co je v domě matka,“ řekla a chtěla se bráti síní do domu.

„Macecha!“ zvolal mladý hlas mezi chasou, a když se selka po hlase tom ohlédla, uviděla hocha, u něhož Lenka brala útočiště a k němuž všechněch diváků oči právě se obracely. Při tom bylo že všech úst slyšeti pošeptem i polohlasem: „Jíra!“

Při tom smělém slově Jírově každý si oddechl tím slovem „Jíra“, a v očích i na tvářích mohl's viděti jakési uspokojení; zdálo se, že slovem tím vysloveno vše, co je tu bavilo podivností i co je naplňovalo jakousi úzkostí. Zdálo se jim, že nemohlo lidské srdce najíti přirozenějšího zvuku, aby vyjádřilo vše, co se zde dálo: tvrdost pánovitost selky, plachost a svéhlavost dítěte a konečně podajnost a jakousi úslužnost Lískovu.

Při tomto slově selka obrátila se na prahu: bylo patrno, že jí trhlo až do duše, že ji bodlo i že ji pobouřilo. Byla jako zsinalá, a bylo na ní skoro vidět, jakoby se ničeho nebála v té míře, jako tohoto slova.

Selka popošla asi o dva kroky nazpět před síň změřila Jíru od hlavy až k patě a tázala se ho s divným přemáháním: „Kdo pak ty tam jsi?“

„Váš pasák," odpověděl Jíra.

„Vždyť jsem si to mohla myslit, kouká z tebe každou pídí," mluvila uštěpačně. „Však si mohu nyní také vysvětlit, že má Lenka tak pasácké mravy; jakž by mohlo býti jinak, když jí byl pasák na místě matky," pokračovala s rostoucí jízlivostí. „Myslím ale, že statek náš bude moci být bez tebe," dodala.

„Lenko, jdi a polib jí ruku," řekl Jíra na všecky ty řeči tak neočekávaně a zároveň tak opravdově, že vzbudil opět podivení. Ale ještě větší podivení bylo, když Lenka šla jako beruška poslušna, vzala matku za ruku, políbila a řekla: „Vítám vás k nám."

Selka nyní v prvním okamžení nevěděla, má-li děvčeti ponechat ruku v ruce její; tak to přišlo náhle a neočekávaně, že to bylo rychlejší než rozvaha. Selka ustrnutím také nevěděla si k slovu. Co všickni dohromady nemohli svésti s děvčetem, ten pasák to dovedl na jediné slovo: ba více, selka v tom ještě mohla srozumět výpověď ač zamlčenou: „Ten pasák by dovedl matku zastati lépe než ty." A jisto jest, že chasa i vesničané tomu tak rozuměli na vlas a nade vší jistotu bylo, že selka při tom se svou důstojností prohrála, Jíra že u všech neobyčejně mnoho získal.

Selka ani v prvním svém překvapení nepocítila, co vše jest obsaženo v tomto obratu, ale naprosto ihned nepochopila, kterak mžikem u všech přítomných klesá v té míře, v jaké Jíra stoupá. Všeobecné mínění tuto propuklo v jakýsi smích: selce platil smích ten svou ostrostí, Jírovi platila smíchu částka radostná.

Selka ve svém udivení již i zapomněla skoro na

děvče ji vítající; na Jírovi utkvěla. Všecka ta nemilá příhoda setřena jediným mžikem z pozornosti její; pozornost zaujal Jíra a v této pozornosti patrně zápasil hněv s jakousi nejistotou. Selka to cítila, že ztrácí půdy pro své chování a počínání; důstojnost, vážnost byla ta tam, a ona neměla hned jiných vlastností při ruce.

V této nesnázi, již těžko ukrýti, obrátila se k sedlákovi a prstem ukazujíc na Jíru tázala se: „Ten zde rozkazuje?“ A nečekajíc odpovědi, odpovídala sama: „To až potud; doufám, že mne ho dovedete zbavit.“

„Pantáta mne nedá!“ zvolal opět Jíra, a tím měl již dokonce všecky smíšky na své straně. Sedlák ta slova uslyšel a selka je také uslyšela; jen že selka stavěla se již neslyšíc a odešla do stavení, manžel s ní a za nimi všickni, kdož s nimi přijeli. Ale co pravda, těch několik Jírových slov utkvělo selce v hlavě, jakoby je tam zařízl; nechtělo jí býti nikterak do veselosti, a když se později veselou tvářila, Jíra v jejích myšlenkách pořád ještě zaujímal totéž místo, nechť si věc vytáčela jakkoliv a nechť se uchylovala k výkladům sebe obratnějším. Tak se jím zaměstnávala i při hostině, jakoby seděl mezi hostmi jí naproti a ona od něho odvrátit oči nemohla.

Jíra byl dnes sám ssebou spokojen, bylo mu do zavejsknutí a když se po odchodu svatebčanů ohlédl kolem sebe, bylo mu, jakoby zavejsknutí viděl na všech tvářích. Bylo mu tak radostno, jakoby kus nebes modra byl snesl na zem: bylo mu v duši po-

vznešeno, jakoby skřivánci všech všudy polí a luk v ní prozpěvovali a se povznášeli s ní. Byl by radostí každému ruku stiskl, byl by se objímal se všemi: bylo‘t mu, jakoby dnes byl ubránil to nejdražší hnízdo a v něm to nejvzácnější mládě proti útoku i proti škodě.

„Zlatý hochu,“ volali na něho někteří, když se rozhlížel.

„Tyť jsi jednu židli pod ní podrazil,“ radovali se jiní, myslíce při tom ovšem na porovnání s macechou, neboť byl obraz ten každému známý.

„Co sedlák nedovedl, on dovedl,“ rozumovali pak mezi sebou.

„Ten si umí něco troufat — ale povedlo se to!“ dosvědčovali jiní.

„To by si nikdo jiný nedovolil,“ ještě někteří.

„Proto že by to nikdo tak nedovedl,“ dotvrzovali ti ostatní.

A tak věc ta probíhala ve všech proměnách všemi ústy; Jíra mohl viděti na své oči, jak roste. —

V taký den, jakým byla svatba, ve statku ovšem se nepracovalo; chasa světila a s ní mohl světit, kdo měl k tomu chuti. Muzika zůstala na dvoře a hrála; sedlák dal vyvaliti půl sudu piva pod kůlnu a na dvoře utvořilo se kolo, jež se točilo dle noty. Všem bylo dnes veselo, do opravdy veselo, a vše točilo se kolem Jíry, jakoby on jim sem byl postavil tu hudbu, to pivo, a řekl: „Tu máte a buďte veselí.“

Uvnitř ale, zdá se, že již také přišli do veselého rozmaru, aspoň řeč se tam více netrhala. Pak vyšel

odtamtud sedlák, a když se díval na veselí chasy, poklepal Jírovi na rameno. To se ale zastavil jen tak na mžik, neboť vlastně šel na vejminek pro dědečka, aby ho jednak uvedl u nové snachy, jednak aby ho pozval též mezi hosti.

Dědeček vyzvání synovu uvnitř sice odpíral, ale šel s ním, neboť věděl, co se sluší. Co si chtěli povědět, pověděli si již před svatbou, a tím jakoby dědeček již byl všecko ostatní uzavřel někam do truhly; dnes dokonce by se neopovážil, dotýkati se čehos nepříjemně.

Viděli tedy na dvoře, kterak sedlák brzy vrací se s dědečkem svátečně ustrojeným. Nosil se ještě „po staročesku", jak tomu říkají: krátké spodky, punčochy do střevíců, vestu s velkými knoflíky, a když chodil z domova přes pole, měl soukennou kazajku rovněž s velkými knoflíky. Takto po domácku ale kazajku nenosil; vesta zastávala tuto službu, a bylo viděti rukávy bílé košile, neboť na prádlo držel. Dnes místo punčoch měl dlouhé boty, na hlavě měl nízký kastorový klobouk, a když jej chasa pozdravovala a on klobouk sejmul na poděkování, bylo vidět, že stříbrné jeho vlasy jsou s předu krátky, v zadu dlouhy, tak že splývaly až přes límec.

Tak jej Líska přivedl mezi svatebčany a uvedl u své ženy.

Dědeček zachoval vše, co se sluší, aby nikoho neurazil, promluvil se snachou i s hostmi, poseděl trochu u stolu, ale dlouho tam nevydržel. „To co bylo do světa, nebylo již pro něho," říkal, řekl také tenkrát

a brzy odešel na dvůr před síň, kdež se posadil na lávku a díval se na chasu, „aby prý si trochu odpočinul.“ Totiž aby si odpočinul tam od hodovníků, neboť býti mezi nimi již ho namáhalo. Jinak rád prodléval u chasy; tu byl ještě jako kusem hospodáře.

A byla dnes podívaná na chasu, kterak se veselila. Jíra prováděl všecky své kousky, jakoby je měl na výstavě, nápodobil všecky všude ptáky a všech všudy zvířat hlasy, nápodobil hlasy lidí i jich chování, a dovedl to tak, že byli samý smích že i hudebníci, ač to bývají lidé otužilí, pro smích přestávali foukat, že muzika na chvíli musila ustát, patrně aby ustoupila jeho kouskům.

Veselí to vniklo již také až do vnitř mezi hosti. Jeden po druhém odtamtud se tratil a vycházel na dvůr, aby se podíval. A kdo jednou vyšel ne tak snadno se do vnitř vrátil, leda aby někoho ještě odtamtud vyzval.

Také selka se přišla podívat, co se tam na dvoře děje. Postála chvilku mezi dveřmi na prahu a pak si sedla na lávku vedle dědečka, aby ho tím poctila a také návštěvu mu oplatila.

Brzy přehledla veselí a brzy seznala, že Jíra jest tu podstatným podnikatelem, týž Jíra, který ji dnes u prahu tohoto domu uštknul.

„Náš pasák umí také jiné věci než pastvu obstarávat?“ ptala se dědečka se zvláštním přízvukem, v němž ještě zcela se obrážel vnitřní neklid.

Dědeček ovšem ani neměl tušení o tom, co se bylo u prahu přihodilo, a nerozuměl, co ve slovech

těch i hlavně v jejich přízvuku spočívalo. Dle toho byla i jeho odpověď.

„Ten?“ řekl a máchnul trochu rukou. „Ten se zná ve všem, jakoby už nebyl ani hochem. Ba to žádný člověk neví, co ví ten hoch. Ten má zrovna „dar ducha svatého“. Ten to zná — počkejte až ho jen seznáte. Z toho bude čeledín! O hocha toho by se všude ve statcích drali, aby ho tam dostali, kdyby šel od nás. Ten by byl na dračku. Ale on to neudělá nikomu k vůli. Proč by také od nás odcházel? Vede se mu dobře, má u nás víc, než jinde odrostlý čeledín, a takto je jako náš. Takového pasáka neměl statek co statkem stojí a nebude ho mít, kdyby sto let na něj čekal. Ten hoch je zrovna požehnáním a bude jím každému, ať přijde kamkoliv. Jak naše stádo nyní vypadá, tak nevypadalo nikdá — počkejte, až je uvidíte. Člověk na těch dobytčatech zrovna by oči nechal, jak to všecko kyne. Tady bude vám radost hospodařit; pokud Jíra bude pasákem, můžete být bez starosti. Ten hoch to má zrovna jako s učarováním — a zeptejte se ho, poví vám to vše tak a tak do pravdy, že já starý člověk se mu musím dát do smíchu, jaký má rozum.“

Dědeček při této chvalořeči ani netušil, jaký to olej leje do plamene a do jakého plamene.

Selka na tu jeho řeč ani nehlesla, tak to vše v ní vřelo; ale ač podrážděna uvažovala. Co uvážila nevíme; ale když se objevil Líska na prahu, vstala, šla k němu a pravila celá bledá: „Tvůj starý otec mohl si dnes vzít na sebe kabát! Chodí jako sprosťák.

Dělá ti hanbu před světem, dnes, kdy tu tolik hostů. Myslím, že mu poviš, abych mu nemusila říkat já, co se sluší a co ne.

Vida, nyní to na něm viděla; když přišel prvé mezi hosti, neviděla to, ale to proto, že pochvalou Jíry teprv nyní vyzval na se její žluč. Při tom ovšem na veliké překvapení své seznala, jak pevně Jíra ve statku sedí a jak by bylo zatím marným namáháním chtíti jej z něho vypuditi. Když by šel ve statcích na dračku — což by mu ublížila, kdyby jej vypíchla? Ač tedy cítila malomocnost své zloby naproti Jírovi, cítila se pojednou jako obrněna proti tomu, kdo Jíru chválil — proti dědečkovi.

Sedlák se při těch slovech divně podíval na selku, a nemýlíme se, řeknem-li, že ho při tom pojalo divné tušení, že se před ním rozbřesklo a že zároveň se ho zmocnil pocit, že cosi jest již pozdě. Vše to zobrazeno bylo v udivení, s jakým pohledl na selku, když řekl: „Já mu to nepovím, ale ty také ne.“ Pověděl tím, že jest vyzváním selky uražen a dal jí výstrahu.

Selka jakoby byla v moci zlého ducha. „Dobrá, já mu to neřeknu,“ odpověděla a zavolala na chasníka, jemuž pravila: „Řekni tuhle vejminkářovi, že nemá na sobě kabát.“

Chasník byl při tom rozkazu všecek zaražen a zaraženi byli všichni, kdož to slyšeli. Chasník stál na váhách, jakoby posud nevěděl, mluveno-li to žertem či do opravdy; usmíval se dobrácky a v úsměvu tom dával na srozuměnou: „Mám či nemám?“

„Co tu stojíš?“ okřikla ho selka.

Chasník tedy šel k dědečkovi a vyřizoval: „Pantáto, že vám vzkazuje panímáma, že nemáte na sobě kabát.“

Opakujeme, že dědeček neměl tušení o tom, co se stalo u prahu, aniž o tom, kterak vychvalováním Jíry podněcuje v selce výheň, která až smysly její oslepuje.

Na toto vzkázání dědeček vstal a dívaje se s posla na poselkyni tázal se zprudka: „Jak? co?“ A pohlednuv opět ztuha na selku s tím pohledem blížil se až k ní, jakoby pátral, zdali to, co slyšel, jest vysloveno i v její tváři, a pakli je to v tváři, zdali to i v ňadrech jejích. A bylo to i v té tváři i v těch ňadrech. Dědečkovi jako když hrdlo zatáhne šňůrou a prsa stiskne bolestí; ale ta bolest přece se prodrala hrdlem a on řekl: „Kdybych já vám chtěl povídati, co vy nemáte, nebylo by toho tak snadno konec. Ostatně nejsem já u vás, jsem tu mezi chasou. Až mi bude jíti k vám, dobrá: přijdu v kabátě.“

Byla v tom bolest, rozhorlenost i důstojnost starcova; byl v tom hněv a byly v tom slzy. A sedlák?

Nová matka na to padala ze mdloby do mdlob, ženy ji obklopily, přinášely vodu, manžel bral si hlavu do obou rukou a chodil jako zmatený. Svatebčanům bylo nevolno; povídali si to pohledy i slovy a jeden vyřknul: „To brzy začíná.“

Chase i Jírovi s těží jen se povedlo, aby natuhlá veselost ještě trochu roztála. Veselili se už jen jako k vůli dědečkovi, který na lávku více si nesedl, nýbrž zrovna k chase dal si přinésti židli.

Trávil mezi chasou až do večera; když pak se mu zdálo, že by už měl odebrati se domů na odpočinek, postál nedaleko prahu a dal si zavolati syna hospodáře. Ale hospodář nepřišel; vzkázal, že jest u selky, které dosud není dobře.

Tu dědečkovi znova se přitížilo; přeběhnuv zrakem dům zasténal: „Bůh buď milostiv tomuto domu.“

A když se uložil na postel, byla poslední jeho slova: „Manžel dobrák.“

Ta slova byla jako když je vyřkne kněz před kázáním a dělá pak o nich výklad. Dědeček rozjímal o nich skoro celou noc.

IV.

Když byla nová selka na statku, vše bylo zaleknuto a jako na stráži. Každý cítil, že jemu na blízku jest cosi nevolného, bylo jim, jakoby každé chvíle musili býti připraveni na útok; krčili se do sebe.

Útok ale dával si na čas. Selka již prvního dne vypořádala všecky, jednoho po druhém, Lenku, Jíru, dědečka i sedláka; a nyní měla na starosti hlavně muže, aby si ho ochočila, jej zaslepila, podmanila. Nyní byla doba líbánků, muž ukládán v sladká pouta, aby zapomněl na to, co se stalo, a nedovedl vybuchnouti znova. Ostatní tedy zatím ponecháni na pokoji.

To poznala selka hned při svém příchodu, že manžel její není z té látky, aby se nedal ovinouti

kolem prstu, třeba se jí byl opřel; ten by byl musil jinak točit s lidmi, aby ona se ho byla zalekla, aby pomýšlela na ústup. To měla hned na první pohled zjištěno, už věděla, „kde je doma“. A jako dědeček uvažoval o tom, co jest manžel dobrák, ona uvažovala o tom také, ale se stránky jiné, se stránky své.

Dědeček již skoro nevycházel z vejminku. Často sedal v lenošce, jak jej byl Jíra poprvé uviděl oknem. Kdo by se nyní podíval na něj oknem, byl by rovněž myslil, že spí, tak býval ponořen v zamyšlení. Zdálo se mu skoro, že ta lenoška ač tvrdší, jest nyní měkčí, než sedátko v zahrádce, neboť do zahrádky přicházel již málo. A když se odvážil přes dvůr, kradl se jako zloděj: ohlížel se na vše strany, zvláště ke statku, zdali ho nikdo nevidí, a jakoby ho na každém kroku mohl někdo zakřiknout.

I hovorů s Lenkou, s Jírou dopřával si jen jako kradmo, jakoby neměl k nim práva a jakoby každé chvíle mohl na něho vypadnouti někdo, jenž by ho zakřiknul. Tu pátrával při Lence po čemsi jako slídič; jakoby čekal na jisté slovo. Měl snad již ve své mysli cosi rozpředeno a vypočteno, a nyní čekal, zdali to tak dopadne. Oddechl si vždy, když se toho slova nedopátral, jako po velkém namáhání a na to býval trochu poklidnější a veselejší.

Lenka nyní častěji chodila na vejminek; šla-li z domu, vždy se stavila u dědečka, a přicházela-li domů, podívala se nejprv k němu, pak teprva „na statek“, jak říkal dědeček domu hospodářovu co vejminkář. Dědeček ji teď jinak nejmenoval než „zlaté

naše dítě“, a když odešla, pravil vždy pro sebe: „Ubohý náš siroteček!“

A Jíra teď honil nejraději na pastvu. Když slunce ráno vstalo a v modrém vzduchu probudil se ševel, bylo mu, jakoby už v tom ševelu také měl býti; když hnal stádo, zdálo se mu, že k těm skřivánkům a lničním tulákům přivádí kamarády, a když ta tráva chrupala jim v zubech tak vesele: popadl se s Vořechem a prováděl kousky.

Na pastvě bylo mu, že jest doma. Když ale honil nyní k domovu, činíval to nerad; honil domů, až když stádo nasyceno nechtělo se pásti, až když už nechrupala tráva v zubech; co s nimi pak na pastvě? A čím víc se blížil domovu, stával se zamlklejším; noc, již měl přespati ve statku, byla mu, jakoby ho někdo přivazoval, jakoby ho někdo sháněl do klece, z níž by co nejdříve rád vyletěl. V myšlénkách přeskočil tu noc odvážným skokem jako nějakou propast a zachycoval se vždy již zase zelených strání příštího rozednění.

Na pastvě nyní zase bral si Vořecha více do cviku. Naučil ho, že rozuměl každému pokynu a každé jeho řeči. Když řekl: „Podívej se, plavka jde k jeteli,“ Vořech běžel a odehnal plavku od jetele; když řekl: „Podívej se, strkají hlavy dohromady,“ Vořech se mezi ovce rozběhl a rozehnal je, jakoby dodal: „Paste se, od čeho jste tu?“ Vořech pohlížel na svého velitele jako do nějakého zrcadla, aby vše na něm vypátral; když Jíra řekl: „Co myslíš, Vořechu, poženeme už?“ — Vořech udělal několik skoků a pak

se zastavil, neboť viděl na Jírovi, že sám ještě s sebou není rozhodnut, má-li se hnáti domů. A když Jíra dodal: „Tak tedy poženeme," — tu hned oběhl stádo, shromáždil je a pak šel před ním, vedle Jíry, aby stádu projevil, že on jest mezi nimi prvním.

V neděli odpoledne sebral se Jíra s Vořechem a jak řekl: „do lesa," pes již věděl, že jdou navštívit hrob. Hrob ten byl samá zeleň a ze samých lesních bylin a květů. Jíra bával s sebou i kudlu a tu již sestavil kolem hrobu zábradlí vyřezávané, že na něm bylo viděti vše, co otec za živa miloval: v hlavách pušku, kolem zvěř, zajíce, srnčí, ptáky. Byl to pravý hrob pytlákův, zábradlí bylo jeho nápisem. Jen jmeno tam nebylo; avšak pytlák jmena neměl aneb nebylo známo. Ležel tu pytlák a to stačilo. Že v lese tyto příznaky dětského zpomínání u hrobu byly trpěny a šetřeny, jest trochu podivné, avšak bylo tomu tak. Snad že pánům lesa lahodilo, že tak věrně jest vyznačena smrt pytláka; mohlo to jiným býti výstrahou.

Tu pak sedávali Jíra s Vořechem, který už sem znal cestu, jakoby chodil ve statku po dvoře. Tu si Jíra v mysli s otcem promluvil, jakoby mu skládal účty ze všeho svého konání. Tu s sebou v duši přinášel výpočet všech mláďat a vajíček a jich matek a otců, jako na důkaz, že dosud umí viděť a slyšet; v duchu to vypravoval otci, a když se při tom podíval na ty listnaté větve a koruny buků, jež zašuměly jakoby slova: tu bylo mu, jakoby otec tomu rozuměl a odpovídal; a tu jakoby odtud čerpal jakousi posvátnost a skoro jako větší schopnost porozumění

dalšího — porozuměti i věcem, jimž dosud nerozuměl, porozuměti i lidem.

Co bylo v Jírovi divokého, to jakoby u hrobu skládal se sebe; když pak se vracel zpět a vyšed z lesa uviděl před sebou zas to veliké, nesmírné nebe: duše jeho rostla i do výšky i do dálky a tu pocítil, že jest dnes neděle. Pak uviděl vesnici a z komínů valit se kouře; to mu bylo, jakoby se měl tam rozběhnout: pospíšil si s Vořechem, nebál se statku, a když uviděl za humny v lípách Lenku, s nesmírnou radostí podával jí, „co přinesl z lesa".

A přinášel jahody červeně lesklé, svázané v kytici, vybrané, že byly takou lahodou oku jako jazyku. Na podzim přinášel v kapsách oříšky, že jich mívala Lenka plný klín. A o lesních květinách, jež sázel v zahrádce, již jsme se zmínili.

Když to Lence podával s tou radostí, jakou nikdy nebylo na něm vidět, tu říkala: „Jíro, vem mne s sebou do lesa."

Někdy zůstával Jíra na pastvě celý den, když mu tak přikázali; tu mu donášeli oběd. S tím, kdo oběd nesl, přicházívala i Lenka, a nyní, když povyrostla, nosívala ho sama. To bývala radost zase pro Lenku, neboť Jíra když pojedl, prováděl ji po vší pastvě a po polích jakoby po svém hospodářství a ukazoval jí: „Vidíš, takováhle vajíčka má paleček, tohle jsou mláďata koroptví, tamhle jest zajíc mladík dva dni starý, tuhle vylítali včera skřivánci, jestli chvilku tamhle počkáme, uvidíme je vletět do hnízda; tu vidíš mladé ještě se skořápkou, ale nesmíme u nich

pobýt, aby staří se nebáli.“ A řekl jí vůbec všecko „hloupé co vědě“l, jak to sám nazýval. Neboť ač si byl vědom, že zná, co jiní neznají, říkával přec, že každý pták více ví než on a mnoho lidí dohromady.

„Kde pak jsou ti ptáci v zimě?“ ptala se jednou Lenka.

„Vidíš, to je to, že každý pták více ví, než já a mnoho lidí dohromady. Co my víme! My známe několik vesnic a to je vše. Ale ptáci! Když přijde podzim, svolají se, slétují se a připravují na cestu. Tu jest jen víření na poli: skřivanů létá jako komárů, lašťovek, že se jim člověk až musí vyhýbat. A to se loučí. Pak vyletí vysoko a všecko to spěchá v daleké končiny, kde je samé teplo. Vidíš, to pták musí vědět! Na tisíce a tisíce mil letí daleko, přes veliké hory, přes cizí země, přes mnohé moře, nikde se neptá na cestu a vždycky trefí. Tady ta písklata, která jsi viděla vylézti ze skořápky, ta již letos potáhnou s sebou, aby se naučila svou cestu znát. Vidíš, jak brzy začínají! A zeptej se člověka, ať ti poví a pojmenuje ty končiny, které pták musí znát a které nesmí zapomenout, aby je přes rok zase našel! Který člověk scestoval tolik za celé živobytí, co pták scestuje každý rok, a vždy přes ty cizí hory, země a moře? Pane, takový pták něco viděl, ten zná světa kus — to my musíme se před ním hezky schovat. Nemysli, že pták ve svém zpěvu o tom nemluví; ale my jsme tupí — nerozumíme mu. Ó kdybych mohl jen jedenkráte s nimi tolik vidět a vědět, co viděl a ví který-

koli z těch opeřených drobtů — viděla bys, jak bych potom povídal!“

A v mysli obou vystupovaly neurčité obrazy hor, dalekých zemí, moří a těch tisiců a tisíců mil, jež na podzim pták svým křídlem změří.

„Ale což,“ pokračoval pak Jíra jako v zanícení, v němž-li byl, ne tak snadno se pouštěl předmětu. „To není nic. Pomysli ale, že, když ptáci tam v těch dalekých zemích jsou, na vlas dobře vědí, kdy u nás je první jarní den, kdy tu první tráva leze ze země, kdy první moucha si vyletí. To vědí a proto rovnou cestou zase k nám nazpátek, ale pamatují si i pole a místo, kde měli hnízda v loni, aby je tam měli letos zas. Kde kterému se zalíbilo, tam zůstává, soudruh jeho nevyhání jej — mají všichni celého světa dost, a proto se rozdělí o ten celý svět bratrsky. Vidíš, abych ti ukázal, že se pták zase vrátí na své místo, ač-li ho v té daleké zemi někdo nezabil, chytím tu na louce pískle a přidělám mu něco na nožičku; přes rok se zeptej, zdali tu bude?“

A jak řekl, udělal.

Tak bloudívaly ty děti v úvahách i bez úvah po lučinách a stráních, podobny v tom muškám a ptáčatům, za muškami se honícím.

Také si Jíra s Lenkou doma již řekli, kdy on bude mít času provázeti ji, a jestliže se cos vyskytlo nového, aby jí ukázal.

Tu kdysi, právě když ji čekal o polednách, nepřišla; jídlo přinesla děvečka, kterou jmenovali ve

statku „mladšinka“ a která, kdykoliv šla kolem Jíry, vždy se u něho zastavila „na slovo“.

Aniž by se Jíra ptal, proč ona přichází, počala vykládati děvečka: „Jdu dnes místo Lenky.“

Jíra to viděl a neříkal ničeho.

„Lenka už ti nebude nosit oběd, Jíro,“ řekla zase za chvilku děvečka.

Jíra zase na ni se podíval a děvečka dodala: „Už nikdy sem nepřijde.“

„Nepřijde?“ opakoval Jíra poslední slovo jako ohlas. —

„Selka to zakázala,“ doložila děvečka.

„Selka zakazuje?“ ptal se Jíra.

„Selka zakázala a pantáta to řekl.“

Jíra by byl rád věděl více, ale nechtěl se ptáti. Proto už neříkal ani slova, ač snad děvečka na to čekala, aby se ptal. Ale že se neptal ani pak, když byl pojedl, vstala a jakoby chtěla odcházet. Ještě ale se zastavila, obrátila a řekla: „Jíro, Lenka nesmí.“

„Povídalas,“ odpověděl Jíra a na to děvečka již odešla.

A nyní to teprva bylo Jírovi s podivením. Tak tedy nesmí. Proč nesmí? Jíra téhož odpoledne nic neměl na mysli, leč „že nesmí!“ „A proč nesmí?“ Tato otázka poletovala nad ním jako ta lašťovice, jež pojednou se mate v letu.

Teprv večer když přihnal domů a potkal se s Lenkou, vyslovil to. „Proč nesmíš?“ řekl. Myslil, že Lenka uhodla, co chce, a ona opravdu uhodla.

„Nesmím na pastvu," odpovídala, jakoby tím vysvětlila věc.

„Teď bych ti tam ukázal!" s bolestí jakous i s chloubou a s vyzývavostí pověděl Jíra. „Však ty přijdeš!" dodal.

„Ukázal?" ptala se Lenka a vzala ho za ruku. „Pojď, já ti ukážu," dodala jako na vzájem a byla jako vyjevena.

A vedla ho dolů do zahrádky naproti vejminku.

Pane bože! co tu Jíra spatřil. Všecko, co zde byl kdy zasadil a pěstoval, všecky ty květiny vzácné, ta poupata, listy, jich pupence — vše bylo požato a shrabáno na hromadu jako kupa sena! Ta pěkná zahrada, v níž měl Jíra tolik píle, tolik srdečné a radostné práce, ta vypadala jako kostlivec! Ničeho tu neušetřeno; co nebylo požato, bylo vyškubáno, ani ten jejich záhon s mateřídouškou a kapradím nebyl ušetřen. Do ještě ráno mohlo být rozkoší oku a srdci potěchou, vypleněno nadobro, všechen ten umělý pořádek jedinou kupou!

Jíra snad poprvé, co tu byl na statku, zaťal pěstě a při úžasu div že mu kolena neklesla. Na první pohled věděl, kdo to udělal, ale ptal se přece: „Kdo to udělal?"

„Naše nová maminka," řekla Lenka a vypukla v pláč.

Po chvíli promluvil Jíra: „Chtěla jsi vidět v té zahrádce macešky; tu se podívej: byla tu jen jediná!"

Musil si sednout; nemohl pochopit, je-li to možná,

co vidí, a za chvíli opět zvolal: „To mohl udělati jen zlý člověk!“

„Že prý to zryje a nasází sem zeleniny,“ dodala opět Lenka.

„Tak tedy u nás nesmí být zahrada!“ řekl Jíra jako pro sebe. „V tom domě nebude žádné štěstí!“ zvolal s hněvným důrazem.

„Jíro, viď, že je ta nová maminka macecha?“ pravila Lenka, jakoby mu odpovídala.

„Když to nesmí býti zde,“ mluvil opět Jíra jakoby v pokračování, „bude to jinde.“

„Jíro, viď, to je smutné,“ řekla opět Lenka pokračujíc ve svém hovoru.

„Lenko, již tě vezmu do lesa,“ promluvil Jíra náhle a jakoby to bylo konečným výsledkem všech dojmů. „Tady to nechtějí, tam jest toho víc.“

Lenka v mžiku tom nezpomněla, že si tak často přála do lesa; byla ještě pohroužena v tu nenadálou spoustu i řekla: „Jíro, teď je ta zahrada dědeček.“

Ba byla ta zahrada lisá, sestárlá, nemocná a jako na smrt.

Za chvíli řekla zase Lenka: „Co jsi mi vyřezával ze dřeva a přinášel z pastvy, to všecko dnes spálila.“

„Spálila?“ Jíra při tom měl se jako k hrozbě a Lenka znovu se dala do pláče. „A což tatínek?“ ptal se.

„Tatínek nechtěl, pak odešel,“ štkala Lenka.

„Nedělej si z toho nic,“ počal chlácholiti Jíra. „Ty věci nestály za nic; já mám ještě kudlu. To byly

hlouposti, já dovedu jinší!“ pravil a vstal, jakoby se v něm byla hnula nová síla.

Pak šli ze zahrady a pod dědečkovo okno.

Jíra tam pohledl, dědeček seděl v lenošce a jakoby spal, měl zamhouřené oči.

„Viděl to dědeček?“ ptal se Jíra Lenky.

„Viděl,“ odpověděla tato.

Dědeček slyšel slova těch dětí, ač mluvily šeptem; obrátil hlavu k oknu. Pak vstal a přistoupil k oknu.

„Dědečku, už to začíná,“ řekl Jíra jako na uvítanou.

Dědeček srozuměl dobře, co tím myslí; ba bylo snad to slovo, na něž vždycky číhal, když se Lenky vyptával. Ale přece se stavěl jako nevědomým.

„Nebyl jste v zahrádce?“ ptal se Jíra. „Tam to začíná.“

Dědeček stavěl se silnějším než byl; počal věc omlouvat, že jest zahrádky třeba, aby nesla užitek, a napomínal Lenku, aby byla ve všem matky poslušna, že bude zas vše dobře.

„Co mám dělat, dědečku?“ ptala se Lenka. „Maminka říká, co dělám, že jest špatné; já se jí bojím.“

Nebylo-li tamto Jírovo slovo tím, na které číhal, bylo jím dojista toto, neboť dědečkovi již bylo, jakoby vše tím slovem věděl a dále nic věděti nepotřeboval. Omlouval ještě novou maminku, jak mohl a uměl, ale sám o tom byl přesvědčen, že koná práci marnou; nevěřil v to, co mluvil. Dle toho ovšem byl také

dojem. Lenka byla přesvědčena víc než kdy, že má příčinu, aby se bála „nové maminky“.

Když odcházeli od dědečka, ptala se Lenka: „Jíro, já snad nebudu smět s tebou do lesa?“

Jíra odpovídal: „Budeš smět. Budeš smět všecko, co já budu chtít,“ dodal pak s jakousi pevnou určitostí, že bylo Lence, jakoby nesměla pochybovati.

Když večer sedla Lenka s otcem a „novou maminkou“ ke stolu, uvítala ji tato: „Už jsi mu všecko pověděla? Nezapomnělas na nic? Upřímné ty děťátko, jde se vším zčerstva na buben!“

Když tato slova mluvila, Lenka právě brala z talíře; ale nejedla dlouho, přišlo jí cosi, že položila lžíci, jakoby se už byla najedla.

Bylo zle. Selka teprv nyní počala do opravdy. „Umíš se chovat u stolu. Uděláš nejlépe, bndeš-li jídat v čeledníku u toho Jíry, neboť jinam beztoho se nehodíš.“

I sedlák odložil lžíci a přestal jíst. Lenka jakoby v tom viděla shodu a schválení svého jednání, vstala, šla k otci a řekla: „Tatínku, což pak už mne také nemáte rád?“ a položila mu hlavu svou na klín.

„Jen si postěžuj,“ usmívala se ukrutně selka; „vede se ti zle. Kde pak: nenajíš se a díla máš, že nevíš kudy kam. Jen pomazli se, aby bylo vidět, jak je ti zle. A ty,“ pravila k muži, „jen ji hezky ve všem posilni, aby se ti neutrápil ten mazánek!“ A podobné řeči snad by byla vedla ještě dále.

Ale v sedlákovi tenkrát se hnulo jaksi všecko v základech. Vstal zprudka a uhodil pěstí na stůl, že

až talíře zacinkaly a lžice na nich poskočily. „Bude-li pokoj!“ zvolal a všecko v něm hrálo. „Překáží ti to dítě? Ať se nezapomenu! Pamatuj si to — sice se stane u nás neštěstí!“

A při tom opět bouchl pěstí o stůl, že to selku patrně zaleklo.

Ale tento výbuch Lískův, jak byl nenadálý, prudký a snad spravedlivý, tak byl přece malomocný a lichý. Byl to právě výbuch dobráka, bylo to vzplanutí slámy, která, když se vzňala, měla zároveň po všem; bylo to jakési vzkřiknutí pudu, nebyla to zásada, nebylo to s rozvahou. Proto nemělo to výsledku, leda že selka na mžik se zarazila; ale následky byly škodlivy i Lískovi i jeho dítěti.

Selka byla chytřejší než manžel a brzy počala skoumati, zdali to sedlák myslí do opravdy. Byla si dosud skoro již jako jista, že ho má na uzdě: nyní se vzepnul a selka se postarala, aby poznala, jak dalece má tomu všemu věřiti.

Selka vykřikla, jakoby v skutku již se bylo přihodilo oznámené neštěstí; pak potácela se k posteli, u postele klesla na zem tak, že hlavou mohla se opříti o pelest. Na to chvíli ani sebou nehnula: čekala právě, jaký účin bude míti toto její počínání.

Číhala.

Snad se i v duchu smála, ale byla sama s sebou spokojena. Neúčinkuje-li toto, bude účinkovat něco jiného — však ona se o něco ještě postará. Čekala tedy. Ona vzplanula s vědomím, a nyní o to se

jednalo, zda-li sedlák též; ne-li, byla ona o to nad něho větší.

A selka se nemýlila. Když Líska uviděl, co se stalo, zarazil se a první myšlénka byla, že se přenáhlil. Vzal Lenku za ruku a řekl: „Jdi, dceruško, ven, jdi do čeledníku.“

Lenka byla polekána, ale než vyšla, promluvila ještě: „Tatínku, prosím vás, já budu jídat v čeledníku, já už nechci do sednice.“

„Budeš, jen jdi,“ řekl otec jaksi klidně, jen aby ji odstranil.

Lenka pak více utíkala, než vyšla.

Líska zase si usednul a podepřel si hlavu o obě ruce. Snad že v tom okamžiku přelétlo mu cosi hlavou, co mu označilo velký sráz, k němuž se sňatkem přivedl. Ale nebylo to nadlouho.

Pak ruce ode tváře odložil a poslouchal a díval se.

Selka pořád ještě u postele na zemi seděla schoulena a ani se nehnula.

Číhala.

Líska poslouchal, hleděl k ní zvědavě; sotva že dýchala. Byla odvrácena od něho; neviděl jí v tvář, a přece mu bylo, že vidí téci slze. Neslyšel ani dechnutí, a bylo mu, že slyší její vzdech.

Vstal od stolu a přešel po sednici, šel prudce a zase si usedl.

Selka číhala.

Lískovi bylo teskno. Bylo mu, že se přenáhlil, ženě že ublížil, a počal litovati tohoto přenáhlení. Kdyby selka byla nyní viděla do jeho duše, byla by

přestala číhati, byla by věděla, že ho již má nadobro. A nehnula sebou.

Líska vstal opět, opět přešel přes světnici, přešel dvakrát, několik kroků prudce a pak se zastavil. Pak si zas usedl, ale ne ke stolu, nýbrž na postel, na pelest, za svou ženu, zrovna vedle ní.

Selka si teprv nyní oddechla a oddechnutí to znamenalo, že jest Líska ztracen. Selka svou kořist měla; bylo to silné vzplanutí, jakým vzplál v hněvu, ale selka tušila, že k tomu sebral poslední síly. Sedlák přisedl k ní, síly jeho jsou zlomeny; „manžel dobrák“ více nevzchopí se k ničemu.

Jak tu seděl, Líska darmo byl by čekal na první slovo. Opakovaly se v něm myšlénky, jaké měl u stolu, ale v mírnějším naladění, myšlénky v té formě, když kapitulují; muž byl již kleslý, dobrák žádal o milost.

Selka to měla dobře vypočtěno.

„Což tak musí být mezi námi?“ ptal se pak Líska hlasem, v němž mluvilo pouze jeho srdce.

Selka neodpovídala, aniž sebou hnula. Nebyl ještě dost blízký, číhala dále.

Když neodpovídala, Líska přemýšlel o jiné otázce. Měl toho sice plnou hlavu, co by se byl mohl ptát, ale probíral se nyní v těch otázkách jako ve zboží, které má vybrat, aby se líbilo. Nevybral nic kloudnějšího a opakoval svou dřívější otázku, jen že měkčeji a s větším důrazem: „Musí tak být mezi námi?“

Selka aniž sebou hnula, odpovídala hlasem hlubokým, kleslým: „Já jsem si štěstí představovala jinak, o němž jsi mluvíval.“

„Já hledal matku," řekl Líska jako v upomenutí toho, co se dálo při stole.

Selka nyní poněkud pozvedla hlavu a pravila rovněž hlasem hlubokým, kleslým: „Jsem matkou, a vidím, že nešťastnou."

Tato slova změnila mnoho, velice mnoho. Líska to zrovna na sobě cítil, jak se váhou kloní k selce i k tomu, čeho se nazývala matkou.

Ubohá Lenko, ty jsi v okamžiku ztratila mnoho, velmi mnoho!

Líska neodpovídal hned. Pak ale pozvedal svou ženu, která ostatně byla by vstala i bez pomoci, a když se jí podíval do očí, učinil to s výrazem, jaký selka ještě před tím nepozorovala a jakého by se byla ještě před chvílí nenadála; učinil to s výrazem štěstí.

Když se na to jednalo o smíření, selka dlouho neváhala; vědělať, na čem jest: co chtěla, měla. A když sedlák na to odešel ze sednice, mohla si uvnitř zajásat. „Nyní tu sedím bezpečně! A ten malý tvor má tu také dobře ustláno."

Už nepotřebovala Lenku vystrkovat a odstrkovat, Lenka byla již tak dobře jako odstrčena. Sedlák byl již slovům selky přístupný dokořán; Lenku již jen poslouchal jako posloucháme žebráka při zavřených dveřích, jemuž dáme-li almužnu, myslíme, bůh ví co jsme vykonali za skutek šlechetný.

Selka již také nemusila na Lenku sočit, aby jí od Lískova srdce odtrhla; ta nit byla již velmi tenká, za kterou byla přivěšena, a sluch otcův, chtěla-li si

Lenka postěžovati, velmi netrpěliv. Ne snad že k ní byl otec urputný; dovedl vždy dosud jakž takž odrážeti od ní i urputnost nové maminky, ano dovedl i nyní se s ní pomazlit a myslil vždy ještě, že ji má rád. Ale také se při té své radosti vždy již ohlížel, nevidí-li ho žena, a pakliže si mu Lenka postěžovala, neslyší-li to žena. Z Lenčiných slov slýchal již skoro jen prázný zvuk, a věděl-li, že má Lenka něco na srdci, vyhýbal se jí skoro, aby nemusil jí dáti útěchu. Lenka to dobře cítila, že v otci chladne k ní dobrý přítel, a v té míře, v jaké povolovala přítažlivost otcova, v té míře ochaboval také její pud, jenž ji této přítažlivosti vrhával v náruč.

Líska stával se bázlivým; bál se své ženy, bál se své dcery. Žena z toho kořistila stávajíc se mocnější, Lenka při tom tratila stávajíc se opuštěnější. Žena nabývala při tom výrazu jistoty, Lenka se halila ve výraz zamlklosti a Líska ztrácel na obou stranách. Tu můžeme viděti, kterak povoluje i nejpevnější svazek přírody, kterak chladne i posvátný oheň na krbu domácím, kterak se rozpadává, co z jednoho vyklíčilo jádra.

O, kdyby nyní se byla dala Lenka na lávce před vraty do pláče k vůli někomu, jenž ztratil otce, nebyl by Líska již vyšel ven, nebyl by pohnut zaobalil to cizí dítě i se svým dítětem jako do jedné peřinky, aby si je odnesl a stal se oběma otcem. Nebyl již otcem ani svému vlastnímu dítěti a Lenka mohla již vším právem říci: nemám tatínka více. Zažalovala-li

si kdy, platila tu žaloba vskutku této ztrátě, jen že jí nedovedla dáti toto jmeno.

Ale ještě jedna osoba byla, které se Líska bál tak jako své dcery, a to byl Jíra. Ochladnul sice i k němu, ač by se byl ústy vyznal, že mu přeje. Ale proto se Jíry bál, že se mu zdálo, jakoby přímý ten hoch každé chvíle mohl předstoupiti před něho se zrcadlem a ukázati mu jeho i jeho dceru. Leč i Jíra umlkal; bylo to mlčení sice také zrcadlo, ale podobných zrcadel lidé bázliví se nebojí; ti bojí se slov.

Nyní již také selka nestála více na tom, aby Jíra odešel z jejich statku. Jednak snad si vážila jeho práce, ale jednak a to bylo hlavní, chtěla Lence dáti na jevo svou nelásku tím, aby ucítila, že v domě s Jírou stojí na rovni. Ba počala i Jírovi na oko dávati přednost, jej oslovovati, aby Lenka ucítila, že stojí ještě za ním. Nebývá drsnějšího a chceme-li žalostnějšího stvoření, než žena, která jest pouze macechou. Neboť co jest macecha? Macecha jest vtělená žárlivost naproti muži; žárlivost ta platí nebožce a zlost i bolest její snáší nevlastní dítě.

Selka se již tak upevnila ve svém postavení, že mohla se i Lence posmívati. Lenka již obědvávala venku v čeledníku mezi čeládkou, sedala vedle Jíry. Selka někdy z úmyslu postavila se s Lískou na práh čeledníku a říkala: „Podívej se, jak to těm dvěma sluší! Jak se jí ujal! Jedí z jedné mísy!“

A sedlák se usmíval také.

Tu ale Lenka položila lžíci, jako to udělala po-

sledně v sednici, a zastřela si zástěrou oči. Jednou dokonce nemohla se přemoci a řekla: „Panímámo, jídlo máme slané, nač chcete, abych si je přisolovala slzami?“

Sedlák vzal ženu za ruku a odvedl ji; tak neměl již sluchu pro své dítě.

Když nyní přicházela Lenka k dědečkovi, říkal hladě ji vadnoucí svou dlaní: „Nebohé dítě, ty již nemáš nikoho. Což já! Já zamhouřím oči a bude po všem. Ale co bude s tebou?“

Tu jednou řekla Lenka: „Dědečku, já odtud uteču!“

Dědeček se zhrozil.

„Kam?“

„To nevím.“

„A s kým?“

„S Jírou!“

V tom Jíra vešel, a Lenka, jakoby se chlubila, pravila; „Jíro, viď, že mne vezmeš s sebou?“

Jíra neporozuměl dosahu té otázky a odpověděl: „Vezmu.“

Dědeček se zalekl znova; ale když si to pak rozvážil, usmál se.

V.

Narodil se Lískovům chlapeček, a událost tato postavila se nad všecko ostatní, vytiskla i zastínila vše, urovnala i rozhodila vše na dobro. Nyní teprva

bylo v domě dítě, nyní tu byla matka; nyní teprva byl Líska otcem, nyní přestala býti Lenka dcerou.

Při otázce: „Co dělá naše dítě?“ již ani sedlák nemyslil na Lenku, natož selka. Neměli dětí; měli dítě, a Lenka jím nebyla.

Nejvznešenějším arci všech pocitů jest láska mateřská; ale tato byla by opravdu vznešenou, kdyby byla neubližovala Lence, kdyby aspoň byla bývala k ní spravedliva; že tím nebyla, tratila vznešenosti a stávala se ukrutnou. Lenka již musila uvykati poslednímu v domě koutu, musila uvykati pohledům opovržení a snižování, musila se spřáteliti se slovy tvrdými, jakoby nebolela, musila umět tovaryšiti se s opravdovými slzami, jakoby to byly nejmilejší její hračky, u kterých má se zotavit, u nichž si má odpočinout.

Lenka vyhlednuta selkou nyní, aby lesk jejího hocha odrážel se od ní co od temného pozadí. Na hocha vynakládána péče, starostlivost. Lence nezbývalo nic více. I šatem počali ji zanedbávat a Lenka pozorovala, že v neděli nemá téměř co na sebe, aby si vyšla mezi holky na náves.

A co bylo pro Lenku ještě horší: že počínala býti hezká; rostla již, jak říkáme, do krásy. Podobou byla již celá nebožka matka. Pleť její byla vzdor vedru a slunci přece jako netknuta, byla jemná a lesklá. Z tváří svítila zdravost, a modré oko, poněvadž za ním se halily bolestné zkušenosti mladé duše, dostávalo jakýsi nádech snivé zamyšlenosti, což k ní táhlo každého, kdo měl srdce. Postava její začínala

se již nésti do té výše, kdy si děvčat počínáme všímat a kdy jim ženy prorokují budoucnost.

A toho všeho všímala si selka, proto bylo pro Lenku hůře. Selka snad že se bála, aby pohlížením na Lenku v Lískovi nebudily se upomínky na nebožku; snad že vůbec nechtěla připustiti, aby ta „pasácká nemrava“, „ta Lenka“, jak říkávala s opovržením, „měla na sobě něco, co nezávisí na ní: ale jisto jest, že nemohl nikdo více selku popudit, leč poukázal-li k Lenčině půvabnosti a řekl-li: „Celá nebožka matka.“ Její krása ji žíhala jako zločin.

A proto spikla se proti Lenčině kráse. To, co selka jí ukládala, nebylo již prací, to bylo přetížením; to nepracovala již dcera ve statku, to bylo již hůře než děvečka. Zvláště teď, kdy potřebí bylo doma chovat chlapce, zavolala si selka hned tu, hned onu děvečku a řekla: „Lenka vykoná práci za tebe,“ vše jedno, jaká to byla práce.

„Počkej,“ říkala si pak, „zmozolím ti ruce, že nikdo nebude se chtít dát tebou pohladit; vyženu tu tvou tvář do vedra a větru, aby nebyla ani dívčí tváři podobna; sehnu ti šíj, že děvčata budou na tebe ukazovat, jak jsi rovna; utužím ti oudy, že budeš jako mlatec — uvidíme tu podobu k nebožce!“

A co s tím plánem se shodovalo, to na Lenku ukládala.

Ale přepočítala se. Lenka ani nedostávala na ruce mozole, ani nepozbývala v tváři dívčí podoby, ani nestávala se podobnou mlatci; jen jedno se zvedlo: že děvčata na ni ukazovala, ale ne, jak má sehnutou

šíji, nýbrž jak se nese jako hříbátko, jak jest mrštná a obratná, jak zdraví její se tuží; už si v duchu představovaly, jak se bude umět točit, až bude chodit k muzikám.

Lenka ovšem pracovávala do únavy, do umdlení; ale v tom selka zároveň se přepočetla, že by ji práce ztýrala. Lenka byla si práci vyhledávala, proto že při ní si odpočívala od útrap horších, od bolesti a lítosti, na které při práci zapomínala a které i po práci nedolehly na ni již s takou krutostí, poněvadž tělo zemdlené hledajíc nutného odpočinku, nebývá jim tak přístupno. Přitom měla Lenka i pomahače v Jírovi, a když ti dva se dali do práce, aniž to selka mohla pozorovat, ubývala jim jako v pohádce.

Nepovádělo se tedy selce, co si na její krásu usmyslila; Lenka byla jako jarní dni: každý příští hezčí než ten včerejší, každý nový s novými půvaby. Spíše selka se při tom tratila jako ten sníh na horách, bledla a žloutla — její krása tála.

Musíme říci, že chasa z velké části byla při Lence. Chasa, která selku byla uvítala tenkrát u prahu, když do statku poprvé vcházela, již se vyměnila za jinou, tato opět za jinou. Nevytrpěla selka u sebe ty, kteří upomínkami sáhali ještě k nebožce, měnila je rychle, a že byla sama svadivá, měnila je častěji. Mezi chasou bylo již pravidlem, že u Lísků není jako bývalo a selka že toho příčinou; nová chasa vcházela tedy k nim do domu již s touto vírou a chovala se dle toho.

Měla s chasou nyní selka pravý kříž. Jakmile

počala vytýkati něco děvečkám, chasníci počali mezi sebou hovor a chválili Lenku; když vytýkala chasníkům, počaly děvečky o tom, jak všecko Lence sluší. Měla svou potíž, věděla již, že proti ní jsou spiklí; nemohla se již ani pozlobiti dle chuti, a pozlobila-li se, dostala stranou nádavkem, že žloutla ještě více.

Ale ještě jednoho člověka to mrzelo, když chasa chválila Lenku, a to byl Jíra. Při každé té chvále se nyní zarazil, jakoby ho bodnuli, a pak se podíval na Lenku, zda-li to, co řekli, jest pravda. Jakoby svou chválou byli Lence něco vzali, podíval se pak, zda-li to ještě na ní. A pak zas mu bylo, jakoby ji byli nedochválili: on kdyby začal, to by se divili! Ale nezačal. Zdálo se mu, že všecka chvála jest hanou.

Jíra byl již v letech, kdy mu hlas přecházel v mužský, kdy podoba mladíkova se již mnoho nezmění, kdy se jaksi zachytí na mnohá a mnohá léta. Otce jeho poznali jsme co člověka zasmušilého, temného, odvážného, který to vše měl napsáno i v tváři i v pleti tváře. Jíra po něm všecky vlastnosti zdělil, ale všecky v zmírněné podobě. Zasmušilost otcova stala se u Jíry zamyšlením, jež bývalo i veselé; temnost otcova hloubkou, která bývala i jasna; odvážnost otcova smělostí, která bývala i jemna. To mohl každý čísti z jeho tváře, jako tamto z tváře otcovy. —

Bylo v neděli v poledne; chasa seděla při obědě a Lenka ještě nebyla u stolu, Jíra tam byl.

Služka jedna řekla: „Dnes byla veselá cesta z kostela.“

Druhá se dala do smíchu a pravila: „Tak to ještě selka nedostala.“

Bylo patrno, že chasníci nevědí, o čem se mluví, a ta, která začala hovor, vykládala nyní: „Sousedovic panímáma jí to vlepila, má dost na celý den.“

„Lenka šla za ní jako Popelka,“ převzala opět druhá řeč.

„Sousedova pravila selce: ‚To máte hezké šaty na sobě, to jsou zrovna jako nosívala nebožka, tenkrát byly v módě.‘ A děvečka se smála.

„Ale kde pak by to byly ty, to vy jistě předěláváte šaty po nebožce pro Lenku,“ pokračovala zase druhá děvečka jako v řeči sousedky. „Ale vy je asi šetříte, proto že je Lenka nikdy nenosí.“

„To to bylo veselé,“ převzala první slovo. „Všecky se smály, a naše selka žloutla jako žlůva.“

„Dobře,“ řekla zase druhá, „ať nemyslí, že lidé si ničeho nevšímnou; strčila jí to.“

A chasa se smála.

Pak zas pravila děvečka: „Dnes bude ve statku zle, selka se tou cestou nakrocanila.“

Na to počali chasníci:

„Však to Lence sluší, tak jak je. Hezkému děvčeti sluší všecko, ať má třeba jen jednu sukni,“ pravil jeden chasník.

Ostatní se zhruba usmáli a pravil: „Třeba bez sukně.“

Na to Jíra vstal od stolu.

„A proto se Lenka přece dobře vdá,“ pravil zas onen. „Po té holce se budou teprva plašit, jen až

doroste. Ať jí nic nedají: matka její také nic neměla a dostala se sem do statku. To už je někde rodem.“

Při poznámkách chasníkův dělo se Jírovi, jakoby měl jít odtud pryč.

Když si Lenka sedala ke stolu, podíval se Jíra na ni tak, jak se ještě nikdy nedíval, a zůstal v tom udivení po celý čas, co jedla.

Když pojedli a chasa se rozešla, řekl Jíra Lence: „Lenko, dnes půjdem.“

Pak vzal Vořecha, šel do líp a čekal, rozložen v trávě.

Mělo se již na podzim a byl ještě teplý den. Listí poletovalo se stromu, ale zvolna; jen tak za chvíli zašustěl list a třepetal se dolů ve své zralosti. Něco jeho soudruhů odpočívalo již rozestřeno v trávě a jejich žlutost odrážela se od zeleného dosud drnu. Byla to doba, kdy ptáci se svolávají, aby se odstěhovali; mají na píli, aby nezmeškali.

Jíra si vzpomněl, že kukačky již odletěly; a tu mu bylo, jakoby i s něho listí padalo a jakoby z něho zpěv i radost se stěhovala. Bylo mu tak smutno, že myslil, že by si ani pláčem neulehčil. Od otcova pohřbu nebyl tak smutným, ale teď byl ještě více smutným, neboť nevěděl proč. Bylo tak zmotané vše v jeho mysli a na všem spočívala tíže. Myšlenky měl jako z olova, a nemohl s nimi z místa.

Pak přišla Lenka a na to šli; Vořech ukazoval jim cestu.

Dnes poprvé byl Jíra nemluvný. Vzal Lenku za ruku a tak šli. Ale brzy, jakoby i ta její ruka mu

byla těžka, pustil ji. Na to podíval se Lence do tváře, a zdálo se mu, že jest Lenka jiná, pak že on jest jiný, že všecko kolem něho jest jiné. I ty pole byly jiné, a když vešli do lesa, mátl se Jíra. Dobře, že měl Vořecha, ten vždy přiběhl k němu, otřel se o něho a pak běžel tam, kam měli jít.

A dnes ten les jakoby více nebyl lesem. Přece si usmyslil, že Lence ukáže všecky svoje spády, že jí ukáže nejkrásnější plodiny, jahody, oříšky a co ještě tu nacházel — ale neviděl ničeho.

Byl jako spleten; neviděl to co jindy vídal, a v sobě měl cosi, co jindy s sebou nenosil.

„Jak se ti líbí v lese?“ tázal se pak jako v bázni a vzal ji zase za ruku; a tu mu bylo, jakoby ruka ta nebyla více těžká.

Lenka řekla, že se jí tu líbí, a Jíra to dnes nemohl pochopit.

Tak došli do prostřed lesa k otcovu hrobu pod šíré buky. Lenka tu byla poprvé u hrobu a zarazila se. Líbilo se jí tu a děsila se, že to hrob a sice hrob Jírova otce. Jíra sedl si s Vořechem a vypravoval, co se tenkrát stalo v noci. Lenka si také sedla, a když se podívala na ty buky, jak tam listí šustí, řekla, že se jí tu přece líbí.

Pak se Lenka ptala, kde bydleli, že by to chtěla vidět. —

„Že bys chtěla?“ zasmál se Jíra. „Máme co dělat, abychom se dostali nazpět; ale chceš-li, pojďme.“

A šli rovným směrem, šli k chaloupce.

A opět vzal ji Jíra za ruku a tu mu bylo, jakoby ucítil, že ta ruka je teplá a že se chvěje.

Pak se Jíra podíval Lence na oči a Lenka je sklopila.

„Ty dnes nikam se nedíváš," řekl Jíra ještě stísněn, a to myslil snad proto, že se nyní nedívala na něho.

„Ty dnes nic nemluvíš, Jíro," odpovídala Lenka, podívala se na něho a pak opět sklopila oči.

Než zase příští slovo promluvili, stáli již u chaloupky, na srázu stráně, nad vodou, naproti zelenému břehu, nad loďmi a vory po řece plovoucími, nad plavci smějícími se, vejskajícími a popěvujícími.

Lenka toto vše viděla a zvolala: „Tady jest krása!"

A Jírovi bylo, že jest mu pojednou veselo.

Vořech tu byl plný nepokoje. Očuchával v chaloupce všecky kouty a se vším jakoby se vítal a líbal.

Chaloupka byla, jako bývala. Snad některý vítr něco s ní utrhl, ale nebylo toho mnoho, co se změnilo. Jíra vzal za dvéře, ty povolily a on vešel; vše bylo uvnitř tak, jak to byl posléze Jíra opustil. I louče byly tu ještě nařezány, jak je byl za oné noci štípal, i ta židle stála tak, jak byl tenkrát na ni se posadil s kudlou a dřevem.

Nic se tu nezměnilo, leda že tu bylo více pavučin a ještě temněji; něco skla scházelo v okně a na závorách bylo více rezu. A dle všeho tu po celý čas nebylo živé duše.

Jíra si usedl na židli jakoby rozvažoval.

Za chvíli se podívala sem Lenka oknem, pak nahlížela dveřmi, dále nešla. „Tu jste bydleli?“ ptala se.

Teprva nyní všimnula si chaloupky, neboť pro krásu břehu ji dosud jako ani neviděla.

„Je to tu k smíchu, co?“ řekl Jíra, a dal se do smíchu, jakoby ji pobízel, aby vešla.

„Tady jste bydleli?“ ptala se ještě jednou, a bylo jakoby se skoro otřásla.

Jíra se opět zasmál. „Jsou tu netopýři,“ řekl. A šero uvnitř vskutku jakoby se zvedalo křídlem.

„Nepůjdeš dál?“ ptal se více žertem a opět se smál. „Jest tu bezpečno.“

Lenka na prahu zkoušela, možná-li dál. Šlo to. Pak se ohlížela po té skromné prostoře a ještě si nedůvěřovala.

Jíra převzal slovo. „Viď, tady je pouš‘,“ pravil.

Lenka ještě se rozhlížela, zda-li tomu tak, jak Jíra praví. A Jíra dodal: „Viď, u nás doma je lépe?“

„Není!“ řekla Lenka s jakousi slavnou určitostí a připojila za chvilku: „U n á s je pouš‘.“

Nebylo tu více, co by Jíra ukázal; vše dalo se přehlednouti i oceniti jedním pohledem, a protož zavolal na Vořecha, který se uložil na lavici: „Půjdem.“

Ale Vořech tenkrát nerozuměl aneb jakoby se mu nechtělo. Zakňučel, pak se protáh‘, pak na té lavici vyskočil a jakoby se škrábal někam výše. Jíra už byl s Lenkou na prahu, a že pes nešel, ohlédnul se po něm. Ku podivu! Pes jakoby se tam byl zamotal a nemohl odtamtud; pořád vyskakoval do výše,

hrabal předními nohama, pak se zas ohlédnul po Jírovi a zase skákal.

Jíra se vrátil, neboť v tom okamžiku zdálo se mu nejinak, než že psa musí vymotat. I Lenka se vrátila.

Ale viděli, že pes je volný a že jenom tak skáče.

„Co pak tu máš?“ ptal se Jíra, neboť mu v tom bylo, jakoby ho pes chtěl na něco upozorniti. Díval se tím směrem, v kterém pes vyskakoval, ale neviděl ničeho. Nad psem byla stará, hnědá polička, červotočinou prolezlá, že byla více děravá než dřevěná. A již zase chtěli jíti.

V tom pes zakňučel silněji a skoro jako významně, že i Jírovi i Lence počalo to býti divno. A pes vyskočil vší silou, předními nohama chytl se za poličku a jakoby se chtěl dostati na ni. Však polička mu tu práci uspořila: neunesla ho a spadla i s ním na zem.

„Ty tu řádíš,“ plísnil Jíra Vořecha; v tom se Lenka shýbla a zvedla cosi ze země, co bylo spadlo s poličkou. Šla s tím ke dveřím, podívala se a řekla: „Staré modlitby.“

Jíra také se přišel podívat a pak řekl jako Vořechovi: „Ty si máme vzít s sebou?“

„Počkej,“ pravila Lenka, „podíváme se.“

A sedli si před prahem a dívali se do nich. Byly vázány v kůži nažloutlé, okraj listů byl červeně natřen. Ostatně ta červeň byla málo znalá, listy byly zvarhaněny, bylo vidět, že se často obracely. Staré modlitby.

„Z těch se tvůj otec modlíval?“ ptala se Lenka. My, kteří Jírova otce znali, pochopíme, že Jíra odpovídal: „Sotva.“

„Snad dědeček, snad pradědeček tvůj!“ zvolala Lenka radostně, a knížka ta nabývala u ní vážnosti.

Nahledla tu a tam a pak se podívala na první stranu. „Podívej se, Jíro,“ řekla, „že se z ní modlili — tuhle jsou modlitby připsané.“

Na vnitřní straně desky bylo psáno inkoustem, který už zrezovatěl, vybledl, že písmo bylo jako hřebíčkové barvy. To Lenka měla za modlitby připsané, a žeť byly připsané, jala se to čísti, neboť co psali, to jistě se modlili, myslila.

Bylo toho psaní vždy několik řádků, pak to bylo podtrženo čárou a na to opět bylo několik řádků; leč následující řádky vždy byly písmem méně bledým, že řádky mezi čarami byly napsány za rozličného času; pak bylo zřejmo, že každý oddíl psán rukou jinou.

A Lenka jala se čísti shora, nad první čarou:

„V chaloupce nad Vltavou nacházeli útulku Čeští bratří; byli tam vždy ukryti, jakoby sešli se světa.“

„Čeští bratří?“ ptala se Lenka.

A Jíra vykládal jí o Českých bratřích, pokud věděl. Pak pravil: „To jest tato chaloupka.“

Pak čtla dále:

„Statek v Kopči číslo 18 byl náš. Měl dvě stě korců polí a celý les. Odešli jsme z něho pro velkou nouzi. Václav Klíma, Anna manželka, naše děti Jan a Anna.“ Pak bylo dátum.

„Ukaž," zvolal Jíra a četl právě tak jako četla Lenka.

„Statek v Kopči," řekla Lenka.

„Číslo 18," dodával Jíra.

„To jest u nás," svědčila Lenka.

„Váš statek jest číslo 18," tvrdil Jíra.

„Jíro, co dědeček vypravoval? Před našimi z toho statku utekli; pak jsme jej dostali my, dědečka tenkrát přinesli do něho v nůši. Ty modlitby bývaly na našem statku."

„Já se jmenuju Jíra Klíma," dodal Jíra a hleděl na Lenku a pak dále do knížky.

„Náš statek byl váš!" volala Lenka jako u vytržení.

„Ten les také!" náhle převzal Jíra slovo a ukazoval na to, co bylo lesem.

„Tedy tvůj otec byl zastřelen ve vlastním lese!" mluvila Lenka s horlivostí, jakoby Jíru teprva chtěla o tom přesvědčit.

To, co byli přečtli, bylo podtrženo čarou, jak jsme pravili, a na to následovalo, co čtla Lenka dále:

„Statek v Kopči dostal se Lískovi z hor, ale les mu páni nedali. Naše živobytí v horách jest těžké; přenášení cizozemského zboží jest živobytí psí, smrt stále před očima. Jan Klíma, Marie manželka, syn Mikuláš." Pak bylo datum a ještě jednou řádkou připsáno: „Ještě pět dětí."

„Mikuláš byl můj otec!" zvolal Jíra. A pak se zamyslil. A tu mu bylo, jakoby mu paměť obrážela hory, v nich chaloupku, a jak se k nim v noci při-

kradli cizí mužové a před ránem ještě odešli. A povídal to Lence.

„Jíro, tak daleko odešli!“ divila se Lenka.

„Proto že byli moji předkové čeští bratří a nikde je nechtěli vzíti do osady,“ řekl Jíra jako s chloubou. Tu bylo Lence, že pocítila nesmírnou lítost. A když si to pověděli, Lenka čtla dále.

„Jsem tu zas na blízku se synem Jírou. Páni si vzali les, já si z lesa beru zvěř, každý co potřebujeme. Mikuláš Klíma, na desátý rok vdovec.“ Pak bylo nejnovější datum.

Když toto vše byli přečtli, co vyplňovalo tu stranu, zůstali podivením na sebe hledět. Tím, co tu byli našli v modlitbách, jakoby cosi spadlo a táhlo se až na statek Líškův, z něhož byla Lenka.

Divná hra osudu! Statek, z něhož byl utekl Jírův praděd pro velkou nouzi, našel Jíra a byl ve statku tom pasákem.

Les, v němž Jírův praděd kácel dříví co lesa pán, našel Jírův otec co pytlák, co pytlák byl zastřelen a v lese tom měl hrob.

Divná hra osudu!

Komu vlastně náležel nyní Líškův statek?

A kdo byl vlastně v lese tom pytlákem, Jírův otec aneb ten, kdo ho zastřelil a nyní si les vlastnil?

A kdo měl vlastně býti zastřelen co pytlák — ten, který tam našel hrob, aneb ten, který za ním vyslal kouli?

Jaké měl právo ten, kdo střelil, a jaké měl právo ten, kdo byl zastřelen?

Tyto všecky otázky a jiné ještě spočívaly v tom pohledu, jímž oba na sobě utkvěli, a drželi se za ruce.

A tu bylo Lence, jakoby jí byl Jíra mnohem bliž, jakoby v něm viděla pána, který u nich ve statku od té chvíle měl by rozkazovat, a jehož by všichni měli být poslušni, otec, matka, chasa, všichni. Bylo jí pojednou, jakoby Jíra mohl žádat na nich splátku toho, co oni měli od něho vypůjčeno; bylo jí, jakoby se měla před ním sklonit.

„Jíro, ty jsi náš, ty zůstaneš náš!“ zvolala tak vroucně, jakoby pocitem tím vracela mu všecka práva.

„Váš!“ řekl Jíra jaksi trpce. „Dokud mi selka neřekne: jdi!“

„To nemohou, to nesmějí!“ mluvila v rozhorlení Lenka.

„Nesmějí? Ty jsi jejich dítě a nejsi, jakoby ti už dávno byli řekli: jdi! Nemáš tam vlídného slova, nemáš tam přístřeší, nemáš tam stolu, ba nemáš ani šatu, jaký tobě náleží.“

„Nechtsi,“ odpovídala Lenka. „Ale to mají znát, jaké tam právo máš!“

„Tvé právo jest bližší — a uznávají je?“ odmlouval Jíra. „Nechme toho, Lenko; neboť v tu chvíli kdybys o tom promluvila, musil bych já od vás — to by byl následek, a ty bys zůstala samotna.“

„Což to zde není psáno?“ hájila dívka svůj náhled. „Však bych já ti odejít nedala!“ doložila živě.

Lenka uchopila Jíru za rameno, jakoby ho chtěla zadržeti, jakoby on již od nich odcházel. Držela ho pevně, až se Jíra proto na ni podíval.

A tu mu bylo, jakoby v tom jejím oku opět byl cosi uviděl, co ještě nikdy neviděl. Byl zase jako v hlavě zmatený a jakoby mu bylo těžko mluvit. Byla v tom oku radost a tíseň, a když Jíra do něho patřil, bylo mu radostno i teskno, a nevěděl, jakby vše to pověděl. Ani první slovo nevěděl, a nevěděl, má-li se radovat nebo má-li plakat. Bylo mu do obojího, do radosti i do pláče.

Pak přestali na sebe hledět, ale jednomu i druhému bylo, jakoby se ještě viděli. Lenka zvolna pouštěla ho ze své ruky.

A nyní bylo oběma, jakoby neuměli mluvit. Snad čekal jeden na druhého, až začne, snad na to ani nečekali. Snad že se někdy němě promluví víc než slovem; snad že duše má svou hudbu beze slov, a jiná duše snad že může být tou hudbou okouzlena, třeba neslyšela ni slov ni zvuků.

A zas bylo jim, jakoby se ještě byli neznali, jakoby nyní náhle se potkali, a zas jakoby každá otázka, každé slovo bylo proviněním.

Připozdívalo se, když vstali.

Jíra pravil: „Jsem tedy na vašem statku trochu doma; jsem tomu rád.“

Lenka řekla: „Budu tam teď také ráda.“

Jíra pravil, že přijdou pozdě domů, a Lenka na to odpověděla: „Nechtsi.“

Bylo jí přece nemilo, mysliti na domov — což pak měla domov? A když šli, s bolestí ohlížela se po chaloupce.

Pak řekla: „Jíro, vezmeš mne zase brzy s sebou?“

A v této otázce již dokonce nepoznal Lenku.

A když se na ni podíval, bylo mu pojednou, že nejsou více dětmi. Byla mu mnohem bližší, a přece mu bylo, jakoby touto otázkou zas byla mnohem dál.

Pak řekl: „Lenko, zdá se mi, žes tu byla se mnou poprvé a naposled.“

„Proč?“ ptala se Lenka a celá se zapýřila.

„Dnes už nejsme, co jsme si bývali,“ řekl na to Jíra; „hry jsme spolu dohráli.“

Lenka sklopila hlavu, a tu bylo jí, jakoby měla umřít. Bylo jí tak smutno, že ani neviděla na cestu.

Když šli lesem, stmívalo se. Stromy házely šero, mlčely při tom, a tu bylo Lence teprva teskno.

Jíra ji vedl za ruku, cestu jim ukazoval Vořech, a když přišli k otcovu hrobu, byla úplná noc. Sedli si ještě u hrobu, a tu jakoby to teprva na Lenku bylo přišlo. Padla na hrob a počala žalovati a vzlykati, jakoby se jí chtělo srdce utrhnout.

A když opět vstali na další cestu, řekla Lenka: „Tedy bych neměla nikoho na světě více.“

Tu bylo zas Jírovi, jakoby byl obžalován, a musil se hájit. „Máš, máš!“ zvolal a objal ji, a tu mu bylo, jakoby vše byl pověděl. „Dokud toto mé srdce bije, máš domov, máš otce i matku, máš všecko, co si na něm žádáš!“ mluvil s pohnutím. „Ty dobré dítě, ty jediné, ty zlatá duše!“ dokládal s jásotem.

Lenka se na tom jeho srdci vyplakala a zas jí bylo nesmírně volno. Jakoby se jí rozšířila duše a jakoby si ničeho více nepřála, jakoby vše byla našla a o nic více báti se nemusila.

„Já v tebe věřila, Jíro," řekla.

Když vyšli z lesa, viděli již ve vesnici světla.

„Jest již pozdě," pravil Jíra.

„Jdeme přece jen do pouště," zasteskla si Lenka.

„Dnes uvidíme, bndeš-li smít ještě se mnou," podotknul on.

„Což bych nesměla?" tázala se Lenka.

Bylo již pozdě večer, když přišli domů, a na první pohled poznali, že ve statku dějí se věci na ruby. Selka právě dnes, že na cestě z kostela utržila „šňupky" pro Lenku, po celé odpoledne pohřešovala předmět hněvu svého, a že Lenky tu nebylo, ptala se po ní, hledala ji, potřebovala ji. Když se smrákalo, vycházela přes práh a očekávala ji, v čeledníku pořádala jednoho za druhým a pak zase vycházela. Lenka nešla. Každé příští vyjití na práh rozmnožilo její podrážděnost, že byla chvílemi jako beze smyslů. Čeho by si byla jlndy ani nepovšimla, dnes ji to podněcovalo na nejvýš, a to proto, že hněv jejl byl do plana, nemaje koho, na němž by se svezl.

Dnes i sedlák vycházel před práh, aby čekal na Lenku; selka ho k tomu oblomila.

Konečně přišli, Jíra a Lenka, a vedli se za ruce; pozdravili a ʌešli do čeledníku.

„Hezky, dceruško, hezky," s posměchem uvítala ji selka. „Tohle by ještě scházelo, abys počala se toulati s pasákem, s člověkem, který po otci nemá ani jména — Jíra! to vše, co má a jest!"

Ku podivu! Tenkrát Lenka přestala býti trpělivou, mlčelivou, snášelivou. Tenkrát poprvé cosi v ní se

ozvalo, co ji mělo k vzpouře, k vzplanutí, že se nedovedla překonat.

„Jíra?“ zvolala. „Matko, ten Jíra jest více nežli vy!“

Selka pohleděla všecka udivena na Lenku jako na pomatenou, předně že odpírala a pak, jak odpírala.

„Co blábolíš? Co jest Jíra, ten tulák, který nyní vyhledává si tebe, aby nebyl sám, aby měl k sobě tulačku?“ s pronikavou jízlivostí tázala se selka. „Uvidíme, co jest víc, až mu přikážu, aby sebral vše co má — unese to beztoho v jedné kapse, i když nezapomene na tu svou kudlu — a na místě aby odešel odtud z domu! Již tedy hybaj, ty vyznamenaná bído!“ A obrátivši se k sedlákovi dodala: „Však se divím, že jste tak dlouho stonal po takovémto pokladu!“

„Matko!“ zvolala Lenka s prosbou i s rozhorlením a sepjala ruce.

„Jak že se ho ujímáš?“ ptala se selka.

„Ujímám se ho proti vám, proti vaší nespravedlnosti, jako že on se ujímal mne. A jestli že musí Jíra odtud, pak vězte, že já u vás také nebudu!“ mluvila a tvář jí zářila světlem a leskem.

A selka opět hleděla na Lenku jako na pomatenou.

Místo odpovědi doložila hledíc na Jíru: „Už jen buď tak dobrý, abych se tu s tebou nepotkala!“

„Jíro, ty nepůjdeš!“ zvolala na to Lenka, přistoupila k němu a vzala ho pevně za ruku. „Ty nesmíš odtud a nikdo nesmí odtud tebe vyháněti. Ano,

věztež to všichni, kdož to vědět chcete: Jíra má na ten váš statek většího práva než vy, a kdyby chtěl, on by nás mohl odtud poslat pryč, neboť tento statek jest jeho!“

Na tato slova dali se všichni, kdož tu byli, do smíchu, až na selku. A zdaž to není k smíchu, mluviti o pasákovi, že statek jest jeho, a mluviti o vlastnících, že mohou býti pasákem vyhnáni! I sedlák se smál; bylo mu, že jest Lenka pravé dítě; ostatní pak se smáli, jakoby si říkali, že jí přeskočilo, že nemá všech pět pohromadě.

Jen selka se nesmála. „Jak jsi to řekla? Nás odtud vyhnat?“ A selka chtěla Lenku udeřit.

Jen Jíra zadržel jí ruku. „Počkejte, panímámo,“ pravil; „nebude toho třeba. Já vás odtud nevyháním, ani nevyženu. Já půjdu hezky sám, jak si přejete. Ale ubližovat tomu děvčeti nedám, rozumíte? Já k němu mám větší právo než vy. Já mu byl více matkou nežli vy, vy, která jste byla jen macechou! Já půjdu, co nejdříve půjdu, ale ne daleko, abyste to viděla, tak že snad mne ještě tady potkáte. Ale to si pamatujte, že, jestli Lence budete ubližovat, ona půjde také a sice se mnou půjde, na to dám duši svou. Ale ne aby byla tulačkou, nýbrž něco, zač by se byla nebožka matka její nikdy nestyděla. To si zapište, že jsem to pravil vám, která jste tak matkou, že se tím vychloubat nebudete!“

Když to Jíra promluvit, bylo vše strnutím jako zkamenělé.

„Já jsem ti to řekl, musím odtud,“ řekl pak

v pohnutí Jíra Lence, která vypukla v srdcelomný pláč. —

A Jíra obrácen ještě k selce a k Lískovi pravil s velkým důrazem: „Před dávnými léty z tohoto statku utíkali lidé pro velkou bídu; teď odtud utíkají pro bídu větší! Vy ze statku udělali jste poušť! Tu to máte v té knížce, můžete si to přečíst," dodal podávaje sedlákovi modlitby.

Pak řekl Lence: „Jdu tam, ty víš," a na to odešel.

VI.

A chaloupka měla tedy zase obyvatele. Kde se vzal, tu se vzal, ale byl tam.

Jak víme, před léty náhle se v ní objevil Sejc se synem Jírou, a jak se tam objevil, tak z ní zmizel, O smrti jeho nikdo nevěděl — zmizel, myslili si, a bylo dobrá. Zmizel náhle, snad se i zase objeví náhle, kdož to ví? Chaloupka ale zůstala prázna, ničeho nenabyla, ničeho nepozbyla, byla směšna, byla děsna, lidé se jí vyhýbali, lidé o ní věděli a nevěděli, byla a nebyla.

Nyní v ní byl Jíra, a sotva že tam byl, již také věděl, co, kde a jak. Tenkráte věru nebyl na rozpacích, co s kudlou, když ji má v jedné a dřevo v ruce druhé. Tenkrát se dal do práce jako o přítrž, a než přišla zima, chaloupka měla hezky nová okna, měla dvéře celé, měla uvnitř pořádná kamna, měla podlahu, měla rákosem pokrytý strop. Měl' Jíra mimo

kudlu ještě i jiné nářadí, a než přišlo jaro, měla chaloupka stůl s nohama krásně vyřezávanými, měla židle, že by se hodily do parádního pokoje, měla lavici s prořezávaným lenochem, postel prokvětovanou, že měla v hlavách jako les a v nohách jako palouky, na nichž se páslo někdejší jeho stádo i s Vořechem. Měla police ne z červotoči, ale jako u myslivce: z růžků, z parohů skutečných i uměle provedených. Měla to uvnitř jako v kleci, a kdo by nyní nahlednul do ní, nežehnal by se křížem, neutíkal by jako před nepřítelem, nehrozil by, neděsil, ale i nesmál by se. Ale zamyslil by se a uvažoval, co důvtip a pilnost zmůže, zastavil by se tu, pozeptal by se, zaradoval by se. —

Ba, kdo by si dal ukázati ještě jiné věci, uviděl by nádobí dřevěné, konve, mísy, talíře, lžice a na všem tom podoby takové, že až se oko nemohlo od nich odtrhnouti.

A když přišlo jaro, Jíra si chaloupku i z venčí nplácal a natřel; pak shodil střechu, postavil tam krov za krovem, přikryl ji šindelem a dal jí obrubu, že vypadala jako letohrádek, jako malá myslivna.

Tu již lidé dokonce počali se divit do opravdy. Tu plavci plovouce dole s vory a vidouce tu novotu nahoře zamlaskli si prstem a mluvili: „Ta drchotina omladla.“ Tu lidé z okolních vesnic vidouce to pravili: „Podívejme se na otrhance, má slušný kabát,“ a chodili se dívat, viděli, co ten její obyvatel umí, pozastavili, pozasmáli se, a co viděli, to u Jíry objednávali pro sebe, že měl práce plné ruce, že, kdyby byl měl

v pohnutí Jíra Lence, která vypukla v srdcelomný pláč. —

A Jíra obrácen ještě k selce a k Líškovi pravil s velkým důrazem: „Před dávnými léty z tohoto statku utíkali lidé pro velkou bídu; teď odtud utíkají pro bídu větší! Vy ze statku udělali jste poušť! Tu to máte v té knížce, můžete si to přečíst," dodal podávaje sedlákovi modlitby.

Pak řekl Lence: „Jdu tam, ty víš," a na to odešel.

VI.

A chaloupka měla tedy zase obyvatele. Kde se vzal, tu se vzal, ale byl tam.

Jak víme, před léty náhle se v ní objevil Sejc se synem Jírou, a jak se tam objevil, tak z ní zmizel, O smrti jeho nikdo nevěděl — zmizel, myslili si, a bylo dobrá. Zmizel náhle, snad se i zase objeví náhle, kdož to ví? Chaloupka ale zůstala prázna, ničeho nenabyla, ničeho nepozbyla, byla směšna, byla děsna, lidé se jí vyhýbali, lidé o ní věděli a nevěděli, byla a nebyla.

Nyní v ní byl Jíra, a sotva že tam byl, již také věděl, co, kde a jak. Tenkráte věru nebyl na rozpacích, co s kudlou, když ji má v jedné a dřevo v ruce druhé. Tenkrát se dal do práce jako o přítrž, a než přišla zima, chaloupka měla hezky nová okna, měla dvéře celé, měla uvnitř pořádná kamna, měla podlahu, měla rákosem pokrytý strop. Měl' Jíra mimo

kudlu ještě i jiné nářadí, a než přišlo jaro, měla chaloupka stůl s nohama krásně vyřezávanými, měla židle, že by se hodily do parádního pokoje, měla lavici s prořezávaným lenochem, postel prokvětovanou, že měla v hlavách jako les a v nohách jako palouky, na nichž se páslo někdejší jeho stádo i s Vořechem. Měla police ne z červotoči, ale jako u myslivce: z růžků, z parohů skutečných i uměle provedených. Měla to uvnitř jako v kleci, a kdo by nyní nahlednul do ní, nežehnal by se křížem, neutíkal by jako před nepřítelem, nehrozil by, neděsil, ale i nesmál by se. Ale zamyslil by se a uvažoval, co důvtip a pilnost zmůže, zastavil by se tu, pozeptal by se, zaradoval by se. —

Ba, kdo by si dal ukázati ještě jiné věci, uviděl by nádobí dřevěné, konve, mísy, talíře, lžice a na všem tom podoby takové, že až se oko nemohlo od nich odtrhnouti.

A když přišlo jaro, Jíra si chaloupku i z venčí nplácal a natřel; pak shodil střechu, postavil tam krov za krovem, přikryl ji šindelem a dal jí obrubu, že vypadala jako letohrádek, jako malá myslivna.

Tu již lidé dokonce počali se divit do opravdy. Tu plavci plovouce dole s vory a vidouce tu novotu nahoře zamlaskli si prstem a mluvili: „Ta drchotina omladla.“ Tu lidé z okolních vesnic vidouce to pravili: „Podívejme se na otrhance, má slušný kabát,“ a chodili se dívat, viděli, co ten její obyvatel umí, pozastavili, pozasmáli se, a co viděli, to u Jíry objednávali pro sebe, že měl práce plné ruce, že, kdyby byl měl

pravil dědeček, „ale když tu jsi, také dobrá, promluvím s tebou.“

Hospodář ho pobízel, aby si sednul. „Nebude radno,“ řekl dědeček; „ty mne usadíš a selka vstoupí a sežene mne.“

Ale přece si sedl a hned pokračoval: „Můj milý hospodáři, oženil's se; máš syna, máš ženu rád, to jest dobře. Ale byl jsi ženat také před tím, měl jsi dceru a tu dceru neznáš — to není dobře.“

Hospodář chtěl cosi promluviti, ale dědeček nedal mu k slovu. „Počkej,“ pravil, „já dost dlouho mlčel, nyní došla řada na mne. Víš-li, že jsi své dítě tak dobře jako zabil?“

„Já?“ tázal se Líska uděšen.

„Anebo jsi zabil sebe jemu jak chceš.“

Tato poslední slova tak trefila Lísku, že byl jimi jako omráčen. Nebyl pro ni živ! Byl pro ni mrtev!

A dědeček pokračoval: „Sobě odpovídej, ne mně. Snad řekneš, žena jest příčinou. Dobrá. Žena má své dítě. Lenka není její, dobrá. Ale co můžeš říci ty? Lenka jest krev z krve tvé, a ty se jí nezastaneš, ty ji necháš té ženě trápit, odstrkovat, vyhánět, ubíjet — o jdižiž: kdo z vás jest lepší, ty nebo tvá žena?“

A dědeček byl před Líškou hrozný jako vtělené svědomí.

„Já že bych jí tak ubližoval?“ pravil sedlák a pravil to s náhlou bolestí; neboť lepší jeho stránka nebyla umrtvena, ale byla uspána, otupena.

„Nemůžeš se omluvit,“ dotiral dědeček. „Děvče přišlo ke mně, nemůže více obstát mezi vámi, a kdo

jest příčinou, že nemůže? Neboť věz, co mně řekla: že odtud, od vás uteče. To se nedělá z lehkosti a z rozkoše, to se dělá jen ze zoufalství, když dojde věc až k nejhoršímu konci. Každému člověku jest domov posvátným, a upomínka na domov jest mu to nejkrásnější, jest mu posilou ve všem životě, i trudném. A čím bude tato upomínka tvému dítěti? Pramenem žalosti a největšího smutku! Tys mu domov otrávil, a cos mu dal v náhradu, jakou jsi mu dal do duše útěchu? Slabochu, abys měl sám pokoj, připravil jsi o pokoj dítě své, a při tom můžeš býti pokojný? Domov jsi mu ztrpčil, zničil, své mládě jsi ubíjel tam, kde mělo býti uschováno nejlépe, v jistotě, v bezpečnosti — odpovídej, ne-li?"

Sedlák byl touto řečí jako ohlušen a jakoby ničeho kolem sebe neviděl; a co z ní si hlavně pamatoval, bylo, že chce Lenka utéci; to jím škublo přece až do srdce. Při ostatní řeči otcově měknul; když dědeček dokončil, viděl v Lískových očích slzy.

„Ode mne utéci!" zahořekoval, „a já toho příčinou!" Bylo to po dlouhých mrákotách světlé opět protrhnutí těchto mrákot; dědeček musil zahřmít do duše, aby se duše otřásla. Ani slovem sedlák neodmlouval, cítil váhu každého slova a byl dojat až do těch hlubin svého nitra. Manžel dobrák!

„Uteci?" ptal se znova stísněn. „A kamž by utíkala?"

„Kamkoliv, nikde nebude jí hůře, a to jest to nejhorší," odsuzoval ho dědeček. „Zatím utekla ke mně. Však nemysli, že ti ji vydám, pokud neslíbíš,

že jí budeš otcem, že ji nevydáš více na trýzeň té, která sice vidí na starém člověku, nemá-li kabát, ale na dítěti nevidí slze, nevidí, že stojí vystrčeno před práh, nevidí, že je svléká do naha a na duši ožebračuje.“ A tu byl dědeček jako zničen, neboť cítil, že řekl vše, čím mu duše burácela dávno.

„Slibuji,“ řekl sedlák a jako v odpověď hlasem zlomeným.

„A nedodržíš-li slovo, já dítě postavím pod právo úřadů!“ dodal dědeček s takou určitostí, že to bylo jako písmo nezvratné. Na to vstal a pravil: „Nyní pojď si pro dítě.“

Byli oba dojati, otec i syn; otec tím, že viděl v synovi přece ještě jádro, a syn, že cítil, že dcery své není hoden. Šli spolu na vejminek, a věru, že tenkrát na té cestě musil více dědeček podpírati sedláka, než sedlák dědečka.

Když přišli na vejminek, byla světnice prázna.

Dědeček se zarazil. Myslil nejprvé, že se Lenka schovala, a volal ji. Ale děvče se neozývalo. Prohledali světnici, Lenky tam nebylo. Dědeček myslil pak, že snad se utekla do zahrádky; šli do zahrádky, volali — žádná odpověď. Myslili pak, že jest někde na dvoře, hledali, a marně. I chasa hledala, volala, nikdo se neozýval v odpověď.

Šli opět na vejminek, volali Lenku, a Lenky tu nebylo. Tenkrát Líska sklesl na dědečkovu lenošku, zastřel si tváře rukama, vjel si pak prsty do vlasů a zasténal s nesmírnou bolestí: „Kde jest mé dítě!“

A když opět ruce sňal s hlavy a s tváří, vy-

padal zdrcený a bylo, jakoby v lenošce seděl stařec. Byl to hrozný okamžik. A ku chvále Lískově budiž řečeno, že viděl obraz nebohé Lenky se vší opravdivostí rozbolestněné duše.

„Už se to tedy stalo, co dávno předpovídala," po chvíli řekl dědeček a byl rovněž skleslý. „Myslil jsem, že jest ještě čas, a bylo již pozdě; jsem také vinen." Tím že část viny přejímal na sebe, chtěl sedlákovi ulehčit. Pak opět za chvíli dodal: „Já nevím dále."

Sedlák se rozhlížel okem strhaným po světnici dědečkově, jakoby ještě bylo možná někde zachytiti zrakem pohřešovanou dceru. A když ji neuviděl, vyskočil a běžel do statku. Tam na prahu uviděl svou ženu, která vyšla se dívat, co tu na dvoře za sběh; jako beze smyslů vrhl se na ni, vzal ji za obě ramena a třásl jí, jako třeseme stromem, s něhož setřásáme ovoce, a volal s pláčem: „Dej mi mé dítě, dej mi mou dceru!"

Byla to mluva úplné zoufalosti.

Selka chtěla promluvit, chtěla vykřiknout, hlas jí leknutím selhal.

„Nemáš ji?" vyrazil Líska ze sebe v novém skřeku a ještě jí třásl, jakoby tím dceru musil na ní vydobýti. „Nemáš-li," dodal s týmž hlasem prosyceným slzami a hněvem, „nechoď mi na oči, anebo jsi nešťastná!"

A strčil jí do síně, že zavrávorala. Sám na vlas podobal se tomu, že může býti pravdou, čím hrozil.

Bylo hrozné podívání i na sedláka i na selku. Vše to přišlo tak náhle, bez přechodu; kdo viděl sedláka, mohl mysliti, že jest k politování, a kdo viděl selku, mohl mysliti totéž. V sedlákovi staré svědomí vstalo takou mocí, že mžikem zatlačilo starou rozvahu. V tom mžiku chtěl Lence vynahraditi všecko, pocit ten ho zaplavil jako příval, a sedlák myslil, že Lence nahradí vše tím, když pocit ten se z něho prolomí jako příval. A na selku se tento příval snesl celý, náhlý, vší silou, byla pod ním jako zasypána. Ani času neměla uvážiti, co se děje, ani promluviti nemohla — byla jako ve vlnách a jako když se v nich topí. —

Sedlák byl zničen. V něm počalo vědomí páchané křivdy se rozpínati náhle jako přesila páry, která roztrhne kotel a v ssutiny obrátí to, co stojí na blízku: sedlák byl zdrcen a selka stála na blízku. Prudkost výbuchu měla dohoniti to, co časem promeškal, a schvátila i jeho. Ty drobné stružky sebraly se přívalem v jeden proud, proud ten protrhal hráze, vrhnul se na selku.

Sedlák usedl si před prahem na lávce jako uštvaný. Jakoby ho byl po dlouhou dobu někdo honil, byl unaven, udychán, zmaten. Již se neohlížel po dvoře, uvidí-li Lenku, již jen na jediné místo hleděl, ale tak, že vlastně nehleděl nikam; vše co se dálo, dálo se nyní jenom v něm, mimo něho nic, a co v něm se dálo, táhlo jako nepřátelské vojsko, před nímž není ochrany.

A pak si sedlák opět vjel prsty do vlasů, pak

si rukama přejel oči a tvář, jakoby se chtěl pamatovat, a pak pravil: „Tady na prahu ji nechtěla uvítat, ó, že jej překročila!“

Za chvíli opřel se lokty o kolena, do dlaní položil hlavu a volal: „Utekla! bez domova! Musila!“

A věru že Lenka musila. Když byl dědeček vzal na sebe kabát, aby odešel do statku, Lenka ucítila se samotna a měla pocit nevýslovné úzkosti. Počalo jí jíti na mysl, co dědeček nahoře pořídí; zdálo se jí, že již pro ni opět přichází macecha s otcem, a tu jí bylo, že by snadněji bylo skočiti do rybníka, jejž viděla z okna, než aby s nimi se vrátila a dala se znova zavříti bez naděje, bez konce. Na to přišel jí pocit i strachu i odhodlanosti. Strachu, že snad bude hůře než bylo, odhodlanosti, aby se toho sprostila. Zošklivil se jí domov a měla pocit ptáčka, který se octne u otevřených dveří svého vězení.

Již neuvažovala, vyběhla z té klece; vyšla ze dveří, vytratila se ze dvora na náves, ubíhala ze vsi a pak jako plašená laň bez ohlednutí, jedním kvapem přes pole a zrovna do lesa. Teprva v lese poohlížela se k domovu, zdali nikdo nenašel její stopu. A když za hodnou chvíli neuviděla nikoho, byly její kroky opět jediný běh, že si odpočinula až u hrobu Jírova otce. A tu již měla pocit, jakoby byla v jistotě, tu již jakoby k ní neměl práva nikdo, tu již jakoby byla v moci jiné. Odtud když vstala, šla již krokem volným, bez bázně, bez úzkosti. Teď již by ji snad i mohli dostihnout: kus té svobody již užila, byla v lese, kam přála si vždy s Jírou.

Avšak neměli její stopu, nedostihli jí. A čím více přicházela na pokraj lesa, čím bližší cítila se chaloupce, ku které zamířila, tím větší touha táhla ji k ní, tím půvabnější se jí zdála ve své opuštěnosti. O, jak si nyní zamilovala tu její podobu, jak se nebála toho šera uvnitř, té rezi, té červotoči — jak to vše jest vábivé, jak útulné, jak milé naproti té červotoči, té rezi, tomu šeru v jejich statku! Ve statku vládne hrůza, v chaloupce bude ticho; tam děsno, tu jako na výsluní — kdož by váhal s výměnou!

Ale když tu chaloupku uviděla, zhrozila se jí přece. Nebyla to ona; bylo to cos jiného, to ona nehledala. Toho, co viděla, zděsila se. V takové chaloupce nebydlel Jíra! to bydlí v ní as cizí lidé, Jíry tam nebude. A Lenka zastavila krok; bylo jí pojednou, že jest marno, co podnikla, bylo jí, jako když klec se opět před ní otvírá, a nechtělo se jí, aby do ní byla opět zavřena.

S bázní nevýslovnou blížila se k chaloupce. Jak by si byla nyní přála, aby viděla ji sedranou, kleslou, starou, seškubanou, bez oken, se záplatami, směšnou!

Opět se zarazila v kroku, má-li v před aneb co má počíti. Šla v před, aspoň se přesvědčit, aspoň se tam pozeptat, a nic-li jiného, aspoň odtamtud uvidět, kde tenkrát zvolala: „To je krása!“

A když přišla až k samé chaloupce, bylo jí, jakoby visela mezi životem a smrtí; ba smrt viděla spíše: vždyť seskočit tam od chaloupky dolů s těch srázů — bylo by tak snadné. A Lence bylo, že to udělá, než aby se vrátila domů. Tu se plížila v hrozné

té nejistotě: plížila se, že ještě chvilku si chtěla podržeti naději, a pak že vůbec potácela se váhavým krokem nejistoty.

Připlížila se tedy k ní, připlížila se k otevřenému oknu, nahledla do vnitř a to náhle; ale v tom také již zaplála v tváři a hlasem, v němž nesmírná tesknota a nesmírná radost se zachvěla, zvolala: „Jíro!“

Zvolala to tak hlasitě, tak pronikavě, že Jíra, kdyby byl na druhém břehu býval, uslyšeti by to musil a zvuku tomu porozuměl. To zavolání její bylo jako když má zalomcovati oknem; a po výkřiku tom podepřela se o okno.

Jíra jak byl v práci, tak všecko odhodil a jako skokem byl u ní.

„Tys tu, tys tu, Lenko! Konečně jsi tu!“ volal a smál se a plakal a vejskal a byl jako dítě. „Lenko, drahé dítě, ty jsi tady!“ a podobnými propukala jeho radost slovy, jež jinému byla ničím, Lence a jemu vším. —

Pak se tázala Lenka: „Jest to chaloupka?“ A bylo v té otázce, jakoby říkala: Šla jsem dobře?

A Jíra byl i dále jako potřeštěn. „Tys tu! Lenko, já tě vidím! Já ti říkal, že dovedu ještě jiné věci! Tu se podívej! Udělal jsem si hračku, chaloupka jest nová! A já tě vidím! Já tě vítám!“

Pak řekla Lenka: „Kdybych tě tu nebyla našla, Jíro, tady ta voda pod stráni byla by můj hrob. Já nesmím více domů a nechci domů. Jíro, já chci být tvou ženou.“

„Tady? Se mnou?“ volal zase Jíra a třeštil znova. „Tys mi dala otce, když jsem ztratil svého, teď ho nemáš sama — pojď, Lenko, pojď do mého domova a udělej si ze mne co ti libo. Děkuju ti, že jsi přišla! Má žena! O, my se užijeme, uvidíš my se užijeme! Vítám tě u mne! Pojď prohlédni si domácnost! Já se přichystal! Nebudeš tu s práznou rukou! A udělám ti, čeho budeš mít třeba. Všecko ti udělám! Vítám tě na prahu svém! Tu se podívej! Malé to hnízdo, ale my se do něho vejdeme! I mláďata vejdou se do něho. Malé hnízdo, já je upravil, zahřejeme se v něm. A co se ti nebude líbit, řekni, já změním. O, šťastná hodina, že mé pomoci potřebuješ! Chlubím se tím! Já ti pomoci mohu, když pomoci hledáš. Ke mně se můžeš utéci a já na tě čekal!“

A při podobných výkřicích a radostných projevech pojal Lenku za ruku, aby ji uvedl do domácnosti a aby jí vše ukázal, co zařídil.

Kdyby tato opět nepatrná scena byla měla svědka, ten svědek by se byl nemohl smát těm dětem, když se uváděly ve své hospodářství. Nemyslete, že vaze mahagonové nářadí, vaše stříbro v městech má více moci do sebe, než mělo nářadí, které zhotovil a nyní Lence ukazoval Jíra. To byla jeho práce, to byl kus jeho života, v tom bylo jeho srdce jeho mysl; v tom bylo kus jeho osoby, kus podstaty jeho — byl to kus umění jeho. Proto pochopíme, že se cítil šťastným, když to ukazoval té, pro kterou to učinil, a že byl opět šťastným, když uviděl radost na její tváři, když viděl hru a lesk v jejím oku, když viděl, že mu po-

rozuměla a že věci ty dovedla ocenit. To bylo to, nyní všecko před ním vtělené, co mu tenkrát za oné noci neurčitě táhlo myšlenkami. Nyní i ona to viděla, co se dá vyvésti ze dřeva, má-li je člověk v ruce jedné a kudlu v ruce druhé. Tou otci postavil kříž a ozdobil hrob, tou bavil mysl Lenčinu, když byla opuštěným dítětem, tou nyní vyrobil celou domácnost; a tu jí teď ukazoval.

Stůl a židlice tak uměle vyřezávané, že leda v kostele na oltáři viděti cos podobného, přihrádky všelijaké, truhly, skříně, konve, mísy, talíře, lžice — vše to byla práce jeho, vše to jí předkládal jedno po druhém, a vše to oceňovali jedno po druhém.

Tato upřímná dovednost byla pohnutlivá, byla kusem štěstí.

A když se tu Lenka ohledla po tom všem a po tom malém hnízdě, jak je Jíra nazýval, bylo jí tak radostně, jakoby se poprvé slunila na jarních paprscích, bylo jí tak povznešeně, jakoby se právě byla přistěhovala s těmi jarními ptáčaty přes ty moře, a hory a přes ty mnohé a mnohé země. Bylo to jejich hnízdo.

V té prosté upřímnosti obou těch lidí bylo kouzlo nevýslovné. „Přišla jsem, abych byla tvou ženou," ona ho pozdravila. „Tu viz, já jsem již všecko pro tebe přichystal," on jí odpověděl a hned ji vedl k sobě. Může-li býti cos vznešenějšího, než takáto pravda, za niž nám ručí on i ona? Může-li býti cos vznešenějšího, než takáto prostota, jež jest nejryzejším výrazem dvou bytostí? Oba byli schváceni touto mocí, tou jemností

i vznešenou myslí, a to již jim bylo pojidlem možná-li více než věčným.

Když si tu vše prohlédli, když se tu byli „uvedli“, vyšli si před chaloupku, usedli si proti protějšímu břehu a vypravovali si dále. Lenka začala vypravovati nejprvé slzami němými, v nichž byla bolest za to, co za ni, a radost z toho, co před ní. A pak dodala k těm slzám slova, vypravovala, co bylo doma, a povídala, co jest teď, a na to řekla, že nyní již ničeho se nebojí.

Pak vypravoval Jíra o osudech svých, a osudy ty náležely již do obapolného jich majetku.

Tu jim bylo, jakoby mysl jednoho stěhovala se do mysli druhého, jakoby duše jednoho přecházela v duši druhého a brala tam tu s sebou; pak zas měl každý mysl i duši svou, ale byla jako zdvojena, rozmnožena.

Byli si jako dva ptáci na jedné větvici, každý zpíval svou píseň a oba zpívali totéž.

Lenka již nebála se ničeho — čeho by se bála s Jírou? Domov byl nyní ten, u kterého seděla, ozářený, lesklý, vlídný. Domov se jí nyní otvíral Jírovou náručí, viděla jeho radost, jeho štěstí, a úkrytem byla jim chaloupka. Ta lákala, ta kynula, jako druhdy odpuzovala, odháněla. Nyní tu úlohu odpuzování, odhánění převzal Lískův statek, chaloupka si s ním úlohu vyměnila. Tam byla poušť, jak řekla již tenkrát, když tu byla poprvé; zde pozbývala poušť již svého práva, tu již rozbřeskло se štěstí a zaklíčilo v jejich bytostech.

A když toto vše bylo projalo jejich mysli, řekl Jíra: „Kterak se oddáme?“

Lenka pohleděla na něho, jakoby on musil míti odpověď na svou otázku. A Jíra mluvil: „Doma nechtěli tě míti dcerou; nikdo ti nezbývá leč já, a u mne můžeš býti jen mou ženou.“

„Jsem již tvou ženou,“ řekla na to Lenka.

„Pojďme to říci mému otci,“ pravil Jíra, „tam jest bůh nejblíže a kněžími budeme si sami.“

Na to vstali a šli na svou svatbu.

Vzali s sebou Vořecha a šli se oddat.

A když byli na cestě, skřivánkové třepetajíce křídloma zahráli jim svatební pochod. Nebe se nad nimi nezachmuřilo a les voněl jako nejkrásnější kadidlo. Když vkročili do lesa, bylo tam veselo. Veverky běhaly po větvích, ptáci přeletovali a pískali, zajíci odbíhali od cesty, srnky sem tam se trousily, a Vořech jako když před nimi dělá pořádek.

Když přišli do lesa, Jíra sesbíral nejkrásnější květy, jež z lesa znal, a když udělal z nich věnec, posadil jej Lence na hlavu a řekl: „Teď jsi má nevěsta.“ A vložil do toho věnce i meteřídoušku — „to za tvou matku,“ řekl, pak i lístek kapradí — „to za mého otce,“ dodal. Pak mu Lenka natrhala kytku a on si ji rozděliv, dal si část za klobouk, část za ňadra.

Když přišli v lese k hrobu otcovu mezi buky, poklekli u kříže, vzali se za ruce a Jíra pravil: „Bože, jenž jsi tu přítomen, přinesli jsme dvě srdce a žádáme,

aby z nich bylo jedno. Bože, tys to již učinil, duchu mého otce, požehnej nám.“

A Lenka řekla: „Bože, tys mi objevil, co jest láska, dej ať láska naše jest věčná. Duchu mé matky požehnej nám.“

Oba políbili otcův hrob, pak políbili sebe; pak šli k blízkému pramenu, z něhož Jíra zaléval hrob, pokropili sebe, pokropili hrob a pak si řekli: „Nyní jsme muž a žena.“

Když si to pověděli, bylo jim nebe v duších a vznešeno, jako při zvuku varhan. Když se na to odmlčeli, slyšeli vzduch plný zpěvu, cítili ies plný vůně. Ptáci opět přeletovali s větve na větev, veverky se tu honily, zajíc povzdálí střihal ušima a laňky zůstávaly stát.

Nebylo tu svědků jiných kromě té zeleně lesní a kromě těch obyvatelů lesních, a nebylo tu také zlozvuku, nebylo tu ničeho, co by znesvěcovalo. Nebylo tu lidí při zpilosti se veselících, nebylo hodovníků s vylhanou radostí na tvářích, při níž hlas žaludku jen násilně se tlumí. Nebylo tu světského skřeku a bylo přece posvátno. Byla tu pouze dvě srdce, jež si řekla: „Nyní jsme muž a žena.“

Kdo si k sňatku přejí více, než těch dvou srdcí, těm nemohu pomoci; tuto se stalo, jako vypravujeme, ti si nežádali ničeho více. A kdo myslí, že k sňatku třeba více — můj ty bože! Jíra a Lenka přinesli s sebou pouhou pravdu; co si řekli, bylo pravda, vzali boha k tomu za svědka a zasvětili to svým slovem i srdcem. Popírejž si kdo chceš platnost toho

svazku — svazek ten byl, a byl to svazek bohulibý, byl to svazek nejkrásnější, nejčistší. nejnádhernější, protože jednoduchý, prostý, pravdivý.

Jíra vzal staré modlitby, jež v loni Vořech v chaloupce našel a jež Lenka s sebou přinesla, a na zadní desku jich připsal: „Jíra Klíma a Lenka Lískova z Kopče č. 18., oddáni v lese pod buky u otcova hrobu, v měsíci máji.

Pak to podtrhnul čarou, a to bylo znamením, že on svoje již vypsal, ostatní prostora na desce že jest ponechána příštím.

„A nyní, Lenko, oznámíme to tvému otci a dědečkovi," řekl Jíra.

A Lenka poslušna a na vše odhodlána odpověděla: „Pojďme." Nebála se nikoho, neváhala vyznati se před celým světem. Muž její, Jíra, byl s ní, čeho by se bála?

Šli a Vořech opět jim ukazoval cestu. Šli pravda krokem zmateným a bylo třeba, aby věrné zvíře často se dotklo jich a pobízelo, kudy je pravá cesta, a aby nestáli.

Šli po druhé tou cestou z lesa ke statku. První byla pro oba osudná; dnes si vedl Jíra Lenku jako u vítězné slávě a Lenka kráčela po jeho boku blažena a šťastna.

„A půjdeme pak hned do chaloupky, Jíro?" vyptávala se Lenka, když přicházeli ke statku.

Přece se statku bála.

Když vešli do statku, uviděli tam divný zmatek. Chasa chodila jako pomatena, a když vešli do svět-

nice, ležel sedlák na posteli bez sebe a dědeček seděl u něho samoten.

Sotva že vstoupili, sedlák v mrákotách svých volal: „Dej mi mou dceru!“

Dědeček uviděv oba, radostí div nevykřiknul; ale přikývnul Lence, aby šla k loži. Lenka mluvila na otce, volala ho jmenem, ale ten jen chvílemi opět a opět volal: „Dej mi mou dceru.“

Toto volání otcovo sáhalo Lence až do nejhlubší duše. Otec jen v mrákotách ji volal a zpomínal si na ni, aby hlásil se k ní opět; po letech slyšela se opět nazývati dcerou, a dceřina duše odpovídala vroucností a láskou.

Lenka pravila k Jírovi: „Zůstanu u otce, až ho najdu zcela.“

Usedla si na místo dědečkovo a nehnula se od lože dnem i nocí.

Když dědeček vstal, aby odešel na vejminek, vzal Jíru za ruku, aby ho doprovodil.

Když přišli na vejminek, dědeček usadiv se v lenošce pravil: „Jsi hodný hoch, Jíro.“

Za chvíli řekl Jíra: „Dědečku, Lenku tu nechám, dokud sedlák se neuzdraví.“

„A což nemohl bys ty býti opět u nás?“ ptal se dědeček.

„Dědečku, bydlím v chaloupce: Lenka jest moje žena,“ odpovídal Jíra.

Na to řekl dědeček: „Jste oddáni?“

„Jsme,“ odpovídal Jíra.

„Před knězem?“

„Před bohem.“

Na to vzal dědeček Jíru za ruku, pohleděl mu do čí a řekl: „Ty mluvíš pravdu, já tomu věřím.“

VII.

A kam se poděla selka?

Divné to cesty osudů lidských; když byla přehledla vše to, co se tak mimo její výpočet počalo nyní ve statku odehrávati: Lenka pryč, sedlák ze zoufalého hněvu bez sebe, ona sama nejista krokem před jeho hněvem: pocítila náhle veškerou tu poušť, která na ni zela, tu poušť, kterou zde byla sama spůsobila. Události přivalily se náhle, srazily se jako v jeden klín, spjaly se v jeden uzel, v jeden bod: počaly ji drtit, že pocítila hrůzu ze svého vlastního počínání, pocítila z něho bázeň, nikoliv lítost. A když to vše se sřítilo jako v hromové ráně před ní, když manželi nemohla dáti útěchy, když manžel sám zničen počal se před ní stavěti co soudce i co odsouzený a co vtělený ortel jí i sobě: tu poušť ta zdála se jí příliš děsnou, selka dala se na útěk sama. Ani na chlapce svého si nevzpomněla a odešla ze statku. Zůstavila malounké dítě, které sotva dovedlo ji pojmenovat, zůstavila chotě svého v mrákotách a odešla ku svým rodičům.

Ejhle matku, ejhle manželku, která dovedla býti macechou!

Tu vizme na své oči, čemu jsme se divili na

počátku povídky: že utíkali lidé ze statku pro bídu. Tuto před našima očima se rozutíkali, nejprv Jíra, pak Lenka, nyní selka; a ti co zbyli, byli tak jako rozuteklí: sedlák ochromen událostmi, dědeček ochromen stářím — statek zůstal prázný.

Před dávnými dobami utíkali odtud po nepříteli, nyní utíkali, že si byli nepřítelem sami. Tehdá přistěhovali se sem, nesli v nůši celý majetek, a majetkem tím bylo dítě — nyní jim dítě ani nebylo majetkem, jedno vyhnali, na druhé si nevzpomněli.

Když selka utekla, nevěděl o tom nikdo. Neobjevovala se, ale všechněm bylo, že každé chvíle se objeví. Tato možnost visela nad nimi jako zatažené mraky. A když se neobjevovala první den, a pak i druhý a třetí, uvykali tomu mračnu, a když minul týden, zdálo se jim, že to mračno není více mračnem. Lenka sedala u otcova lůžka a Jíra vedl hospodářství. Trvalo mnoho dní, ba neděle, než sedlák poprvé s jakýmsi vědomím otevřel oči. A když je otevřel, pravil: „Jděte pro Lenku.“

Lenka při těchto slovech seděla u postele, sedlák ji viděl a ona se dívala na něho, ale neodpovídala. Sedlák zůstal na ni hledět dlouhým hledem, upřeně, s nedůvěrou i s udivením, jako na přelud. Hleděl na ni dlouho, jakoby ji hledal v paměti a zase jakoby ji v paměti neměl. Hleděl na ni bez významu a přece jaksi dychtivě; snad před tím v mrákotách hleděl tak na vidiny svých snův.

A když tak dlouho byl se na ni nahleděl, zavřel opět oči, usnul, a jakoby se mu zdálo cosi pěkného.

Když se opět probudil, opět viděl Lenku a tenkrát při ní seděl Jíra; oba drželi se za ruce a zasmáli se radostí. Lenka řekla: „Pohleď," a Jíra přisvědčoval, že jest vyhráno. Oba pohlíželi na nemocného jako mladé ráno, jakoby ho zvali k životu.

Tenkrát sedlák nejprvé dlouho hleděl na Lenku a pak rovněž tak dlouho na Jíru. Potom se díval zase na Lenku a pak zas na Jíru a pak si je prohlížel střídavě. A to opět hledem jako na přeludy ale přitom již bylo, jakoby si přál, aby ty přeludy byly skutkem. Lpěl na nich, kladl očima jednomu i druhému otázky a sám si na ně odpovídal, ovšem snad beze slov, neboť nemusejí býti slova při všem. Srovnával si všelijaké nesrovnalosti, a chvílemi bylo jakoby nevěděl si s nimi rady, a chvílemi zas jakoby se mu to bylo podařilo.

Když opět na to usnul, bylo viděti na jeho tváři výraz jako šťastného shledání.

Po třetí prohlednuv uviděl při Lence a Jírovi ještě dědečka a uviděl, že Jíra s Lenkou jsou ještě jasnější a dědeček že jim přizvukuje, jakoby si byl od nich radosti vypůjčil. Hleděl pak na Lenku i na Jíru i na dědečka a srovnával opět. Při dědečkovi ale zůstal; tu došel na jakýsi most a nevěděl odtud dál. S dědečkem mu přišlo cosi na mysl, co ho počínalo lekat; ale když pak opět pohleděl na Lenku, řekl nahlas: „Lenko!"

„Tatínku!" pravila Lenka a vzala ho za ruku.

Tu bylo na otci právě tak cosi vidět, jakoby řekl: „Jsem tedy doma."

Později za dne uviděl pouze Lenku a ptal se: „Kde jest Jíra?“

„Na poli, dohlíží,“ odpověděla Lenka.

Pak se ptal pv dědečkovi.

„Mám ho zavolat?“ řekla Lenka, chtějíc odběhnout na vejminek.

„Ne, nechoď,“ pravil otec.

Pak se stalo, že u něho seděl pouze dědeček, neboť Lenka hejčkajíc svého nevlastního bratříčka byla na dvoře. Líska se ptal i po Lence i po Jírovi, a dědeček odpovídal, kde jsou.

Na to bylo Lískovi, jakoby se měl ptáti ještě po někom, ale tu jakoby nad ním viselo kus toho mraku, jehož se děsili ve statku po odchodu selky, neptal se.

Pak bylo každým dnem Lískovi jasněji a volněji; vstával již, chodil po světnici a vedli ho i na dvůr, kdež ho chtěli posadit na lávku.

Tu se Líska zalekl, jakoby uviděl selku; nesedl a ve spěchu pravil: „Pojďme odtud.“

Vedli ho na zahrádku, na spustlou zahrádku; přišel tam za nimi Jíra a vykládal hospodáři, co vše nařídil, zdali to tak schvaluje. Když to sedlák schválil, řekl Jíra: „Můžeme tu zahrádku zase ošatit?“

Líska na něho pohlížel s radostí jako na nějaké zjevení; shlížel se v něm v pravém slova smyslu. „Ošať, hochu, ošať,“ řekl pak.

„Byliny nás uzdraví, požíváme-li jich, ale též pohled na ně udržuje nás při zdraví,“ dodával Jíra, jakoby chtěl důvody doložiti to, co prvé navrhnul.

Líska nemohl dnes od Jíry ani odvrátiti očí. Vzal ho za ruku a díval se na něho, jakoby ho i s celou duší chtěl brát za ruku. Sedlák jakoby se dnes do něho byl zrovna zamiloval.

„Což pak," pravil, „dělal bysi, kdyby ti byl náš statek svěřen zcela?"

„Co bych dělal?" odpověděl Jíra, „to, co dělám teď: aby všichni na něm byli rádi."

Sedlák hleděl na Jíru, jakoby byl pověděl bůh ví jakou moudrost. V skutku jako zamilovaný po něm pátral, jakoby na něm se byl zachytil celým nynějškem svým. Co Jíra nyní promluvil, bylo už jako z písma svatého; ještě ani nedomluvil a sedlák už o tom byl přesvědčen, že to bude takové.

„Milý hochu, nejde to vždycky, jak si myslíme," na oko odmlouval sedlák.

„A to tím," pravil Jíra, „že to neumíme; každý pták by nás tomu naučil, každý strom. Co jest větví na jednom stromě! Každá směřuje jinam a přece se všecky drží pevně a jsou u sebe rády, ale kmen musí býti pro ně."

A sedlák se zamyslil a pak opět se zasmál, jako by byl řekl Jíra zas největší moudrost. Vůbec byl sedlák, pokud se zotavoval, trochu dětinský; zdálo se mu, že všem druhdy ubližovával a jakoby nyní chtěl to vynahraditi i chováním i skutkem.

Když pak byl již úplně zdráv, chodíval s Jírou do polí a Jíra mu ukazoval, co a jak v jeho nemoci zařídil, co dal kam zasíti, co zjinačil a co by ještě dal zjinačiti. Sedlák zase se usmíval, jako když není

nad Jírova slova, tak to schválil, jak to Jíra udělal. Na pohled sice také někdy odpíral, ale pak slyšel od Jíry důvody takové, že byl přesvědčen, že jaktěživ neuslyší lepších.

Tu jednou, když se vraceli oba z polí a přišli do lip za humna, sedlák pobídl Jíru, aby sobě usedli na převaleném kmenu.

Usedli si. Sedlák byl cestou mlčeliv, a když si usedli, díval se zase na Jíru jako na obrázek. Ale i tu mlčel, ač bylo patrno, že má cosi na srdci a že by rád mluvil. Hledal jakási slova a nenacházel. Konečně, jako se začínávají nejdůležitější rozpravy, že začneme o počasí a tím se vmluvíme do proudu, začal i sedlák: „Dohře se zde v chládku odpočívá, když na poli tak horko.“

„Milý chládek, pantáto,“ přisvědčoval Jíra.

„Co myslíš, Jíro, jak jsou ty lípy staré?“ ptal se sedlák.

Jíra shýbnul se k poraženému kmenu a počítal mu léta. „Sto třináct let,“ pravil pak.

„Když jsme se sem přistěhovali s dědečkem v nůši, bylo jim o sedmdesát roků méně.“

„Pravda,“ řekl Jíra, „dědečkovi jest sedmdesát a několik.“

„Tvůj praděd, Jíro, byl by mohl povědět, kdo je sem zasadil,“ řekl Líska.

„Proč to povídáte?“ ptal se Jíra.

„Nebohý hochu,“ pravil sedlák a vzal ho za ruku. „Tak tedy tvoji předkové to byli, kteří před námi na

tomto statku hospodařili, a tys se musil kolem něho toulat.“

„Kterak to, hospodáři?“

„Vím to, hochu, vím. Bylo to špatné, že jsme tě tenkrát pustili. Vím o tom, vím. Tak jak jest to napsáno v těch modlitbách, tak to stojí v knihách na úřadě. Všecko jest boží pravda.“

„Šel jsem, když jste mne pustili,“ řekl Jíra.

„Já myslím totiž, jestli by se to nedalo napravit?“ převzal sedlák slovo brzy na to.

„Napravit?“ ptal se Jíra.

„Já totiž myslím, že když tvoji předkové tyto lípy sázeli, ty že bys si mohl v jejich stínu hovět.“

„Hovím si, hospodáři,“ odpovídal Jíra jako žertem.

„Počkej. Já totiž myslím, že kdybys ty na statku pomáhal hospodařit, statku by to neškodilo,“ vykládal hospodář, a tu vlastně nyní řekl to, co říci chtěl. „Nemyslíš, že by se dala věc takto urovnat?“ ptal se pak.

„Hospodáři, nechme věci, jak jsou; jsou urovnány,“ prohodil Jíra v odpověď.

„Urovnány?“ s podivením ptal se Líska.

„Urovnány,“ potvrzoval Jíra.

„Jak urovnány?“ ještě více divil se sedlák.

„Pantáto, co myslíte, že jest na vašem statku to nejlepší?“ ptal se Jíra.

„To nejlepší?“

„Hádejte; a to, co jest na vašem statku nejlepší, já jsem si vzal v náhradu. O to ostatní nestojím.“

„A což to?“

„Vaše Lenka," řekl Jíra.

„Tus ty si vzal?" ptal se jako u vidění sedlák. „A já mu ji chtěl nabídnout," dodal pro sebe.

„Ta jest moje."

„Vždyť o tom nevím."

„Proto vám to povídám."

„Hochu, bez svolení mého?"

„Nemáte právo vytýkat," řekl klidně Jíra. „Vyhnali jste ji, utekla od vás, přišla ke mně a já si ji vzal. Já si ji vzal, vy jste jí nechtěli — není tedy vaše; k čemu vaše svolení?"

Ač to bylo pravda, přece to bylo perné.

„Vy jste oddáni?" ptal se nyní sedlák zhurta.

„Jsme."

„Kde jste se oddali?"

„U hrobu mého otce, pod zelenými buky."

„To neplatí!" řekl sedlák přísně.

„Platí, pantáto," řekl ještě určitěji Jíra.

„Neplatí, pravím," sedlák na to a vstal.

„Zkuste to, pantáto," odpovídal Jíra a vstal také. „Pravím vám, že z vašeho statku nechci nic. Byl jsem tu, pokud jste se uzdravoval. Nyní jste zdráv, já opět odejdu a Lenka půjde se mnou."

„Bez mého svolení, bez kněžského požehnání?" horlil Líska.

„Bez obojího a přece ne bez svolení a bez požehnání," klidně odpovídal Jíra. „Hleďte, pantáto, vy jste se oženil se selkou při kněžském požehnání — a kde jest požehnání a kde jest selka? Jen já zachránil Lenku od smrti, že jsem se jí ujal, že jsem

řekl: tu, já jsem tvůj muž, já tě ochráním před celým světem. Kdybychom byli tenkrát přišli ku knězi, byl by nás zrovna tak od sebe odpudil, jako jste to vy učinil před tím. Zkusili jsme to tedy bez kněze. Řekli jsme si: já budu požehnáním tobě, ty budeš požehnáním mně. Zkusíme to i na dále. A já myslím, že se tak obejdeme bez kněžského požehnání jako bez vašeho statku.“

Sedlák v hlubokém zamyšlení a snad i uražen sednul opět na kmen lípy; seděl zamračen a oddychoval těžce.

„Kněžské požehnání!“ mluvil Jíra dále. „Když mého otce zastřelili páni v jeho vlastním lese, žádný kněz se nehlásil, aby vyslovil kletbu nad uchvatiteli a vrahy. A žádný kněz se nehlásil, že vykropí mému otci hrob, ač prý to k pohřbu náleží. Já byl tenkrát knězem, já vykropil hrob, já jej nasypal. A když jsem se rozhlednul po lese, v celém lese to šumělo, že jsem dobře udělal. Nyní u téhož hrobu jsem zachránil vaši dceru, a opět šumělo celým lesem, že jsem dobře udělal. Řekli jsme si tam: jsme oba vyhnáni z celého světa, my se spojíme, my jeden bez druhého nechceme žít, a bylo to pravda. Celým lesem opět šumělo, že jsme oba učinili dobře. Což tu neplatného, co by mohl kněz zrušit?“

Sedlák oddychoval ještě tíž.

„Vím, že snad myslíte, že vše to učinil jsem úskokem, abych měl nároky na váš statek,“ pokračoval Jíra. „Vy sám jste uznal, že mám k němu jakési právo, a já o něm vím. Avšak tuto v těch

posvátných lípách vám pravím, že nechci váš statek. Toliko to, co statek váš vyvrhnul, Lenku, vezmu si s sebou, až odejdeme do chaloupky, která jest naše, mou prací naše.“

Na ta slova měl se Jíra k odchodu. A sedlák zahučel do sebe a jako v slzách: „Tedy nemám k ní více práva.“

Když byl Jíra již několik kroků odtud, zavolal naň sedlák, aby ještě posečkal.

Jíra se vrátil, ale neposadil se již na kmen lípy a sedlák trval v rozjímání. A čím více uvažoval, tím více shledával, že snad má Jíra pravdu.

Pak pravil s velkou měkkostí: „Což pak tě mám prosit, abys neodcházel?“

„Neproste, pantáto,“ odmlouval Jíra. „Budeme hledati v chaloupce to, co ve statku nebylo; myslím, že to tam najdem.“

„A což, řeknu-li ti, že chaloupka ta jest také moje?“ zvolal najednou sedlák jakoby byl vzplanul čímsi, co měl již jako v poslední záloze. „Řeknu-li ti, že když les náležel k našemu statku, chaloupka k němu náležela také, jak to dosud v knihách?“

Nyní stál Jíra před ním jako němý. Za chvíli řekl: „Nuž tedy nám nezbývá, leč abychom si vyhledali místo jiné. Naučil jsem se tomu od tažných ptáků, kteří se stěhují z kraje do kraje, přes hory, země a moře. Ale jest toho škoda; já měl za to, že jest chaloupka moje. Bylo v ní milo, bylo to pěkné hnízdo, a člověk z něho přehlednul hezký kus světa. Nyní jest tomu konec. Budeme stavěti jinde.“

Na to si Jíra sedl a sedlák utíral si slzy a přece se hněval.

Za chvíli řekl Jíra: „Pantáto, dejte nám tu chaloupku; o nic na světě jsem vás neprosil a prosit nebudu. Jest tam hezky, nám stačí; bez ní přece bychom byli jako na poušti, protože jest při ní kus našeho srdce.“

Sedlák již neutíral si slzy, ale ještě více se hněval. „Hrdý pasáku,“ pravil, „o statek bysi nestál a o chaloupku prosíš? Myslíš, že já dám dceru do chaloupky? Raději chaloupku rozbořím, aby nebylo po ní památky.“

Tu byl Jíra nesmírně roztrpčen a řekl: „Hrdý sedláku, který myslíte, že od vašeho statku jest všeho na světě počátek! Co jest ten váš statek? Upravili jste na něm očistec, že lidé z něho utíkají. I moji předkové z něho utekli a v zapomenuté chaloupce já, jich potomek, našel jsem útočiště. Pravda, vy jste mne přijali k sobě, ale když jste mne vypudili, byla to zase chaloupka, která mne přijala. Když jste vypudili svou dceru, ta opovržená chaloupka jí zachránila život, víru, vše. A kdybychom se k vám byli nevrátili z chaloupky, kdo ví, jak by to nyní vypadalo na vašem statku! V té chaloupce naučil jsem se, že dovedu si zaplesat ze srdce jako ranní skřivánek, že dovedu se zaradovat jako ta louka, když má nejkrásnější šat; že jest mi v duši volno, jako celé modré prostoře nebeské, že umím si vážiti všeho na světě, co se s námi radovati chce; ano v té chaloupce naučil jsem se, že ten celý váš statek jest mi pouze vaším statkem a ničím více. Hrdý sedláku, vy ještě

nedobojoval jste s sebou sám; vám na tom nedosti, že statek váš již pohřbil všecky, kdož jsou v něm: vy ještě chcete bořit i mimo statek, zasáhnout svým hněvem i nás — chaloupka ještě zbývá pro ten hněv, aby lidé utíkajíce z vašeho statku neměli se již kam utíkat!“

„Budeš ty chtít na světě zavádět nový řád? Budeš chtít stavět nesvěcený sňatek nad sňatek svěcený, chaloupku nad statek, tuláctví nad usedlost?“ s hněvným posměchem tázal se Líska.

„Budu jej zavádět: ten nový řád, jemuž jsem se naučil tam v lese a na vašich lukách ode všeho, co jsem na nich viděl, od těch stébel na nich i od těch tvorů pod těmi stébly, jež mají také své zákony, pevnější zákony než ty vaše statky a než vy na těch statcích; ten nový řád, že tuláctví budu si vážiti nad usedlost, když usedlost neumí lcč ze svých členů dělati tuláky; ten nový řád, že chaloupka mi bude nad statek, když statek musí býti zachráněn z chaloupky; ten nový řád, že nesvěcený sňatek mi bude nad sňatek svěcený, když v sňatku svěceném tím dochází se štěstí, že musí žena od může utíkat. Ano, ten nový řád, že nebudu trhat to, co k sobě lne a tíhne, že nebudu k sobě nutit, co jest samo s sebou v odporu; ten nový řád, že mi dostačí, pakli lidé v sobě najdou to, co má v sobě každá květina, která znovuzrozené poupě neutiskuje, co má v sobě každý pták, který nevyžene své mládě potřebující ochrany. Ano, ten nový řád budu zavádět, že kdybych měl statek, nepotřeboval bych teprvé tuláka, aby mi za-

chránil dítě, jemuž jsem zapomněl býti otcem! Mějte vy si vaše svěcení a vaše statky, já zůstanu bez nich, ale zůstanu při svém.“

„Jíro!“ zvolal pronikavě sedlák na tato slova.

„Já tulák jsem vám tuto snesl, co jsem nasbíral na těch vašich luzích; odpusťte, sedláku, jest to jinaké, než jak vy jste to vídal. Vy narodil jste se ve statku, já v chaloupce, nechme si každý svoje!“

„A tobě již musím dáti svou dceru?“ sedlák před sebe hledě jako pro sebe povídal.

„Nemůžete ani, neboť není vaše od té chvíle, co jste zapomněl jí býti otcem. A děkujte bohu, že odešla za tulákem takovým. Ba vězte, tu vaši dceru já jsem nyní zapůjčil vám, já tulák, když jsem viděl, kterak jest dosud dcerou a kterak ji potřebuje nemocný otec. Avšak jen zapůjčil; mohuť si ji vzíti, kdykoli se jí a mně zlíbí.“

„A vy byste chtěli žíti v chaloupce?“ opět sedlák před sebe zíraje a před se mluvě.

„V chaloupce,“ odpovídal Jíra opět s horlivostí, „a bude nám tam lépe, než tady ve statku. Dnes či zejtra vrátí se selka, a já mám vyčkat, až co se jí zráčí se mnou a s Lenkou, které učinila domov trýzní nejtrpší? O, kdybych byl vámi, zanechal bych raději selce vše, jak to jest, ať si na tom vládne do syta, ať si provádí svou vůli do libovůle! Stojí za to poznat, jak málo k tomu třeba, aby lidé byli šťastni, aby si nekalili tu malou píď, jež vyměřena jejich dýchání! Pantáto, dejte nám tu chaloupku, nebourejte ji. Po-

mněte, až selka se vrátí, ta chaloupka že snad i vás přijme, když vám bude v statku život trpký.“

„Selka,“ mluvil opět sedlák, jako když hledí do blízkého mračna, jež valí se s děsivými barvami, „A ona opustila své dítě! — Což vy mne musíte také opustit? Jsem dán v klatbu, abych tu zůstal samoten? Jest to ovoce všeho mého života? Jest to můj výhled na stará kolena?“ A sedlák byl v těchto úvahách jako zlomen. Pak pravil: „Jsi hrdý, Jíro, aby se nezdálo, že jsi na můj statek počítal. Ale uvaž, hochu, zdali ty také nejdeš sám příliš daleko? Vždyť přece nebudeš chtít, abych tě prosil na kolenou, když už takto tě prosím, abys u nás zůstal a mne neopouštěl? Vždyť se již všemu podrobuju, co na mne žádáš, i ten tvůj nový řád přijímám, ač mi nejde již do mé hlavy — ale odcházet byste ode mne neměli, když se mi zdá, že jsem vás právě našel a že bych vás potřeboval nejvíce. Jíro, nebuď tvrdší k nám, než my jsme byli k Lence a k tobě.“

Tu byl sedlák měkký jako vosk. Vzal Jíru za ruku a řekl, jakoby k tomu sebral všecky své síly: „Jíro, aspoň dotud buďte u mne, než se k nám vrátí selka!“

A tu byl Jíra zase jako vosk. Políbil tu ruku, která ho držela, sedlák ho přitiskl na svá prsa a zvolal: Jíro, synu!“

Na to vstali a šli do statku. I v tom povolil Jíra, že byla na statku ještě svatba, aby prý se nemyslilo, že jde příliš daleko.

* * *

Rok na to bylo ve statku jasno, jako když se nad ním snáší jarní den. Všichni tu vstávali a lehali jako o novém životě. Chasa byla na práci jako na veselí a doma jako na radovánkách. Sedlák chodil zase před vrata na náves, dědeček do zahrádky, která se odívala šatem nejpestřejším a vonným, která měla pod bezy sedátko měkké jako nejměkčí polštář. Lenčin nevlastní bratr už běhal, za to nosila Lenka vlastního drobného tvora, a šla-li s ním na náves, na lávku, ukazovala mu, kde našla poprve jeho otce, svého Jíru.

Statek byl vyjasněn, jako když z něho jsou navždy vyplašeny černé stíny, jakoby volně dýchal, jakoby více neměl, co by jej mohlo tlačit. Byla to nyní vskutku rodina, jakoby ji postavil do záře, a ta záře leskla se z každého oka, z každé tváře.

V neděli obyčejně celá ta rodina stěhovala se k chaloupce na břeh. Dědečka, že byl stár, vezli na voze, ostatní šli pěšky a všickni se stavili v lese u hrobu Jírova otce. Pak šli do chaloupky, kterou Jíra se chlubil, že ji má za lubem, až se ze statku ještě bude stěhovat, až se vrátí selka.

Tu si sedali před chaloupku, která nyní vypadala jako myslivna, a dívali se na protější břeh, jenž se zelenal, na vodu, která tu zatáčela, na lodě a vory, které tudy plouly, na lidi, kteří zpívali a pokřikovali na vorech.

Tu někdy zůstával Jíra s Lenkou po celý týden a pracoval ve svých zamilovaných předmětech, stavěl si a vyřezával nádobí, aby prý bylo i ve statku zásoby.

A bylo té zásoby, že to jaktěživi lidé neviděli a že neviděli nic podobného. Tu někdy s ním zůstával dědeček, aby své oči na tom nechal, co ten hoch, „maje dar ducha svatého“, umí vyvádět. Ba ten hoch osázel tu chaloupku ze tří stran květinami a stromovím, že vyhlížela jako z obrázku. Tu také v týdnu sedlák je přicházel navštívit, že se mu doma zastesklo, a tak zůstávali časem v chaloupce všichni, že se jim odtud ani nechtělo. Tu i jakoby vjel do Jíry duch nebožtíka otce: vykládal jim, kterak má člověk umět na světě vidět a slyšet, kterak v láskyplném svazku s rostlinami a tvory může býti více než svatým, a kterak, kazí-li tyto svazky, stává se lotrem. I lidé z okolních vesnic chodili sem pro poslouchání, a někdy byla chaloupka jako v obležení.

„Pane,“ říkali, „ten umí nejen vyřezávati ze dřeva, ten i z nás vyřezává podoby jiné.“

Bylo jim, jakoby cestou do chaloupky stával se svátek svátkem, bylo jim, jakoby tu všichni stávali se svátečními.

Teď ti plavci, kteří dole plouli s vory kolem, divně se dívali na tu bývalou chamraď, vidouce co z ní se stalo. Teď místo smíchu, když tam viděli tolik lidí seděti, hezky z daleka volali jim pozdravení vstříc, jakoby se také k nim hlásili.

Pak zase na týden, na dva týdny vraceli se naši známí do statku, aby i tam vykonali náležité práce. A tu jim statek se stával teprva půvabným, přátelským, domácnějším. Přenášeli chaloupku do statku, říkal Jíra.

Bylo mezi těmi lidmi jako závodění o to, aby jeden stal se důstojným lásky druhého; bylo, jakoby to byla zdařile sestavená kytice — a kdož maje smysl pro podařenou kytici polní, neradoval by se z této podařené kytice lidí rovněž polních?

Kdož by byl žádal těmto lidem většího požehnání? Bylo jakoby oni sami mohli je udílet, a vskutku vážíce si jeden v druhém toho, co bylo jemu podstatou, nosili požehnání v sobě.

Tu pojednou pravil Líska k Jírovi: „Co myslíš, Jíro, kdyby přišla selka mezi nás, zdaliž by se jí mezi námi líbilo?“

Na to odpověděl Jíra: „Selka tu zanechala své dítě; zvíře by své mládě nebylo opustilo.“

To mluvili na cestě k chaloupce, byloť to v neděli, když se tam vydali opět všichni.

Téhož dne, jakoby to byla slyšela, přišla selka k Lískovům do statku a našla statek prázný. Sestárla za ten čas. Když viděla statek prázný, zaradovala se; ale když pak si povšimla, že statek ve všem vypadá jako omladlý, zarazila se. Vešla do stájí, a když viděla tam vše jako nakynulé, zamrzela se; vešla do zahrádky, a když ji uviděla v dávné podobě bujné pestrosti a vůně, zsinala.

Pak se ptala děvečky, kde jsou domácí, a když tato odpověděla, že jsou dnes a snad na celý týden v chaloupce, řekla: „Chci vidět tu chaloupku, doveď mne tam.“

Děvečka ji vedla známou cestou a vypravovala, co věděla; však nebyli ještě ani půl cesty, když selka

si zakázala vše další vypravování, že nechce více o tom slyšeti.

Když uviděla již z lesa chaloupku, řekla děvečce, že může se vrátit, sama že již tam dojde.

Došla tam. Připlížila se k oknu, jako tenkrát Lenka, aby se podívala do vnitř.

A uviděla je tam pohromadě všecky. Dědečka sestárlého v tváři, ale omladlého v pohledu, svého muže plného zdraví, kterak se dívá na Lenku a Jíru, Lenku krásnou jako májový květ a Jíru silného jako ty buky, jež viděla v lese. A uviděla Lenku, ana na klíně hejčká své dítko, uviděla Jíru, an na svém klíně hejčká jejího hocha. Uviděla všecky ty lidi jako v oslnění a oslnění to ji téměř oslepilo. Záře ta zasáhla ji jako blesk, znáhla, zprudka, hrozně: udeřila ji.

Všemi, kdož uvnitř seděli, trhlo najednou zvenčí pronikavé vykřiknutí. V tom také zaštěknul a vyskočil z chaloupky Vořech.

A když všichni vyběhli před chaloupku, viděli po stráni k řece řítit se ženskou postavu a Vořecha za ní. Vořech ji zachytil až u samého kraje vody, že do vody nespadla. Ale když tam Jíra sestoupil, byla selka již mrtva a Vořech se podíval na Jíru posledně mroucím svým zrakem.

Selku pochovali na hřbitově, Vořecha v lese, pod buky, vedle hrobu Jírova otce.

Stanford University Libraries
3 6105 124 441 960

Hi 2
V.